

THEODOR ONARHEIM'S

LIVSLØP

Skrevet av ham selv i årene fra 1948 og utover,
redigert og omskrevet i 1984

Til Stord Folkebibliotek
fra Onarheim.
november 1984.

THEODOR ONARHEIM'S LIVSLØP

Lok.saml.q921 Onarhe IKKE UTL
Onarheim, Theodor
Theodor Onarheim's 1 1984
sfva lokalsamli q 1

SKREVET AV HAM SELV FRA 1948 OG UTOVER ÅRENE.
REDIGERT OG OMSKREVET I 1984.

FORORD

Vår far skrev en god del etter krigen. Hans livshistorie kan jo for så vidt bare skrives på en måte, men han har skrevet det i fire versjoner hva lengde og detaljer angår. Det er også i fire forskjellige formater, fra kladdebøker, ringpermer og A4-format. Skulle arbeidene fremstå som en kronologisk historie, kopieres og bindes inn, måtte det gjøres et systematisk utvalg, og det måtte skrives om til A4-format.

Dette har jeg gjort på den måten jeg har funnet mest formålstjenlig. Hans livshistorie fra side 1 til 150 tror jeg nå er sammenhengende og i kronologisk orden. En del detaljer om sildoljefabrikken m.v. er tatt ut fra dette stoffet, og presenteres fra side 151 og utover.

Jeg håper boken vil være til hygge for dere og eventuelt for barnebarn, og at den vil gjenoppfriske minner fra vår oppvekst, og fra far og mors liv.

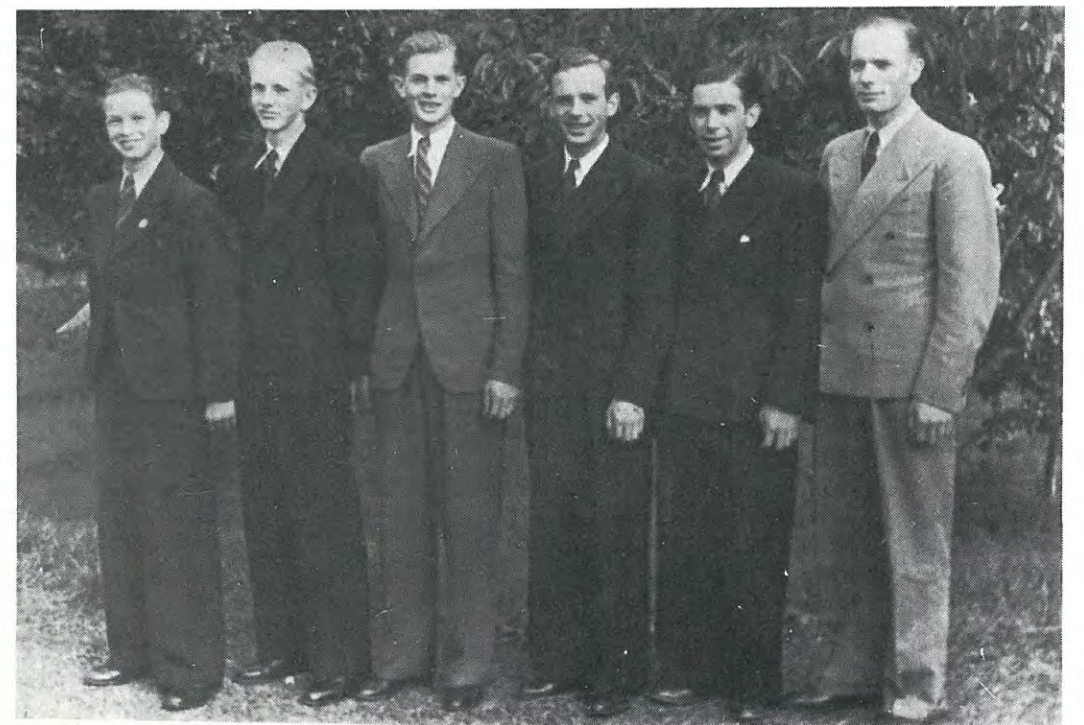
A handwritten signature in black ink, appearing to be 'O.M.W.' or similar, written in a cursive style.

Stord, 29.3.1984.

INNHALDSFORTEGNELSE:

<u>Theodor Onarheim's livsløp</u>		Amerikareise	114
Ætt og heimstad	1	Silo-pressen	141
Ungdom og manndom	5	Havnestellet	143
I utenriksfart	8	Grand Hotell	145
Jeg blir gårdbruker	27	<u>Detaljer om sild, fabrikk og drift</u>	
Oppvekstår og minner	30	Utvidelser og drift	151
Nye veier	57	Skolelærerne i arbeid	182
Fabrikken i drift	64	Kaffetilsetting	183
Avtale med S.B.J.	71	Notevarpmetoden	183
Mellom kristne venner	77	Fryseri og kjølelager	184
Islandsekspedisjon	80	Skipsreparasjoner	185
Barnas skolegang	82	Bygge nr. 1	186
Ut med "Siggen"	87	Julefester	187
Kast ditt brød på vannet	88	Flyangrep	188
På Island	91	Krigen over	189
Deltagelse i borgerlig arbeid	92	Slipp eller dokk	190
Ubesvarte spørsmål	97	Breidablikk	191
"Ronald"	99	Skipsbygging	192
Krigen	103	Leveranse av maskineri	193
Kongebesøk og medalje	110	Theodor Onarheim's bortgang	195
Som pensjonist	111	In memoriam	198
Mor	113	Minne etter 100 år	204

Part of
the Onarheim family.
 20th May 1968.

Onar - Thelma - Berit - Hilmar - Harriet - Thor - Rolf - Theodor - Roald - Anne Mathilde

Theodor Onarheim. f. 25.1.1880 gift med Mathilde Nerhus, f. 16.8.1888.

Halvor - Anna - Jens - Theodor - Severin - Lars - Gustav - Berta - Alida
 Hans Nerhus g.m. Kristi Dahle (Ølve)
 f. 27.2.1847

Ole Onarheim. gift med Brita Berge (Herøysund.)
 f. 18.6.1836 f. 18.12.1836.

Jens Tolleivson Nå g.m. Anna Olsdtr. Berve
 f. 1797. f. 1794.

Tolleiv Olsen Nå f. 1750, d. 1820, gift i året 1789 med Synva Knutsdatter Bleie

Ola T. Kråkevik f. 1714, d. 1794, gift med Anna Torsta. Nå
 f. 1722 d. 1806

Tolleiv L. Aga, g.m. Marta M. Lote
 f. 1679 d. 1751 f. 1680. f. 1686. d. 1748. f. 1685. d. 1765

Lars Am. Aga Mikjel Knuts. Lote Sjur Vigl. Reiserer
 f. 1680. g.m. f. 1717. g.m.

Guri Jakobsdtr. Asa Am. dtr. Brita Arnes

Lars Nilsen Berge, g.m. Susonne Musland, Usbedal
 (Tilbake til 1530 - (Mowatt))

Torstein Tolleivson Nå g.m. Ragnhild Halgrimsdtr. Hauso
 f. 1794 f. 1807.

Knud Olson Midt-Bleie gift med Brita Jensdtr. Måge

Ola Knutsson Indre Bleie, g.m. Sjertru Jens S. Nå g.m. Synva Jansdtr.
 Oddsdtr. Bleie f. 1679 - 1746 f. 1681 - 1753. Måge 1688 - 1751

Knud J. Bleie Odd L. Aga Sjur V. Reiserer. Jon Ols. Måge
 g.m. g.m. g.m. g.m.

Helga S. Ringøy. Seseja Oled. Arned Nå Brita. Guri Samans.
 Kambestad. dotter Jordal.

SLEKTSTAVLE:

1. Anders Mowatt - skotsk adelsmann **1600 ca.**
g. Else Chr. Rustung til Seim.
2. Axel Andersen Mowatt f. 1593 (1661) Hovland.
Stor godseier, admiral.
g. Karen Bildt av Lungegården, Bergen.
Hans godser ble samlet i 1678 til
Baroniet i Rosendal.
3. Anders Helvik - 1620 (1705), fikk Helvik av foreldre,
Axel Mowatt, Margrete Dall, pige fra Agdestein.
g. Anne Catharina von Marqueis 1632,
tysk adelsdame.
4. Anders Andersen Helvik, 1666.
g. Mette Pettersdtr. Lamberg (1747).
De fikk halve Helvik.
5. Jens Andersen Helvik, 1719.
g. Brita Gotskalkdtr. Bringedal.
6. Gislaug Jensdtr. Bringedal, de hadde hennes fars gård,
1749 (1836).
g. Lars Stensletten.
7. Britha Larsdtr. Bringdal, 1778 (1837).
g. Nils halvorsen Berge (1860), han eide hele
Berge, med husmannsplasser, Lio, Ljosmyr,
Vågen, Bergstø, Bjørkehagane.
8. Lars Nilsen Berge (1867)
g. Susanne Halvorsdtr. Musland.
9. Britha Larsdtr. - 1838 (1920) ¹⁸³⁷
g. Ole Jensen Onarheim (1922), nordlandsskipper,
salteristyrer, de hadde Vågen gård.
10. Theodor Selmer Onarheim 1880 (1964),
g. Mathilde Nerhus 1885 (1952).
11. Onar Selmer Onarheim 1910.
g. Borghild Aas 1937.

Ætt og heimstad

Jeg er fødd på gården "Vågen" Herøysundet, Kvinnherad, den 25. januar 1880. Vi var 12 søsken, hvor jeg og min tvillingbror var blant de yngste. Fars slekt er fra Sørfjorden, Hardanger. Farfars navn var Jens Tollevsen Nå, og farmors navn var Anna Olsen Børve. Slekten ellers finner vi i Bygdeboken for Ullensvang. Som unge folk flyttet de, sammen med en bror av farfar og et søskenbarn av dem, til Onarheim, Tysnes, og delte en "Kongsgård" der. Derfra har vi da vårt navn.

Disse 3 familier ble gjerne nevnt som Haringefolket på sitt nye hjemsted. De falt straks godt inn i bygdemiljøet, og var helst fremmelige folk. Farfar var en tid varaordfører for Tysnes, og ble ellers med i stedets styre og stell. Noe de bragte med seg fra Hardanger, og de fikk med årene ^{selv var} bra frukthaver ~~sett~~.

Farfar og farmor levde til de var henholdsvis 94 og 96 år, og jeg husker dem begge. Farfar som lå i sengen og leste høyt, rimeligvis fra en andaktsbok. Han brukte ikke briller, og hadde langt og fyldig sort hår. Farmor, som levde lengst - til mitt konfirmasjonsår - var en stor kvinne. Hun hadde en særdeles vakker stemme, som kanskje har ligget igjen ned gjennom ætta. Ingen av dem hadde endret sitt barndomsspråk, og jeg husker nøye farmors fine ordtak når hun godsnakket med oss barn, kanskje av og til med litt gråt i stemmen. Hun ruslet oppe like til sin dødsdag.

De hadde 4 barn, Tollev og far, Ole, Synnova og Guro. Tollev som var eldst fikk gården, han var en velvoksen mann som "ruvet" litt der han for og sa sin mening enten det passet folk eller ikke, men alltid med litt humor. Seilte mange år som Nordlandsskipper, og ble en velholden mann. Det var ombord i hans jagt "Anna" den Indre sjømannsmisjon" ble stiftet, han med flere andre lå da, så vidt jeg husker, oppe i Eidsfjord-Nordland og saltet sild. Jakten "Anna" eksisterer ennå, i boken om "Den Indre Sjømannsmisjon" som kom ut for noen år siden kan en lese om dette.

Guro ble gift med Johannes Gjerstad, Tysnes, de hadde ingen barn. Synnova ble gift med Anders Langland, Onarheim. Hun var jordmor i distriktet, og en heller myndig dame som hadde råd og dåd for sine medsøstre i bygden. Som regel var det gjerne en sådan i hver bygd, og som bygdekonene vendte seg til for å få råd i sine små og store bekymringer.

Fars søsken var alle sterkt relegiøse, og deltok i den kristelige arbeidet og liv på hver sin plass. Så vidt jeg husker, gikk der en vekkelse over distriktet i mine barneår, rimeligvis var det i denne de kom med i kristenflokken.

En del av vår slekt eksisterer fremdeles på Onarheim, men mesteparten av den yngre generasjon er spredd omkring etter som de fikk utdanning og stillinger i samfunnet.

Mors slekt er fra Kvinnherad. Vi har hennes ætt så langt tilbake som til 1530. Slekten har bodd på gården Berge, Herøysund, visst nok i flere hundre år. Med gården fulgte flere "plass" som de kaltes da. Mors foreldre het Lars Nilsen Berge, og mormors navn var Susanna. Hun var fra Musland Uskedal. De døde i heller ung alder i 60-65 årene, så jeg kan ikke huske dem.

Britha, mors navn, går igjen flere generasjoner tilbake, det samme med Lars og Nils. Da mor giftet seg fikk hun Vågen eller søndre Berge som det het i skjøter o.l. Med i overtakelsen fulgte og 3 plass: Lien, Lysmyr og Hagen. Alle disse er nå blitt egne heimer.

Mors 2 søstre, som begge het Kari, fikk og hver sin heim av nevnte plass. Hovedbruket ble delt mellom mors 2 brødre Svenn, som gikk under navnet "Storesvein" og Nils. Slekten var helst store og høgreiste folk, og gikk gjerne under navnet "Bersslekten", dette anlegg synes fremdeles å gjøre seg gjeldende i familiene. Som rimelig er slekten helst å finne i Kvinnherad, bl.a. er den innblandet i Mowatt-slekten, som så mange andre slekter i Sunnhordland. Av slektsboken synes det å gå frem at det har vært alminnelige bønder og gårdbrukere.

Heimen

"Vågen" lå helst einstaka, der var minst 5 minutters gang til nærmeste nabo på hver kant. Statens veg ble anlagt omkring siste 100-årsskiftet, til da hadde en måtte klare seg med sti over haug og hammer, en kjerre kunne en komme frem med, men heller ikke mer. Derfor ble sjøen helst benyttet til reiser og transport.

På mange måter hadde Vågen en interessant beliggenhet. På nordsiden lå "Skorpefjellet", nokså høgt og gikk steilt ned i sjøen og dannet "Storsund" som strakte seg flere kilometer langs land. Skorpefjellet livde godt for nordavinden, og hørte til Langballes eiendom.

"Vågsnes" dannet en fin våg med god havn og en herlig badestrand. Denne fristet oss guttene hele sommeren igjennom. Det var ikke sjelden vi badet både 6 og 7 ganger om dagen, helst om søndagene når vi hadde fri. Da gikk vi gjerne fra ness til ness og stupte og konkurrerte om hvem som var best naturligvis. Mor påstod at vi var både "blå og bleike" når høsten kom, bare fordi vi badet for meget.

På Vågsnes-"Tåa" hadde vi guttene en finfin fiskeplass med troe, og mang en "bergjylte", "rødribbe" og "blåskål" måtte bli med heim derfra. Ellers er gården kjent for sine fine fiskekast, især da aure. Derfor hadde vi alltid en liten kastenot som ble benyttet rett som det var hele året igjennom. Vi hadde og titt garn ute. Gårdens strandlinje var flere kilometer. I forlengelse med "Vågsnes" var det flere flate berg som den tid ble benyttet til fisketørkeberg; her kom jakter med fisk fra Lofoten, stundom opp til 3 stykker med 70.-80.000 fisk hver og tørket sin fisk. De kom i begynnelsen av mai, og tørkingen varte en 6-7 uker.

Det var en stor opplevelse for oss guttene når disse jaktene kom, og bygdefolket syntes å være like interessert og fulgte med når de var ventendes. Det var helst voksne kvinner og gutter som meldte seg til dette arbeidet, og når en så reknet med et individ pr. tusen fisk, ble det hundrevis. Arbeidslønnen var en krone pr. dag for voksne, og så nedover etter alder og dugleik. Arbeidstiden begynte kl. 6 om morgenen, og varte gjerne til 7-8 om kvelden. Men gjerne mer enn halve tiden koste flokken seg i "øspelunden", da syslet kvinnene med sitt håndarbeid, mens vi guttene brukte tiden til å leke. Arbeidslønnen var just ikke så stor, men ingen ba om lønn før sesongen var slutt, for da ble det litt av et beløp å rutte med i de dager.

Det var som regel skiprene som forestod tørkingen av fisken, men jeg ble også betrodd denne jobben alt i 15-års alderen, nå og da. Naturligvis var fisketørkingen avhengig av været, og arbeiderne måtte selv bedømme dette når de skulle komme. Var været usikkert, ble signal gitt ved et stort flagg som ble heist på høyeste "Vågsnes".

Far fikk og til en bra frukthage så snart han tok over gården, og i mine guttedager var det et helt arbeid med å omsette all frukten. Far var alltid på Nordland i sommertiden, så det ble mor som organiserte omsetningen, og hun var meget dyktig til dette som alt annet med gårdsdriften. Gården var ikke så stor, 5 kuer og noen sauer, hest leide vi ^{arbeidskraft} når vi hadde bruk for sådan i flere år. I fruktseasonen gjorde vi flere turer til Bergen med en større garn- eller notbåt som far eide, fullastet med frukt. På denne båten var det bygget hus som vi bodde i. Vi fikk alltid en av naboene med på disse turene, mor ville ikke slippe oss alene, som rimelig var.

Det var et helt strev med å plukke all denne frukten, så det kom vel med at vi var mange. Eplene sendte vi nordover til far, som omsatte dem der nord, og det var slett ikke så få tønner som ble sendt. Den tiden hadde vi og finfine keiserinnepærer, et år - visst nok da vi gikk for "presten" - omsatte vi på en gang 22 tønner av disse, og fikk kr. 19,- pr. tønne. Det ble vi "tvillingene" som i flere år stelte med gården, like til vi begynte å ta Nordlands-turer, og da først med far.

Dette med frukten tok minst like mye tid som slåtten, men vi hadde alltid "slåttekar" og hushjelp, som tok seg mest av høyinga. Som før nevnt, hadde vi 3 plassmenn, disse hadde på seg 8 dagers pliktarbeid, en om våren, en i slåtten og en om høsten. Ellers var våre to yngste søstre heime til de ble voksne, og ingen måtte i den tiden gå på stas.

Skulle jeg karakterisere heimen i få ord, måtte det bli med Blix salmeord: "I min heim var eg sæl, avdi Gud var attved, og eg kjende so vel kor det anda Guds fred." Far og mor var alvorlige kristne, og vi fekk vår oppdragelse som den slags heimer praktiserte det i den tiden, med morgen- og kveldsandakter, og huspostillesning om søndagene. Far var streng men snill, han sjente aldri, hadde vi forbrudt oss, ble det helst formaninger

på to-mannshånd, ellers stod der aga av ham, så mange konflikter var det således ikke. Men da han var borte så og si halve året, ble det mor som måtte ta dysten med oss barna, og da blant 4 gutter og to jenter som vi da var heime, kunne det forekomme friksjoner av og til. Men mor var alltid snill og god mot oss. Heller ikke hun brukte å sjenne, men brukte risen en svært sjelden gang. Mor var og dårlig av og til i de senere år vi var heime, så vi passet oss for å gjøre henne imot. Far var svært øm og omsorgsfull mot henne, og visste ikke det beste han kunne gjøre for henne.

Den tid far var heime, tok han seg av "Samlingene" i bygden, og ikke sjelden måtte vi småguttene gå fra hus til hus i bygden for å gi beskjed om "samling i skolehuset". Når ingen emisærer var tilstede, holdt han "oppbyggelse" selv, men da leste han helst fra en andaktsbok. Han var ingen taler, men det han sa, satte folk pris på, for bygdefolket satte far høgt både som menneske og kristen. Mor styrte med Kvinneforeningen i bygden så lenge hun maktet, senere overtok søster Anna etter mor. Emisærene som kom rundt bodde alltid heime, så vi ble godt kjent med dem, vi ble gjerne venner for livet med de fleste av dem, det var fine og beskjedne folk.

Der rådde helst velstand i heimen, med god bondekultur og levevis. Mor ville ikke sende melken på meieriet, heller ikke skulle der brukes margarin. Svært lite "kjøpestomp" ble brukt, istedet ble det potetkaker og flattbrød i flere variasjoner, og ellers alminnelig bondekost. Noe de hadde med fra Hardanger, var bruken av "Hardingekaker", et par ganger om året ble det som regel bakt 2 sekker (200 kg hver gang).

Det var aldri snakk om å gå på skoler for videre utdanning, de hadde ikke syn for det. Ett av de første år Voss Folkehøgskole tok til, bad vi tvillingene om å få gå der, men far ville ikke, vet ikke hva årsaken var til denne nektelsen, rimeligvis likte han ikke "Anden" på disse skolene. Der imot fikk jeg gå to vintrer på en sløydskole i Rosendal. Senere da vi ville gå på styrmanns- og skipperskolene, lånte han oss penger til dette.

Som før nevnt fraktet vi mesteparten av frukten til Bergen med notbåten vår. Gjerne ble det gjort på den måten at en av oss reiste med denne, og så noen dager senere, kom den andre med ny forsyning med rutebåten. Ofte kom sendingen med rutebåten på en lørdag, for om lørdagskveldene gikk det som regel strykende med avsetningen. Vi måtte da i 6-tiden flytte fra torget, men da brukte vi "bakken" av notbåten til butikkplass; så leide vi en av "byguttene" som vi var blitt venner med til å hjelpe oss med avsetningen, for det stod kø på keien som skulle ha bær.

Disse Bergens-guttene eller "kjuaguttene" som de kaltes, var ofte en plage for frukt-selgerne, stundom kunne de rotte seg sammen om en selger, så han til slutt måtte få hjelp av politiet for å fri seg fra dem. Men vi gjorde flere av dem til våre venner, helst da de største, som da holdt de andre borte, og det svarte seg fint med å gi dem litt bær av og til. Disse guttene ble som regel våre venner for hele sesongen.

Mor stelte alltid fint med "tvillingene" sine, alltid gikk vi fint og likt kledde, og da vi var like store, vakte vi oppsikt på torget, blant de som skulle kjøpe bær. Vi hadde og alltid fin frukt, og alt gjorde sitt til at vi hadde lett for å få omsatt frukten vår. Det var titt vi måtte følge de fine fruene heim, når de kjøpte hele kasser eller esker, og de var alltid hyggelige og "sporsvise".

Det var slett ikke små summer vi hadde heim med oss etter en slik tur, men pengene måtte vi alltid dele likt mellom oss, vi måtte være like i alt, ingen skulle være bas. Jeg kan ikke huske at vi fekk noen ører for jobben når vi kom heim. Heller ikke brukte vi noe til egen fornøyelse i byen, vi kom simpelthen ikke på det. Noe som het lommepenger eksisterte ikke på den tiden. Likevel var vi aldri uten penger, vi hadde skyssing av og til, og jobbet med litt av hvert.

Ungdom og manndom

Som før nevnt var vi 12 søsken i alt. Den førstefødte døde som barn, og nr. 2, Halvor, fekk navnet etter ham. Han drev i Nordlandsfarten, og slo seg til en begynnelse ned på Målsnes, Troms, og ble gift med Bertha Mortenshals derfra. Senere førte han D/S "Vågen", som han eide sammen med konsul Gran, Bergen, og ble en holden mann. Senere flyttet han sørover, og overtok gården etter far da han ga denne fra seg. Noen år senere overtok jeg den, og han flyttet til Herøysund. Men da jeg som skipsfører måtte bo i Haugesund, måtte jeg skille meg med den, og bror Ole fekk den etter meg. Men gården var liten å leve av for en stor familie, hvorfor Ole helst ville skille seg med den, og jeg overtok den igjen, og hadde den så lenge far og mor levde til 1924.

Nr. 3 var Anna, hun ble gift med Rasmus Meidel Klette, fra Tysnes; han var Nordlandsskipper og los. Det fikk "plasset" "Lien", og ble nærmeste naboen til Vågen.

Jens og Lars reiste til U.S.A. i ung alder og forble der. Lars døde helst i ung alder, men Jens ble over 90 år. Da jeg ikke kunne huske når han reiste, tok jeg i 1954 en tur til U.S.A. og besøkte ham, samtidig som jeg besøkte våre 2 yngste søstre.

Bror Johannes døde 17 år gammel. Og så var det oss 6 yngste igjen; bror Ole (Vågen), som senere flyttet med meg til Stord. Severin reiste som ung til Canada og ble der borte, hvor han drev mek. verksted.

Så ble det oss "tvillingene" som begge flyttet til Stord. Våre yngste søstre reiste begge til U.S.A. i yngre år, og er blitt værende der siden. De bor i California.

Da "Vågen" var vår ettergard, hadde jeg liten lyst til å late den komme på fremmede hender. Selv syntes jeg ikke vi kunne drive den med dreng og hushjelp, da vi nå var flyttet til Stord, vi hadde ikke råd til det. Jeg undersøkte om noen av våre søsken eller deres barn kunne tenke seg å overta den, men ingen kunne det, alle hadde sitt å stille med. Dertil var den for liten til å leve av for en gårdbruker, en måtte ha noe ved siden av. En finfin heim var det, og barna har nå snakket om, at dersom den ble til salgs, måtte en sikre seg den til sommer-oppholdssted.

Ut fra heimen, men hva til?

For ungdommen i denne tiden var det 2 veier å slå inn på, og den mest populære var å reise over til Amerika. Her hadde vært gode tider i mange år, og var det fremdeles, så nesten all ungdom reiste dit. Og det var nok som fristet den vegen. Ungguttene hadde ikke vært lenge der borte før de begynte å sende penger heim til sine foreldre som i mange tilfeller satt trangt i det med stor gjeld på sine gårder. Og de som av og til tok en tur heim, enten for snarest eller for godt, hadde fått et nytt snitt både på seg selv og klærne. Til og med kunne de komme heim i pels vintersdag, som naturligvis ble returnert; men alle kom da heim i frakk, og det var så visst ikke alminnelig i de dager. Og så disse svære Amerika-båtene da, som en kunne få flotte bilder av bare en skrev til agenten i Bergen, som var mer enn villig til å sende et sådant. Jo, her var nok av det som drog.

Den andre utvegen for oss unge, var å ta til i Nordlands-trafikken. Denne hadde naturligvis vært drevet fra historisk tid, mer og mindre intens etter som fisket var, og de siste 2-3 generasjoner hadde det utviklet seg til en mer regulær forretning, med en større flåte "Nordlandsjakter", prektige fartøyer forresten. Disse reiste til Lofoten hver vinter og kjøpte fisk, som de kom sørover med og tørket. Og så en tur om sommeren etter sild. Selv notlag reiste sørfra og deltok i sildefisket i tidligere tider.

Men fra 90-årene hadde denne gesjeft vært mer variabel. Enkelte år slo sildefisket feil, så jaktene ble lagt opp der nord. Dertil var det vel nye tider som meldte seg og i denne bransjen, så vel som på så mange andre, med motorer, el.strøm etc. og rasjonalisering. Som det hittil hadde vært drevet, ble det kun en sildetur ved siden av Lofot-turen hvert år. Visst nok seilte disse jaktene svært billig, med 5-6 manns mannskap på en hyre fra kr. 8,- til kr. 16,- pr. uke pr. mann på egen kost, men en måtte regne med en 3 måneders tur, og dette drog i lengden, det ble stadig mer vanskelig å få endene til å møtes, men det gjorde de altså ikke til slutt. Resultatet ble at de fleste eiere måtte skille seg av med sine fartøyer.

En del av eierne gikk og sammen med Bergens-kjøpmenn i samme bransje, men dette endte som regel med at kjøpmannen ble eier av hele fartøyet, derfor ville en helst nødig søke denne utveien når det knep.

Vi guttene bebreidet stundom far for at han ikke hadde tatt part i forretningen med firmaet som han saltet for; men far sa aldri hvorfor han ikke hadde gjort det, det hadde ikke manglet på tilbud, slo det helst bort i morro, kanskje var det fordi han tidligere hadde hatt en hard påkjønning forretningsmessig sett. Der imot hadde han betydelig bedre betaling enn andre i samme stilling. Om jeg ikke husker feil, arbeidet far for dette firma (konsul Gran i Bergen) i 43 år. De bygget først et salteri i Haugesund, senere flyttet de til Åsvær og førte opp salteri der. Der var de i 7 år, og så til Målsnes, sør av Tromsø, hvor et større salteri ble bygget, med husvære i til bestyrer

og andre hver for seg. Der tilbragte da far etter halvåret i all denne tiden. Distriktet lå midt oppe i beste sildefjordene, så det var alltid sild å få. Nesten hvert år fraktet han fartøyer der oppe som han sendte rundt på sildeekspedisjoner.

En del vintrer var han og i Haugesund i vintersildtiden og iset sild for eksport. Det ble og en del år betydelige torskefiske "sør med havet". Da fraktet far fartøy for egen rekning, og saltet fisk for eksport til klippfisk. Dette gjorde han bra forretning på etter den tids forhold.

Det var altså ikke så rart at hans sønner tenkte på å gå inn i samme slags forretning. Far hadde drevet i denne bransje i alle sine dager, hadde hatt eget fartøy i yngre år med Nordlands-trafikk og fraktefart. Han fortalte og, at han som gutt hadde vært med sin far på sildesalting, men husker ikke nå hvor dette var, det var og for andres rekning så vidt jeg forstod.

Men nå var altså tidene forandret, ^{omkring århundreskiftet.} Distriktene som Tysnes-øyen og den ytre part, især av Hardangerfjord, hvor denne gesjeft særlig hørte heime, var mer og mindre ruinert, fartøyene måtte realiserest, og den livlige småskipsbygging som hadde blomstret opp og eksistert i lange tider, måtte nå innskrenkes eller delvis legges ned. Denne krisen gjorde sitt til at så mange reiste til U.S.A., og faktum var at ikke så få av de som drog over til Amerika kom heim derfra etter få år som eiere av sin fars gård.

Men det var og en tredje utveg for ungdommen, utenom det å slå seg til heime, og det var å reise i utenriksfart. Det var svært få som hadde tatt denne vegen, hvorfor vet jeg ikke. Så vidt jeg forstod og kan huske som smågutt, var det å seile i utenriksfart nokså risikabelt. "Gamle Ingrid", vår husmannskone, husker jeg kom til søster Anna og sa at hun hadde hørt at de som reiste utenriks var "forlora", og nå var deres sønn Ola reist ut. Søster Anna trøstet henne med at det var ikke sant, Gud kunne bevare dem der like så godt som heime.

Jeg hadde ingen lyst til å reise til U.S.A. slik som Gustav, og så ble det da til at vi bestemte oss til å ta utenriks, etter at vi begge hadde vært på Nordlands-turer - en halvårs-tur med far, og en Lofot-tur med jakten "Trine Magdalene", og som kokk på begge turene; like ens en Sønsmørs-tur med samme jakten, Gustav reiste med bror Halvor.

Jeg hadde og vært 2 10-ukers sløyd- eller snickerskole i Rosendal, og denne lærdommen jeg fikk der har sannelig vært til hjelp for meg gjennom livet titt og ofte, jeg lærte å håndtere verktøy og ellers faget tilhørende mange kunster. Var forresten og med på å bygge et hus, og det var ikke så langt fra at jeg hadde fortsatt i dette yrke. Ikke minst kom denne lærdommen vel med til sjøs, og på en mindre seilskute jeg var, hvor vi ikke hadde tømmermann, jobbet jeg som sådan.

Gjennom hele mitt liv har jeg hatt meget med bygging å gjøre, ikke minst med sildoljefabrikken, hvor vi støtt bygget og utvidet, og da med min kunnskap i tømmer- og snikkerfaget, kunne jeg opptre som fagmann, hvilket er en betydelig fordel for en leder i en bedrift.

I utenriksfart

Jeg var nå 18 år gammel, var ombord i bror Halvors kuttet "Mjølner", og vi lå i Haugesund og saltet sild. Jeg gikk på hyrekontoret og fekk jungmannsplass med D/S "Jøtul" som gikk i isesildtraden. Men det ble bare den ene turen. Likevel fikk jeg en sterk følelse av et annet klima enn det jeg var vant til. I den tiden var det god sjømannsskikk at første-reisguttene skulle riktig hundses og lære folkeskikk. Det skulle og den gamle styrmannen her ombord lære meg, men jeg var for gammel til å ta imot den slags, derfor sa jeg opp og gikk iland.

Reiste så til Stavanger for å søke hyre. Der fikk jeg lettmatrosjobb med en skonnerbrigg "Solvang", og var der ombord i 8 måneder; farvannet var Arkangelsk og Nordsjøen. Kom heim ved juletider, og søkte meg så inn på styrmannsskolen. Etter et halvt års skolegang var jeg ferdig der, fikk karakterene 2,85 og 2,95, høyeste karakter var og er fremdeles 3. Var så med en kutter som navigatør på makrellfiske i Nordsjøen. Kommen heim derfra, fekk eg hyre som matros ombord i D/S "Stella". Men da jeg ikke fikk 2. styrmannsjobben som ble ledig mens jeg var ombord, gikk jeg iland straks etter jul.

Så hyrte jeg meg med D/S "Corona" av Haugesund, Wrangells rederi. Skipet var 2.600 tons d.w., og en av de større. Farten ble mellom Middelhavet og England. Etter 3 måneder ble jeg forfremmet til 2. styrmann, og ble der ombord i 27 måneder. Ombord i dette skip hadde jeg flere turer, som jeg skal komme tilbake til senere.

Kanskje jeg og kunne fortelle, at jeg søkte ikke om å få nevnte styrmannsjobb, hadde heller ikke fartstid for å få sertifikat, så det hele kom overraskende på meg da jeg fikk ordre om å møte i salongen, hvor den vidløftige kapteinen skulle fortelle meg hvordan jeg skulle opptre i min nye stilling, bl.a. måtte det bli slutt med kameratskapen forut; jeg måtte riktig kjøre de hundene forut, og gikk de ikke med det gode, anså han meg i stand til å bruke nevene på dem etc. Da denne timen i salongen var over, visste jeg at her ble det litt av hvert å gå inn i, så det ble slett ikke så lett å være meg heller, bl.a. var to av matrosene også navigatører og mine gode venner, i tillegg hadde de og sine papirer i orden så vidt jeg husker. Kanskje jeg og kunne legge til at denne kapteinen og jeg kom bra overens, men først etter at jeg hadde sagt ham sannheten og truet med å gå iland.

I militærtenesta

Etter nesten 2½ år ute, og på samme skip, var det godt å få komme heim å koble av. Men jeg hadde noe i vente som jeg slett ikke var så begeistret for, nemlig militærtjenesten. For så vidt hadde jeg ikke noe imot å tjene min verneplikt, men jeg hadde svært imot å avtjene denne til lands. Derfor holdt jeg meg og så lenge ute, for at jeg skulle ha mest mulig fartstid å vise frem, og til og med fart et par år som offiser. Situasjonen var nemlig den, at jeg hadde et par måneder for lite innen en viss alder for å tjenestegjøre til sjøss.

Jeg søkte da skriftlig og snakket med våre militære myndigheter om å få komme til sjøs, men dagen jeg skulle møte på Voss, fikk jeg ordre om å møte opp der hvis jeg ikke ville få ubehageligheter, så det var ingen vei utenom. Forholdet var at her var rikelig med sjøfolk til det militære, men mindre til hæren. Ellers var de militære svært strikse i den tiden, så de tok ingen hensyn.

Men de 72 dagene på moen gikk da over. Satt forresten meste tiden og reparerte telt, og hadde et par gode kamerater med meg for selskaps skyld.

På Skipperskolen

Da høsten kom, søkte jeg meg inn på skipperskolen i Bergen. Slikt var den gang ikke obligatorisk, derfor var det kun de større byer i landet som hadde slik skole. Men jeg tenkte at det kunne være godt å ha, selv om jeg ville kunne fått mine skipperpapirer uten slik skole på den tiden. Det gikk godt på skolen, gjennomsnittskarakter ble 2,77, det var 7 fag, 3 av disse fikk jeg blank, høyeste karakter var 3. Det var norsk og engelsk som trakk nedover.

Med D/S "Kong Håkon"

Etter å være ferdig med skipperskolen, søkte jeg hyre i Wrangells rederi igjen, og fikk 2.-styrmanns-stillingen ombord i D/S "Kong Håkon". Dette var et skip på 3.500 t.d.w. Farten var mellom Newfoundland og Statene. I denne traden gikk vi i 2 år, avbrutt av en Europatur andre året på ettervinteren, den tiden da en ikke kunne trafikkere Newfoundland. Jeg fortsatte altså ombord i samme stilling også neste år.

På turen over Atlanteren andre året, kom vi opp i drivis på bankene. Dette var på min vakt. Kapteinen og jeg stod på hver vår side på broen og manøvrerte skipet unna de større isstykkene, men et mindre stykke som vi møtte enset jeg ikke, likevel satte dette hull i baugen. Hullet var likevel ikke så stort at det gjorde noe på skipet, så vi tettet det uten å gå i dokk. Som sagt var dette på min vakt, og nærmest en feilvurdering av meg, men det var naturligvis vanskelig å bedømme størrelsen, siden 9/10 delen av et isstykke flyter under vannet.

Jeg må visst ta med noe annet som og hendte meg i samme tiden: Før jeg gikk ombord, ble jeg smittet av sjeggsopp, visst nok på en frisørsalong i Bergen. Dette ble meg til stor plage, jeg måtte trekke ut sjeggstubben opptil 3 ganger, før jeg ble fri smitten, så det tok nesten et helt år før jeg var fri det. Det ble og arr og sår etter der som jeg fikk beholde i flere år, ja, jeg kjenner disse ennå.

Enda et alvorligere uhell hendte oss høsten andre året under en reise Statene-Newfoundland. Det var på bankene; vi gikk med full fart i tett tåke, noe som naturligvis ikke var tillatt etter styringsreglene, men kapteinen ville adri redusere farten.

En natt kolliderte vi med et norsk seilskip. Vi fikk ingen skade, men seilskipet der imot fikk desto større, så vi måtte ta dette på slep inn til St. Johns, Newfoundland for reparasjon. Dette hendte og på min vakt, og under sjøforklaringen måtte jeg naturligvis stå for mine handlinger, det ble feilmanøvrering i et kritisk øyeblikk. Det ble en historie jeg aldri glemmer, mitt stolte sinn fikk en knekk må jeg vel si, kort sagt

under alt dette begynte jeg å søke Gud, eller rettere, Gud søkte meg. Før jeg reiste ut om våren og var heime noen dager, ble Mathilde Nerhus og jeg forlovet. Hun var da i Bergen hos sin onkel, og var blitt med i kristenflokken der. Dette hadde vel og en viss innflydelse på meg, uten at det gjorde så særlig sterkt inntrykk på meg.

Husker enda da far fortalte meg dette om Mathilde sin nye stilling, og han håpet at jeg så stort på dette, og som jeg alt så gjorde, kom det for meg at hadde jeg nå vært heime, kunne kanskje noe slikt hendt meg, men tenkte jeg, så lenge en seiler ute blant grovbarkedesjøfolk, vil nok ikke slikt være mulig. Egentlig lå der en ubevisst tanke hos meg like fra barneårene, at jeg måtte bli lik far og mor, så noen motstand hos meg var der ikke.

Likevel hendte dette ute til sjøs, men på en helt annen måte enn jeg hadde tenkt meg, noe måtte vel knekkes i meg, skulle Gud i det hele tatt få tak i meg. Og dette er det største i livet som har hendt meg. Det har forandret hele min tilværelse, og blir mer verdifullt for meg jo lenger jeg lever, kan ikke tenke meg livet foruten dette å daglig ha samfunn med Gud. Og nå i mine siste år, gjør det livet rikt og trøstefullt, det har tatt brodden bort av døden, kan nesten tenke meg et visst velbehag på livets slutt her.

Kommen heim fra "Kong Håkon" på forsommeren, stod militærtjenesten for meg. Dette gikk nå snart over dette året.

Den 24. august 1906 giftet vi oss, og det var det beste jordiske valg jeg har, mer om dette senere.

Ombord i "Corona" igjen

Det var i 1906 at jeg ble sendt ombord i D/S "Corona" som 1. styrmann. Der ombord var jeg da endelig godt kjent, hadde tidligere fart med kaptein Hansen, like så styrmann Lyngholm, som nå skulle overta stillingen etter kaptein Hansen. Hadde og fart sammen med en del av maskinfolket. Hansen skulle heim på en kortere ferie, så det ble kun et par måneders tur for meg.

Det hadde gått 3 år siden jeg sist var ombord, og mye hadde hendt meg på denne tiden, hadde fart 2 år på U.S.A. med D/S "Kong Håkon", hadde tatt skipsførereksamen, vært i militære til lands, og kom nå ombord som nygift.

Men det som var mer enn alt annet, var at jeg var blitt en kristen i denne tiden, dette skjedde for et par år tilbake ombord i "Kong Håkon", så helt ny som kristen var jeg dog ikke. Likevel var jeg usikker på meg selv og å komme ombord blant gamle skipskamerater, etter en slik radikal livsforandring fulgte det en del spenning med, men jeg bestemte meg for å ikke stikke dette nye "under stolen".

Jeg vil alltid minnes den første kvelden i offisersmessen, de fleste av disse kjente jeg fra før, en 6-7 stykker i alt. Praten gikk med liv og lyst om nytt og gammelt, men da jeg "leste for maten" med foldede hender, og som visst de fleste la merke til, ble det med en gang en dempet tone i "familien". 1. styrmannen ville visst ikke tro sine egne øyne, og reknet visst med en missforståelse eller tilfeldighet, og sa naturligvis ingen

ting, han satt ved enden av bordet, og jeg da nærmest han, så tross for at han kunne iaktta meg ganske godt, reknet han det hele som urimelig. Men da vi hadde spist og skulle forlate bordet, og jeg gjentok bordlesningen igjen, fór styrmannen ut gjennom gangen og satte i den ene skoggerlatteren etter den andre. Naturligvis forstod alle hva latteren betydde, en latterliggjørelse av meg og dette nye.

Egentlig var det vel heller ikke så rart at især de som stod langt borte fra sann kristendom fant det hele meningsløst. Tross jeg alltid hadde forsvart kristendommen når samtalen i tidligere dager kom inn på den slags, hadde jeg så visst ikke praktisert den. Og at jeg senere aldri hørte et spottende ord, eller noen gjorde narr av det, tvert imot, kom vel helst dette av at de la merke til forandringen og respekterte den. Heller aldri senere hørte jeg noe i den retning fra Lyngholm, tvert imot, og da vi senere i livet møttes som kapteiner av og til i fremmede havner, forstod jeg at han respekterte min kristendom, ja, endog ga uttrykk for fordelene jeg hadde som sådan.

Ellers ble jeg svært sjelden hånet som kristen, så jeg fikk heller ikke gleden av dette å være hånet for Kristi ^{navns} skyld. Kan hende min sosiale stilling hadde noe med dette å gjøre, men helst kom det vel av min passivitet som kristen, og ikke utfordret noen des-
sverre.

Likevel kunne slikt hende som og gjorde meg glad. I min styrmannstid ombord i "Corona" ble 3. maskinisten interessert i min måte å være på og mitt forhold til de andre offiserene. Han var fødd i England av norske foreldre, men hadde svært liten forståelse av kristendommen. Senere da vi ble bedre kjent og fortrolig med hverandre, fortalte han meg at det som han spesielt merket seg, var at de andre midtskips alltid var høflige mot meg, men bak min rygg var de kritiske, og som da alltid gikk ut over meg som kristen. Dette ble han og klar over var urett mot meg.

Han kom altså rett som det var inn til meg og ville snakke om disse ting, og en kveld vi hadde samtalt om dette, var han villig til å gi seg over til Gud, og vi bad sammen. Det var en stor stund i min lugar hvor vi alltid holdt til.

Så hendte det en gang vi lå i Frankrike, at vi ble enige om å ta en tur i land om kvelden. Kommen på veg, forekom han meg noe trist, og straks kom det nokså bedrøvelig fra ham, at han forstod det ville bli vanskelig å være en kristen, han hadde nemlig fått høre noe om kvelden som gjorde ham nokså vondt, men han ville ikke si det til meg for ikke å såre meg. Jeg mente at han behøvde ikke være så redd for det, og så kom det: 1. maskinisten hadde sagt til de andre offiserene som var omkring ham, at det snart ble umulig å være her ombord da det var blitt en bøneskute. Dette hadde han hørt gjennom sin åpne ventil. Jeg stoppet opp og så på ham, og tok ham i hånden og sa: "Og dette er du lei for, - vi to stakkerne makter å gjøre skipet om til en bøneskute. Og jeg som stadig går og synes vår kristendom er så elendig og uten kraft! Noe gledelige ^{re} kunne han altså ikke fortalt meg. Og det ville du holde hemmelig for meg"? Så fikk og han se dette i lys av Guds ord, og vi fikk oss "en glad kveld" sammen.

Uhygge ombord

Det hender ikke så sjelden, at der forekommer ufred ombord i et skip, og titt kan årsaken komme fra en eneste mann. Men som regel blir en konflikt oppgjort med en gang. Dette som jeg nå vil fortelle, hendte ombord i "Corona". Jeg kom altså ombord igjen, etter at kaptein Hansen hadde vært heime en tur, som tidligere nevnt.

Ombord hadde vi en matros, en halvbror til rederen, familien bodde i Oslo. Mannen, som var omkring 45 år, hadde familien adskillig plage med, han hadde fart til sjøs av og til, men tok livet som det falt, og var kjent som en slagsbror. Så hadde familien bedt Wrangell om han ikke kunne få plass ombord i en av hans skip, på den måten var han nå havnet ombord i "Corona".

Kaptein Lyngholm gjorde meg oppmerksom på han straks jeg kom ombord. Han hadde alt før jeg kom gjort seg mindre bra bemerket, men han spilte alltid den uskyldiges rolle, tross en var klar over forholdet. Dette at han var rederens bror, gjorde vel og sitt til at en så gjennom fingrene med ham, så var og han på sin side forsiktig i begynnelsen.

Men så hende det, vi gikk langs Spanskekysten og anløp de enkelte byer for å laste vin og frukt. Utenom rormannen hadde dekksmannskapene fri nattevaktene, så de kunne jobbe om dagen. På veien til Malaga hendte det en morgen at mannskapet ikke tørnet ut i tide. Jeg gikk da frem og ville ha greie på forholdet. De påstod at de ikke var blitt vekket, men naturligvis var dette løgn, de hadde fått kaffen til seg, og de var altså blitt enig om å gjøre denne streken. Wrangell var den som førte ordet.

Uheldigvis kom kaptein på dekk, og da han ikke så mannskapet på plass, ble det litt av en oppstandelse. Hans temperament var nokså heftig, og vi som var styrmenn fikk da og en kraftig omgang. Wrangell ble kalt akter til kapteinen, men spilte også nå den uskyldige. Der imot hadde han beklaget for kapteinen at han hadde så udugelige styrmenn, derfor gikk det og som det gikk ombord. Da kapteinen etterpå kom opp på broen og fortalte om hans samtale, fikk jeg bl.a. og referert hans karakteristikk av skipets styrmenn, og jeg fikk nærmest inntrykk av at han hadde gitt Wrangell rett.

Naturligvis såret dette meg nokså meget, samtidig som kapteinens opptreden ødela disiplin ombord. Jeg sa hva jeg syntes var sant og rett, jeg bebreidet ham heller ikke for dette at han kunne gi Wrangell anledning til å spille videre med reservestyrker. Lyngholm og jeg hadde som styrmenn sammen før i tiden hatt enkelte sammenstøt, men nå kunne jeg ikke ta det gamle i bruk, heller ikke hadde han våget å komme med den slags insiuasjoner om jeg hadde vært som før, så dette var litt av en prøvelse for meg, men jeg fikk kraft til å ta det rolig.

Neste morgen vi lå i Malaga kom 2 styrmenn og rapporterte at Wrangell ikke var tørnet til, han hadde naturligvis ranglet om natten. Jeg sa at han fikk bare ligge inntil videre. Men straks etter kom han akterover, og idet han passerte oss som stod på andre siden av dekk, kom han med noen trusler om at han nok skulle ta oss, og at vi var ikke noe til

sturmenn, det hadde og kapteinen sagt ham i går. "Se og kom deg forut igjen", sa jeg, men han fortsatte inn i maskinisteneenes gang. Plutselig hørte vi noen stygge skrik om hjelp, jeg sprang inn gjennom gangen, fulgt av de andre maskinistene og 2. styrmann. Skrikene kom fra maskinistens lugar, og idet jeg kastet portieret for døren til side, kom maskinisten ut på andre siden av portieren, fulgt av Wrangell, som fremdeles brukte nevene sine på ham. Maskinisten var helt fortumlet, hadde alt blitt traktert med blå øyne etc. Han spurte hva dette var for noe. Wrangell spurte om han fremdeles ikke var klar over hva det gjaldt, så skulle han da nå endelig få vite det, og skulle gjøre et overfall på ham igjen. Men nå grep jeg Wrangell om begge handleddene, knepte passelig hårdt til, og sa at "nå får du med meg å gjøre". Vi stod og så hverandre inn i øynene en stund, men så slappet han av, og jeg slapp ham med beskjed om å komme seg forut, jeg ville ikke se ham på dekk.

Denne sene har jeg ofte tenkt på, hvorfor han ikke overfalt meg, og jeg har aldri vært i tvil om at det var Gud som grep inn og sparte meg både for slagsmål, og kanskje også et kjedelig tap. Visst nok hadde jeg brukt både kreftene mine og hva jeg ellers hadde maktet. Jeg tror nok jeg hadde hans krefter, men han var en kjent slagsbror, og ellers en kraftig kar.

Men nå var jeg kommet i passende krigshumør. Maskinisten for full fart inn i salongen til kapteinen, og hadde visst nok bebreidet ham for julingen han hadde fått, altså for at han ikke hadde mer orden på sitt skip, så de to holdt på å ryke i tottene på hverandre. Jeg fikk beskjed om å komme inn til kapteinen, og da jeg kom inn, var han fremdeles opphisset fra forrige besøk. Han ville vite hva slags spetakkel her var ombord. Jeg svarte da nokså opprørt i stemmen at det burde han kanskje vite litt om selv, men jeg kunne bare fortelle ham at hver fikk passe sitt eget skinn her ombord, og jeg skulle nok passe mitt. Han bad meg da ta det rolig, og ville vite hva årsaken var til hele spetakkelet. Jeg fortalte ham bla.a. hva Wrangell hadde referert etter ham "om sine udugelige sturmenn", kunne han da vente annet enn den slags forhold, dermed forlot jeg ham.

Såvel kapteinen som maskinisten forsvant iland hurtigst mulig. Ja, maskinisten våget endog ikke å bli satt iland av andre enn 2. styrmannen, for han regnet med at alle stod bak Wrangell, som det og synte seg senere.

Ut på ettermiddagen kom los ombord, og jeg fikk beskjed fra kapteinen om å ta skipet inn til lasteplassen, men først da kapteinen kom ombord om kvelden med en sjøoffiser og 2 gaster som skulle arrestere Wrangell, viste han seg. Maskinisten kom langs skutesiden, men da han fikk høre at Wr. fremdeles var ombord, pilte han på byen igjen. Jeg fulgte da de som skulle arrestere Wr. forut, rusket i ham og sa hva det gjaldt, han skulle iland, og ba så de militære ta hånd om ham. Men etter en god stund kom disse akter og sa at de ikke fikk ham med, de var rett og slett redd å ta i den tykke grisen som lå der. Jeg fulgte dem da forut igjen, og så og si veltet ham ut av køyen. Han forstod nå at det var alvor og ville snakke med kapteinen, men han hadde sagt meg, at

jeg endelig ikke måtte late ham komme i salongen. Wr. fikk nå likevel lov til dette, men da vi entret salongen, ropte kapteinen at han endelig ikke måtte få komme inn. Jeg trøstet ham med at han ikke skulle lide noen overlast, desto mer som våre militære nå hadde trukket sine sabler, og omgav arrestanten på alle sider.

Resultatet ble at han som skulle protestere mot å bli tatt fra sin brors skip, snaut nok fikk ordet, for kapteinen var plutselig blitt så motig, og skjelte Wr. så grundig ut, at han fikk i alle fall vite hva slags slaur han var, dermed måtte han iland.

For å kunne gi arrestordre måtte kapteinen rekvirere slik, men Lyngholm våget seg ikke til dette av hensyn til Wr. sitt brorskap med rederen, så jeg og maskinisten måtte rekvirere sådan.

Men om kvelden da vi skulle stikke til sjøs, skapte en del av mannskapet seg, og truet med å nekte å gå med, men jeg rett og slett hånte dem, og truet igjen med at her og skulle bli et oppgjør for dem når vi kom til England.

Jeg skrev i journalen en krass beretning om hendelsen, og betegnet det som på grensen til mytteri. Pussig nok skrev mannskapet under så og si sin egen anklage i England. Denne ble og sendt til rederiet.

Men angående brorskapet eller halvbror, så hadde rederen sagt at de kunne sende en avskrivt av det til Oslo også, så de fikk se hva slags mann han var.

Som skipsfører

Det var høsten 1909 jeg ble ansatt som fører av "Corona" etter å ha vært ombord som styrmann i ca. 3 år. Farten var mellom England og Middelhavslandene.

Den egentlige fører av "Corona" i denne tiden var kaptein Hansen. Men da han skulle overta en ny 6.000-tonner, "Fram", ble han avløst av kaptein Grindheim etter en tid. Men nå ville Hansen "legge opp", og i den anledning tilbød han meg en del aksjer han hadde i "Fram". Brevet hans forstod jeg slik at dersom jeg overtok aksjene, ville jeg bli fast ansatt som fører av "Corona". Ellers skrev han, kunne jeg i tilfelle skrive til rederiet, så ville de ordne med overdragelsen, så jeg behøvde ikke legge ut noen penger i første omgang. Jeg skrev da til Wrangell og opplyste om kaptein Hansens tilbud, samtidig som jeg antok at etter Hansens brev ville jeg i tilfelle overtakelse bli fast ansatt som fører av "Corona", og var etter dette interessert i å overta.

Jeg fikk svar fra rederiet, at de kunne ordne med overdragelsen av omskrevne aksjer, men at denne overtakelse ikke hadde noe med min ansettelse som fører av "Corona" å gjøre, "De er allerede ansatt som fast fører av "Corona", skrev de. Senere fikk jeg brev fra Hansen der han bebreidet meg for at jeg hadde nevnt dette med fast ansettelse i brevet til rederiet; rimeligvis bebreidet Wrangell sin svoger for dette. Jeg svarte Hansen at jeg forstod hans brev slik, og at jeg knapt hadde våget å ta på meg så stor kapital, ca. 8.000,-, bare med en l. styrmanns-gasje.

Altså kom jeg til å beholde disse aksjer, og hadde dem visst langt inn i jobbetiden, så de ble en fin forretning for meg.

I den tiden var det nokså mange småredere som startet sitt rederi ved også å få en kaptein til å sette inn kapital i det, men naturligvis ville ikke Wrangell ha dette på seg, noe som Wrangell aldri hadde benyttet seg av.

Sommeren 1912 forlot jeg "Corona" for godt, og min gamle kaptein Larsen fra "Kong Håkon" skulle overta stillingen min, men kun for en Middelhavs-tur. Han hadde "lagt opp", men en Middelhavs-tur midtsommers syntes han nok kunne være interessant. Han var og Wrangells svoger. Dessverre var han svært uheldig, på heimveien kolliderte han med et passasjerskip like utenfor Gibraltar. "Corona" ble beslaglagt og ble liggende i Gibraltar et halvt års tid før det endelig kom nordover med saltlasten, og da med provisorisk baug etc. Som ventelig tok dette svært på gamle Larsen. Han hadde all sin dag som fører seilt heldig, og var kjent som en dyktig sjømann, og så skulle da dette komme på i hans gamle dager.

-----"

Ombord i "Corona" var jeg i alt ca. 8 år, og hvor jeg gjennomgikk alle grader fra matros til fører. Den var ingen god sjøbåt, dyp og smal som den var, hadde den lett for å kaste lasten, så vår eneste redning i svært vær var å gå med full fart mot stormen. Noen svære stormer, helst de verste jeg opplevde i mitt sjømannsliv, hadde jeg der ombord. I grunnen er det vel ikke så rart om en blir glad i sitt skip når en har redet av et uvær hvor det gikk på livet løs. Det ser faktisk ut som om et skip kjemper for livet i svært vær, du får lyst til å godsnakke og klappe det.

Å iaktta en slik jettekamp er både flott og imponerende, hvis det ikke var dødsens alvor som stod på. Å se hvordan skipet kaster seg unna de svære brekningene, eller når det reiser baugen himmelhøgt og likesom skal knuse brottet som har tatt hundrede meters sats for å kunne begrave det hele, det skal ikke mye fantasi til for å bli takknemlig mot sin medkjemper i kampen mot elementene.

En familiebegivenhet

Den 15. mai 1910 fikk vi vår første gutt, Onar. Jeg var ute og seilte, men ble da endelig holdt underrettet om vidunderbarnet. Mathilde var flink til å skrive, og hadde hun hatt mye å skrive om før, ble det ikke mindre nå.

Dessverre fikk han kikhosten, så vidt jeg husker på dåpsdagen, og det holdt nesten på å ta livet av småen, hun fortalte at hun la han fra seg så og si livløs. Likevel kom han gjennom det, men det tok lang tid. Og selv da han ble fremstilt for meg ca. 9 måneder gammel, var han helst blek og tynn. Men han glante intens på meg da vi så hverandre første gangen. I Trapani synest jeg han var så tynn og elendig at vi gikk til doktor med ham - gutten hadde faktisk nesten hale. Doktoren skaffet hestemelk som ble utspedd, og jeg tror det gjorde ham godt.

Mathilde hadde naturligvis skrevet at gutten stadig vokste og ble større og frodigere etter hvert, derfor var det vel at jeg syntes han helst var liten da jeg så ham. Men da ble de med på Middelhavs-tur, og da skal jeg si at gutten tok seg opp, og vi hadde mye

glede av ham. Tross slingring, lærte han snart å gå, men brukte helst veggene å støtte seg til, for han måtte alltid ut gjennom gangene, der han kunne møte en eller annen, for han var interessert i alle.

Særlig gjaldt det å stavre seg ut i offisersmessen, for der fikk han smake på alt mulig, til og med "brune bønner". Og hadde ikke magen rettet på seg på veien ut Middelhavet, hadde vi bestemt å stoppe i Gibraltar for doktor. Men så fikk vi "syn for segn", og magen ble normal igjen.

Pussig nok likte han seg godt hos maskinistene, og som det kunne hende, var de ikke alltid like rene for sot etc. Så mor fikk rett som det var et ekstra vask på småen. Mathilde likte seg godt ombord, og var titt med på småturer de første årene; hun var aldri sjøsyk, og hadde vel helst likt å seilt med støtt.

Drøm

Vi losset kull i en liten by som het Rovigno, helt inne i Adriaterhavet, på østsiden. Det var langgrunt, og vi måtte ankre opp ca. 3 km fra land og losse i lektere. Det var "en fantaplass" som vi sa, og lossingen gikk sent. Været var ustadig. Slepene av lekterne tok lang tid. Jeg bestemte meg for å forhale lengre inne for å skynde på lossingen. Kartet var studert nøye, og det var en renne som så brukbar ut slik at vi kunne komme en god del lengre inn. Vi hev opp ankrene og tok oss så langt inn som vi turde - håpet å kunne bli utlosset neste dag.

Mens vi loddet oss innover bankene, kom stuerten springende opp på broen, jeg måtte komme ned, hans kone holdt visst på å dø. Hun var nemlig med ombord, og var blitt syk bl.a. av dysenteri, som og bort imot halve mannskapet var angrepet av, og lå til køys. Under denne noe pinlige situasjonen skulle jeg forsøke å gjøre det beste ut av det, og kom på denne måten lenger inn over enn meningen var, jeg måtte dryppe ankeret før jeg hadde regnet med, for å komme ned til den døende kvinnen. Skal ikke beskrive mer om dette dødsfallet og alt det leie med denne sykdommen ombord, det var om drømmer eller varsler om disse vi var inne på.

Nå er det slik i disse farvann at det kan blåse opp til storm på et øyeblikk, vi var altså kommet så langt inn på grunt vann at vi kun hadde et par fot under stilken, men da været var smult og fint, lot jeg skipet ligge i stedet for å ta det lenger ut fra land med en gang. Men vi var i alle tilfeller klar med maskinen til å stikke til sjøs på øyeblikket. Jeg bad vakten varsle meg så snart han merket forandring i vær-situasjonen. Slev kastet jeg meg på en sofa og sovnet av.

Jeg hadde vel sovet en times tid eller så, da våknet jeg voldsomt, jeg hadde hatt en vond drøm som varslet noe alvorlig. Jeg sprang på dekk, vaktmannen syntes det ikke var noen fare på ferde, og maskinen var alt annet enn klar til å settes igang. Jeg fikk satt skipet i alarmberedskap, og i mens økte vind og sjø faretruende. Vi hivde inn på ankeret det vi turde, og gav ordre til maskinen om å sette igang, men det tok tid, gikk bare og ventet på å kjenne at skipet ville sette stilken i bunnen, og tross at skipet lå høyt i vannet, kom sjøsprøyten alt på bakken.

Til slutt gav jeg beskjed gjennom talerøret til maskinisten at dersom de nå ikke kom igang, kunne han bare la det være, for nå var det for sent. Men da fikk de endelig farten opp, og vi kom oss heldigvis klar land og satte til havs, men det var sikkert i aller siste liten.

En ting er i alle fall sikkert, at hadde jeg ikke våknet og satt det hele i sene på grunn av den overhengende fare vi befant oss i, ville vel "Corona" blitt liggende der for godt.

Dysenteri og dødsfall ombord

Dette var i 1911. "Corona" lastet kull i Newcastle for en italiensk by inne i Adriaterhavet. Stueren, som var trønder, hadde fått lov å ta sin kone med på turen. Dette var unge mennesker og barnløse. Sommersdagen, som denne turen var på, var det rett som det var at vi hadde passasjerer med.

På veien sørover ble noen av mannskapet syke. Det var magesyke, men tross flere la opp, ensat jeg ikke stort på det til en begynnelse, da jeg antok det snart ville gå over. Men det ble flere som måtte til køys, bl.a. stueren. Men nå begynte det å komme blod i avføringen, og dette måtte da være dysenteri etter som jeg fant ut av legeboken. Kuren var bl.a. å gi innsprøytinger en eller to ganger daglig. Dette måtte jeg da begynne med, og det ble et helt arbeid.

Da vi kom til lossestedet, var omtrent halve mannskapet smittet, men de som først fikk sykdommen, var nå begynt å bli friske igjen, derfor ensat jeg ikke å tilkalle doktor, da jeg antok at vi kunne kurere de syke selv. Heller ikke hadde jeg så stor tillit til de italienske legene.

Vi regnet ellers med at smitten kom fra drikkevannet som vi hadde fått i England, derfor kokte vi nå alt vann før vi brukte det.

Men nå ble og stuertens kone syk, og straks forsto jeg at hennes sykdom måtte være noe mer alvorlig, især siden hun hadde vanskelighet med vannavlatingen. Jeg ordret doktor ombord. Han kom, men jeg fikk snakket lite med ham, han var ellers svært snar med å komme seg fra borde. Jeg hadde gitt mannskapet pålegg om at ingen nevnte noe til lossemannskapene om at vi hadde dysenteri ombord, da jeg var redd for at vi da ville bli erklært for smittefarlige, og kunne bli ordret i karantene.

Men straks etter at legen var gått fra borde, hørte jeg et helt rabalder på dekk, og før jeg kom opp, var alle lossejengene gått i båtene og før iland. Da kunne styrmannen fortelle meg at de hadde uttalt at vi var nok smittet av colera, og at legen hadde ymtet noe om dette, hva sant var fikk vi heller ikke greie på, men han hadde i alle fall uttalt at prøver fra den syke måtte undersøkes, og det ville ta 14 dager.

Nå var det slik i Italia på den tiden at colera var nokså alminnelig, og tok seg opp rett som det var enkelte steder. Dette var altså nok til at lossejengene før iland, og der lå vi. Skipet lå langt fra land, da det var nokså utgrunt. Været hadde og vært noe urolig, så jeg hadde ikke vært iland siden vi kom.

Neste dag rodde noen av mannskapet meg iland, og det ble klart for meg da jeg skulle stige iland at vi hadde fått "vondt rykte" på oss, for gendarmeren som holdt vakt ved landgangen nektet meg å komme iland. Jeg opptrådte som om jeg ikke ensat ham, likevel ble det hverken til håndgemeng eller bajonettfektning, jeg forklarte ham mitt ærend, jeg skulle til lege og megler, så jeg slapp da igjennom.

Da jeg kom frem til mekleren, fikk jeg vite at legen hadde ymtet om at kolerasmitte kunne være årsak til sykdommen til stuertens kone, noe jeg protesterte på det kraftigste imot, da jeg hadde kjennskap til den slags sykdom etc. etc.

Ellers truet jeg med at dersom de ikke tok opp lossingen med en gang, fikk mottakeren måtte betale liggedagspenger, eller jeg gikk til et annet sted og losset resten av lasten, for her var ingen årsak til å la skipet bli liggende.

Resultatet ble at de skulle komme neste dag og fortsette lossingen. Naturligvis var jeg klar over at hadde myndighetene i land fått visst at vi hadde halve mannskapet liggende i dysenteri, er det rimelig at de hadde erklært skipet i karantene, og jeg var nokså spent på om vi kunne klare å holde dette hemmelig. Hadde vi kommet i karantene, ville dette betydd kanskje flere måneders opplag. Vi hadde fremdeles syke mennesker liggende til køys etter at vi kom til Trapani hvor vi skulle laste, en 10-12 dager etter hadde vi forlatt Adriater-havet, derfor måtte vi også holde dette hemmelig her. Men stuertens kone ble verre for hver dag. Doktoren hadde hverken gitt oss medisiner eller forordnet noe som helst, han skulle få undersøkt prøven han tok, og det ville som sagt ta ca. 14 dager fikk vi opplyst. Jeg kom til at det måtte være noe med nyrene som sykdommen skrev seg fra, vannavlatingen stoppet helt opp, og jeg forsøkte å ordne dette med kateter som hjalp noe, men til slutt hjalp heller ikke dette.

Det var helst en dyster og trist stemning ombord. Siden doktoren ikke hadde foretatt seg noe med den syke, men kun tatt prøve som skulle laboratorieundersøkes, med 14 dagers ventetid, regnet vi med at det var liten nytte å tilkalle ham igjen, selv ikke da vi ble klar over at dette ville helst ende med døden.

Har titt tenkt på dette senere, om vi likevel burde ha tilkalt legen igjen, men slik så vi altså situasjonen ann, og handlet deretter. Det gikk fort nedover med den syke, hun snakket av og til i ørske.

Men før vi kom så langt, fikk vi snakket om hennes sjels frelse, og fikk fortelle henne om Jesus som tar imot alle som vender seg til ham, og hun fikk hvile i dette. Merkelig nok hadde hun gått påvirket, hun fortalte at da hun under reisen sørover så meg lese i min Bibel, hadde hun ønsket at hun hadde hatt det på samme vis.

Men her kommer bebreidelsen over meg igjen, jeg burde ha innledet samtaler med henne om dette ene fornødne, for hun var moden for å ta imot Guds gave.

Som jeg har nevnt litt i stykket "Drøm" side 17, ble det helst noe dramatisk med hennes død. Da jeg sjynte meg ned fra broen etter stuertens såre anmodning, var det ikke stort liv igjen. Jeg lukket hennes øyne, og gjorde sturten oppmerksom på hva som var skjedd. Som ventet overveldet situasjonen ham. Jeg trakk meg tilbake og gikk inn i salongen. Men sturten kom løpende etter meg, han sa han greidde ikke å være alene med sin hustru etter at hun var død. Han måtte få komme inn i salongen å være der.

Dette at han ikke torde eller ville være hos sin hustrus døde legeme undret meg da, senere har jeg og tenkt på dette, ikke minst da jeg selv måtte oppleve det samme. Hvor døden er unormal for oss mennesker, den er som Bibelen sier en fiende og den siste vi må stri med og tape for. Men som en av guttene mine sa da han så mor ligge på likstrå: "Dette kan umulig være det siste". Nei, Gud være lov, vi skal oppstå, men med et nytt og forklart legeme, som ikke er befengt med dette jordiske skrøpeligheter.

Som nevnt i mitt stykke "Drøm" røk det opp til storm om natten så vi måtte stikke til sjøs i en viss fart. Tømmermannen laget en kiste av plank, og neste dag i 3-tiden var det klart til å legge henne i denne. Vi hadde kledd henne i hennes beste kjole og lagt liket opp i bestikkflugaren dødskvelden, men da vi skulle ta liket ut derfra, var det allerede gått så sterkt i oppløsning at det var vanskelig å berøre det grunnet stanken, altså ca. 20 timer etter at hun døde, årsaken var varmen. Dagen etter løyet vinden av og vi gikk innover til lands igjen. Jeg ble rodd iland, og forhørte meg om vi kunne få begravd vår døde på deres kirkegård eller gravplass, og dette fikk vi lov til. Gravplassen var katolsk, og som regel velstelt med store brede murer rundt og med krypter i hvor likene ble lagt inni, og etter et par års tid ble restene tatt ut og begravd. På denne måten fikk de plass til mange flere av sine døde.

Jo, vi skulle få begrave vår døde i en av kryptene, så slapp vi da å senke liket i havet som vi egentlig var forberedt på.

Mesteparten av mannskapet ble med i likfølget, og vi gjorde det ellers og så høytidelig som omstendighetene tillot det.

Jeg hadde naturligvis rapportert om forholdene i brev til rederiet, men som min vis var, skrev jeg alltid nøkternt og helst minst mulig. Men andre av mannskapet hadde til gjengjeld gjort en svær historie av det. For da vi intet anende om ryktene som gikk på byen, men så at ingen båter kom ut til oss som alminnelig var, der imot doktoren med karanteneflagget i akterskotten, fikk vi greie på det hele. "Corona" hadde colera ombord, og flere av mannskapet var syke, til med et lik var senket i Nordsjøen etc.

Mathilde, som var kommen til byen for å bli med nordover, fikk ingen fløttmann til å sette seg ut før doktoren hadde vært der.

Rederiet skrev dagen etter i avisene om oppstussen med "Corona" og avsannet det hele, samtidig som ryktemakerne fikk en advarsel.

En annen tur skal jeg heller ikke glemme. Vi gikk lastet fra Baltimore med korn og mais for Europa. Fikk en tung storm over oss med det samme vi stakk til sjøs, skipet begyndte å kaste lasten i det overhendige været, stamplingene hadde altså gitt etter, og vi kunne risikere det verste, for mais er noe av den verste last en kan føre "In bulk".

Vi hadde ikke noe annet å gjøre enn å lense unna været, behøvde ikke bruke maskinen, for styringsfart besørget vinden. Stormen veltet svære vannmasser inn over oss og knuste alle midtskipsdører, til tross for at de var av solid teak.

Etter et par døgn kunne vi fortsette kursen. Vi forsøkte å rette skipet opp så godt vi kunne. Men vi var naturligvis kommet langt ut av kursen. Etter å ha gått noen dager, fikk vi motsjø som reduserte farten betydelig, og senere kom ostenvinden, så det satte farten ytterligere ned.

Til slutt ble det klart at vi ikke ville nå Europa med den bunkersen vi hadde. Jeg regnet ut at dersom vi ikke kunne gjøre 6 mil, fikk skipet heller drive og vente på roligere vær. Dette ble gjort et par ganger. Da vi endelig kom til Kirkwal, hadde vi 3 timers gang til med kull.

Vi var nok ikke alene om en slik situasjon. Kommen til Haugesund, hvor vi anløp for å orientere oss om krigen, fortalte rederen meg at rederiets S/S "Kong Håkon" var blitt slept inn av et krigsskip på grunn av at bunkersen slapp opp.

"Du kunne risikert det samme du og", sa han til meg. "Nei", sa jeg, "det kunne jeg ikke". Han så spørrende på meg som hans vis var, og så fortalte jeg ham at vi lot skipet drive når vi ikke kunne gjøre 6 mil, og at vi hadde lagt 2 tørninger således. Han så fremdeles på meg en stund, så sa han: "Ja, hadde han gjort det samme". Han mente altså "Kong Håkon".

D/S "Sigrun"

Sommeren 1912, da jeg forlot "Corona", måtte jeg først avtjene min verneplikt i 24 dager. Etter på ble jeg av mitt rederi sendt over til England, der de hadde kjøpt en 4.000-tonner mot besiktigelse, og som jeg da i tilfelle skulle bli fører av.

Skipet ble godtatt og fikk navnet "Sigrun" etter rederens yngste datter. Etter et par måneder i Newcastle, gikk vi til Norge og lastet inn en hval-landstasjon, som skulle til Sør-Afrika. Utenom alt maskineri, og det som ellers hørte med til en slik landstasjon, hadde vi 45 mann med som skulle være iland på stasjonen.

I de ca. 4 år jeg førte dette skipet, hendte det litt av hvert. Skipet var forholdsvis nytt og i fin stand, men det hadde en kjedelig teknisk feil, den var utstyrt med en hovedkjele, og tross at denne hadde høyeste klasse i Veritas, sprang den lekk rett som det var, så vi hadde stopper for å dikte lekkasjene rett som det var.

Vanskeligheter med Kjelen

Etter å ha losset hvalstasjonen, gikk vi til Durban og lastet kull for Bombay, Ostindia. Kommen så vidt gjennom Mosombikk-kanalen, begyndte kjelen igjen å lekke, og så pass mye at det reduserte farten. Jeg hadde hatt et mindre hyggelig opptrinn med kjifen i Durban, så han viste seg ikke om dagene. Men en dag møtte hele mannskapet opp på underbroen og gav beskjed om at de nektet å gå med skipet over det Indiske Hav i den forfatning kjelen var. Etter å ha sendt dem ned, sendte jeg beskjed etter 1. styrmann og kjifen og fikk da orientering om situasjonen. Vi fant det da rettest å søke havn for å få skaden reparert. Kjelen var altså begynt å lekke igjen.

Vi gikk da inn til Dores Salam, Tangynika. Etter noen dager i havnen fikk jeg igjen en deputasjon fra mannskapet om at de nektet å gå videre med skipet grunnet kjelen. Det syntes seg nemlig, at tettet man et sted, kom det en ny lekkasje på et annet, så snart kjelen ble varm. En kunne altså risikere å bli liggende å drive i Ostindiahavet. I tillegg har de fått opplysninger om at en kunne risikere å møte tyfoner annen hver dag i dette farvannet, noe som 1. styrmannen hadde funnet ut av en reisebeskrivelse, men som naturligvis var en misforståelse.

Naturligvis kunne jeg ikke si så meget om mannskapets reaksjon, men der kunne vi altså ikke bli liggende.

Mannskapet forlangte så å kontakte den Norske konsulen på stedet. Dette kunne jeg ikke nekte dem, derfor skulle en dansk fyrbøter og en norsk matros snakke med konsulen. Men nå gjaldt det å bli gode venner med kjifen igjen, for å få ham på min side var i alle tilfeller nødvendig. Jeg inviterte ham med på "byen" til en bedre middag, og spurte da om han ville ta en tur oppom konsulen for å snakke "kjelens sak", at den stod i høyeste klasse Veritas etc. Jeg hadde forskjellige ting å gjøre, og imens gikk kjifen "på byen" på egen hånd. Han hadde da frisket seg opp en del, men heldigvis etter besøket hos konsulen. Jeg hadde naturligvis orientert konsulen på forhånd, og da han mottok deputasjonen fikk de beskjed om å komme igjen senere på dagen.

I mellomtiden hadde kjifen snakket med ham om kjelen og gitt denne det beste skussmål. Da deputasjonen og jeg møttes senere hos konsulen, hadde han utferdiget et helt dokument, med bl.a. trussel om at dersom de ikke gikk ombord og tok opp sitt arbeid, ville saken bli betraktet som mytteri eller noe i den retning, og de kunne risikere å bli heimsendt som arrestanter. Skriveriet var helst truende, og det var konsulen og. Altså hadde guttene ikke noe valg, og de måtte gå ombord.

Kjifen var nå blitt enda motigere, etter å ha gått på byen alene hele ettermiddagen, og da vi møttes nede på utstikkeren etter avtale, truet han "deputasjonen" med korporlig avstraffelse for bråket de skaffet oss, så jeg måtte helst ta en meglers plass. Denne gangen måtte jeg altså se gjennom fingrene med en "påseilt" maskinist.

Jeg hadde bestemt meg til å stikke til sjøs om natten, og hadde ordret los ombord til da. Et par timer eller så før avgang, kom alle fyrbøterne opp til min sovelugar og truet med at de nektet å fyre. Jeg forklarte dem da situasjonen, at vi fikk i alle tilfeller prøve, vi hadde ikke noe valg. Fyrbøterne våget likevel ikke noen "sitt down streik". Vi lettet anker og stakk til sjøss. Etter et par timer kvitterte vi losen. Jeg gikk på broen og ventet på "dårlige tidender" fra maskinen, men ingen kom. Om morgenen fikk jeg vite, at etter et par timers gang, var kjelen helt tett. Og det var den i de ca. 3 ukene det tok oss til Bombay.

Kanskje jeg og kan nevne at en engelsk fyrer nektet å gå på fyrdørken. Han fikk en tidsfrist, og da han fremdeles nektet, ble han låst inne, og ble værende i arrestlugaren til 2 dager før vi kom til Bombay. Under doktorens inspeksjon ombord, viste det seg at han var kraftig smittet av kjønnsykdom, og ble sendt til hospital med en gang. Dette var nok årsaken til at han nektet å gå på fyrdørken. Stakkaren kunne sagt meg sin stilling, så han kunne fått behandling, den slags historier hadde vi da nok av ombord.

Situasjonen for mitt vedkommende de 8 dagene vi lå i havn og reparerte, var alt annet enn hyggelig. Vi kunne altså ikke gjøre noe mer enn å forsøke å tette lekkasjene, selv om vi hadde ligget ved et større verksted. Og jeg skal slett ikke bebreide mannskapet at de hadde liten lyst å foreta en 3 ukers reise over havet, uten å kunne anløpe noen havn på reisen, da det var like langt til lands overalt.

At jeg bad mye til Gud i de dagene er vel unødvendig å si. Jeg så simpelthen ingen utveg dersom mannskapet ville nekte å gå med. Likevel var jeg rolig, og jeg tror ikke at noen av mine offiserer merket noe av den spenning jeg var i. Det ble derfor heller ingen overraskelse for meg da kjelen ble tett. Husker ennå at det gikk et tordenvær over distriktet slik som det kun kan arte seg på disse trakter med svære lynnedslag. Jeg tror ikke nett at jeg bad Gud om at uværet skulle ramme skipet, men i alle fall ønsket jeg det.

Fra Bombay gikk vi til Italia med kornlast, og derfra til Norge med saltlast. Dessverre var vi plaget av denne kjelefeilen alle de 4 år jeg førte skipet, og hadde det ikke blitt senket andre Amerika-turen etter at jeg gikk fra borde, ville den fått nye kjeler. Disse bestilte jeg i grunnen med det samme jeg forlot "Sigrun"

Jeg kan ikke slutte å skrive om denne minneverdige turen uten å ta med sluttinnspurten: På veien heim bunkret vi i Kanalen. Der sa jeg til stueren at han måtte se etter at vi hadde nok proviant heim. Han sa at dersom han fikk en kjøttmiddag, skulle det være nok, som han og fikk, ja, han fikk to.

Kommen opp i Nordsjøen, fikk vi en liten storm motevind som senket oss betydelig. Det gikk trått som det alltid gjør når en nærmer seg heimen, og noe kommer på tverke.

Men så kom stueren og sa at vi hadde ikke middagsmat til i morgen, og at vi måtte gå inn til Kristiansand for å proviantere. Jeg sa ham visst nok "sannheten" om skandalen han holdt på å lage istand. "Ja, dessverre, men vi fikk anløpe Kristiansand". "Aldri i verden", sa jeg, "før skal mannskapet få være uten middag. Har De ingen proviant igjen?" "Jo, litt havregryn". "Vet noen av mannskapet om dette?" "Nei". "Ikke kokken heller?" "Nei, ingen".

"Hør her stuert. Jeg tror været gir seg utover kvelden, og da er det rimelig at vi skulle nå Haugesund imorgen middag. Nu gjør vi det på den måten at De koker havregrøt til middag imorgen, men server den ikke før vi har dryppet ankeret. Da regner jeg med at alle blir opptatt med andre ting enn middagen. Her kommer naturligvis mye folk ombord, familiebesøk og lignende, og mange står naturligvis klar til å komme iland med en gang. Men for all del må ingen av mannskapet forstå situasjonen, heller ikke må De la kokken komme inn i proviant-rommet".

Våre beregninger slo nøyaktig til, ankeret falt temmelig nær kl. 12. Heller ikke spurte noen etter noe middag, og aldri hørte vi at noen hadde mistanke om at noe var galt. Naturligvis ville en middag av havregrøt i alminnelighet ha vakt en hel protest, men ingen ensset slikt i en slik lykkelig situasjon, det å være heime etter nesten ett års fravær.

Men, - jeg hadde sagt kjifen opp med det samme vi kom heim. Vi kunne ikke "gå" sammen. Han bad om attest, og denne fikk han, men jeg fikk den tilbake, med de ord, at hadde jeg ikke bedre attest å gi ham, kunne jeg beholde den selv, og før han sa adjø, nevnte han at jeg skulle få kr. 500,- i mult. "Adjø".

Senere møtte jeg ham på kaien. Jeg fryktet nemlig for at han hadde fått nyss om havregrøt-middagen, og tenkte at det kanskje var best å orientere seg.

"Hva var i veien med attesten?", spurte jeg. "De hadde jo ikke nevnt noe om min edrue-lighet". "Nei, det turde jeg ikke", sa jeg. "Ja, men han kunne fortelle meg at det fantes ikke en maskinist i Haugesund som var mer edru enn han". "Men da er det heller ingen haugesundsmaskinist som får slik attest hos meg. Men De nevnte noe om mult^K jeg skulle få?" "Jo, stueren hadde ikke sett etter provianten, som t.d. i Rødehavet, hvor en del kjøtt ble skjemt." "Hør her, kjif", sa jeg, "så lenge som mannskapet ikke klager på maten, kan heller ingen bebreide meg for kostholdet. Derfor kommer De ingen veg med det". Altså gjaldt det ikke havregrøten, for da er jeg redd for at jeg ville fått en mult^K.

D/S "Sandefjord" (Haugarland)

Sommeren 1916 gikk jeg fra "Sigrun" og reiste heim for å ta meg en god ferie. Men etter 14 dager heime ringte rederiet om at jeg måtte reise over til New York for å overta D/S "Sandefjord", senere byttet navn til "Haugarland". Sammen med 3 andre skip var og denne innkjøpt av mitt rederi for en tid siden. "Sandefjord" var på 11.000 tonn d.v., og en av de 4 største i landet. Skipet hadde vært uheldig og gjentagne ganger gått på land, nå lå den i New York for en større reparasjon, som ville ta minst 3 måneder. Først protesterte jeg, ville ha min ferie først som meningen var, men rederiet mente jeg måtte over og ta hånd om skipet, og skulle få 14 dager til heime. Til slutt måtte jeg love å reise.

For Mathilde ble dette en svær skuffelse. Hun hadde trøstet seg til at jeg skulle bli heime en god tid. Tidene ble stadig verre til sjøs, og den uinnskrenkede Ubåtkrig raste verre etter som krigen toppet seg opp til et klimaks.

Det ble heller 14 dager heime med gråt og klage, særs om kveldene, så til slutt lovet jeg å si fra meg jobben. Men som den beskjedne og fordringsløse kvinne hun var, syntes hun heller ikke dette kunne bli av, så det ble likevel til at jeg reiste.

Det var nå slett ikke så rart at hun protesterte. Vi hadde 4 små. Hun hadde allerede gjennomlevd årevis i angst og spenning for meg og de som var heime, og fikk vite svært lite om hvordan det stod til med oss ute, hadde det sikkert verre enn vi som fartet.

Forholdet var nemlig det, at det var best med minst mulige opplysninger om hvor vi befant oss av hensyn til de tyske u-båter, og spioner hadde vi over alt, heime og ute, så en måtte passe på hvor og hva en sa og foretok seg.

Som et grelt eksempel på situasjonen, kan jeg nevne at på reise fra U.S.A. til Europa vinteren 1916/17, ble vi sammen med en del andre skuter liggende i Halifax i lengre tid, for så å stikke til sjøs etter som en fikk ordre om. Så vidt jeg nå husker, var det 4 andre norske skip som gikk straks før oss, men kun 1 av disse kom frem, de andre ble senket, og få av mannskapet kom til lands.

På forsommeren 1917 kom vi til Rotterdam. På vei dertil var vi innom Haugesund for å orientere oss om krigsbegivenhetene, da slikt som radio og nyheter på den måten ikke eksisterte. Rederiet kunne da fortelle at min kone hadde vært på kontoret noen dager i forveien og gitt beskjed om at jeg måtte gå fra skipet. Snakte så med henne over telefon og lovet å gå iland når vi var ferdige i Rotterdam. Rederiet ba meg snakke fint med henne om jeg ikke kunne få fortsette ennå en tid, men jeg forstod av samtalen at det var best å ikke nevne dette, det ville være å såre henne alt for meget.

Hun hadde og hatt meget å stå i det siste halvåret, så vel gårdsdrengen som hushjelpen var blitt smittet av difteri, den første svært alvorlig, derfor ble det et svært arbeid for henne å pleie disse. Samtidig som det gjaldt å holde barna fri for smitten, og ellers de andre i huset. Det var nesten vondt å høre hun fortelle hva dette hadde kostet henne i forsiktighet og strev. Jeg ville derfor ansett det som en forbrytelse mot henne om jeg

ville fortsette å reise ute. Kanskje det og hadde blitt for meget for henne. Den slags fine naturer kan i slike situasjoner få et knekk for livet, og å risikere noe slikt hadde jeg ikke hjerte til, var altfor glad i henne til det. Det fikk ikke hjelpe om jeg måtte forlate dette prektige skipet, vel helst det likeste ~~da~~ i den norske handelsflåte, i tillegg en spesiell gasje som jeg ikke skal komme inn på her, men denne fikk jeg altså i forbindelse med at jeg overtok skipet under særegne forhold.

Jeg blir gårdbruker

Vårt fødested og ættargard, Vågen, ble i 1900-årene overdratt fra far til vår eldste bror, Halvor. Han flyttet da fra Målsnes med hele familien.

I 1906 da vi giftet oss, tilbød han gården til oss. Jeg fartet da fremdeles til sjøs, og hadde for så vidt ingen interesse av gården, men etter sterk anmodning fra våre foreldre, ble det da til at vi overtok den. Mathilde skulle altså styre med den. Dette var jeg slett ikke udelt glad for, men en gård i den tiden hadde liksom en psykologisk verdi, det var nærmest slik at den som hadde gård var i alle tilfeller "framfødd".

Det som kanskje talte mest for oss, var at vi da fikk hånd også over far og mor, som da var kårfolk til gården. Dette satte Mathilde ikke minst pris på. Halvor var samtidig glad for å være fri gården, han kunne selv ikke delta i noe arbeid på gården, heller ikke likte hans kone seg så godt i Vågen.

Da jeg i 1909 ble skipsfører, var det en forutsetning for alle slike at de skulle bo i byen av skattemessige hensyn. Jeg fikk likevel utsettelse med dette av hensyn til mitt gårdsbruk. Men i 1912 flyttet vi til Haugesund, og min svoger R. Klette, drev da gården.

I 1914 kom vår bror Ole fra USA og overtok gården. Alt mens han var i USA, ble vi enig om kjøpet, så hans familie var flyttet dit året før. Etter et par års tid måtte vi igjen overta gården. Min bror syntes den gav for lite av seg etter arbeidet. I tillegg var hans kone dårlig, noe som ikke gjorde situasjonen bedre for ham. Det blir nå heller ikke så meget å leve av for en gårdbruker med en gård på 4 kuer og hest, i tillegg vilkår. Søster Alida var da heime og pleiet våre foreldre.

Av hensyn til mine foreldre, var min familie flyttet til Vågen alt i 1915, det var således kun for meg å flytte heim til Vågen med en gang og ta til med gårdsdriften.

Gårdsdriften

Det var virkelig med stor interesse jeg tok til som gårdbruker. Jeg likte arbeidet, og var vant med dette fra min tid som gutt heime. Men jeg fikk føle at det tok tid før "skipperen" var ute av kroppen, hadde ikke hatt kroppslig arbeid siden jeg var 28 år. Men det var kun et tidsspørsmål, så var jeg full mann i jobben.

Gården hadde ikke vært drevet skikkelig på mange år, så det var meget å ta igjen. Jeg kjøpte maskiner og drev etter alle kunstens regler, ja, skaffet meg enda til jordbrukslitteratur. Det gikk da også bra, fikk større avlinger enn der noensinne hadde vært i Vågen.

vi hadde og en bra frukthage som gav gode inntekter, første året, altså 1917, plukket vi omlag 800 kg. kirsebær. Ellers var der forskjellige slags frukt. Far hadde noe av dette med frukt i seg fra sine fedre, og det var han som hadde drevet det til å bli en av de likeste hager i våre bygder. Han stelte og med frukttrærne sent og tidlig så lenge han maktet det.

Vågen var og kjent som god fiskeplass, særlig var "Vågen" kjent som godt ørretkast. Vi hadde alltid lette nøtter som vi var ute med titt og ofte. Gården hadde og lang strandlinje, omlag 2.000 meter, så en behøvde ikke komme inn på naboen hverken med notkast eller garnsetting. Altså var Vågen en ønskeplass for en skipper med en god solid bankbok, i tillegg god helse og arbeidslyst.

Men tross alt dette, ble jeg mer og mer klar over at jeg ikke godt kunne gi meg til som gårdbruker. Dette med levemåten var nå sin sak, men for å si det som det da forekom meg, syntes jeg at jeg måtte gjøre noe mer ut av livet enn dette å stille med denne gården. Heller ikke syntes jeg det var helt rett å begynne å leve av den formue jeg alt hadde samlet. På den måten begynte jeg å studere på hva jeg egentlig skulle gi meg i kast med.

Arbeid i Guds rike

Da jeg i 1917 gav meg til heime i Vågen ble det straks til at jeg slo lag med den vesle kristenflokken som da var i bygden, og de var ikke mange. Noen egentlig leder hadde de heller ikke, det var søster Anna og hennes mann, R. Klette, som sammen med 5-6 andre stelte med møter nå og da. De syntes naturligvis det var gjildt å få meg med i laget, og jeg på min side likte å være sammen med dem. Som sjømann hadde jeg ikke hatt anledning til å dele samfunn med andre troende. Enkelte ganger møtte jeg slike på sjømanns-misjonsstasjonene, men det var nå bare "goddag og farvel". Nå fikk jeg virkelig ha samfunn med disse, og som jeg ofte hadde ønsket meg. En kristen sjømann kan titt føle dette nokså sårt, nå var jeg midt blant mine egne, og desto gildere var det. Søndagsskolen ble drevet av Marie Haugse, en skjelden ivrig og gudfryktig kvinne. Etter at vi reiste til Stord, var det helst hun som stelte med det kristelige arbeid i bygda. Men hun ble ikke så gammel, Gud tok henne til seg i ungdomsårene. Etter vårt syn var dette et stort tap for bygda.

Det var ikke noe bedehus i bygda, så en måtte nytte skolehuskjelleren til møter o.l. Men sommeren 1918 samlet vi oss noen interesserte for å skaffe oss tomt. Flere gårdbrukere bød til, og så tok vi en som John Tvedt tilbød oss midt i Tveitehagen. Denne lå så og si midt i bygden, og vi var svært tilfreds med denne som vi fikk gratis.

Så var det å arbeide for selve huset, og påskeaften 1918 gikk jeg hele bygden langs for å samle penger eller løfte på et visst beløp som de tegnet seg for, og så vidt jeg nå husker, var det et hus hvor de ikke ville være med, så det gikk svært bra. 17. mai samme år arrangerte vi fest, der omtrent hele bygden var møtt frem. På dette møtet ble og lovene for det nye bedehuset enstemmig vedtatt, likeså tomten.

Dette syntes seg å være påkrevet, for etter at jeg reiste til Stord, var det noen som

opponerte mot at huset skulle plasseres i Tveitehagen, heller ikke skulle det ha navn av bedehus, men et bygdehus, som og kunne benyttes til litt av hvert. Det ble et helt røre om dette. Men heldigvis kunne ingen forandre det som ble vedtatt på allmannamøtet hin 17. mai. Jeg ble bedt om å komme inn for å klare opp i forholdet, siden ble det ikke mer friksjon om det.

Noen få år senere fikk de bygget huset ved hjelp av en trelasthandler som flyttet sin forretning til Herøysundet.

Det var slett ikke uten et visst vemod vi flyttet fra bygden der vi og hadde vår slekt og vår barndomsheim. Og bygdefolket syntes det samme, de hadde ingen leder hverken på det åndelige eller sosiale området. Derfor hadde jeg på de 2-3 år jeg bodde der og fått en del offentlige gjøremål, dette var jo i krigsårene, og en hel del av den slags meldte seg da.

Hva som hadde hendt meg om vi fortsatt hadde blitt der, er det heldigvis ingen som vet, men vi la og dette frem for Gud før vi tok bestemmelsen, derfor lever vi og i den forvisning at det var Guds vilje at vi skulle til Stord.

I alle år så langt jeg kan huske hadde bygden en kvinneforening. Hver mandag, eller kanskje annen hver, var de sammen. Mor var formann så lenge hun kunne. Titt gikk og far med når han var heime.

Far kunne vel være omkring 45 år da jeg først husket ham. Særlig står hans bilde for meg da vi som små møtte ham nede på bryggen når han vendte heim fra Nordlands-turene sine. Han var litt over middels høy, men var ellers sværbygget, og veide i sine beste år opptil 109 kg. Var hjulbent, og rugget sterkt under gangen. Dette kom nok for en del av at han led av gikt, og forresten at han hadde faret meget på sjøen. Hans ansikt var åpent og freidig, med høy og bred rynket panne, 2 utpregede rynker gikk med en liten helning på skrå til høyre opp fra nesen, denne var noe stor og værbitt. Han hadde mørkt fyldig helskjegg, og hår som var klippet tvers et stykke nedenfor haken, med tegn til en liten splitt i midten. Øynene var ærlige og godlidende. Stemmen var uforlignlig mandig og skjønn. "Det var da en ekte sjømannsstemme", sa doktor Lange en gang, far skulle rope til sjyssen hans som lå nede ved bryggen vår. Derfor ble også "Vågastemmo" litt namngitt, da sønnene hadde litt av samme sort. "Det var råd å høre på stemmen hvor han var fra", sa svigerfar, første natten jeg hadde fulgt datter hans på loftet.

Fars slekt stammet fra Sørfjorden i Hardanger, farfar, Jens, var fra Nå, og farmor, Anna, fra Børve. I yngre år flyttet farfar sammen med en bror og en annen der inne fra ut til Onarheim og kjøpte en statensgård som de delte. Og siden kaltes alltid disse 3 familier for Harangerfolket.

Farfar var foruten gårdbruker også salteribestyrer, han var godt skolelærd, noe som ikke var så alminnelig i de tider. Han døde 96 år gammel, da var jeg vel omtrent 9-10 år, så jeg kan huske ham, vi var jo så ofte på besøk der borte. Han lå da stadig til sengs. I sine siste år tapte han nokså meget på hukommelsen, likevel visst nok ikke så meget som far og farbror, især den siste i sine siste år, så dette synes å være en familie-svakhet. Men jeg synes ennå jeg hører og ser farfar ligge i sengen sin en søndag formiddag vi var der borte - å lese "teksten". Han hadde fremdeles sitt svarte hår over hele hodet, leste høyt og klart, uten briller - hadde brukt briller en del år, men fra 70-årene kastet han dem igjen.

Farmor døde det året jeg gikk for presten, 94 år gammel, så henne husker jeg bedre, hun var en usedvanlig stor og staut kvinne, heller litt kvass i øynene, hvit teint og rødme i kinnene, slik var hun og da hun døde.

Far fortalte fra sin far at hun skulle være i besittelse av usedvanlige krefter, så i yngre år var det ingen bygdegutter som turde legge opp med henne, han selv innbefattet. Han var helst middels stor. Like til sin død ruslet farmor oppe og fulgte med i hva som foregikk. Selv den natten hun døde hadde hun vært ute alene og ropt på farbror, visst nok idet hun dro sine siste åndedrag. Hun var nok en som var "for seg" i et og alt, og gikk under navnet "Jensanno".

Far kalte hun for "Gudlabarnet sitt", kanskje fordi han var den yngste, og det var rørende når vi kom bort der hvordan hun velsignet og kjærtegnnet, ikke minst oss barnebarn, rett ofte gråt hun da, og hennes enestående skjønne stemme - litt høy, hul og klangfull, glemmer jeg aldri. Begge snakket sitt hardangermål all sin dag.

I de første år far og mor var gift, bodde de på en gård på Langland i Onarheim sokn, men da mor ikke kunne trives der borte, manglet de igjen Vaagen, denne hadde tilhørt mors farfar, som hadde flere gårder der omkring. Han delte disse på sine to sønner, men Vaagen gikk over til fremmede da mors farbror reiste til Amerika.

Mor var fødd på gården Berge, som var hennes farfars hovedgård. Hennes foreldre, Halvor Berge og Susanna, døde helst i forholdsvis ung alder, så jeg kan ikke huske dem. Som mor var usedvanlig stor, var og hele hennes slekt, og de gikk under navnet "Det store Bers-slaget".

Som husbond og ektemann tror jeg far var noe så nær idealet, hans ømhet for mor står for meg som noe av det fineste jeg kan tenke meg. Jeg kan heller ikke huske at far noen gang brukte hårde ord til mor, eller at de diskuterte kvast eller trettet.

Likevel hendte det en gang, husker jeg, at far kom inn i stuen og spurte etter mor, men ingen hadde sett henne. En god stund etter kom de begge ut fra "Buo" (bestestuen), og far fortalte siden at han hadde funnet mor derute gråtende. Og den som nok måtte i bønneboken var far. Han hadde visst vært litt hård i stemmen - syntes det gikk for meget til i husholdningen. Men forsikret han selv, han ble meget forbauset over at mor kunne ta seg nær over dette, for det var uten beregning fra hans side.

Senere - i de siste år de levde, tror jeg nok at dette forhold forandret seg litt, noe som helst kom seg av at far mistet mye av hørselen og kunne følge mindre med, mens mor der imot beholdt sine åndsevner helt til det siste.

Jeg minnes da også en gang gamlingen hadde "skåret ut" for at der gikk så meget husholdningspenger, men da hadde mor ment som så at hun ikke var tenkt til å skave av beitesjien heller. Dette gamle ordstevet fikk mor ofte senere høre igjen av far.

Ellers har det ofte undret meg hvor godt far og mor arbeidet sammen. Det var jo mor som var husbond og styrte gården og heimen den tiden han var borte, noe som vil si omtrent halve året. Men når far kom heim, var det han som var husbond helt ut. Likevel vet jeg nok at han ikke foretok seg noe uten å konferere med henne, for han var sikkert klar over at hun var ham jevnbyrdig som administrator og oppdrager. Allikevel hadde det ikke vært så rart om hun fortsatt hadde villet ha et ord med i laget, men det forstod vi aldri.

Våre foreldre var begge utstyrt med gode evner. Da mor gikk på skolen, fortalte hun, skulle jentene bare lære lese og skrive, hun leste greit, men med en hastighet som var imponerende, en fikk spisse ørene godt for å kunne følge med. Rekne på papir var det ikke noe med, men hun var ikke desto mindre flink i hoderekning. Hun skrev gammeldagse bokstaver, men hadde god stil. Når vi voksne barne ville gjøre oss lystige over skriften hennes, truet hun med at hun skulle så visst ikke skrive til oss, men da fikk tungen en annen lyd, for ikke noe var som det å få brev fra mor.

Far hadde gode kunnskaper, han førte en fin hånd og en virkelig god stil, i tillegg fullt rekneskapskyndig, han hadde jo og balt med slikt i all sin tid. Far var våre barn sin ordbok, var det et fremmedord eller forresten noe vi støtte på som vi ikke forstod, så var det bare å spørre far. Har ofte senere tenkt på hvor han hadde dette fra, for jeg tror ikke at han leste stort uten åndelige bøker og aviser, det måtte vel nærmest komme av den omgang han hadde med folk av alle stender under sine reiser og forretninger.

En må vel nærmest si at våre foreldre var ulike av natur. Far var snar til å bli heftig, og kunne da skjære ganske kraftig fra, men ble likeså snart god igjen. Til tross for heller skarp forstand, var ikke far hva man kaller slø, til det var han altfor rettlinjet og ærlig, en fant ham ut som han var, uten baktanker eller beregninger. Jeg kan ikke huske at jeg så mor egentlig sint, hun var rolig og behersket med skarpere bedømmelses-evne enn far, var tenkt, og var ikke så lett å finne ut alltid. Såleis tør jeg si at disse to var typiske representanter for hver sitt kjønn.

Mot oss barn var far alltid snill og god, men på samme tid streng. Vi våget aldri å legge far imot. Sa alltid "De" til dem, og var der noen av oss som glemte denne høflighet og sa "Du", fikk han straks tilrettevisning av sine søsken. Så lenge vi var hjemme, forlangte far full lydighet av oss, ja, enda til etter at vi var blitt voksne truet han med å låse dørene for oss om vi ikke var inne til et bestemt klokkeslett.

Og engang, vi fire yngste guttene var heime, det var til og med i julehelgen, gav han oss beskjed en kveld om at her etter ble dørene låst kl. 12, så kunne vi ta hus hvor vi ville for ham. Bror Ole, den gang eldst og omkring 22 år, tok til gjenmæle og mente at der var hus andre steder enn i Vaagen, og far sa: "Vær så god", stort mer ble ikke sagt om den ting. Allikevel bøyet guttene seg og var hjemme i god tid.

Verre var det da jeg skulle ha fatt i Mathilde og kom heim sent på natt, det var og i juletiden. Far brukte heller hårde ord om morgenen, og bror Halvord som da hadde "lagt opp" støttet smått under, noe som i grunnen ergret meg mest. Men da jeg syntes jeg gikk i "lovlig ærinde", og i tillegg gikk på skipperskolen, ville jeg ikke finne meg i dette, men gav vondt igjen, bl.a. skulle jeg reise til byen igjen med en gang før skoleferien var slutt, og hadde vel også gjort det.

Men så om kvelden samme leie dag - jeg kom hjem, hadde vært i banken -, møtte jeg mor ute på tunet. Jeg var fornærmet og ville gå forbi mor uten å ense eller snakke til henne, men den som møtte meg og stengte veien for meg var mor. Og jeg fant meg før jeg visste ord av det omsluttet av mors armer. Hun ba meg om ikke å være lei på dem, og kjærtignet meg. Og hvem kunne vel være lei når velsignende mor bad. Jeg glemte å reise til Bergen før ferien var over. Men jeg hadde inntrykk av at hun skulle ordne det for dem begge, far nevnte i alle fall aldri noe mer om det, helst syntes han vel at han var i sin fulle rett, men vi var like gode venner om kvelden.

På grunn av den store respekt som stod av far, fikk vi nesten aldri ris, vi våget oss nemlig ikkeså langt ut på glattisen når han var hjemme.

Og var noe gale skjedd og vi fryktet for straff, gjaldt det om å få mor til å be for oss. Velsignede mor, hun var som Frelseren, som gikk i forbønn for synderen. Hun hadde liksom han, vært inne i døden da hun gav oss liv og fødte oss. Vi var jo noe av henne selv, og hun ville nok gladelig tatt straffen og smertene i stedet for oss. Hun led og sikkert mer enn oss når straffen skulle fyllbyrdes. Forresten tror jeg mor var litt engstelig for at far skulle være for tung på hånden.

Der imot sparte hun ikke riset selv på oss når ikke far var heime. Anledningene til "en omgang" ble nok adskillig flere da. Men det er rart med mors hånd, den er tross alt mykere enn fars, vi var ikke fullt så redd den. Må tenke på Per Gynts mor, hun skulle vel såleis denge Per når hun fikk fatt i ham, men så snart de andre blandet seg i avstraffelsen, fikk pipen en annen lyd - de kunne bare våge seg å røre ham.

Bror Severin var heller en kraftkar allerede i guttedagene, i tillegg litt for seg, især til å finne på skøyerstreker, og han kom såleis rett som det var, i konflikt med "loven" heime hos mor. Og ris skulle han ha, men til tross at mor var en stor og kraftig kvinne, våget hun ikke sann uten videre å straffe gutten, det kunne bli fadese av det. Det hadde nemlig hendt en gang før at under en slik "oppvisning", hadde ikke Severin vært helt enig i programmet, og det ble nærmest et slags sirkus eller karuselldans, med en hel del slag i luften. Tenker ofte på det nå, til tross for at vi i grunnen var snille mot mor og aldri var ondskapsfulle, så var det allikevel ikke så greit å styre en slik flokk. Så det var ikke rart om hun var utslitt og nerveslitt.

Egentlig, eller nesten bestandig, stod jo striden oss gutter imellom, og den av oss som våget å sette seg opp imot mor, fikk med de andre å gjøre. Ikke skjelden hendte det, når mor bad oss gjøre noe for henne, så fant vi ut at en av de andre kunne gjøre dette. Dersom det da kanskje ble en heller kvass diskusjon om dette, sa mor at hun skulle gå selv, og reiste på seg. Men da sprang vi alle til døren - det skulle for alt ikke skje. Siden avgjorde vi ute hvem sin tårn det ble å gå, enten ved en minnelig overenskomst, eller ved en fektning.

Men tilbake til Severin; mor visste allikevel råd. Hun tok gutten med seg ut i "Buo", og etter en del snakk, tårer og omfavnelser, rigget han selv ned, og seremonien kunne fullbyrdes i felles forståelse og enighet.

Verre gikk det med meg en søndagsmorgen eller formiddag, foranledningen kan jeg ikke huske, men det var visst noen streker med søster Bertha. Jeg fikk først en kraftig advarsel, men mor syntes nok at jeg tok denne nokså lettsindig, og så måtte der ris til. Men jeg var fremdeles ikke istand til å holde inne med latteren. Først tredje omgangen hjalp det, men da lovet jeg bot og betring under tårer.

Noen av de skjønneste minner jeg har fra heimen, var når far var ventendes nordenfra. Da var der like mye stas og forventning som når julen stundet til. Ellers skjedde dette som regel oppunder jul, så det ene hang liksom i det andre. Det var riktig som en mann

fra Uskedalen sa en gang han kom heim med samme rutebåten som far; at vi hadde visst to ganger jul hvert år i Vaagen. Og slik var det. Det traff som regel på en lørdagsmorgen, rutebåtene gikk slik. I heimen ble der fiffet og stelt ute og inne. Og fra telegrammet kom om at han var reist nordfra, ble der vel telt på dagene. Samtalen kretset etter den tid kun om fars hjemkomst. Ja, alt det vi foretok oss gikk så og si under denne oppsang, at nå kommer far. Vi fikk utført mer arbeid i de 11 dagene enn en hel måned ellers. Det gjaldt å få så og så mange vedla i "Sjykjo" især. Og det var ikke måte på hvor snille vi var blitt, det nesten lyste av mildhet og sakmodighet ut av oss lang vei.

Mor reiste alltid til Bergen og tok imot far, på samme måte som hun også fulgte ham dit når han reiste ved St. Hans-tider. Og så kom endelig lørdagsmorgenen. Vi forsov oss just ikke. De største guttene tok båten og rodde til Herøen for å ta imot dem, mens vi minste så snart vi torde våge oss for mørket, gikk til utkikk på "Levero", vi og Vaktmann, hunden vår. Men nå måtte de da snart være ventendes ved "Balhammer" etter som "Lyderhorn" hadde fløytet. "Jo, så sannelig - der har vi dem - kan du se - jo, det er de - flere folk i båten og godt lastet", for de hadde alltid en hel del med seg hjem når de kom.

"Vi venter til de kommer til Berstetåo, så springer vi på Bagberje -- nå vinker far til oss"--. Det ble stilt i barneflokken. Jo, han smiler visst og er i godt lag. "Avsted til Bryggjo - sjå hvem som kommer først". Treskoene hadde og fått fri den dagen, så en kan nok legge ut. Jo, det letnet betydelig for brystet - det var nemlig her som alltid at det skal være et skår i gleden og forventningen her i livet.

Forholdet var nemlig det, at gjennom denne tid far hadde vært borte, hadde det ikke alltid gått like fredelig for seg blant guttene hans. Krigshumøret hadde til sine tider slått ut i lys lue. Det hadde ikke alltid vært så greit for mor heller å skifte sol og vind mellom oss tross sin lange erfaring på området. Og så kan der jo skje så mye på et helt halvår. Det kunne jo ha hendt at synderen hadde nektet å ta sin dom eller bøye seg; som siste middel brukte da mor å si: "Jeg skal si det til far når han kommer". Men dette middel virket som regel momentant.

Tok mor dette middel i bruk i ytterste og siste nød, så brukte vi det ikke desto mindre til overflod mot hverandre, og som ventendes var, mot våre yngste søstre i særdeleshet. Ja, det ble ikke bare med å true med far, men det ble og avmålt med rødt, blått og gult hvordan denne avstraffelse kom til å ta seg ut både "her og der". På denne måten hadde det dannet seg et billede av far i vårt sinn som var alt annet enn lystelig. Den ble nok ikke med godsnakk og presang den første dagen.

Og nå var jo også mor i byen og hadde naturligvis fortalt alt sammen til ham - både den gangen en slo "jentungene" og alle de ganger en ble overrumplet i hagen med full hue av forbuden frukt. Der kom nok frem både knuste glassruter og avbroke rivehoder forårsaket ved innbyrdes fektning. Kanskje fikk han også vite om den søndags formiddag da "Liamadlo" sin apal ble besøkt av 3 landeveisstrykere.---

Jo, det ble nok å måtte gjøre opp for. Kanskje hjalp det noe på at en hadde vært svært snill nå dagene før hun reiste. - Men straffen var nok ikke til å unngå, kanskje kom avstraffelsen til å foregå allerede i naustet - det var slett ikke så urimelig, for far ventet ikke med sånt, han ville vel like så snart få den slags avgjort straks, kjente vi ham rett. Det kan hende at jeg, muligens Severin med, følte denne uro og frykt sterkest, for det var visst vi som fikk høre denne svøpe "Far skal få vite det", tittest over våre hoder. Gustav hadde gjerne ordnet sine affærer med mor i all stillhet og "uskyldighet", så han regnet vel helst med at brodden var tatt. Severin og jeg der imot var ikke utstyrt med noen diplomatisk kunst - dessverre, og nå fikk det helst seile sin sjø.

Underlig i grunnen hvordan vår motstander og sjelefiende også kan bruke denne svøpe over Guds barn når det gjelder vår Himmelske Far. Men så når båten la til ved bryggen, og vi fikk se far inn i øynene, da skal jeg si frykten forsvant, den var som blåst bort - vi kom den aldri mer ihug. Gleden var blitt fullkommen. Slik også med oss når vi møter Gud rett og får se hans blick - komme Ham på nært hold - det blir omfavnelser, det gale blir ikke en gang nevnt, det blir kun snakk om å få tak i gavene - sko, ring og gjestebud. Dette leie bilde av Gud, vår Himmelske Far, fikk vår motstander Satan, skapt allerede i syndefallet, da fikk han innbilt mennesket, at i grunnen var Gud vår fiende og ikke ville oss vel.

Og mor som var i Bergen til far og fortalte alt - ja, det tror jeg nok hun gjorde, hun skjulte visst ikke noe for far hverken godt eller vondt. Men det vonde tok hun brodden av - hun hadde allerede gjort opp med og for oss. Igjen var hun som Frelseren, som gikk i forbønn. Det rare var i grunnen når jeg nå tenker tilbake på dette, at aldri hørte vi far nevne noe av det som var galt gjort når han var borte. Det kunne ikke desto mindre hende at vi kunne ymte frem på om hverandres misgjerninger så far skulle høre det, men han hørte aldri på det øret. Kanskje vi Guds barn og er slik at vi liker å dra frem for vår Himmelske Far våre medbrødres feil, men er det noe Gud ikke hører, så er det dette. Han vet om dem for lenge siden, de er og tilgitt for lenge siden - så den fariseerbønnen blir alltid avvist.

Jeg nevnte at hunden vår var med på utkjikken ute på "Levero". Det var en stor glatt-håret svart hund, med korte ben og kvitt bryst. Men den måtte visst forstå hva vi snakket om - for selvfølgelig fortalte vi ham og om at far var ventendes. Den nøyde seg ikke med å sitte på "Levero" å glane, den fortsatte like til "Berstenibbo", og når den da fikk øye på båten, begynte den å gjø og bære seg. Far ropte til den, men da ble der liv i hunden til gangs, den truet med å ta på sjøen, og gjorde det og iblant. Den fulgte med langs stranden, ropte og bad velkommen heim på sitt vis. Men fra "Vaagsneståo" måtte den returnere tilbake over "Vågsnes" for å komme til bryggen, og tross i at han langet ut alt han orket, ble resultatet likevel at båten var lagt til før den nådde frem. Men "Vaktmann" hadde øyensynlig bestemt seg for å være førstemann å hilse på far. Og det greide den og, den satte nemlig med et respektabelt sprang rett over hodene på

barneflokket, og like i fanget på far som da stod i båten. Den fikk på den måten den første omfavelse og klapp og kyss, - ja, det vil si at den kvitte seg ikke for å slikke far over hele ansiktet, tross for mors "fy" og protester, men så lenge far lo og snakket vel, tok ikke hunden det spor hensyn til mor. Men da lo hunden og på sitt vis, munnvikene gikk like opp til ørene på den.

Vi hadde forresten en hund før denne ovenfor nevnte. Det er så vidt jeg kan huske den. Den var og stor, lodden, sort og med brune øyenbryn og brune labber. Den var heller litt særegen, unngikk at noen fikk ta på seg, og likte på den måten ingen fagning. De andre har fortalt at denne hunden begynte å gå utover Levero hvor den liksom satt og ventet flere dager før far kom. Ellers tok den aldri slike turer. Dette skulle vel være et bevis på at den forstod at vi snakket om far, eller høre så ofte hans navn bli nevnt, at han satte dette i forbindelse med hans hjemkomst og på den måten gikk og ventet, for han var svært gode venn med far.

Far var fremfor alt barnevenn, ikke bare imot sine egne, men og andre. Som Susanna Bringedal en gang sa til meg da vi snakket om far: "Når vi barn traff Deres far, var det som om vi skulle treffe noe stort og gildt, for han hadde alltid et smil og et godt ord til oss".

Hans største høytidsstund her i livet, sa han, var den natten "tvillingene" ble født. Og han hadde ikke vært lenge inne i en heim før han hadde barna om seg, selv om de var fremmede for hverandre. Men det var ikke noe søtladent ved ham, vennskapet kom helst i stand under muntre former. Og slik var han all sin dag.

Når han og mor var inne hos søster Anna, noe som hendte flere ganger i uken, så var det en gang at barna kringsatte ham, og det ble strid om de beste sitteplassene i fanget. Men det var ikke nok med det, barn kan nå ikke sitte stille så lenge, der måtte leik til, og da var "bestefar" saktens med på notene. Det ble straks livlig i stuen, for der var nok av småfolk, og hvem som moret seg mest, de eller far, er ikke godt å si. Men det ble til slutt ofte vanskelig for mor og søster Anna å kunne føre en samtale med hverandre på grunn av jubel, skrik og skrål, de hørte knapt hva de selv sa. Men mor hadde visst nok av den slags konserter i livet med sine egne 12. Hun protesterte, at leiken skulle holde opp for ellers - ja, så sannelig gikk hun beint heim igjen dersom det ikke ble slutt på konserten. Men øre unger var ikke så greie å stoppe, og Gamlefar likte å erte mor litt. Så mor måtte reise seg og sette kurs for døren, og for at de skulle få se at det var alvor fra hennes side, samlet hun strikket sitt sammen og tok med seg - før de gav seg - ja, det vil si - de gav seg slett ikke, hverken de eller far, før søster Anna reiste seg og tok en alvorlig mine på, skjønt det var ingen lett sak, men da måtte ungene sette seg stille.

I heimen vår var tonen helst munter. Far likte å ha litt morro og kunne slå i lag med rett som det var, han hadde sans for humor, men passet alltid på at det ikke gikk over streken. Små uskyldige streker kunne han tillate seg både overfor mor og oss barn.

Såleis husker jeg han fortalte, at engang søster Anna - da i konfirmasjonsalderen - men

allikevel fullvoksen, noe som ikke sier så lite - lå og vasket stuegulvet. Far kom forbi henne, og kunne ikke dy seg, men gav vaskebøtten et støt, så denne veltet. Søster Anna - hun likte visst ellers å få ta et tak så vidt jeg har hørt - springer opp, triver far, og før enn han visste ordet av det, lå han så lang han var på gulvet. De ble visst like forbauset begge to, som ventendes var ble jenta forlegen. Men far slo opp en god latter, og mente det var lønn som forskyldt.

Far og mor var glade i sang, og var selv flinke til å synge. Han var bygdens kjøgemester når han var heime, og med sitt lune humør og behagelige friske vesen, tror jeg nok han passet godt til slikt.

I heimen var der derfor mye sang, da alle barna hadde god sangstemme. Ofte om søndagsmorgenene måtte vi fire yngste guttene synge til far, han lå da gjerne på sengen. Utenom at vi da sang salmer, helst morgensalmer av Landstad, sang vi og firstemmig, vi hadde nemlig lært en del slike i sangkor, og vi var lærenemme, så vi lærte ikke bare stemmen vi selv var med på, men også de andre.

Det ble alltid sunget til husandaktene. Disse ble holdt enten far var heime eller ikke. Når far var heime, leste han som regel av en andaktsbok, og holdt alltid bønn etterpå. Mor brukte gjerne å lese ut av Landstad Salmebok de bønner som var forordnet der for hver dag i uken. Det hendte ikke så sjelden på den tiden at mor lå til sengs, hun var av og til nokså dårlig, da leste gjerne den eldste av barna. Stundom leste og "Metto", tjenestepiken, og vi guttene ville gjerne ha "Metto" til å lese, for hun leste også det som stod i parentes: (Gud bevar min kjære husbond, barn o.s.v.), for da hadde vi litt å erte henne med senere på dagen.

Å lese teksten på søndag formiddag måtte ikke forsømmes. Da pleide vi barn gjerne å sette oss rundt bordet med hver sin salmebok. Tekstene var helst lange, det var Harms huspostille som ble brukt. Ofte var det 6-7 tettskrevne blad. Det var gjerne slik at vi i all stillhet fant ut hvor mange blad der var, og drog ett lettelsens sukk for hvert blad som var ferdiglest. Allikevel var det rart, det ble ikke tørt eller kjedsommelig. Især far hadde en særdeles god måte å lese på.

At søvnen stundom kunne komme listende på oss var ikke så rart. Hvis vi da satt nærmt nok far, tok han gjerne stilt borti oss. Ellers kan jeg godt huske han "tørnet ut" Severin med en viss gledelig overraskelse, teksten var altså lest, og det var stillheten som vekket ham. Senere fikk vi Trosdals huspostille, den var kortere, og vi fant gjerne denne frem til far før andakten begynte, slik at han ikke skulle "ta feil" bok.

Så rart det enn kan høres ut, så kunne jeg virkelig stundom være grepet til bevegelse under disse stunder, så jeg satt og bestemte meg for å snakke om det etter andakten. Hva som grep meg kan jeg i grunnen ikke huske, tror ikke det var ordet jeg hørte, jeg var jo bare 10-12 år gammel. Nå tror jeg at det var Guds ånd som arbeidet med barnehjertet mens jeg hørte Ordet, selv om dette ikke kunne forstås så helt. Denne følelse var ganske sterk, og jeg følte meg glad og i oppløftet stemning. Så interessant syntes

jeg dette var at jeg ville fortelle det, så og si offentlig. Noen vekkelse eller noe i den retning kjente jeg jo ikke til da, så slikt skulle komme for meg for liksom å gjøre som andre.

Det eneste jeg husker eller hadde opplevd av slikt var da mor ble frelst. Vi var da ganske små, og forstod jo slett ikke hva som gikk av mor, men hun kom opp på lemmen hvor vi fire yngste guttene lå tidlig en morgen, la seg på kne ved sengene våres, priste Gud og velsignet oss. Jeg vet ikke at jeg noen gang så mor så lykkelig som den gangen. Å oppdra oss i Guds frykt lå sterkt på mor. Det er minner en aldri glemmer, når vi yngste guttene lå ved siden av mor langs bordbenken og bad.

Mellom far og hans søsken var der et hjertelig forhold, han hadde en bror, Tollev, og 2 søstre. Ganske ofte besøkte disse 4 søsken og deres ektefeller hverandre, og dagene ble da nærmest festdager, da falt der både tårer, kyss og velsignelser.

Kan ikke la være å nevne det, men det var vel en av de siste gangene faster Sønnova og Anders, hennes mann, var på besøk hjemme, og ved avskjeden skulle Anders gi mor et kyss også. Men mor som i det hele tatt ikke var så begeistret for den slags, snudde like så godt kinnnet til. Men Anders hadde øyensynlig regnet med en mer intim plass, og det ble da heller ingen annen råd for mor. Senere holdt vi gutter leven med mor om at Anders syntes å være svært oppsatt etter kyss, så mor måtte både sjenne og le.

Disse fire søsken var nokså ulike av natur, men fremtredende og dypt Gudfryktige. Farbror Tollev, som bodde på farsgården, var nærmest en pågangsnatur, og satte som sådan "sjø" etter seg. Han sa hva han mente, selv om det ikke alltid kom like vel med for alle, var lettlivet med lyst, godt humør.

Faster Sønnova, som bodde på Langland, var visst nok av mer alvorlig gemytt. Hun var bygdens jordmor og førende kvinne, og visste råd og dåd for alt. Faster Guro, som bodde på Gjerstad, Våge, var helst stille og småkoselig, svært snill, og det var ikke noe sted vi guttene likte oss så godt som hos henne. Husker fra den tid vi kunne være der på besøk, at når hun kjernet, laget hun til flere små smørstykker som fastermann Johannes måtte gå rundt med til slike som satt trangt i det. Hun hadde ingen barn, noe som både farbror og faster Sønnova hadde, hun hadde og slik som far et tvillingpar. Hvor stor pris far satte på sine søsken, vil vi forstå av det at han lot "tvillingene" kalles opp etter dem.

Det samme gode forhold hadde han og til mors slekt og til sine naboer. Flere av disse hadde i sin tid vært med far på salteriene, og jeg tror nok at det satt noe igjen hos dem fra den tid. Det var ikke lenge etter at han var kommet heim fra turene sine, før de gjorde seg ærend for å få hilse på ham, jeg tror nesten de gikk og ventet på ham slik som vi heime gjorde.

Såleis husker jeg en gang Samson Lien, det var straks før far var ventendes - kom ut til mor med noen utvalgte epler som hun skulle gjemme til "Ola" kom. Og på den tid far var ventendes heim, ble alltid vi barn spurt når vi møtte bygde- eller Uskedalsfolk,

hva tid far kom. Mye gjorde naturligvis dette at han var som trekkfuglen, som på den bestemte årstid vendte tilbake, men i grunnen var årsaken den at alle var venner med far.

Fars livsinnstilling må vel nærmest sies å ha vært en sjømanns, og dette var han også egentlig av natur - djerv og uforferdet, med et freidig og lyst humør. Og jeg kan vanskelig forestille meg en bedre skipperstype enn far.

Han hadde eget fartøy allerede i 18-19-års alderen, som han seilte på vårsildfiske med. Og han fortalte at en gang hadde han hatt inne 6 fersksildlaster på en uke, altså fra fiskeværene og inn til Haugesund, og når en tenker på at det utelukkende var seil og buksering som den tid måtte til for å komme frem, har nok guttene måttet henge i. Ellers seilte han på Nordland i fraktefart, og drev delvis også handel nordover, idet han kjøpte kolonialvarer i Bergen og solgte på de større steder nordover.

Under en av disse turene fortalte han, kom de seilende over Hustadviken - vel det styggeste havstykke på Norske-kysten. Det var storvær, men frem skulle de, og i en stormbyge la fartøyet seg på seilene, men det reiste seg med det samme. Det var da Haktor Bringedal, en svoger av far, som hadde seilt mye ute, og visst nok en uforferdet krabat, hadde sunget ut idet fartøyet la seg på seilene: "Hold fast gutter".

Hvor mange år han seilte slik og drev for egen regning vet jeg ikke, men han ble i heller ung alder salteribestyrer for et Bergens-firma, noe hans far og hadde vært, noe som sa ikke så lite på den tiden. For dette firma bygget han først et salteri på Risøen i Haugesund, tvers overfor torget, dette står der ennå. Siden vårsilden flyttet nordover, bygget han salteri på Kinn, hvor han visst var i 7 vintre. Og da silden flyttet enda lengre nordover, bygget han i Asvær.

Men allerede før jeg kan huske, hadde han bygget et stort salteri ved Målsnes, litt syd for Tromsø, og hvor han senere tilbragte det halve etteråret i en menneskealder.

Så vidt jeg kan huske, sluttet han der i sitt 67. år. Aret etter førte ~~han~~ han bror Halvor's dampbåt "Vågen" på Nordland om sommeren. Han hadde som regel hjemmefolk med seg. På vårsild-salteriene hadde han flere med seg som dikslemenner etc. På Nordland der imot hadde han kun en bestmann og en kokk, resten hyrte han på stedet.

Han kunne fortelle forskjellige interessante ting og trekk fra dem som var ^{med} ham, men det han fortalte var som regel til vedkommendes fordel - han likte ikke å snakke vondt om folk. Blant andre hadde han og morbror Svend Berge med, og som alminnelig gikk under navnet "Storesvein" siden han var større enn alminnelige folk, og helst litt av en kjempe. På salteriet brukte aldri Svein sjøstøvler eller oljehyre som andre, men gikk i tresko, og en kan da selv tenke seg hvordan Svein så ut når dagen var slutt med sildearbeid og forlaking etc. Men det første han gjorde etter "utsjei" var å kaste seg på køyen som han stod og gikk og tok seg en god lur til kveldsmaten kom på bordet. Far undret seg over at Svend ikke ble forkjølet eller syk, men det syntes som han hadde helse til det. Denne mannen var forresten heller aldri syk all sin tid like til han døde.

Det kan hende det var en god kristenskikk i de dager at "teksten" skulle leses hver søndag, i alle fall gjorde far dette, tross at han visst nok ikke var en kristen den gangen - sammen med sitt mannskap på salteriene. En slik søndag kom Samson Flåto til far og bad om ikke han kunne få "lese teksten i dag". Jo det ville far svært gjerne. Og Samson leste. Men etter på kom Haktor Bringedal inn til far og sa: "En ting vil jeg si deg, Ole, at her etter leser du teksten sjøl, for han leser rubb og rakende stubb, han leser ord som aldri finns i boken". Og sansynligvis ble det slik senere.

I mange år hadde han Jens Eik med som bestmann, senere John Berge. Disse to menn var visst så ulike som natt og dag. John tålig og stille med jevnt og rolig gemytt, mens Jens var en skøyer og skrønemaker. Men begge var pålitelige og troverdige til det ytterste, ja, det vil si for Jens' vedkommende når han ikke skrønte.

Når Jens kom med sine ofte utroligste historier, og far kunne si til ham at han løy, så mente Jens at det selvsagt var like nødvendig å "lyga" når en skulle fortelle som å ha salt i maten.

"Jeg hadde vært med far Deres ennå, jeg", sa Jens en gang til oss guttene, "hadde ikke denne forargerlige gikten ødelagt meg". Han var da sikkert oppi 70 år. Han var nemlig krank og svært plaget av gikt i de senere år. Men alltid når vi traff Jens, eller var og "mol" på kvernen hans, hadde han meget å fortelle fra tiden med far. På Nordland gikk far under navnet "Sildekongen", og der var vel ikke sildefiskere på Nordland som ikke kjente "Gamle Onarheim".

Som regel fraktet han et eller 2 fartøyer der nord som han sendte rundt fjordene der oppe for å salte for seg, og dersom det ikke var fiske rundt salteriet, var han selv ofte med på disse.

Som sildeforretningsmann var han aktet fremfor andre. Han handlet ikke under influense av brennevin som var nokså alminnelig på den tiden. Det var ofte slik at brennevinet fløt både til dem som solgte og til dem som målte silden, så det ble ikke så nøye kontrollert hverken det ene eller det andre. Likevel hadde far alltid brennevin med seg på turene, og han trakterte både notbaser og fiskere, men det var et par drammer, og dermed stopp. På grunn av sitt bekjentskap og sin rettlinjethet som sildekjøper, fikk far sild fremfor noen andre. Og det skulle vært interessant å visst hvor mange tønner sild far saltet i sin tid, de var visst mange. Såleis husker jeg han fortalte at han et år hadde saltet 9.000 tønner, kanskje dette og var maksimum på et år.

Ærlig i sin handel var han til det ytterste, såleis fortalte han at han en gang hadde fått 50 mål sild av en notbas som denne sa han skulle få for sin egen personlige del. Men far fikk seg ikke til å ta dem, han lot dem gå sammen i saltingen.

Nesten all sild som han saltet fraktet han sørover med rutebåtene, i alle fall i de senere år etter at firmaet hadde skilt seg med en damper de hadde. I forbindelse med denne frakting av sild, og at han hvert år reiste nord og syd som passasjer, var far kjent med alt som het kapteiner og offiserer på kystbåtene.

Som regel reiste han fritt, eller betalte 3. klasses billett for 2. klasse, reiste nemlig alltid på 2. plass.

Tenkte ikke på det den gang jeg var med far, men senere har det ofte komt for meg, med hvilken respekt og nærmest hjertelighet han ble mottatt med av sine bekjente hvor han kom, og det var sikkert han^svinnende vesen og åpne greie fremtreden som var årsaken til dette.

Fra guttene hans ble voksne, hadde han alltid en - stundom 2 med seg på turene - en som kokk, og det var en stor begivenhet dette å få være med far nordover. Å få se alt det en hadde hørt om fra en var en neve stor, å få være med som passasjer på dampskipet i hele 8 dager, få være med og bo på salteriet - få være kokk hos far - se alt og alle som en kjente så inderlig vel av navn og nesten utseende - jo, det var ikke småtterier.

Og livet på salteriet var den rene idyll. Selvfølgelig ville John gjerne ha litt med i laget å si når det gjaldt kjøkkenet, men nå var jo ikke jeg nett noen alminnelig nybegynner - hadde jo vært kokk på Lofoten en vinter med "Trine Magdalene", så John behøvde ikke gjøre seg så høytidelig. Jeg visste nok hvordan jeg skulle koke både erter og "kjøtsodd" og annet som kunne forekomme.

Visst nok hadde jeg en gang vært uheldig ombord i "Trino" med sildestekingen min. Skipperen, Lars Berge, måtte nemlig "gi hals" - silden var ikke stekt sa han, noe som nok kunne være noe i, for den ville ikke "løyse beinet".

Bringedal, som fikk lokket meg til å ta den før jeg egentlig selv ville - det var snart nok, sa han, og slik så det også ut til for hans vedkommende, for han kastet i alle fall ikke opp av den. Ellers var menyen nokså enkel, men appetitten ikke desto mindre takknemlig.

Det året jeg var med far ble helst et storår med sild - et av de store "Eidsfjordårene". Vi var først på et fraktesfartøy til Lyngen, nordenfor Tromsø. Senere i Kastfjord nede ved Harstad. Og til slutt slo fisket til i Malangen.

Far var inne i Malangenfjorden med fraktesfartøy og saltet. Og jeg skulle være alene på salteriet. Der omkring var da ikke noe fiske, kun et og annet mål garnsild. Tross for at det var litt tufse å være alene på det store salteriet, fant jeg meg likevel til rette nokså bra, men dagene ble nokså lange, og især de lange kveldene. Og jeg husker at jeg lengtet svært etter mor. Skrev og i minlengsel et brev til henne - vel det ømmeste kjærlighetsbrev jeg noensinne har skrevet, og det vil ikke si så lite. Men neste morgen fant jeg ut at det kanskje var altfor hett - ikke for mors del, men der var sikkert andre som kom til å kikke i det, og jeg ville jo ikke nett gjøre meg så liten for dem heller. Og det er så rart om morgenen - etter at natten er over, en er liksom kaldere da - en har dagen for seg --. Men jeg angrer ennå på at mor ikke fikk mitt kjærlighetsbrev. Hun fikk visst mange fra meg, men ingen som dette.

Men så en lørdagsmorgen, kl. 6, ble der et svært spektakel på salteridørene nedenunder. Jeg kom meg opp og ned i en fart. Jo, der stod Kristoffer Martenshals, bror Halvors

svigerfar, med en hel del andre, om jeg ville kjøpe sild? Selvfølgelig ville jeg det. Men prisen? Ja, den kunne ikke jeg avgjøre nå, men de skulle få prisen som var inne i fjorden, og slik ble det. I en fart fikk jeg sendt bud på bygden etter kverkere, og snart var salteriet en eneste maurtue. Det ble så travelt at jeg ikke fikk tid til å koke meg kaffe eller lage mat, men tørr kavring med smør smakte ikke desto mindre godt. Fikk nesten ikke tid til å gjøre klart for meg selv at jeg plutselig var steget fra kokk til salteribestyrer, det ble annet å bruke tankene til. Allikevel lot jeg folket forstå at jeg ikke var til å spøke med selv om jeg var bare 16-17 år, og jeg satte meg snart i respekt, uten at dette var påtatt. Dikslemannen min gjorde meg nemlig oppmerksom på i all stillhet at jeg burde holde øye med han Theodor.

Og ganske riktig, i et ubevoktet øyeblikk - eller rettere sagt bevoktet øyeblikk - jeg stod bak en tomtønnestabel og slo opp tomtønner, ble jeg vitne til at mannen først styrtet en balje sild i tønne, og der etter tilsvarende med salt. Jeg gikk bort til min "Navne" og bad om å få se nedi tønne hans, men selvfølgelig fikk mannen det svært travelt, og mente at dersom jeg tenkte på å få all silden i salt før helgen, fikk jeg sannelig la folk få arbeide i fred. "Gå vekk", kommanderte jeg med en viss tordenstemme, og den som måtte trekke forkroppen opp av tønne var hr. Theodor. Jeg sparket tønne overende for mannen, og da kom innholdet ut alt annet enn flolagt, saltet var for seg og silden for seg. Jeg gjorde meg naturligvis "morsk" for mannen, og truet med å sende ham på dør, med avskjed for all fremtid i salteriets tjeneste, til tross for både hans alder og naboskap. Dette foregikk naturligvis for "åpen sene", som det og egentlig var bereknet til, så de andre og kunne få en skrekk i livet.

Ikke fullt så knusende gikk det da jeg skulle gi Anna Opheim en oppstramming, en eldre jente, som visst ikke hadde gjort stort annet i sitt liv enn å kverke og salte sild. Jeg syntes nemlig at tønnene hennes var dårlig pakket, og gav henne beskjed om at hun fikk vær så god fyller tønnene sine bedre.

Men da reiste Anna seg i sin fulle majestet - hun var en velvoksen, staut og helst vakker kvinne - og idet hun nok og gjorde rekning for "åpen sene", hevet hun stemmen, og med indignasjon og forbauselse uttalte at, "nu hadde hun saltet for han Gamle Onarheim i så og så mange år" - det var visst like så mange år som hun var selv" - og for han Halvor Onarheim i så mange år, likeens for han John, men hun hadde aldri fått påtale hos noen av dem for at hun ikke hadde saltet ordentlig. Men i dag skulle hun få høre det av meg som ikke var annet enn gutu-- ungdommen, og vel ikke hadde saltet sild før i år. Hun uttalte dette med en så overbevisende varme, og argumenterte så slående, at jeg holdt nesten på å trekke meg ut av kampen, men jeg tok likevel mot til meg og mente at jeg brydde meg ikke om hva de andre sa eller ikke sa. Vi kunne bare se på hennes tønner og de andres.

Og her falt Anna uvegerlig igjennom, mens de andres tønner seg et par tommer, seg hennes minst 6-7 tommer. Og da jeg merket de andres skadefryde over at Anna hadde fått seg en velfortjent dukkert, ble jeg straks herre over situasjonen igjen.

Forholdet var nemlig det at Anna alltid hadde en god del flere tønner enn de andre, noe som ikke bare kom seg av at hun var uvanlig flink, men og fusket med flodleggingen, da hun ikke la silden helt ut til tønnesiden.

Senere da jeg fortalte dette til far og Johan, lo de hjertelig godt, for Anna hadde nesten fått monopol på denne fuskingen sin, og på grunn av hennes lange trening i faget og dyktighet med sortering etc., fikk de seg liksom ikke til å si noe til henne for denne feilen. Siden hadde hun beklaget seg til far for min hensynsløshet overfor henne, og uttalt frykt for at jeg kom nok til å bli en hård herre til å tjene med tiden. Heldigvis har nå ikke dette slått til da.

Klokken 11 samme kveld - vi holdt på å "legge opp" den siste, og 169. tønne - kom far heim, og "Gamlingen" syntes jeg hadde vært en svær kar.

Med den respekt og hengivenhet vi guttene hadde for far, er det kanskje rimelig at han ville stå i et mer fordelaktig lys hos oss enn det som tilkom han, men jeg tror ikke det nå. Da jeg som skipsfører senere kom nordover med saltlaster fra Middelhavet og losset på de forskjellige steder, kunne det rett som det var komme folk og spørre om jeg kanskje var sønn til "han Gamle Onarheim", og da ble jeg fremdeles høy i hatten. Jeg visste jeg hadde råd til det på fars bekostning. Jeg har også truffet flere nordlendinger på vårsildfisket som har spurt meg om det kanskje var samme navnet. Og alltid var uttalelsene om far de samme; - "en stas mann".

En gang i Haugesund losset en nordlands-snurpebåt vårsild til meg. Jeg fikk dårlig mål av losserne, og etter flere påtaler truet jeg med å jage dem iland om de ikke målte bedre. Og som det så ofte skjer, så begynte de da å måle urimelig den andre veien. Snurpeskipperen ble oppmerksom på dette, og som ventelig var ble han arg. Jeg mente at de gav seg nok snart, men han ventet ikke på det. Han brukte grov munn og sa at jeg for med snyteri, og at jeg sannelig ikke var lik far min "han Gamle Onarheim". Jeg har hele tiden syntes at dette var leit, jeg fikk ikke oppklart misforståelsen med snurpeskipperen, han sprang nemlig like etterpå ned i salongen. Ikke for min del, men for fars, da jeg ikke likte at han skulle ha sønner som hadde ord på seg for å snyte folk.

Tross i at far ofte var tilbudt andel i forretningen sammen med Jens Gran & Søn - altså firmaets navn, ville han likevel ikke innlate seg på dette. Dette har ofte forundret meg, og vi sa det ofte til ham nå etter at vi ble voksne, men grunnen fikk vi ikke greie på. Enda mer påfallende var dette, da han nesten alltid var heldig i sine forretninger og tjente mange penger til dette firma. I tillegg hadde han drevet forretning på egen hånd i mange år, ja, selv etter at jeg ble voksen, eller konfirmert, drev han for egen rekning med fraktesfartøyer, saltet og tørket klippfisk under vårsildfisket, men han var da selv med og forestod forretningen. Det var han og vår svoger, Rasmus Klette, som drev dette sammen. Likeens drev han sildesalting sammen med vår bror, Halvor, i mine guttedager. De hadde og nordlandsjakter sammen.

Kan hende var årsaken til at han ikke innlot seg på større forretninger sammen med firmaet i Bergen, den at han en gang var blitt helt ribbet under uheldige forretninger. Det var før jeg kan huske, så jeg har ikke full greie på det. Men det var under silde- og fiskespekulasjoner. Bror Halvor begynte allerede i 12-års alderen å reise med far på Nordland, og ganske ung - i 18-20 års alderen - skulle han få jakt å føre på Nordland. Denne jakten var eid av farbror Tolleiv og en Nedrevåge, samt far og Halvor med hver sin fjerdepart. Men Halvor hadde naturligvis ikke noe å legge i den, så det ble far som sto inne for halve fartøyet.

Jeg skal ikke komme inn på forholdet, da jeg heller ikke er helt orientert. Men utenom Halvors godtroenhet overfor Nedrevåge, og visst nok feilslagne åringen med sildefisket, mistet de også en hel klippfisklast. Dette skjedde nemlig på den måten at vedkommende kjøpmann, visst nok i Stavanger, som kjøpte fiskelasten av dem, gikk konkurs straks etter at lasten var blitt levert ham. Her tapte de alt, først etter at jeg ble voksen fikk partene oppgjør for denne fiskelasten, og så vidt jeg husker, beløp dette seg på kr. 40 - 50,- på hver part. Jakten måtte selges, og under denne krakk kom far i økonomiske vanskeligheter. Men jeg husker enda hvordan han roste sin barndomsvenn, Kristen Alsaker, fordi han uten forbehold lånte han kapital så han fikk greie seg ut av krisen.

Det må nok ha vært en hård tid for far disse dagene, som ventelig var. Han hadde arbeidet hårt i sitt liv og drevet det til å bli en velholden mann, og så ikke bare å se dette tapt, men og stor gjeld i tillegg.

Han fortalte at det under denne krisen at mor en gang hadde komt til ham og sagt: "Men du har da meg, far". Dette hadde visst inspirert far så sterkt at han hadde fått mot igjen og begynt å se fremtiden i et annet lys. Betegnende er da også dette mors trøsteord til ham. Det viser at hun var bevisst den verdi far satte på henne. Og at de begge satte ekteskaplig lykke høyere enn penger, samtidig som de var felles om sorgen og vanskelighetene. Hun følte seg ikke som en byrde og tyngsel for ham, men mye mer som hans beste aktiva. Igjen et streiflyv over det forhold som hersket mellom far og mor.

Far var ikke avholdsman, den tid var det ikke som nå at kristenfolket hadde det syn på avholdsarbeidet at det så og si hører sammen med kristenfolkets sak, og er en av deres viktigste arbeidsgrener. Kanskje hadde og dette sin årsak i at det var en selvfølge å ha skjenke-varer med til fiskerne og traktere dem med. Han hadde og alltid det med seg hjem når han kom fra reiser, og det ble traktert med det i familien. Ellers tror jeg aldri at far brukte det selv uten som medisin, for til slikt stod det høyt i de dager. Ellers var far alltid redd denne varen og fordømte drikkeriet uten om dette å traktere med en dram. Derfor hadde vi guttene og stor respekt for det, og ville ansett det for en dødssynd å vise oss sjenkt i fars nærhet.

Blant hans troende venner hjemme var der flere som var skrevne avholdsfolk. Jeg husker en gang at han kom fra et styremøte i fellesforeningen - Gamlingen var heller litt påfallende tålrig da han kom der fra om kvelden. Og da han blant annet fortalte fra

styremøtet, var det og dette at de andre hadde vært så sterkt på ham om at han måtte skrive seg som avholdsmann, og spesielt motiverte de dette som spesielt påkrevet siden han hadde så mange gutter som nå alle holdt på å bli voksne. Derfor trodde han og selv at det nå var best å ta dette skrittet, så ville han i alle fall ikke senere ha noe å bebreide seg selv for. Mor sa ingen ting. Men så sier bror Ole, som da var den eldste hjemme og voksen, omtrent som så; at han kunne nå gjøre som han ville, men det ville nå han si ham, at til denne tid hadde han ikke sett noen av oss besjenkt, men det var ikke godt å si hva han fikk se dersom han gikk hen og skrev seg som avholdsmann.

Imidlertid var det mer som et tilfelle at det var Ole som gikk hen og skrev seg først som avholdsmann. Far skrev seg imidlertid ikke, og da jeg senere skrev meg, husker jeg mor sa at hun syntes ikke det kunne være nødvendig for meg å skrive meg, da jeg så visst ikke misbrukte det allikevel.

Hva inntrykk vi hadde av fars syn på sterk drikk, illustrerer vel best dette at vi i våre første ungdomsår, når vi hadde fått fått i en flaske til jul - som regel vin eller creme, bror Severin var særlig interessert i heggebærcreme - så gjemte vi gjerne dette med stor omhu, ja, til og med i nauset. Vi ville ikke at far og mor skulle vite noe om dette, i alle fall før jul. Og så hadde vi et par småsøstre som hadde både øyne og ører med seg, og fikk de teften på det, visste vi hvor det havnet. Jeg tror forresten ikke at våre foreldre hadde sagt så stort om det heller om de hadde fått visst om denne flasken, men vi visste deres syn på dette.

Kan i denne forbindelse ikke nekte meg fornøyelsen av å gjengi en liten episode; Det var visst like før jul, far var ikke hjemme. Og en kveldsstund kom "Lia-Lars" ut til oss. Bror Ole, som da kunne være 15-16 år, hadde alt fått fått i en flaske vin til jul. Og så passet det så godt at mor var ute, og Lars skulle få seg en dram på God Jul. Høytideligheten fant sted i stuen, hvor Ole og Lars tok oppstilling tett ved lampen - midt på gulvet med glass og flaske. Dette var ikke småtterier, kanskje var det den første flaske Ole hadde eid, og det gjaldt for oss 3 yngre guttene å få iaktta dette opptrinnet på kortest mulig hold. I den anledning syntes nok Severin at han helst burde stå på den andre siden av de 2 opptredende, og for ikke å miste tid, tok han like godt den korteste veien - altså smøg han seg mellom de to med flaske og glass. Men her glemte han i farten å bøye seg nok - han hadde nemlig allerede da en anseelig høyde - og resultatet ble at gulvet fikk drammen i stedet for Lars. Kan ikke huske det så godt nå, kanskje fikk Lars allikevel seg en dram sjølv om mor allerede var på trappene. Men jeg husker at Severin hadde en respektabel fart gjennom stuedøren for å unngå den hevne hånd.

Far brukte ikke tobakk i noen form, han var nærmest en motstander av den så vidt jeg forstod. Han hadde nok aldri brukt hverken skrå eller røyk.

På arbeidsplassen tålte han absolutt ikke pipen: "Å kast den pipen fra deg da mann", husker jeg han sa til en som fikk det travelt med å ha seg en røyk under arbeidet, han skulle ikke ha noe slikt i arbeidstiden. Jeg undres på hvordan han ville optrådt nå

når en mann ikke synes å kunne foreta seg noe uten å få tent seg en sigarett først? Fars stilling til tobakken gjorde og at flere av hans sønner heller ikke ble tobakksbrukere. Så vidt jeg vet, tygger ingen, og det er visst og svært smått med røykingen. Jeg kan vel ikke nettopp si at han forbød oss å bruke tobakk etter at vi var konfirmert og var hjemme, men i alle fall gjorde ingen det, sansynligvis kom dette av at vi var kjent med fars syn på dette. For det var så alminnelig i de dager, især blant sjøfolk, at en skulle røyke.

Til de mange som påstod at de ikke kunne venne seg av med tobakksbruken, hadde han et eksempel: Det var et par fra Tysnesøen, de var nettopp gift, men mannen var en svær tobakksbruker, især til å tygge. Så kom konen en dag til far og spurte om han ikke ville være snill å la mannen hennes få bli med på tur, men forutsetningen måtte være at far ikke måtte la han få tobakk. Da hadde far svart at det var ikke så greit å nekte ham det av sine egne penger, men da opplyste konen at de begge var blitt enige om dette på forhånd - for mannen innså at skulle han bruke like meget til tobakk som hittil, så ville det ikke bli stort til overs til levemåten.

Mannen ble da med på turen under denne forutsetningen. Men far fortalte at det hendte ikke så sjelden under arbeidet at vedkommende plutselig kastet arbeidet fra seg og begynte å ransake alle sine lommer for å finne frem skråen, men når der ikke var noe å finne, gikk det plutselig opp for ham at det skulle være slutt, og da var det liksom han med ett falt sammen. Men det var kun et øyeblikk, så tok han til dikselen igjen med fornyet mot. Vedkommende ble helt avvent på turen, og kom aldri senere til å bruke tobakk.

Jeg så aldri far med så mye som en sigar i munnen. Og det hendte ikke så sjelden at når han kom fra byen, begynte vi guttene av erfaring å ransake lommene hans for å finne en påbegynt sigar eller to. Han hadde altså tatt imot sigaren når den var tilbudt ham og også tent den, men det var og alt.

Siden enten skiftet vi "funnet" vårt, eller så tok vi og et visst antall "drag" hver, for naturligvis måtte ikke den ene få mer enn den andre.

På grunn av at far var borte halve året, kom han ikke med i noe offentlig styre og stell. Og det kan godt hende at han heller ikke ville passet der. Han var vant til å styre og rå eneveldig, og hvor vidt han ville ha funnet seg til rette i et herredsstyre eller lignende, er jeg ikke så sikker på.

Han var likevel interessert i alt, så vel kommunalt som landsstyre og fulgte nøye med. Han var frisinne venstre av oppfatning som mange av de troende var på den tiden. Høyre kunne de ikke godt følge, heller ikke Venstre. Dette på grunn av en fritenkers ånd blant noen av dets ledere. De var svært forsiktige slik, og jeg husker første gang emisær Ola Tveit kom ut der, han skulle begynne å virke i fellesforeningen - møtet stod hjemme hos oss - at det ble nevnt blant styrets medlemmer at han var Venstre-mann, uten at de dermed mistenkeliggjorde ham, tvert imot, de var svært begeistret for ham.

Far øvde allikevel sin sterke innflytelse på styret og stellet i bygden. Dersom en ny lærer skulle tilsettes, kom kretsformannen og forela papirene og saken for far for å høre hans mening. Var der et vanskelig sak i fattigvesenet, kom også vedkommende formann til ham for å få hans råd der.

Der imot ble han tidlig med i styret for Hardanger, Sunnhordland og Voss Fellesforening - før enn jeg kan huske - og var med der til han var omkring 70 år, da han sa seg ut av styret. I den tiden han var med der, var der en nokså skarp strid innen foreningen om vitale spørsmål - helst den frie nattverd. Han likte ikke å strides, og tross sterkt press fra sine medstyrere om å bli stående for at styret kunne stå samlet mot opposisjonen, som altså forlangte bruken av fri nattverd tillatt innen foreningen, nektet han likevel å fortsette. Ellers ville han ha gått av tidligere, da han syntes han ble for gammel, men hadde etterkommet anmodningen om å bli stående.

At han ved denne anledning nektet bestemt å fortsette tror jeg og hadde sin årsak i at han for en del ikke var så sikker på om styret hadde det rette syn på nattverdsspørsmålet. For etter en samtale far og jeg hadde om dette en tid i forveien, og hvor jeg mente at fri nattverd burde bli godkjent, forstod jeg at Gamlingen vaklet litt her.

At far ble med i dette styre til tross for at han var så mye borte, beviser bare den tilitt hans troende venner og kristenfolket hadde til ham. Denne stilling var og er fremdeles som den største anerkjennelse for en mann innen kristenfolket på Vestlandet. Så lenge jeg kan huske var det far som hadde på seg ledelsen og ansvaret for det kristelige ansvareret i bygden. Far var formann for bygdens ytremisjonsforening, D.N.M., mens en annen skulle være formann for indremisjonsarbeidet. Dette siste hadde vel blitt forsømt om ikke far hadde arbeidet for det. Mange ganger har vi guttene, især Gustav og jeg trasket bygden til ende - fra hus til hus og fortalt folket at der skulle være møte i skolehuset så og så av den og den.

Emisærene som kom rundt bodde så og si bestandig heime, og de var alltid velkomne både av far og mor. Aldri hørte jeg mor ytre et minste ord om at hun syntes de ble lenge - selv om de var der på 8-dagevis, tvert imot var det alltid en viss høytid over heimen i de dagene. Men ganske ofte holdt far oppbyggelse også på egen hånd. Han samlet da gjerne folket til møte søndag middag, han leste som regel dagens tekst av Trosdals huspostille, og føyde gjerne noen ord til etterpå, men svært kort.

Som regel var gjerne G. Helvik med. Han deltok med bønn og snakket gjerne også - gjerne mer enn folk syntes om - da han ikke alltid stod på så god fot med naboene. Far leste godt og greit, i tillegg hadde han en sikker og god sangstemme, og folk kom på disse møtene som til de andre. Ellers tror jeg det var mannens person som drog, der var ingen som kunne peke på noe hos ham som ikke stemte med hva han lærte og gav seg ut for.

Det er mange bilder av far som står preget for meg i min hukommelse - ved forskjellige anledninger - staute, mandige og fine, men de jeg liker best er der jeg husker ham gå

til disse oppbygginger, han bærer huspostillen knyttet i et rødlig lommetørkle, i følge med oss smågutter, og ofte mor. Han syntes visst ikke så mye om seg selv, og følte seg visst ikke voksen nok for oppgaven der han gikk, stille og tenkte - eller kanskje han ba for møtet, men allikevel lys og varm i humør og sinn. Gud lønne deg far, du gikk ikke forgjeves, det ble frukt og utbytte for strevet ditt - du gikk ~~gåttende~~ og bar sæden. Du skal og høste med fryderop.

Har ofte tenkt på det senere hvorfor far ikke forsøkte å tale og utlegge Guds ord mer enn han gjorde, for jeg tror slett ikke han manglet betingelser for det. Det han sa var alltid tankevekkende og klart, så folk ble oppmerksomme, i tillegg dypt alvorlige, rolige og liketil - uten å ta på seg noe fremmed og unaturlig. Jeg tror nå det var fordi han ikke dristet seg til det, han syntes det var for høyt. Han brukte likevel å tale litt mer i de senere år.

På salteriet tror jeg nok at far hadde sine beste tider som kristen. Dette sa han også selv, og uttrykte det slik at det var som om han hadde Gud i stuen sin, og som han omgikk personlig, og liksom tok avskjed med når han kom og for. Etter at det falt i min egen lodd å være mye alene på havet, har jeg så godt forstått Gamlefars uttrykk slik, å leve alene med Gud, uforstyrret, kun hengi seg til dette barneglade, trygge samfunn med den Himmelske Far. Jeg fant ofte far mens han satt og leste Guds ord og ba, og når jeg kom inn i stuen hans i slike stunder, ble jeg alltid stående andektig ved døren til han var ferdig med bønner. Dette fortalte han senere at han ble så glad for, at jeg ikke gikk ut igjen.

Hans kristendom og Guds-yrkelse var så langt fra svermeri eller vanesak, det var hans liv. Han gledet seg i dette å få leve nær Gud, og jeg tror at han svært ofte gikk med Gud i tanker og sinn. Såleis husker jeg en gang hjemme, en fin vinterkveld med frost og fullmåne. Gustav og jeg skulle være med ham til sjø^{en} - vi kunne vel være i 10-12-års alderen. I det vi farer ned gjennom sjøvegen, kommer det liksom en ildkule eller drage susende over våre hoder, tilsynelatende som den skulle komme ut av Stellet (fjellrygg ovenfor husene vår), og forsvant i Skorpefjellet (et steilt fjell ute i fjorden). Dette skjedde nett i skumringen, vi syntes at den gikk nokså lavt over våre hoder, og var i seg selv et praktfullt syn. Men jeg synes ennå jeg ser far hvordan han med en gang løftet sine foldede hender i beundring og høylydt lovprisning til Gud for sin storhet og allmakt. Det var Gud som skulle ha æren og prisen for alt.

Dersom vi var ute med noten om kvelden og nettene og kastet etter fisk, og vi fikk et godt kast, så begynte han å takke Gud som var så god. Hvis vi ikke fikk noe, sa han gjerne: "Du kunne nå gjerne gitt oss en fiskekoke, Gud, du har nok å ta av". Dette var ikke relegiøst prat av ham, men hans varme barnetro til en God Gud og Far.

Denne omtalte fiskeno~~t~~ hadde han fått til foræring av Fagerheims Notfabrikk i Bergen. Han solgte nemlig en hel del sildegarn for dette firma oppover Nordland, og da han ikke tok seg betalt eller hadde noen kommisjon for dette, fikk han en gang denne noten. Det var ingen på den tid som hadde slike små fiskeno~~t~~er der innover, og hva den noten bragte til huse av fisk, var det vel heller ingen som hadde anelse om, ikke minst av laks og ørret i sommertiden. Derfor var det ganske ofte våre smågutters jobb å reise, enten til dampskipene, eller især landliggerne, og avhende laks og ørret, samtidig som vi alltid hadde rikelig til huset. Derfor snakket han ofte om dette at han fikk allikevel gode prosenter for garnene han solgte for Fagerheim.

Blant naboer tror jeg at far stod svært høyt, han var og alltid god å be om en håndsregning. En gang husker jeg han hadde vært inne i Kvinnherad Sparebank et ærend, og da han kom hjem fortalte han at banksjefen hadde sagt til ham at han var flink til å skrive på for folk. Far hadde ment at det var vel ikke så svært mange han stod for, men ved å telle etter i bøkene, viste det seg at han stod på 16 forskjellige papirer. Han fikk da oppgave over disse, og ved å konferere med mor, så hadde nok ikke alle bekommet navnet helt rett. Der var visst nok de som hadde komt til mor da far var ute og reiste og fått hennes underskrift, idet de sa til henne at de hadde fått løfte på dette hos far. En hadde visst nok og tatt lån nr. 2, så det var ikke greit for mor å holde greie på dette. Men da husker jeg at Gamlemor sa fra at hun ikke ville skrive under mer for noen, de fikk komme til far når han var hjemme selv. Allikevel tror jeg ikke at far måtte betale for noen av disse forpliktelsene, unntatt ett eller to tilfeller, men det var og ganske små beløp.

Om han var forretningsmann når det gjaldt sild og fisk, og visste både hva han ville gi og ha igjen for sine varer i sitt alminnelige forretningsliv, kan vel dette ikke egentlig sies om ham når det gjaldt hjemme på gården. Dersom han skulle selge en ku eller sauer, var det gjerne så at han forlangte helst i minste laget, og kjøpte han noe, var det gjerne så at han ville at selgeren skulle være tilfreds. Derfor sa alltid mor at når han skulle kjøpe noe så fikk han aldri gitt nok for det, og skulle han selge noe, så gav han det bort, og det kunne være mye i dette. For en del tror jeg nok at dette kom av at han var ikke så godt inne i disse sakene med gården, men det var vel og i grunnen hans natur som helst var slik.

Det forundrer meg ofte nå hvorfor ikke mor hadde med dette å gjøre også når far var hjemme. Men så vidt jeg kunne forstå, så ville hun ikke legge seg borti dette da. For mor var ganske flink i den veien, og visste hva hun ville ha for sine saker.

Jeg husker og når vi hadde leiefolk, noe som var alminnelig hjemme, at når far spurte hva de skulle ha for dagen og de sa dette, så var det alltid dette om de var fornøyd med den betalingen, og ofte gav han dem litt mer enn de forlangte. På den måten var far og mor like, de ville begge at deres arbeidsfolk skulle være tilfreds, og betalte helst bedre enn daglønnen var.

Den første tiden våre foreldre var gift, kjøpte de en gård på Langland i Onarheim sokn. Men som tidligere fortalt, kunne ikke vår mor trives der. Da de overtok Vågen, var der så vel husløst som nedstyrt forresten, så det første de måtte gjøre var å bygge nytt våningshus. Dette hus var visst nokså stort etter datidens forhold, og det er de samme stuer som fremdeles står i Vågen. Bror Halvor bygget kun på bredden og høyden - altså to sidekammers og høyere loft da han overtok gården i 1905. Løebygning bygget de også omtrent samtidig, det ble brukt litt av den gamle.

Far drev meget på med dyrking av jorden, og etter hva folk fortalte som hadde sett Vågen før far fikk den, og nå så den igjen, altså hadde vært i Amerika i 40-50 år, så ville de ikke tro det var samme gården. Og mor fortalte, at da de kom dit var det bare små stykker de kunne slå med langorv, ellers var det bare å fare rundt busker og tuer og hakke etter noen strå her og der. All furuskog på gården var uthugget da far overtok den, der var ikke så stort med lauv-ved heller. Derfor var det nå vøkst til en del skog igjen, men denne måtte ikke røres. Selv lauvskogen var han redd for å hugge for mye av. Han hadde syn for rasjonell gårdsdrift, drev på med sterk gjødsling, noe som folk i grunnen ikke hadde så mye syn for på den tiden. Såleis fikk han flere ganger hele laster hjem fra Bergen med det man kalte "Byggjødsel", noe som visst nok ingen der inne i distriktene balte med. Likeens, nå han om vintrene var i Haugesund og saltet eller iset sild, så sendte han snesevis av tønner med sildeavfall hjem til gjødsel.

Men det som især interesserte han, var fruktplanting. Han kunne holde på i månedsvis i hagene sine både høst og vår når han var hjemme. Derfor var og fruktavlingen i Vågen drevet frem til en av de fremste i distriktet eller hele Kvinnherad. Da han var av Hardangerfolk, kan det vel hende at han hadde noe av dette i seg hjemmefra. Sikkert er det i alle fall at han forstod seg ganske godt på dette felt, og han hadde nok sikkert sine gilde stunder ned i hagene sine hvor han gikk og gravde rundt røttene på trærne, flyttet på dem som ikke ville trives, gjødslet og skar bort grenene som ikke ville bære frukt, og hugget ned det som syntes å være håpløst. Han kom nok ofte på Frelserens ord om vingårdsmannen, som bad for treet som ikke ville bære frukt - de tørre kvistene som ikke var til annet enn å brennes, og de som stod og tok opp gjorden til ingen nytte. Jeg tror sikkert at jeg fant far slik i sine stille andaktsstunder når jeg iblant kom springende ned til ham som smågutt når han holdt på i hagene - han var så stille og mild - det var som om han hadde holdt andakt.

Han lærte også oss småguttene til å plante og pote slik at vi hadde våre egne pæretrær og apler, og når vi hadde potet eller plantet dem, så lærte han oss til å be Gud gi dem vekst og trivsel. Vi fikk da også glede av våre henders gjerninger allerede før vi var voksne, da disse trær ble store og bar betydelig frukt.

Far hadde ganske fine inntekter av frukthagene sine. Eplene sendte vi alltid nordover til ham, hvor han fikk solgt dem til gode priser. Der imot var det oss guttene som måtte stå for omsetningen av den andre frukten. Vi var da heller ikke mer enn 11-12 år før vi måtte begynne å farte til Bergen med fruktforsendelser.

En større garn- eller notbåt som far hadde, innredet han til dette formål. Framme på denne båten var det bygget folkehus, og så lastet vi denne farkosten med frukt. Vi fikk en av naboene med oss mot at vedkommende fikk ta sin frukt med, og så bar det avgårde til byen, godt utnistet og i strålende humør - seilte, rodde og slet som det best falt seg, for det gjaldt å komme til Bergen med frisk frukt, så vi måtte ikke være mer enn 1 dag underveis.

En skrekk og plage for fruktselgerne på torget var "Kjuaguttene" alltid, og sannelig kunne de ofte gjøre livet så surt for en stakkars bonde at vedkommende ikke visste sin arme råd og måtte tilkalle politi. Men disse kunne jo ikke stå der og passe på ham alltid. Vi visste imidlertid å ordne oss med disse karene på en annen måte. Vi gjorde oss nemlig venner med dem ved hjelp av den urettferdige Mammon, det vil si at vi lot de sterkeste og kjekkeste få litt bær av og til, og fikk og hjelp av dem til å transportere kasser og annet, så det ble et helt vennskapsforhold. Og hjelpe den da av de andre som våget å gjøre oss fortred.

Vi var helst flinke til å omsette frukt, nå kom vel dette for en del av at vi som regel hadde noe av den fineste frukten som var på torget. Men samtidig var vi alltid likt kledde og renslige, og det kan nok og hende at folk la merke til disse to jamstore guttene - likt dresset og forresten like i størrelse og alt - at vi var tvillinger, man må jo se på alt. Men det er sannelig ikke så greit å være tvilling heller alltid - den ene måtte ikke være bedre enn den andre, derfor delte vi pengene likt som vi solgte for og bragte hver sin halvdel til mor av fortjenesten. Beløpet kunne komme betydelig over kr. 100,- for hver tur.

Det var en her styr med denne frukten om sommeren, det var nesten like mye ståhei og strev med denne som med slåtten. Men jammen var det dager å leve av også, forstår ikke nå hvordan vi kunne klare å konsumere all den frukten vi satte tillivs. Men øvelse gjør mester, det var aldri tale om maveknip eller slikt.

Om far forstod seg på fruktdyrking og gårdsdrift i sin alminnelighet, så tror jeg det var mindre bevent med forståelsen av husdyr. Tror slett ikke at han hadde forstand på dårlige og gode kuer. Han hadde visst vært ute en gang i distriktet og kjøpt en ku, men han fikk visst ikke noe ros for denne av mor. Så han slapp senere. Der imot hadde mor alet og skaffet seg fine og gode kuer.

Før jeg kunne huske, hadde far ryddet fisketørkeberg langs sjøstranden. Jeg kan heller ikke si hvor mye arbeid han la i dette, men sansynligvis måtte det være adskillig med jord som var blitt transportert bort. Ellers var fisketørkebergene i Vågen kjent for å være gode, især siden de lå slik at det som regel var luftdrag ut og inn gjennom Storsund som forhindret at det ble altfor hett for fisken. Som regel var det to eller tre Nordlands-jekter som tørket fisk der, vanligvis hadde de ca. 60.000 fisk hver. Denne fisken kom fra Lofoten, men det hendte og av og til at det kom fisk helt fra Finnmark.

Så vidt jeg husker skulle det et år ha vært 210.000 fisk samlet der, det var visst nok en dampbåt som losset et større parti der. Til arbeidsfolk regnet man med en til hver 1.000 fisk, så en vil på den måten forstå at det var et helt folkeliv der. Arbeidsfolkene bestod helst av unge gutter og jenter fra 10-12 års alderen og oppover, ellers var der en hel del voksne kvinner. Betalingen var fra ca. 50 øre dagen og oppover. For voksne kvinner kr. 1,-, og voksne menn kr. 1,20. Arbeidstiden var fra kl. 6 om morgenen og gjerne til kl. 8 om kvelden etter som en ble ferdig. Dette berodde mye på hva slags vær en hadde om dagen. Dersom det var en varm dag, kunne en ikke stable fisken sammen før dagen var blitt kjølig. Men ellers kunne gjerne arbeidsfolkene ha fristunder på flere timer i trekk.

På høyeste Vågsnes var det reist en flaggstang, og i tilfelle usikkert vær, ble det heist et stort flagg der som tegn på at nå ville arbeidet begynne. Det var samlet folk fra hele Uskedalen - like fra Musland til Ljosnes, enkelte tider også fra øyene Anuglen, Onarheim etc. Disse bodde da som regel hjemme. Fisketørkingen stod på ca. 6-7 uker, og fartøyene kom som regel rundt påsketider.

På den tiden var der hverken hermetikkfabrikker eller noe annet som folk kunne tjene ekstra på utenom gårdene, så alle vil jo forstå hvilken stor interesse folket imøteså denne tiden, og det ble etter datidens målestokk en ganske fin shilling folk tjente på fiskebergene i Vågen. Ofte var der flere fra et hus. Og å tjene 40-50,- kr. på den tiden betød en hel rikdom. Så det var sikkert mange som velsignet fiskebergene i Vågen. Jeg husker det var enker og folk som satt smått i det, disse hadde ofte 4-5 barn med seg, og da ble det jo til hel velstand for dem. Jeg tror det var 50 øre pr. 1.000 fisk far hadde i leie for bergene, så det var jo ikke så mye, men det fulgte gjerne andre inntekter med, og især vi barna hadde en god shilling der. Men tar en i betraktning den fortjeneste som bygdefolket hadde av dette, hadde far all ære for tiltaket sitt, så han kunne nok gjerne kalles en bygdens velgjører.

Det var ellers en stor tid for oss guttene hver vår når Nordlands-jaktene kom, ofte var det kjente folk og fartøyer, bl.a. vår svoger, R. Klette. Vi visste når de kunne være ventendes, og var svært interesserte i at det måtte blåse nordenvind. Og mange turer hadde vi på "Syno" eller "Stigen" for å se om de kanskje skulle være ute i fjorden. Det var prektige, staute fartøyer, og når de kom, var det ikke lenge før vi var i båten og skulle ta imot dem. De hadde naturligvis både nasjonalflagg og standarden med navnet sitt i heist for anledningen, og de tok seg staselig ut når de kom seilende inn mellom fjellene. Mannskapet stod naturligvis for oss som helter, selv kokken måtte vi beundre, for ikke å snakke om skipperen. Det var gutt som kunne seile det - han var ikke snar til å ta rev den karen, og slik som han kunne holde henne kloss til den i bidevind - jo, han skulle være sjømann på sin hals. Og naturligvis var jakten den beste - eller i alle fall en av de beste seilere på hele kysten - så og så mange knop skulle den ha gjort - selvfølgelig hadde vi ingen anelse om hva knop var for noe. Men det gjaldt naturligvis når vi entret båten slik at vi hadde litt selvaktelse, og ikke stå som om

en var kommet fra heiene aldeles - vi måtte vise at vi ikke aldes var landkrabber - derfor gjaldt det å bli med å slite og hale både i sjøter og halser. Men du, den som kunne blitt så pass til kar at han kunne fått stått til rors og kommandert - "Baut skib", "lat gå", "strekke gafelseilshals" etc., jo, det var mål som lyste. Og dersom det skulle bukseres, da var vi selvfølgelig med, for ingen skulle da lære oss å ro, og vi spente i så både knapper og selestropper røk, for det var alltid stygg strøm rundt Vågsnes. "Lat ankeret falle", kommanderte skipperen, og der stod rustrøken og vannsøylen i et eneste kok med et øredøvende brak av kjettingen. Det svarte med kjettinggrasling og ankerfall både i "Skorpefjellet" og "Tireberget", ikke en men flere ganger. Kveldsstillheten ble brutt av skrikende og kneggende blokker og draging langs dekket med kjetting. "Hiv inn" fra de som hadde fått fast land, og "Hiv oway" fra de som halte ombord, inntil fartøyet endelig lå flott fortøyd med beslådde seil og oppklart dekk. Naturligvis vanket det en hård kavring etter på, og der smakte den jo bedre enn noen andre steder, naturligvis siden vi hadde fått den ombord.

Neste dag begynte fiskevaskingen, dette var helst godt betalt, 40 øre for hver 100. fisk, og de beste kunne klare opp til 12-1300 på en dag. Men da begynte de gjerne "dagen" kl. 3-4 om morgenen, og sluttet kl. 7-8 om kvelden. Det var helst de sprekeste karene som tok dette på seg. Men jeg tror ikke at vi tvillingene var mer enn 11 år da vi begynte å ta del i dette arbeidet.

Ole og Severin hadde seksæringen, og de var vel noen av de djerveste i antall fisk. Gustav og jeg hadde færingen, og jeg husker at vi var "påan" allerede i 3-tiden om morgenen - det gjaldt nemlig å være før de andre så vi ikke skulle komme helt bort i krigen, for det var det praktisk talt for å få fisk først i land, her gjaldt det ikke stort å være "sønnene til far".

Men det ikke smågutten klarer i krefter, klarer han forresten gjerne ved en eller annen manøver, det fikk ikke hjelpe om "Påleknut" gikk på ryggen fordi han stod på en fisk som skulle med - når han bare samtidig kom av veien så en kunne få hivd noe fisk opp gjennom luken. Naturligvis måtte mor selv komme ned med middagsmat til guttene sine den dagen, og vi var ikke småkarer når vi som de andre karene rundt stranden og bryggene, reiste oss og spankulerte i sjøstøvler og full oljehyre oppover for å få mat. Vi hadde nok av beundrere blant våre venner og veninner, så det gjaldt å vise seg.

Nå, den første dagen vasket vi 700 tilsammen, men da vet jeg det var både såre fingrer og verk ellers. Men neste dag øket taller, så vi var straks fremme i rekkene.

Som før nevnt, så mister far i de senere årene nokså mye av hørselen og hukommelsen. Egentlig kan en vel si at han hadde sine fulle åndsevner like til han "la opp" i sitt 69. eller 70. år. Men det har vist seg før, at når en mann i den alderen kommer ut av sitt egentlige virke, så er det liksom tankene og åndsevnene ikke virker så aktivt lenger. Allerede i 75-års alderen begynte hørselen å svikte han, og dette virket at han ikke lenger kunne følge med i alt som før, og ble på den måten liksom akterutseilt. Kan ikke glemme en gang - en søndag ettermiddag - vi satt en del inne i stuen hans og

snakte. Etter en liten stund forsvant far, og han kom ikke inn igjen. Jeg gikk inn i kammerset hvor mor lå, og hvor far også satt. Hvorfor kom han ikke inn igjen? Jo, sa han, jeg synest det er så dumt og forargelig å sitte blant dere som en annen tomsing og ikke kunne følge med i samtalen, derfor gikk jeg like godt ut, jeg hører nemlig så lite av hva dere sier. Det gjorde meg så vondt - far som alltid var sentrum og ordføreren iblant oss, var nå dessverre ute av spillet. Dette la til med årene, især hukommelsen, og etter mors død ble det ikke bedre. Han kunne de siste årene snaut se øynene fra mor, og enda til etter hennes død kunne han gå rundt og spørre etter henne. Hun var visst alt for ham like til det siste.

Han likte å sitte ute på verandaen når det var bra vær. Søster Alida kledde godt på ham, og han kunne da sitte på timevis og nyte den fine utsikten innover Storsund og utover Fjorden - han hadde nemlig sitt fulle syn i behold - betrakte frukthagen som han hadde plantet og stelt med i alle disse årene, og som hadde gitt ham både frukt og glede. Men nå var han selv blitt lik et av de gamle kirsebærtrærne - det var ikke stort igjen av kronen - bare noen stratter med enkelte skudd hist og her. Men roten og stammen vitnet om at det hadde vært et stort og prektig tre en gang i tiden.

Eller kanskje han så mest på pæretrærne sine, som han i grunnen hadde hatt mest glede av. Enkelte av disse hadde en svær krone, med greier nesten like tykke som stammen. Men stammen holdt på å skjules av bare kronen og de svære greinene. Kanskje fant ham mer et symbol i dette, for det var barna sine han tenkte på titt og ofte nå.

Dersom folk kom farende forbi, likte "Gamlingen" gjerne å slå av en prat etter gammel vane, men han var ikke alltid i de senere år i stand til å orientere seg om hvem han snakket med, det gikk stundom rundt for ham.

En gang fortalte søster Alida at "Rikards-Knut-Lars" kom forbi, og som regel var Lars opplagt til en passiar, og stanset opp ved Gamlingen. Men det ble helst "goddag Økse-skaft", så Lars syntes visst det var litt snift. Han betraktet Gamlingen litt forundret: "Ja, du har vært bedre kar i ditt liv du, og far-farvell", sa han, idet han langet ut igjen. Og Lars hadde nok rett, han hadde slått av så mange hyggelige passiarer med "Ola Vågen" når han kom forbi med sauedriftene sine, men nå var det nok ikke så stor greie på ham.

Når en ser bort fra gikta, så hadde far alltid hatt en svært god helse, og noen sykdom hadde han heller ikke i sine siste år. Det var livskreftene som ^{var} oppbrukt og som forårsaket hans død - på samme måten som lyset som er utbrent. Egentlig lå han heller ikke så mye til sengs, uten kanskje delvis det siste halvåret.

Dagene etter jul, kort tid før hans død, reiste bror Ole og jeg inn og besøkte ham. Søster Alida hadde gitt oss beskjed om at han var nokså dårlig. Da vi kom inn til ham om formiddagen, lå han med lukkede øyne, og der var ikke noe større svar å få fra ham. Vi spurte om han kjente oss, men tross for at han sa ja, tok han feil av navnene og nevnte andre av sine sønners navn i stedet for oss. Vi satt nokså hjelpeløse og nedtrykte

og så på det kjære ansiktet hans - kanskje skulle vi ikke mer få se de blide kjære øynene som lå lukket - kanskje var de lukket for alltid. Kanskje skulle vi heller ikke mer få høre denne stemmen som var så kjær for oss, og som alltid hadde lydt mandigere og skjønnere enn alle andre mannsstemmer. Vi satt begge stille med hver sine tanker og hver sine følelser. Far ble ikke en hjelpesløs olding for oss der han lå - som det ikke var stort igjen av - nei, kanskje så vi far større enn noensinne - en mann som gjennom årene vi hadde kjent ham - bra barneårene til vi selv var blitt menn - var blitt vårt ideal, et ideal som vi selv ikke maktet å nå til, det hadde vi to brødre allerede blitt enige om. Men like fullt satt vi med hjertet fullt av takk til Gud som hadde gitt oss en slik far, og som vi i alle fall ville forsøke å ligne så godt vi kunne. Mens vi satt der, stemte bror Ole i en salme, det var nr. i Landstad - en salme som far pleide å synge så ofte. Jeg stemte og i, og før vi visste ordet av det, begynte også far å synge med oss, først tålig, men etter hvert sterkere. Det ble til en av de stunder som jeg regner blant de største i mitt liv. Det ble vanskelig for meg å kunne holde stemmen klar, for stemmen ville svikte meg på grunn av bevegelse. Kanskje var det far som til sine tider ledet, men alle 8 versene ble sunget, og far fulgte med til det siste.

Jeg er virkelig glad i sang og ofte grepen av den, men jeg har aldri vært grepen så av noen sang som av denne - det var mer enn sang, det var en åpenbarelse. Det kom for meg dette om den jordiske hytte som nedbrytes, men at vi har en bygning av Gud. Etter sangen lå far stille som før med lukkede øyne uten å make å åpne dem eller å si noe. Men vi som var hans barn hadde opplevet noe uendelig stort, vi var lykkelige og takket og prisert Gud. Om fars kjære hytte holdt på å ramle i grus, hadde Gud likevel bygget sitt tempel i hans bryst som ikke syntes å være svekket om enn bunnet til støvet. Det var som om han hadde holdt den siste mektige preken for oss om livet etter dette. Om noe som ikke kunne dø fordi det var av Gud, og som skulle leve videre - det var bare et tidsspørsmål, så ble ånden forløst. Det var ikke slutten eller adskillelsen vi stod ovenfor, men bare en forandring i tilværelsen, fra den forkrenkelige til den uforkrenkelige, der var fremtid og håp.

Senere på dagen kviknet han likevel litt til så vi fikk snakket med ham.

Ikke så mange ukene etter dette besøk, så ringer søster Alida om at far er blitt svært dårlig, og at hun trodde det led med ham. Mathilde og jeg reiste da innover, og da vi kom frem lørdag morgen, så vi at det lakket sterkt. Han lå også da med øynene lukket og han kunne ikke røre seg, men vi så at øynene beveget seg under øyelokkene da vi snakket til ham, så vi forstod at han var oppmerksom på at vi var der. Men der var nok ikke så mange krefter igjen at han maktet å røre selve øyelokkene. I denne døsen lå han hele søndagen. Utover søndags kvelden tok åndedrettet til. Søster Alida og jeg våket over ham, da vi så at enden var nær. Åndedrettet øket sterkt utover natten, men han lå ellers fortsatt urørlig. Ved 3-tiden, da brystet arbeidet på det sterkeste, og vi begge stod over ham og ventet på at den siste store strid var over, ble han plutselig helt rolig,

åndedrettet ble stille - og til vår forundring åpnet han sakte øynene og stirret med et sælsomt fremmed blick mot et bestemt sted på skrå opp mot taket. Denne stirringen var så intens, at vi sa til hverandre at han utvilsomt måtte se noe.

Etter en liten stund vendte han øynene mot oss og så på oss, men da var blikket helt forandret, det var naturlig som det pleide - mildt og rolig. Men straks vendte han igjen blikket mot det samme bestemte punkt i taket, og igjen fikk øynene dette fremmede intense uttrykk, for så igjen å vende blikket til oss med det samme naturlige, rolige blick. Vi som stod og betraktet dette sa til hverandre at det ikke kunne være tvil om at far så noe, men på våre spørsmål om hva han så, kunne han ikke svare.

Jeg syntes stunden ble mer enn en opplevelse, det ble en åpenbarelse, så jeg sa til søster Alida at dette måtte flere fått sett. Jeg sprang derfor opp på salen og vekket Mathilde og sa hun måtte skynde seg å komme ned og se dette enestående. Enda en gang vendte han øynene til oss, og enda en gang mot punktet i taket. - Så brast de kjære øyne, og ånden vendte tilbake til Gud som han hadde fått den av.

Vår gode kjære far var ikke mer, man han hadde ikke levd forgjeves, hans liv hadde vært en eneste stor og sterk preken til sine barn om at kristendom er ikke ord og seremonier, men liv som lever, og som bærer over alle vanskeligheter, ja, som lever og er sterkt, enda til når vår jordiske hytte blir svak og hjelpeløs.

Det jeg opplevde ved fars dødsleie vil aldri gå meg av minne, og jeg har ofte undret meg på hva han stirret på eller imot, for noe måtte han utvilsomt se, det vitnet blikket og stirringen klart nok om. På samme tid at han med mellomrom vendte øynene til oss, og da med et helt annet uttrykk. Og jeg tror at dersom han hadde kunnet svare oss når vi spurte ham om hva han så, så ville han kunnet ha fortalt oss at han så inn gjennom døren til Paradiset som han nå stod i ferd med å gå inn til.

Jeg har ikke stått ved så mange dødsleier, men jeg syntes dette var så underlig at han ble så rolig og kunne åpne sine øyner de siste 10-15 minutter etter at han i grunnen hadde utkjempet dødkampen. Fars bortgang på denne måten virket slik på meg at jeg var fylt med hellig jubel og glede i dagevis etter på. I grunnen vet jeg ikke om jeg har opplevet så stor stund i hele mitt liv, eller la meg si, det var en av de to største stunder i mitt liv.

"Gi akt på utgangen av deres ferd, og etterfølg så deres tro". Hebr. 13-7.

Mor, som døde 2 år før far, ble 82 år gammel, far ble 84 år. Ved fars død levde fremdeles 9 av deres 12 barn. De hadde da 50 barnebarn og 18 barnebarnsbarn.

De levde sammen i 59 år, og kunne, om mor hadde levd et år til, holdt diamantbryllup.

Nye veier

I 1918 var og min tvillingbror heime, og som sjøfolk fulgte vi nøye med i utviklingen til sjøs. Vi hadde jo begge forlatt våre skuter for å se tiden an. Ble da med litt i aksjespekulasjon, men gikk så sammen om å danne eget skipsrederi. Vi kjøpte en 6.000 tonns båt mot full aksjetegning. Skipet var chartret for flere år, og forholdene lå forholdsvis bra tilrette.

Men den dagen aksjetegningen foregikk på børsen, ble det og utlagt de såkalte Engelske Nybyggningskontrakter. Disse så helst lovende ut, og foranlediget stopp i salg og omsetning av andre papirer, også våre, slik at vi manglet ca. 1/3 part av fulltegningen. Vi ble klar over at det ville bli vanskelig å skaffe resterende tegning under de nye forhold, og vendte oss til Banken om dette. Denne mente at vi kunne bare beholde skipet, så skulle de finansiere resten. Vi takket for tilbudet, og lovet å se nærmere på situasjonen. Imidlertid var vi i stuss om hva vi skulle gjøre, særlig var Gustav blitt helt imot kjøpet, og resultatet ble at vi gikk til Banken igjen og sa fra at vi frafalt kjøpet. Så vidt vi forstod Banken nå og, var denne helst for at vi skulle beholde den, og de gjentok sitt tilbud.

I grunnen kan jeg vel si at dersom Gustav ikke hadde blitt så imot, så hadde vel jeg slått til, og jeg har ofte tenkt på hvordan det da hadde utviklet seg. Det var ikke så få kapteiner som gikk i gang som skipsredere i denne tiden, men faktum er at det er ikke så mange igjen av disse rederiene nå.

Som nevnt så hadde vi drevet litt med aksjespekulasjon, nå trakk jeg meg ut av dette konsortiet, vi var nemlig 4 stykker sammen om dette, og heldig var jeg, så langt. Vår bror, Ole, hadde arbeidet i sildemelfabrikk en tid, og i samtaler med ham forekom det meg at i denne bransjen måtte her være noe å gjøre. Forsøkte så å sette meg inn i denne industrien, og som nær sagt alt annet en satte igang med på den tiden, var det penger å tjene, skjønt det alt nå var tendenser som varslet forandringer til det verre.

Pussig nok var alle klar over at her forestod nedgang, men alle ville selvsagt se tiden ann, og når en så ble klar over at tiden var inne til å realisere alle sine verdipapirer, så måtte dette bli i en fart.

Bestilling av sildoljemaskineri

Med hensyn til sildemelfabrikk, så hadde disse hatt en særdeles god tid under krigen, tross de primitive produksjonsmetoder som da ble benyttet. Som presser ble helst brukt gamle utrangsjerte tobakkspresser eller manuell kraft. Tørkingen foregikk helst i oppvarmede kamre. I stedet for rivere, ble sildekakene knust med slegger etc.

Nå hadde enkelte verksteder begynt å interessere seg for denne industrien, så en kan nærmest si at her var kommet på markedet brukbare så vel hydrauliske presser, rivere og underfyringstørker, og disse var da samstilt som en rimelig^{halv-}kontinuerlig enhet, slik at en kunne si at her var fremstilt en hel fabrikk. Blant disse verksteder var Myrens Mek. Verksted, Oslo.

Høsten 1918 reiste jeg til Oslo og beså dette maskineri, og bestilte da et helt sett. Så vidt jeg nå husker, var dette under nærmere forutsetning av godkjenning. Jeg konfererte naturligvis med bror Ole om dette.

På Myrens Verksted lå og oppmerket et helt sett sildoljemaskineri til Kr. Bårdsen, Stord, men dette kom aldri frem. Bårdsen hadde og kjøpt tomt ute ved Valevåg, og skutt denne ut. Likeså satte han opp fabrikkbygg der. Dette kjøpte vi i 1924 av banken, og flyttet det ut til Kjøtteinen hvor det ble benyttet til lagerhus i mange år. Bygget står nå på N. Adlands eiendom nede ved Evjo.

Da jeg en tid etter besøket i Oslo fikk tilsendt meg kjøpekontrakten på maskineriet, var de økonomiske forhold på fortsatt nedgang. Alt som hadde med jobbing å gjøre var naturligvis en saga blott. Bankene var ikke bare sluttet å låne ut, men enda til begynt å drive inn sine utlån, så situasjonen så helst mørk ut. Men vi hadde midler selv til å fullføre oppbygningen av fabrikken, så for så vidt kunne vi fortsette. Vi stusset på om vi heller skulle utsette oppførelsen og se tiden an. Men der med ville vi avskjære oss fra å følge med i den videre utvikling i sildemelbransjen, noe vi kunne risikere. Derfor besluttet vi å bygge.

En drøm

Jeg sendte altså den mottatte kjøpekontrakt til verkstedet i underskrevet stand. Men natten etter hadde jeg en så vond drøm. Kan ikke huske nå hva den inneholdt, men det var i forbindelse med underskrivingen av denne kontrakten. Jeg fikk liksom et varsel om at jeg hadde gjort noe jeg kom til å angre på.

Jeg har aldri trodd på drømmer, likevel har jeg god røynsle for at drømmer kan være nokså sikre værvarsler, i alle fall gjorde denne drømmen meg svært urolig. Samme dag reiste jeg til Haugesund hvor jeg kontaktet en sakfører. Jeg forela ham dette med kontrakten, men nevnte naturligvis ikke drømmen. Han sa at dersom jeg sendte kanselleringstelegram, og dette kom frem før kontrakten var firmaet ihende, ville denne være gjort ugyldig. Dette gjorde jeg da, samtidig som jeg i brev bekreftet kanselleringen. Men som jeg nok kunne anta, så fastholdt verkstedet salget.

Selv forekom det meg at jeg hverken hadde handlet juridisk eller moralsk urett når loven gav rett til slik avgjørelse. Likevel ble det til at vi beholdt maskineriet, tross at jeg hadde hatt svær lyst til å bli kvitt det.

Denne hendelsen har kommet for meg mange ganger senere i livet, om det var Gud som varslet meg på denne måten, eller det var psykologiske krefter med i spillet.

En ting er sikkert, at underskrivingen av denne kontrakten hadde konsekvenser som ingen drømte om, ikke bare for meg personlig, men og for mine, ja, for hele Stord, og nær sagt Sunnhordland med.

Det er godt at Gud har lukket til for fremtiden for oss, den som vi alle søker å få se inn i, for da ville kanskje de fleste ikke makte livet. Altså er denne "lukkede dør" en av de største velgjerninger Gud gjorde mot oss.

Selvsagt bad jeg Gud veilede meg i dette som i alt annet jeg har tatt til med i livet, men som og nå, har jeg måttet nøye meg med å bruke vettet og samvittigheten, og så visste jeg at han ville late alt få en god utgang. Ja, selv om jeg handlet uvettig og ufornuftig, måtte jeg regne med at han likevel ville ordne alt til det beste fordi jeg var hans barn.

Likevel har jeg opplevd at han har svart meg direkte på min bønn i materielle situasjoner. Kanskje jeg får komme tilbake til slike hendelser senere. I åndelige situasjoner har jeg flere opplevelser om Guds direkte svar.

Kjøp av byggetomt

Så var det å finne en god og praktisk plass til å bygge fabrikk på. Tenkte først å føre den opp heime i Vågen, men da ville den bli liggende for langt inne i fjorden. Kjøpte så en tomt ute ved Herøysundet, der jeg før hadde kjøpt et fint jordstykke, men etter grundige undersøkelser ville det bli en kostbar utplanering, i tillegg var plassen lite egnet for utvidelser, og havnen heller ikke god.

Nå kan det likevel hende at jeg hadde satt i gang å bygge der, men det ble reist en del agitasjon imot at en slik fabrikk kom opp her. Nå skal det innrømmes at de hadde dårlig erfaring fra et par slike mindre fabrikker i Uskedalen, selv om den jeg ville føre opp var noe helt annet på alle måter. Likevel likte jeg ikke denne agitasjonen mot meg av en del bygdefolk, tross mange andre støttet til, at jeg endelig ikke måtte reise fra bygden. Jeg hadde og fått helsemyndighetene sin tillatelse til å bygge, altså gav jeg det opp foreløpig.

Ved en leilighet traff jeg sammen med Lars N. Bjelland, og i samtalen om denne fabrikk, mente han å kunne tilby meg en lagelig byggeplass, og som han i tilfelle var villig til å selge. Reiste så dit for å se på stedet. Jeg hadde ikke vært på de trakter før, så jeg måtte spørre meg for.

På vegen nedover traff jeg først på et par gamle som stod i potetåkeren, men på mitt spørsmål hvor vegen til Naustvågen gikk, fikk jeg først et motspørsmål fra konen, hvor jeg var fra? Da dette var bragt på det rene, ble jeg anvist vegen. Siden ble jeg og de gamle naboer og gode venner.

Så var det å se nærmere på tomten til Lars, men jeg ble snart klar over at stedet ikke egnet seg særlig godt. Havnen var ikke god i nordenvind. I tillegg ville Lars nødig selge meg mer enn høyst nødvendig, og heller ikke gi løfte om mer for eventuelle utvidelser.

Etter å ha blitt klar over at Naustvågen ikke var plassen, tok jeg meg en tur opp på en høyde slik at jeg kunne se akterover fjorden og Eldøyane, og her ble det som en åpenbaring for meg. Jeg kunne ikke ønske meg en finere havn enn mellom Eldøyane og Kjøtteins vikjo. Her måtte og kunne bli en finfin plass til å sette opp fabrikk på om jeg fikk kjøpe her.

Fikk så vite av Lars hvem som eide stedet jeg hadde sett meg ut, og gikk med en gang til vedkommende, Anfin Bjelland, som altså eide 1/4-del av Kjøtteinen, og som lå på S.V. siden av nasset. Han var villig til å selge. Vi ble enig om kr. 10.000,- for hans part, og kjøpet kom istand.

Her var og andre forhold som jeg satte stor pris på. Havnen lå like ved leien, så det var bare å svinge inn forbi nasset. I tillegg var jeg jo komt betydelig nærmere havet hvor fisket skulle foregå, så for meg var stedet et funn av stor betydning. Har titt senere komt for meg det som far fortalte, at konsul Gran i Bergen, som han hadde saltet sild for i over en mannsalder, en gang hadde sagt til ham: Jeg tror vår Herre

leide deg i høgre handen den gang du bygget vårt salteri på Målsnes. Det var omtrent årlig sild å få der i fjorden.

Nå var ikke Gran noen kristen, men han visste far regnet med Gud. Dette har jeg ikke bare regnet med, men tror det for visst. Jeg bad jo Gud lede meg i alt jeg foretok meg, så det var så visst ikke noen tilfeldighet at jeg fant dette stedet.

I forlengelsen av stykket jeg kjøpte av Anfin, var det og et nes jeg syntes jeg måtte få hånd om. Dette eides av Per H. Langeland, og jeg kjøpte da dette og for kr. 2.000,-.

Protester

Vi fikk da sjølvdeling ordnet, og så var det til å planlegge fabrikkområdet. På en måte sa dette seg selv, så dette skaffet oss ingen vansker. Der imot var det verre med vannforsyning. Dette var vi klar over alt fra vi kjøpte, men en råd måtte det da bli. Likevel har da dette skaffet oss nokså mange vansker ned gjennom tidene.

Noe av det første var å søke Helserådet om byggeløyve av slik fabrikk. Distriktslege Backer var altså formann i Helserådet, og til ham henvendte jeg meg da. Han hørte villig på mine planer, og svarte meg nokså karakteristisk på sin måte "Berre bygg Di". Han lovet å ordne med de nødvendige søknader om byggeløyve så langt det vedgikk Helserådet.

Dette Backers svar har jeg titt tenkt på, og var til stor hjelp og oppmuntring for meg, ikke minst i de dager rettsforhandlingene stod på. Men som ordspråket sier; en har ikke fred lenger enn som naboen vil, så og her, det brygget opp til stor nabostrid. Villaeierne i Kårevik og Eldøen protesterte nemlig mot at det ble bygget slik fabrikk på Kjøtteinen, og engasjerte o.r.sakfører Heyerdahl, Haugesund, som skulle ivareta deres interesser. Jeg måtte naturligvis også søke juridisk bistand, og engasjerte o.r.sakf. Johannessen, Stord.

Det som i første rekke gjaldt for meg var å skaffe bevis for at lukten fra fabrikk ikke ville sjenere omgivelsene, men dette var nå ikke så like til. Der imot var det lett å skaffe beviser for at det ikke fulgte noe sunnhetsskadelig ved den slags bedrifter. Jeg henvendte meg så til statsfysikus, Stavanger, som skulle ha greie på slike forhold. Han mente at dersom fabrikk ble bygget på rett måte, og ble drevet etter moderne hjelpemidler, bl.a. forbrenningsmetoder av gassen, og ellers renslighet ble iaktatt, skulle den ikke sjenere stort.

Henvendte meg så til Slagtehuset, Oslo, som hadde forbrenningsanlegg for gass, og fikk så orientering derfra om dette. Lensmannen i Kvinnherad, som jeg og vendte meg til, mente at lukten fra surhåstabbene til bøndene var mer sjenere enn en slik fabrikk ville være om en tok alle forholdsregler.

En annen erklæring fikk jeg fra Thorsen, Sunde, men da denne ikke talte til min fordel, lot jeg den ligge. Ved siden av disse erklæringer, gjaldt det for meg å legge frem alle de fordeler en slik bedrift ville ha for stedet.

Jeg ble snart klar over at sakfører Johannessen ikke var den rette til å ivareta mine interesser, og spurte ham rett ut om dette, og om jeg kanskje helst burde engasjere en utenbygds sakfører. Han var ærlig og sa at han ville ikke like å se at her kom en slik fabrikk i nærheten av Leirvik, likevel skulle han ikke la sin personlige innstilling til saken influere på sitt arbeid med denne. Det ble da til at han fortsatte som min advokat, men jeg var klar over at jeg selv måtte så og si ta saken i min egen hånd når det gjaldt å skaffe beviser som tjente min sak. Derfor skrev jeg innleggene og motinnleggene i saken selv.

I dagspressen kom opposisjonen og tilorde, på den måten var det i september 1918 et kraftig innlegg mot at fabrikk ble bygget der. Her var det spesielt villaeierne som det ble kjært for, bl.a. ble det fremholdt at det ville være en uhyggelighet som ikke burde tillates, "nevnte strøk er ett av de vakreste på Stord". Det burde finnes en mer avsidesliggende plass for den slags bedrifter som folk flest ber seg forskånet for. Befolkningen bør ikke tillate det osv. Stykket var undertegnet av O.H.

Redaktøren kom så med en hale, hvor han ble gitt uttrykk for at det var beklagelig at en mann planlegger en bedrift for å skaffe seg selv og andre leveveg, og så noe kommer i vegen. Men hvis det virkelig var fare for at bedriften i noe større grad ville bli sjenerende for omboerne, burde samfunnet eller det som tjente de flestes beste, være bestemmende, og i "så fall må det gamle ord her gjelde, at det er bedre å være føre var enn etter snar".

En tid etter kom ordfører Ola Høyland til samme avis og bad redaktøren bekrefte at det ikke var han som hadde "farsverdigheten" til innlegget mot sildoljefabrikken på Bjelandsstranden, hvilket redaktøren bevitnet.

Rettsmøtet

Saken gikk frem og tilbake i et halvt års tid, da hadde partene ikke mer å bære frem, og saken ble tatt opp til doms. Det var en heller større forsamling som møtte i rettslokalet, om det var haugesunderne eller sorenskriveren som hadde kalt disse inn, vet jeg ikke. Det var altså folk som bodde der omkring. Jeg kjendte ingen av dem da kan jeg si.

Grunnet forsinkelse av rutebåten kom jeg noe sent, så retten var helst ferdig med det meste da jeg entret rettssalen. Jeg fikk altså ikke fornøyelsen av å få være tilstede fra først av, hvilket jeg beklaget for meg selv. Det første jeg hørte var at sorenskriveren ropte opp Jonas Eldøen. Jonas ville til å gi en forklaring så vidt jeg forstod, men ble avbrutt med kvass beskjed om at han hadde å svare enten ja eller nei. Som ventende forstod jeg at Jonas ble irritert, og svarte at når han ikke fikk forklare seg, så ville han måtte si nei.

Jeg ble ikke lite forbløffet over den slags måte å behandle folk i retten på, visst nok hadde jeg aldri vært med i noen rettssaker heime, men en del ute på våre konsulater, så jeg visste nå litt om hvordan vitnene ble behandlet på. Likevel våget jeg meg nå ikke til å protestere, jeg kunne kanskje ha misforstått hele situasjonen siden jeg ikke

hadde vært med fra starten av. Jeg hadde jo ellers min sakfører som skulle ha grepet inn, men som han ikke gjorde.

Neste mann var Lars Langeland, men han tok ikke notis av sorenskriverens korreks til Jonas, han svarte at han ville hverken svare ja eller nei, viste det seg at fabrikken kom til å sjenere ham, ville han ha rett til å ta saken opp senere. Det forundret meg naturligvis at ikke sorenskriveren stoppet Langeland og, men fikk senere vite at Langeland var en av de fremste i bygden, derfor våget ikke sorenskriveren å sette ham på pass. Ellers visste nok Langeland hva han kunne tillate seg.

Jeg måtte altså gjette meg til at sorenskriveren hadde gitt beskjed om at de som var imot at det ble bygget fabrikk der, hadde å svare nei, og de som ikke var imot, skulle svare ja.

På åstedet

Da rimeligvis alle hadde svart for seg, bar det utover til Kjøtteinen med hele selskapet for å ta stedet i øyensyn. Det var en hel flokk i alt, med sorenskriveren i spissen, og så domsmennene, 6 ialt. På vegen utover bemerket o.s. Heyerdahl til meg at han syntes jeg var nokså dristig som turde å gå imot hans klienter. Jeg måtte huske på at disse representerte minst 15 millioner kroner. Til dette bemerket jeg at jeg syntes det var enda dristigere av dem i denne arbeiderbevegelsens tid å ville hindre at en bedrift kom igang til glede for alminnelige folk, bare av hensyn til noen få villaeiere som var her noen få uker av året, og at en så prektig havn som denne ikke skulle kunne benyttes fordi om her bodde noen villaeiere, og det til og med et godt stykke fra. Denne replikk var naturligvis sagt i spøk, men noe la vi nå i den begge to.

På åstedet ble det naturligvis til at begge parter forsøkte å forsvare sine påstander best mulig. Hva motparten førte i marken kan jeg ikke huske nå. Det som for begge parter var så og si poenget, var hvilken veg trekken helst ville gå. Jeg mente at den måtte vel helst følge fjorden ut og inn, motparten mente den ville helst legge seg inn over land, hvilket og for en god del var rett, men det var jeg nå ikke klar over da. Tror helst at jeg hadde flest poeng med turen dertil. Særlig fremhevet jeg den utmerkede havnen, og så like ved ferdselsleien. Jeg mente og at den ville bli liggende så langt fra bebyggelsen at det ikke skulle sjenere noen.

Senere på kvelden kom retten sammen igjen. Jeg kunne ikke godt forsones meg med sorenskriveren sin opptreden på rettsmøtet mot Jonas Eldøen, og kritiserte dette i møtet nokså sterkt. Men sorenskriveren svarte meg ikke, heller ikke noen av de andre tok ordet i den anledning. Jeg kunne heller ikke fri meg fra at sorenskriveren var imot at fabrikken kom opp, dertil var de fleste haugesundere hans gode bekjendte etter de mange år han hadde vært byfogd der.

Rettsavgjørelsen

Jeg skal så visst ikke klandre de som var imot at det ble bygget sildoljefabrikk der. Erfaringene og ryktene om disse fabrikker var alt annet enn hyggelige. Jeg hadde jo selv erfaring med disse. Men det som var årsaken til denne stank, var urenslighet. Jeg visste at det kunne gjøres en hel del forbedringer i behandlingen av råstoffet, så min agitasjon og forsikring om at her ville det bli langt bedre enn ellers med slike fabrikker, var min sikre overbevisning.

Rettsavgjørelsen fant sted dagen etter, og avgjørelsen gikk ut på at jeg kunne bygge betingelsesløst. Da 6 domsmenn kjente jeg ikke da, men ordfører Høyland var en av dem. I kjøpekontrakten med Anfin Bjelland hadde jeg fått med at dersom jeg av naboene ikke fikk løyve til å bygge fabrikk, så skulle handelen gå om ikke.

Jeg fikk og noe senere indirekte hentydning fra villaeierne om at jeg kanskje kunne regne med en viss avsavns godtgjørelse om jeg avstod fra å bygge fabrikk. Men situasjonen var alt da blitt den at enhver hadde nok med å sjøtte sine egne forretninger, krakket var altså over oss.

I 1918 hadde jeg saltet en del sild på den nykjøpte eiendommen, satt opp et skur og provisorisk kai etc. Silden ble senere overtatt av Staten, som ordnet med all salt-sildomsetning da. Samtidig hadde jeg og kjøpt M/K "Seleningen", ca. 80 tons, et meget bra fartøy som vi hadde i flere år.

Fabrikken i drift

Sommeren 1918 sendte vi vår M/K "Seleningen" til Oslo for å hente maskineriet. Vi fikk en Stavanger-arkitekt til å komme med forslag til fabrikkbygg, en som var kjent med slike fabrikker. Materialene kjøpte vi av skipsbygger Gravdal, Sunde.

I løpet av 1919 var fabrikkens ferdig, og i slutten av dette året begynte vi å prøvekjøre den. Vår bror Ole hadde stått for oppførelsen og monteringen av maskineriet. Han var en sær innsiktsfull mann, og vi kan vel si at vår fabrikk var en av de likeste på Vestlandet.

Prøvekjøringen gikk helt smertefritt i alle henseender, vi fikk et fint produkt, og vi kunne på den måten være fornøyd med selve fabrikkens. Som vi hadde kalkulert med, ville den koste oss bort imot kr. 220.000,- noe som slo til.

Vi kom forholdsvis snart over barnesykdommene. Bror Ole fikk god skikk på hele driften, vi ble klar over hvor og hvordan vi skulle plassere folkene, likeså hvor høyt vi kunne drive produksjonen. Det ble 30-35 sekker pr. skift, disse var da 10 timer, 8-timersskiftet var da ikke innført.

Det var heller ingen bestemmelse om ferie, heller ikke trygdepremier, men disse kom nå etter hvert.

Vi flytter til Stord

Som før nevnt hadde vi tidligere flyttet fra Haugesund til Vågen, så ble det igjen å flytte til Stord, det var i 1920, om sommeren. Jeg hadde tidligere kausjonert for et hus på Bjelland sammen med min svoger, R. Klette. Det var hans datter, Johanna, som

skulle flytte dit. Dette måtte da vi kausjonister overta, og det ble til at jeg skulle beholde huset. Det var belånt i Kvinnherad Sparebank.

Det var ikke noe til hus, lite var det for oss, og helst dårlig bygget, var visst helst beregnet på landliggerne om sommeren. Vi kunne senere få overtatt huset fra banken på rimelige betingelser, men vi likte hverken huset eller stedet det stod på, så vi gav det fra oss. La meg føye til at tross de vanskelige årene vi bodde på Bjelland forretningsmessig og økonomisk sett, dertil fremmede som vi var, falt vi likevel godt inn i nabomiljøet. Det var ikke så mange familier da, og de fleste var noenlunde på samme alder som vi, og hadde huset fullt av småfolk. Mathilde og jeg snakket senere titt om de gamle årene vi hadde på Bjelland på grunn av det gode naboforholdet. Vi var meget sammen, og især var våre barn sammen sent og tidlig. Bror Ole med sin familie flyttet og til Stord omtrent samtidig med oss. De leide seg og inn på Bjelland.

Noen ordentlig vegforbindelse til Kjøtteinen var det ikke da jeg kom, en kunne snaut komme tørr på beina dertil. Jeg søkte da kommunen om kr. 2.000,- til å bedre veiforholdene, noe jeg og fikk, og ved å legge noe til selv, kunne vi benytte hest og kjerre dertil, noe som var til god hjelp for oss. Til en begynnelse hadde jeg kontorholdet heime, men flyttet straks ned til fabrikk med det.

Jeg kom snart med i det kristelige arbeidet i bedehuset, særlig interesserte sangkoret meg, da jeg alltid hadde vært glad i sang, like fra jeg som liten gutt hadde vært med i et sangkor. Det var Birgit Borrevik som var instruktør, og dette holdt jeg på med i mange år. Det var helst lang vei fra Bjelland til bedehuset. Men det var faktisk noe av en avkobling for meg å få komme med enten i sangøvelsen eller andre møter, syntes jeg trengte det så sårt for å få glemme de vanskelige tider vi da hadde, forretningsmessig sett.

Nedgangstider

De første årene etter krigen var som ventende særlig vanskelige på alle hold, ikke bare for forretningsfolk, men og for andre stender, bøndene inklusiv. Og enkelte kommuner ble til og med tatt under administrasjon. Myndighetene begynte og med noe de kalte "nødsarbeid", arbeiderne fikk vel under halv betaling, da kommunen ingen ting hadde å betale med. Naturligvis ble det ingen ting gjort så og si. Tross kommunene hadde hatt stort behov for utbedring av veianlegg etc.

Denne arbeidsløshet meldte seg så og si i krigens kjølvann. En stor feil gjorde og de allierte, eller seierherrene. De påla nemlig Tyskland svære krigserstatninger i retning av varer, som maskiner, fabrikker etc. Dette virket slik at arbeidslivet i Tyskland kom forholdsvis snart igang, mens arbeidsløsheten i seierherrenes land ble en svær svøpe som myndighetene ikke kunne rå med. Dette varte i flere år, og til å se England på denne tid, hvordan hundrevis av arbeidsløse troppe opp foran arbeidskontoret dag etter dag, uke etter uke, er noe av det tristeste jeg har sett. Selvsagt tok det mange år for landene å komme over disse vanskelige år.

Angående vår bransje - sildoljeindustrien og fisket, så ble det helst fisket små kvantaer disse årene, og de vanskelige forhold med omsetning etc. meldte seg og her. Vi kjøpte helst små kvantaer, nærmest for å eksperimentere med, for alt gav tap. Kalkyler var nytteløse. Kurser og kontrakter var ikke til å stole på fra den ene dagen til den andre. En hel del agenter som hadde begynt under krigen og levd i jobbetiden som små grossister, endte nå sin storhetstid i et "krach", og dro tilbake hvor de kom fra, og ikke bare like tomhendte, men de hadde og fått sine fedre og slekt til å gå god for seg, og såleis belastet disse med gjeld som de måtte dra på resten av livet. Disse ungdommene opptrådte ikke bare som agenter, men kjøpte og i fast regning. Jeg hadde solgt et parti sildolje til en slik agent i Bergen. Prisen var god, og partiet lå til skipnings. Det tok tid før han kunne anvise mottak~~er~~, tross han gav gode løfter, til slutt fikk jeg ikke noe svar fra ham. Jeg reiste så til Bergen for å få klare forholdet, men nå var mannen forsvunnet, ikke bare fra kontoret, men og fra byen og der han hadde bodd, ingen hadde sett ham de siste 14 dagene. Oljeprisene var altså gått nedover de siste 2-3 ukene, så det var naturligvis årsaken til hans forsvinningsnummer.

Vi hadde og solgt et parti olje til Tyskland, og fikk utbetalt i Tyske mark. Disse ble satt i bank der nede, i håp om at kursen kunne stige noe - den hadde holdt seg på 9-10 øre en tid, heller ikke var det råd å omsette dem, då vi fikk vente og se tiden an. Men så gikk Tyskland konkurs, og dermed gikk disse 2-300.000 mark fløyten. Bare de 132 tomfat, a`kr. 14,- representerte en liten kapital. I tillegg fragt dertil og assuranse, for ikke å snakke om selve oljen.

Et annet eksempel: Vi hadde ligget inne med melet i halvannet år uten omsetningsmuligheter. Så ble vi spurt av vår salgssentral i Stavanger om å selge til Frankrike i engelske pund. Disse var da forholdsvis bra i kurs, så dersom denne holdt, skulle dette betinge ca. kr. 33,- pr. 100 kg., d.v.s. halv pris. Visst nok de fleste fabrikker gikk med i denne handelen. Vi for vår del leverte 5-600 sekker. Det tok tid før skipning kom igang, og da vi etter en par måneders forløp endelig fikk utbetalt, var pundkursen gått så sterkt nedover at nettoprisen ble kr. 26-27. 2 år tidligere hadde prisen vært omkring kr. 60,- pr. 100 kg.

Fortsatt nedgangstider

At disse vanskelige år bragte sildemelfabrikkene i et sterkt avhengighetsforhold til bankene er forståelig, ja, de fleste av dem ble mer og mindre overtatt av bankene. For vårt vedkommende hadde vi fått et mindre lån i Kvinnherad Sparebank. Et mindre lån hadde vi og i Sunnhordlands Privatbank, som vi hadde daglig forretning med. Naturligvis gjorde de nevnte tap at vi og kom i avhengighetsforhold til disse banker.

Foruten å drive med sildemelproduksjon, saltet vi sild. Prøvde og med eksport av høstmakrell, vi måtte liksom prøve alt. Vi samlet og krabbeskall fra krabbefabrikkene og tørket dette for senere å male det til grovkornet mel. Dette drev vi med i flere sesonger og samlet råprodukt like fra Alesund. Produktet forsøkte vi å selge til hønserier

som satte stor pris på det. Noen forretning ble det ikke med noe av dette, men vi ville nå gjerne eksperimentere med litt av hvert.

Vi hadde fremdeles vår egen kutter, "Seleningen", således var denne til nytte for oss i forbindelse med våre eksperimenter. Noen arbeidsstokk hadde vi ikke i disse tider, utenom bror Ole og maskinist Normann Nilsen. Ellers fikk vi arbeidshjelp etter som vi hadde bruk for. I disse årene hadde vi og forbedret og utbygget fabrikken en del, bl.a. ført opp en ny sildekum. Vi fant stadig ting som kunne forbedres, især da forhold som kunne redusere og forenkle arbeidsforholdene.

Bunnen nådd

I 1924 syntes bunnen å være nådd forretningsmessig sett, det var oppgang å spore på flere områder, men fremdeles med et såre ustabil marked. Fra å ha arbeidet med underskudd de første årene, ble det i 1924 et bra overskudd - kr. 40.000,- - og enda bedre i 1925 - kr. 60.000,- så vi så ganske lyst på situasjonen.

Vi hadde alt hatt så pass kontakt med salgsorganisasjoner i sildemelbransjen at vi hadde fått god reklame for våre produkter. Bror Ole satte stor pris på å få disse så fine som mulig. Vi hadde og begynt å produsere silden helt fersk, det alminnelige var at silden først måtte ligge saltet i 3 uker, men hermed ble melet salt, og oljen noe mørk. Der imot med helt fersk sild, ble melet saltfritt, og oljen helt lys. Men det tok tid for å få tilsvarende høyere priser for disse nesten nye kvalitetsprodukter. For produksjonen ble dyrere, især gikk det meget presseduker ved pressing av fersk sild. Likevel hadde vi straks fordeler av denne nye metoden, bl.a. hadde vi hatt forbindelse med et Oslo-firma, Moy & Co., som vi i et knipetak i fisketiden telegraferte om det ville telegrafere oss kr. 10.000,- - noe de og gjorde.

Men som nesten alle banker, var og Kvinnherad Sparebank kommen i vansker, så vi kunne ikke få låne noe der, og nå stod vårsildsesongen for døren. Sildeprisen var kommet ned på et rimelig nivå, men hvor skulle vi vende oss for å få forretningspenger? Da var det vi vendte oss til ovennevnte firma Moy, og fikk da disse kr. 10.000,-. Men dette forslo så altfor lite. Vi hadde og hatt forbindelse med firma Fredr. Gundersen, senere S. Barts Johannessen, Bergen, men uten å ha forretninger med dem.

Dette firma hadde større interesser i denne bransjen, utenom at de omsatte mel og olje, finansierte de og noen fabrikker mer og mindre. Etter avtale ble det da til at de og var villig til å finansiere oss til innkjøp av råstoff i den forestående sesong. På denne måten kom vi altså i kontakt med dette firma som vi skulle få så meget å gjøre med ned gjennom årene, både vondt og godt.

Nye forhold

Året 1926 ble et godt sildeår, og vi fikk samlet så mye sild at vi produserte opp ca. 10.000 sekker mel. Som alminnelig var avsetningen på melet helst flaut på vårparten og forsommeren, slik også dette året. En ting til gjorde seg og gjeldende på denne tiden, og som på en måte og influerte på hele Europa-markedet. Det ble en stor kullstreik i England, og denne var så pass alvorlig at også Tyskland ble berørt av

den, og vårt sildemelmarked dertil som var vår hovedavtaker, ble lammet for en tid. S. Barts Johannessen, sjefen for firmaet i Bergen, reiste da til Tyskland for å sondere markedet. Det var naturligvis forutsetningen at dette firma skulle omsette våre produkter. De hadde og alt nå fått pant i alle disse.

Frem på forsommeren ringte firmaet fra Bergen, at SBJ hadde fått et antagelig bud på sildemelet - 10 engelske pund - og at han mente at vi burde selge hele vår produksjon til denne prisen nå. Jeg hadde ikke lyst til å selge noe, men gikk da med på å levere 3.000 sekker. Etter en tid, ca. 2-3 uker, kom det igjen beskjed om at nå var prisen steget med et halvt pund, og sansynligvis kun et lite blaff oppover, derfor burde vi selge resten. Jeg syntes ikke om å levere mer til slike priser, men gikk da med på å levere 2.000 sekker til.

Etter en tid kom det igjen beskjed om at nå var prisen steget med et halvt pund til, og vi burde selge restkvantumet. Så vidt jeg husker, leverte vi da 1.000 sekker. Således gikk det fremover sommeren, melet steg stadig, og vi leverte litt etter hvert, så vidt jeg nå husker ble resten av melet levert til 12 pund 10. Men melprisen steg til 18.10 pund utover høsten så vidt jeg nå kan erindre. Jeg burde jo ha satt meg imot å levere melet, men tross jeg forsøkte dette, hadde jeg jo ikke rett til dette. Men dette året var det at de fleste sildemelfabriker fikk føtter under seg igjen, de fleste ventet med å selge til ut på høsten.

Naturligvis var det fristende å bli med i denne oppgangen. Derfor fikk jeg oppmoding fra kontoret i Bergen om at vi måtte forsøke å skaffe oss råstoff. Dette gjorde jeg da og, og hadde bra forbindelser og god kreditt. Men som rimelig var, steg råstoffprisene i takt med melprisen, så det var liten vits å drive på den måten.

Likevel etter sterk påtrykk fra Bergen, fikk vi da samlet en del. Naturligvis ventet jeg penger fra Bergen for å betale råstoffet etter hvert. Likeså måtte jeg gjøre innkjøp av emballasje, sekker og fat, men dette tok tid. Leverandørene av råstoffet purret på. Det samme gjorde og jeg med Bergen, og støtt var det at det snart skulle komme penger.

Til slutt begynte jeg å ane uråd, og sluttet å gjøre innkjøp, og sa fra om dette. Så gikk det en uke eller to uten at jeg fikk svar fra rette vedkommende på kontoret. Men i stedet fikk jeg et heller langt brev om at de hadde måtte innstille A/S Stord sine utbetalinger.

Min reaksjon på dette brevet vil jeg ikke forsøke å beskrive, hadde vanskelig for å forstå det hele. En ting stod nokså klart for meg, at jeg hadde vært for godtroende og for snar til å binde meg til dette firma, som jeg altså faktisk hadde gjort. De hadde fått pant i alle våre produkter, som i grunnen rimelig var. Og så hadde Kvinnheradsbanken pant i våre faste eiendommer. Det så altså mindre enn lyst ut.

Dette med salget av vårt sildemel som SBJ hadde foretatt, forekom meg nokså tvilsomt. Han var en dyktig forretningsmann, så han skulle kunne orientere seg noenlunde om

markedsforholdene, så vidt jeg forstod, holdt han seg i Tyskland det meste av sommeren, så han og på den måten måtte ha forutsett situasjonen. Likevel vil jeg ikke mistro han om at det forelå noen uærlighet i transaksjonene ved dette så altfor tidlige melsalg.

Verre var det å frigjøre seg for den mistanke at råstoffinnkjøpet utover høsten var gjort med den hensikt ikke å betale det. Det var jo rett og slett bedrageri. De oppgav til meg at de ville tape kr. 12.000,- dette året, hvordan de fikk dette til aner jeg ikke, men altså skulle dette råstoffinnkjøpet være dekning for dette underskuddet. Naturligvis kunne jeg etter dette ikke ha noen tillit til deres ærlighet.

Likvidering

Jeg måtte selvsagt vente at de jeg hadde kjøpt råstoff av ville vende seg til meg personlig og kreve dekning for sine leveranser. Således kunne jeg komme opp i meget vanskelige forhold, ikke bare at jeg kunne få ord på meg som en svindler, men enda verre at jeg som bekjennende kristen drev den slags forretning. Hvor vidt jeg kunne risikere offentlig påtale og straff vet jeg ikke, men mulighetene syntes jeg var til stede for litt av hvert.

Derfor skrev jeg til samtlige leverandører og forklarte dem situasjonen, at de burde vende seg til S.B.J., og se om de kunne få dekning for noe den veien, enten godvillig eller via rettens vei, og i så fall skulle jeg være villig til å støtte dem det jeg kunne. En av de største leverandørene fra Stavanger-kanten kom og her til med sakfører med seg for å undersøke situasjonen. Men så vidt jeg forstod på dem, fant de visst ikke dette å gå rettens vei så helt liketil, uten dette å anmelde meg. Jeg kjenner ikke til om noen av dem vendte seg til S.B.J., eller om de fikk noe den veien, har aldri fått meg til å spørre hverken Bergens-kontoret eller de personlig om dette, syntes at saken var så simpel at jeg nødig ville rote mer med den.

Når det gjelder Kvinnheradsbanken, så hadde den utenom pant i fabrikken, også noen verdipapirer som jeg hadde deponert, bl.a. en del aksjer i "Corona", Wrangells Rederi. Av disse hadde jeg overlatt en del til Gustav. Hvor vidt disse var overført til Gustavs navn husker jeg ikke, men banken gjorde altså krav på disse og. Gustav fikk visst nok et rimelig oppgjør med banken, men noe mistet han, kanskje en 12-15.000,-. Dette var svært ubehagelig for meg, selv om jeg hadde skaffet ham disse aksjene av min kvote, som rederiet delte til sine førere, og hadde alt gitt godt utbytte, var det ikke mindre sårt for det.

Til en begynnelse betalte jeg ham kr. 1.500,- årlig som avdrag på tapet hans, men dette klarte jeg bare et par år. Det var ikke bare han jeg lovet å betale det som de tapte på fabrikken, men flere andre. Således har jeg holdt på å betale slik gjeld like til krigen. At jeg var så optimistisk og kunne love dette, kom av at jeg regnet sikkert med at fabrikken ville kaste litt av seg etter den kontrakten jeg hadde fått med S.B.J., altså var jeg altfor godtroende der og.

I Kvinnheradsbanken hadde jeg og deponert en livspolise som jeg tegnet ganske ung, før jeg ble konfirmert. Denne hadde jeg betalt premie på med kr. 56,24 årlig, og det var slett ikke så like til å skaffe disse kronene for meg i den tiden og i min alder. Alle bonuser var og tillagt. Jeg skulle få det hele utbetalt når jeg var 50 år, så nå var det ikke så lenge til. Dessverre gikk og denne fløyten. Summen representerte ca. 4000,- så beløpet var ikke så stort. Likevel var det å miste denne nesten bittert for meg når jeg tenkte på hvordan jeg hadde strevet for å klare premien alle disse årene.

At bror Gustav var lei for sitt tap, kan jeg kanskje ikke underes så meget over, men jeg hadde ikke annet å gjøre enn å gå i "bønneboken" der og. I denne forbindelse kan jeg og nevne at Kvinnheradsbanken slapp å likvidere, det viste seg nemlig at den hadde dekning for alle sine transaksjoner ved å drive inn alle sine fordringer og realisere, delvis til spottpris. Men den stoppet utbetalingen til meg, og var den direkte grunn til at jeg måtte inngå avtale med S.B.J. for å få driftskapital i det hele tatt.

Hva nå?

Hva jeg nå skulle foreta meg i denne situasjonen var vanskelig å finne ut. Det hele kom så uventet, jeg var ikke forberedt på det. Aller minst skuffelsen med S.B.J., og den måten de syntes å drive forretning på. Snakket og med min gamle reder, Wrangell, hva han ville rå meg til, eventuelt om de kunne tenke seg å skyte inn kapital. Men han var ikke villig til dette, som rimelig kunne være, sildoljefabrikker var så visst ingen ettertraktede papirer på den tiden, like så lite som alt annet.

Egentlig hadde jeg to ting å velge mellom, enten å gå til sjøs igjen, hva jeg på mange måter hadde lyst til, for der likte jeg meg, det var vel der jeg burde vært. Eller å forsøke å fortsette med S.B.J. Jeg måtte i så fall overse alt det som var hendt, og helst late som ingen ting, så bittert dette enn var.

Naturligvis snakket mor og jeg om dette, og jeg hadde naturlig nok forsøkt å rette meg etter hennes ønske, men hun var like uklar over hva som var best som jeg. Likevel hadde jeg av og til en liten anelse om at hun ikke hadde satt seg imot at jeg hadde tatt til sjøs, og da med den tanke på å ville spare meg for vanskeligheter. Må titt tenke på hennes fine og logiske måte å være på og i slike forhold. Hun var altfor klok til å si noe hun ville komme til å angre på. Det var heller ikke så lett å vite eller bli klar over hennes følelser i slike vanskelige situasjoner, så fintfølende hun enn var, lå så visst ikke disse i dagen. Det nyttet heller ikke å forsøke uteske hennes meninger dersom hun ikke ville ut med dem av egen vilje. Hennes klokskap var parret med finfølelse og kvinnelighet.

Det som til slutt avgjorde valget, var at jeg syntes det var umulig å forlate dette som jeg hadde lagt all min formue i og strevet med i flere år. Dertil var jeg alt klar over at her kunne være forretning å gjøre i denne bransjen av industri, så jeg kunne ikke forlate alt dette på denne måten. Hva ville mine barn si og dømme om meg om det i fremtiden skulle vise seg at dette anlegget mitt skulle komme på fremmede hender, og

alle mine satt utenfor? Kanskje min natur og er slik, at jeg har ikke lyst å gi opp når jeg har satt meg føre en ting.

En ting til talde og for at jeg måtte forsøke å fortsette, dette at bror Ole ville være uten stilling eller arbeid om jeg forlot det hele. Jeg hadde jo fått ham med meg her til, heimen sin i Uskedalen hadde de solgt, og således at han og hadde satset alt på denne bedriften. En dag vi snakket om hva det nu kunne bli til, sa jeg til ham at så lenge jeg hadde eksistensmuligheter, skulle han og ha det. Selv i disse hårde tider, eller kanskje ikke minst i disse, var han til åndelig trøst og hjelp. Han var en gudfryktig mann, som trodde fullt og fast på at Gud nok ville hjelpe oss også under disse vansker.

Avtale med S.B.J.

Jeg måtte altså få en løsning på denne situasjonen, og reiste derfor til Bergen for å orientere meg om hvordan S.B.J. var innstilt til denne situasjonen vi var kommet i. Han beklaget naturligvis at det skulle gå slik med forretningen, og tok en viss skyld på seg for denne "lusingen" som han uttrykte seg vi hadde fått. Tapet ble kr. 12.000,- for deres vedkommende, hvordan han kom til det vet jeg nå ikke.

Han hadde vært i kontakt med Kvinnheradsbanken, men de ville måtte likvidere, og rimeligvis ble fabrikken solgt. Selv sa han at de var lite interessert i å overta fabrikken, men de ville i alle tilfeller da måtte få andre med seg. At fabrikken kunne ikke være mer verd enn kr. 50.000,-. Hvor meget denne kostet det nye firma vet jeg nå ikke.

Likevel lovet de nå å tenke nærmere over dette, og så skulle vi snakkes. Den 19.1.-27 fikk jeg skriv fra dem, hvor de sa seg villig til å overta fabrikken. Betingelsene var at jeg skulle få 1/3-part av avkastningen, men minst kr. 6.000,- pr. år. At jeg skulle få månedlige regnskaper. Jeg fikk og tilsagn om at jeg skulle få anledning til å kjøpe mine eller noen av mine aksjer tilbake når jeg maktet dette.

Sant og si syntes jeg ikke betingelsene var så verst, og i skriv av 20.1.-27 bekreftet jeg at tilbudet var akseptert. Jeg var altså fremdeles optimist og hadde god tro på at det likevel skulle ordne seg med fremtiden. Dette at jeg skulle få månedlige regnskaper syntes jeg var gode greier, så fikk jeg da følge med i forretningen. Dessverre er det første enda ikke kommet, og at jeg aldri fikk noen regnskaper, har stadig vært årsak til friksjon mellom oss.

Jeg regnet og med at bedriften nok ville kaste mer og mindre av seg, så det kunne bli noe mer enn de kr. 6.000,-, men slikt ble det nå altså ikke godvillig. At jeg var tilfreds med nevnte kontrakt, kom og for en stor del av at jeg skulle få 1/3-del av overskuddet. På denne måten stod det nærmest for meg at jeg fremdeles eide en viss del i fabrikken. Men dette ble jo nærmest og en illusjon.

At S.B.J. mente betingelsene i kontrakten alvorlig tror jeg sikkert, bl.a. dette at jeg skulle få månedlige regnskaper, men han hadde sikkert vansker med å få dette gjennomført på kontoret. Jeg tror og at han lå under for sterkt påtrykk fra andre, også når det gjaldt hans forskjellige andre finansielle operasjoner, for i grunnen var han ikke så

selvstendig således. Det var meget godt med S.B.J., han var virkelig godhjertet så langt jeg fikk inntrykk av, ville han nødvendig ha noe ufred. Jeg fikk i mange høve forståelsen av at han var et godt menneske, og min godhet for ham fortsatte gjennom årene.

Hvordan det nå kunne ha seg, så ble det opparbeidet en viss motvilje på Bergens-kontoret mot fabrikken på Stord, og selvsagt da mot meg. Det var alltid om å gjøre å finne på så mange feil som råd var ved bedriften, og når S.B.J. kom til Stord, hadde han alltid med seg en hel del av disse feilene som han skyldte på kontorpersonalet å ha fått av enkelte av kontorfolket. Han unnskyldte seg med dette, og syntes at han ikke kunne la være å snakke om det. Han var således ikke selvstendig i sin mening om slike ting. S.B.J. overtok bedriften fra Kvinnheradsbanken.

Kom igang igjen

Vi var altså nå kommet så langt at vi kunne ta til igjen med driften. Tross nye forhold, med nye eiere, og dermed påfølgende forandringer, var jeg likevel glad for å komme igang igjen når først galt skulle være, her var jo ingen vei utenom. Å vende seg til andre banker eller forretningsfolk var helt nytteløst, alle forsøkte å "berge stumpene", om det i det hele tatt var banker som ikke enten måtte likvidere, eller i en eller annen form måtte reorganiseres tror jeg ikke, unntatt da en del mindre landsbanker.

Men etter et slikt jordskjelv, var en så visst ikke ferdig med alle ubehageligheter som fulgte med i kjølvanet. Bl.a. fikk jeg anmodning om å møte hos sorenskriveren. Der møtte jeg o.r.sakfører Lothe fra Haugesund. Det gjaldt et lån som jeg hadde i Bergens Privatbank der pr. kr. 20.000,-. Hvor vidt jeg var blitt anmodet om å innfri lånet før, kan jeg ikke huske nå, men jeg nevnte til ham at dette kom noe uventet på meg, så jeg fikk ingen tid på meg til å se hva jeg kunne fått gjort med det. Til det svarte han at banken rimeligvis ingen tillit hadde til meg. Dette både såret og ergret meg. Derfor skrev jeg til statsråd Meling, Wrangells kontor, og beklaget meg over sakførerens uttalelser, og da dette var sagt på sorenskriverens kontor, gikk det ut over mitt navn og rykte, om han kanskje ville gi meg en attest. Jeg fikk svar omgående, der han bl.a. skriver at han hadde snakket med Lothe, og jeg ville få brev fra ham. Dette fikk jeg da, der han beklaget at jeg hadde oppfattet hans uttalelse på denne måten, men som de slett ikke var ment o.s.v. Jeg viste brevet til sorenskriveren, men han sa at han ikke tok noen notis av det som sakføreren sa. Jeg tror jeg svarte sakføreren, men takket ham nok ikke for brevet.

Jeg skal heller ikke glemme den dagen lensmannen kom på huset med en (eller to) mann med seg og skulle pantsette det vi måtte ha heime, til fordel for banken i Haugesund. I det mor forstod hva besøket gjaldt, samlet hun barna til seg og gikk ut i soverommet og låste døren uten ett ord. Men hennes måte å gjøre dette på var så demonstrativ, at lensmannen stod nokså tafatt, han syntest visst heller ikke om opptrinnet. At situasjonen smertet mor så jeg på henne, for i blikket lå både harme og sorg.

Fremdeles låke tider

Det ble etter et par år noe bedre tider, og det smittet på folk her på Leirvik. Her var flere som satte ett eller annet igang, helst i større format, bl.a. Chr. Bårdsen, som drev heller stort med litt av hvert. Han var en driftig mann, og hadde også større forretninger igang på Østlandet. I Valevåg på Hystad bygget han opp hus til sildoljefabrikk, hadde og bestilt maskineri, men dette kom aldri til Leirvik.

En Hetlelid drev med skipsbyggeri i Teinevikjo, og M. Isaksen planla et større sådant i Valevåg, hvor nå Leirvik Sveis har sitt verksted. Alle disse 3 bedriftene måtte likvidere. Hos Isaksen stod 3 større skonnerter på beddingen da han gav opp. Disse ble kjøpt av andre, en av dem ble gjort ferdig der, de andre tatt fra hverandre og overtatt av andre.

Her ble og bygget en sildoljefabrikk i Sagvåg, som gikk samme vei. Men det var ikke bare her på Leirvik at ruinene etter igangsatte bedriftstiltak ble stående i flere år som minnesmerke om hin tids foretaksomhet, slike fant en overalt, særlig da omkring byene. Dersom jeg i vår situasjon hadde valgt å tatt tilsjøs som før nevnt, var det nokså sansynlig at A/S Stord og hadde blitt en slikt minnesmerke etter et mislykket tiltak, og jeg har mange ganger takket Gud for at han ledet meg til å fortsette på Kjøtteinen.

Her ble og livlig husbygging, men mange av disse kom på andre hender, og til ca. halv pris. At Stord Sparebank og kom i vansker, var rimelig nok, så også den måtte reorganiseres.

Noe av det som holdt meg tilbake fra å gi opp, var og at finansielt sett var^{vi} i grunnen ovenpå etter de 2 siste driftsår, 1925 og 1926, og jeg kunne ikke få fra meg at vi og i fremtiden kunne få lignende år. Derfor var og dette med på å gjøre uhellet enda bitrere siden vi faktisk var over kneiken. At andre kollegaer hadde samme oppfatning av vår situasjon visste vi og, bl.a. ble jeg anmodet om å overta driften av Strandvik Sildoljefabrikk. Denne var som de andre i bransjen, kommet i vansker, tross de hadde vært heldige med salg av sine produkter før nedgangstiden for alvor var over oss. Nå kunne de ikke få skikk på produksjonen sin.

Ta til igjen

Så var det altså å ta til igjen, og med to tomme hender. Å plutselig se seg ribbet så og si til skinnet etter å ha hengt hardt i på sjø og land like fra en var unggutt, og alt kommet frem til de 46 år, tar på en mann. Dertil fått så pass ut av livet som jeg hadde gjort. Ikke alle unngår en knekk for livet i slike situasjoner. Jeg var nå altså ikke bare uten midler, men kom og til å ta på meg økonomiske byrder for mange år fremover.

Men heldigvis har Gud gitt oss større verdier å leve for enn bare penger. Jeg hadde Mathilde og en prektig barneflokk å leve for. Far fortalte meg at han mistet omlag alt han eide en gang i sitt liv. De solgte en tørrfisklast til en Stavanger-firma,

og som straks etter gikk konkurs, så de tapte omtrent hele lasten. Han holdt da på å gå fra "gård og grend", men ved venners hjelp kom han ovenpå igjen. I en slik tung stund da mor og han snakket om dette sa mor: "Men far, du har då meg". Dette kom som en åpenbaring for ham, og satte mot i ham til å se lysere på livet og ta fatt igjen.

Mor var en særdeles dyktig og klartenkt kvinne, med skarp intelligens. Hun styrte og stelte med gården det halvåret far var på Nordland, hvert år. Hun hadde 12 barn å stelle med ved siden av alt det andre som følger med et gårdsbruk, som f.eks. omsetning av all frukten vi hadde. Hun var og en av disse som andre bygdekoner vendte seg til og spurte om råd og dåd i sine problemer. Så hun visste hva hun var god for, derfor var hennes bemerkning til far, om at han likevel hadde henne, ikke bare tomme ord.

Så får jeg også si, jeg vet ikke hvordan livet ville artet seg i denne vonde tiden om jeg ikke hadde hatt Mathilde. Jeg var meget glad i henne, berre synet av henne var verdifullt for meg og gledet meg. En mann er i mange høve lik et barn eller smågutt, han liker å vise hvor flink og dyktig han er, og vil gjerne være svær kar overfor sin mor. Men i min situasjon var det så visst ikke lett å vise sin dyktighet, tvert imot. Men mor delte sorger og gleder med meg, og aldri hørte jeg at hun bebreidet meg for uforstand og ikke betenksom nok, det hun sikkert i mange høve hadde hatt årsak til. Hun la seg aldri opp i mine forretninger, uten at hun advarte meg for ikke å være for dristig.

Nye fremskritt i sildoljemaskineriet var nå kommet til. Men Vestlandsfabrikkene nyttet fremdeles dukepresser, mens Nordlands-fabrikkene hadde drevet med skrupresser i flere år. Da jeg ble kjent med dette, skrev jeg til formannen i vår forening om dette med skrupresser ikke kunne nyttas her på Vestlandet og. Svaret var at det passet ikke for våre forhold, det var alt forsøkt med mindre bra resultat, derfor gav jeg opp dette foreløpig. Likevel prøvde vi å forbedre driftsmetodene på ymse vis, bl.a. sluttet vi å salte silden før vi produserte den, dermed fikk vi saltfritt mel og helt lys olje. Det vanlige var at silden måtte ligge 3 uker i salt før den ble produsert. Den var da lettere å produsere, større produksjon og mindre dukeforbruk, men altså simplere produkter. Vi fant likevel ut at det svarte seg med vår nye metode. Det som var verre, var at det tok sin tid å få marked for våre forbedrede produkter. Salgsforholdene den gang var at en sekk sildemel var en sekk sildemel, uansett innholdet. Der imot ble oljen helst solgt etter kuløren på den, så det gikk bedre.

I 1926 demonstrerte ingeniør M. Johansen fra Kampens Mek. Verksted en dobbeltskruepresse i Haugesund, og som vi fabrikanter ble innbudt til å overvære en demonstrasjon av. Jeg møtte opp, men ingen andre fabrikanter, noe som viser hvor lite interessert de var for å forbedre sine fabrikker. Heldigvis får jeg vel si, var demonstrasjonen mislykket. Men jeg så hva som feilet, kokingen av råstoffet var ikke som det skulle. Ing. Johansen var som ventende skuffet over det hele, men jeg tilbød med å hente pressen til Stord for å prøve den ved vår fabrikk. Dette ble gjort, og nå viste det seg at

pressen fungerte helt tilfredsstillende. Vi kjøpte pressen, og drev med den i flere år. Dette var den første skrupresse som ble benyttet av Vestlandsfabrikkene.

Naturligvis fikk ing. Johansen nå anledning til å reklamere for sin presse, så det var ikke mange fabrikanter i Haugesund som vi ikke hadde besøk av. Det varte heller ikke mange år før alle vestlandsfabrikkene hadde skrupresse. Men med bruk av skrupresser, dro dette med seg at maskineriet ellers og måtte forandres, således at det ble kontinuerlig drift helt igjennom. Dette ble den største revolusjon i sildoljefabrikkenes historie, og som fremdeles er hovedlinjene i produksjonsmaskineriet.

Lønnsreduksjon

Alt fra S.B.J. tok over fabrikkene var de misfornøyde med den timelønn vi hadde - 90 øre. De henviste til at fabrikkene omkring Bergen lå meget lavere i lønn, at vi ikke var konkurransedyktige på denne måten o.s.v. Jeg var sterkt imot å redusere den, men til slutt gav jeg etter, og satte lønnen ned til 80 øre.

Naturligvis vakte dette misnøye, likevel fikk jeg ingen protester eller ubehageligheter. Men nå gikk arbeiderne hen og organiserte seg og meldte seg inn i L.O., før hadde de ikke vært organisert. Alt dette skjedde nokså stillfarende, så jeg fikk bare vite det under hånden. På en måte syntes jeg ikke noe om det, men arbeiderne hadde jo rett til dette, og når vi nå hadde satt lønnen ned, var det vel ikke så mye å undres på. Men forholdet mellom ledelsen og arbeiderne var nå likevel kommet opp i et annet spor.

Men noen månedlige regnskaper fikk jeg ikke. Likevel lot jeg dette passere i påvente av "bedre tider". Jeg var i det hele tatt lite opplagt til å begynne noen strid med ham om dette. Det som hadde hendt meg, hadde faktisk tatt noe av min "kamplyst" fra meg om jeg skal uttrykke det slik.

Ved nyttårstid første året fikk jeg besøk av kasserer Thommassen, han kom øyensynlig ned i et spesielt ærend, nemlig å orientere meg om årets driftsresultat. I den anledning fortalte han meg at nettoen av driften ble kr. 40.000,-. Av dette skulle S.B.J. og Figenschoug (altså en av firmaets sjefer) ha hver sine kr. 15.000,- som disponenter. Dertil kom så mine kr. 6.000,- og så de ca. kr. 4.000,- som gikk til kontorhold, så noe mer var det ikke å dele på. Jeg kunne ikke annet enn å le av hele forklaringen hans, kanskje burde jeg ha protestert på denne delingen, men jeg tenkte helst å snakke med S.B.J. om dette. Hvordan de var kommet til de 40.000,- fikk jeg jo ikke vite, men jeg visste at vi hadde hatt et bra år.

Lønnskonflikt

Straks vi tok til med vårsildfisket neste år fikk jeg brev fra Bergen om at timebetalingen hos oss var for høy i forhold til t.d. fabrikkene omkring Bergen. Tveitevågen Sildoljefabrikk betalte 70 øre, og det var rimelig at den ble satt ned til 65 øre. Med den høye betalingen vi nå drev med, var vi ikke konkurransedyktige o.s.v. Ellers fikk jeg selv se hva jeg kunne gjøre. Jeg svarte at jeg var imot å sette den ned nå igjen, arbeiderne ville bli misfornøyde, og det var ikke så bra.

Men de gav seg ikke på dette i Bergen, og jeg fikk på nytt skriv om det samme. Likeså at de ville ikke ha organiserte arbeidere. Dette enset jeg ikke til å begynne med. Til slutt måtte jeg gi etter for trykket, og satte lønnen ned til 75, eller kanskje det var 70 øre. Samtidig gjorde jeg Bergen oppmerksom på at vi kunne risikere å få ubehageligheter. Men da jeg skulle se nærmere på vår korrespondanse om disse ting, var det uttrykkelig gjort oppmerksom på at organiserte arbeidere ville de ikke ha. Jeg kunne heller ikke motsette meg dette, det var jo deres bedrift, derfor satte jeg opp plakat om det, samtidig som at timelønnen var nedsatt. Jeg advarte Bergen om å sette dette krav igjennom, men fikk ikke noe svar på dette. Ellers følte jeg meg faktisk noe skamfull over å lønne ut etter denne lave timebetalingen.

Men nå tok arbeiderne affære, de gjorde meg oppmerksom på at de anså seg oppsagde og kom til å slutte om 14 dager. Dette ventet jeg på. Jeg gjorde dem naturligvis oppmerksom på at det ikke var ment som noen oppsigelse, men de hadde alt rapportert situasjonen til sin organisasjon. Bergen ble nok noe sjokkert over dette, og bad meg se om jeg kunne få ordnet det, eventuelt heller å tilby dem opptil 90 øre som de hadde hatt før. Men de ville at organisasjonen skulle bli med i oppgjøret, så dermed ble det. Jeg bad S.B.J. om å bli med under forhandlingene, men dette ville han ikke til en begynnelse, likevel gav jeg meg ikke på dette, og han ble med. Resultatet var at de fikk 90 øre, ellers ble andre ting tatt med i avtalen, og alt gikk smertefritt således.

At S.B.J. ble med på forhandlingene var en god ting, ikke minst for det fremtidige forhold mellom partene. Han hadde ikke før hatt med arbeidere å gjøre, og anså disse og organisasjonene deres som helst farlige folk, tross jeg forsikret ham om at våre arbeidere var verdens fredeligste folk. Han mente nemlig at det var litt av en risiko for hans vedkommende om han kom her ned i denne konflikten. Ja, han tilbød til og med å sende meg en revolver.

Men han var på en måte unnskyldt for sitt feilsyn. Dette var nemlig på den tiden at arbeiderorganisasjonene var nokså aggressive, og truet med litt av hvert i sine aviser. Selv drev han Bergens Aftenblad, som vel da var en av de største motstandere av denne nye tid.

Etter denne konflikten endret han sitt syn på arbeiderne og deres kamp for bedre kår i ikke liten grad, og det ble ikke flere arbeidskonflikter på vår arbeidsplass. Han ble etter hvert gode venner med arbeiderne, og likte å gå omkring å snakke med dem. På julefestene våre likte han alltid å være med, og følte seg sikkert vel blant oss. Samtidig som arbeiderne satte stor pris på dette.

I grunnen var han fredelig innstilt og et godt menneske, således var han en god arbeidsgiver. Ikke minst kom dette frem i de senere år. Forholdet ble mer og mer hjertelig mellom han og meg, især etter at jeg sluttet derute, og dette satte jeg for mitt vedkommende stor pris på, og det tror jeg også han gjorde. Han var og en relegiøs natur, og hadde også litt av dette mellom oss til sine tider.

Mellom kristne venner

Alt fra jeg kom til Stord søkte jeg kontakt med "Bedehusfolket". Her var mange bekjennende kristne, og et rikt kristelig arbeid igang, såvel i indre som ytremisjonen. Jeg ble straks med i dette arbeidet, uten at jeg gikk inn i noen spesiell organisasjon. Der imot ble jeg med i alt indremisjonsarbeid. Jeg var jo liksom født inn i dette. Min far var leder for kristenarbeidet i hjembygden, og var bl.a. med i styret i Sunnhordland, Hardanger og Voss Indremisjon i mange år, der også jeg ble med senere. Det jeg først ble med i var I.U.F. sitt sangkor, med frk. Birgit Borrevik som instruktør. Jeg hadde alltid vært glad i sang, heime sang vi meget, og som gutt var jeg og med i et barnesangkor. Derfor var jeg nå glad for å kunne bli med i et sangkor, var visst med der like til i 1940-årene.

Etter et par års tid, ble jeg formann i I.U.F., og hadde denne stilling periodevis visst nok 16-18 år mellom 1921 og 1938. Samtidig ble jeg med i styret for Indremisjonen og ble formann der de senere år. Var og med i styret for "Kinamisjonen" for Sunnhordland og Karmsund krins. Var og med i Soknerådet i flere år.

Som formann måtte jeg ha på meg å lede den ukentlige møtevirksomheten. Stundom forkynte jeg ordet selv, men jeg var helst glad om jeg kunne slippe, følte på meg at jeg hadde ingen nådegaver til dette. Dette fikk jeg en gang vite direkte, og skal gjengi en liten episode i den anledning: Vår gode og gudfryktige P. hadde den uvanen at i våre vitnemøter tok han helst ordet med det samme det var tid til å slutte. Dertil glemte han tiden, og ble for lenge. Dette var mange leie for, og stundom demonstrerte de og forlot møtet før han var ferdig. Som formann hadde noen bedt meg å si det til ham at han måtte slutte med dette. Naturligvis kvidde jeg meg til dette. Men en gang bror Ole, P. og jeg hadde en kveldstur, tenkte jeg at nå måtte jeg få sagt det. Bragte så samtalen inn på våre møter, og at disse stundom ble for lange. P. var slett ikke enig i dette, og rimeligvis ante han hvor jeg ville hen. Til slutt sa jeg det direkte til ham at folk hadde komt til meg og bedt meg si dette til ham. Så sa P. med en liten flir i øyekroken: "Du skal aldri bry dem om ka folk seie, noen har og sagt til meg at Onarheim vil opptre som taler, det kunne dei ikkje forstå, so det skal vi ikkje bry oss om". Naturligvis ble det meg som ble satt så pass på plass at jeg ikke hadde mer jeg skulle ha sagt. Kanskje kunne jeg føye til at hverken han eller jeg tok notis av "brodertukten", men fortsatte like forherdet med våre unoter og skrøpeligheter. P. og jeg var alltid bestevenner og etter denne tid.

Fra 1928 til 1938 styrte jeg med søndagsskolen, det var Indremisjonen som drev den og som bad meg ta over denne stillingen. Jeg hadde ikke hatt med den å gjøre før, så det var nå noe nytt for meg. Især etter at Engel Hystad hadde styrt med den i 25 år, var det ikke så liketil, for han hadde et særdeles godt lag med banna. Det var en stor flokk, så den måtte deles i 5-6 klasser, så vi var like mange lærere.

Det å være leder for et kristelig arbeid er mer krevende enn mange tror som ikke har kjennskap til det. I mitt tilfelle som formann i det ene og annet, tok det megen tid bare det å passe på at de ukentlige møter ble utlyst. Dertil måtte en se å få leder eller taler til disse, og svært ofte måtte jeg ta ledelsen selv. Til skam må jeg desverre bekjenne at det var svært få - om det i det hele tatt var møter - som jeg ikke prøvde å få taler til i stedet for å tale selv. Jeg visste vel om min uduelighet, og mente andre gjorde det bedre enn jeg. Der imot sa jeg sjelden nei når andre bad meg tale.

Ellers kostet det meg meget. Skulle jeg tale om kvelden, gikk som regel det meste av søndagen med i bønn og forberedelse til møtet. På denne måten ble denne forberedelse meget mer verdifull for meg enn selve møtet. Jeg skrev ikke noen av mine taler annet enn punktet, derfor ble det titt til at jeg glemte kanskje det beste. Stundom gikk jeg glad og frimodig til møtene, andre tider gikk jeg med en viss spenning, eller kanskje rettere i bønn om hjelp.

Her passer det visst å fortelle en opplevelse fra mitt sjømannsliv: Vi lå nede i en Nord-Afrika-by. Det var søndag. Vi hadde fått nytt mannskap ombord i England hvor vi kom fra. Nå hendte det nå og da at jeg holdt gebet (andakt) ombord, dette bestemte jeg meg til også denne søndagen.

Jeg bad Gud om å gi meg kraft til å gå rundt å invitere mannskapet til møtet. Men da jeg kom ut på dekk, var de i full dans på fordekket, og jeg mistet motet. Snakket med l. styrmannen om møtet, og han bød seg til å gå rundt å invitere, men jeg ville gjøre dette selv. Var og inne og bad Gud om å gi meg kraft, men da jeg kom ut, satt alle mann og spilte kort rundt forluken. Igjen måtte jeg snakke med Gud, samtidig som jeg satte meg til å spille på orgelet denne salmen: "Jesus din søte forening --". Mens jeg spilte og sang, fikk jeg så lyst til å gå rundt at jeg kom visst ikke gjennom hele salmen før jeg tok ut. Men da hadde jeg fått så ubendig lyst å gå at det visst ikke var noe som kunne stanset meg. Har ofte under meg over hvor lite det skulle til å stoppe meg i å gå med innbydelsen til å høre Guds ord, her var nok andre krefter med i spillet og.

Det hendte aldri at ikke mannskapene møtte opp på gebetmøtene. Hva disse møtene hadde å bety for forholdet ombord mellom mannskapet og meg, kan kanskje noen hver tenke seg. Kom ikke akkurat på dette den gang, men etter at jeg sluttet på sjøen, har dette ofte kommet for meg. Det var ikke så mange troende kapteiner i Handelsflåten den gang, men som en assistent sa til meg i New York, sjømannskirken, så var disse skutene vel kjent over alt blant sjøfolkene. "Adel forpliktr", sier et gammelt ordspråk, så og i min situasjon som kaptein. Jeg holdt streng disiplin ombord. Hadde noen av mannskapet vist seg umulige, kalte jeg dem inn i salongen og snakket hyggelig med dem. Men det var slett ikke sjelden at jeg mulkterte, men da helst slike som ikke passet arbeidet sitt.

En gang vi var noen kapteiner i et 17. mai-lag hos konsulen i Newcastle, kom en inn på de vanskelige mannskapsforhold en hadde. Jeg sa m.a. at jeg pleide å mulktere vanskelige

karer både en og to ganger. Til det svarte en annen, forresten kapteinen på en av vårt rederis skuter, at det kunne gå ann for meg det, men ikke for alle. Jeg spurte ikke hva han mente, for det forstod og de andre.

Kanskje jeg og kunne fortelle i samme anledning om en gang jeg mønstret av en del mannskaper i Haugesund. Disse hadde jeg forhyret ute, og var helst "uteseilere". Flere hadde både en og 2 mulker, som da ble trukket under avmønstringen. Mønstringsmannen fortalte meg siden at han hadde spurt dem om de var enige i dette, for som regel blir det gjerne litt protester o.l. i slike situasjoner. Men de hadde bare svart at det var i sin orden, kapteinen hadde full rett til å trekke. Kanskje jeg og tør fortelle at mønstringsskriveren bemerket at jeg var en underlig mann som fikk slikt til å gå smertefritt. Jo, sjøfolkene hadde respekt for kristendommen.

Men tilbake til landjorden og Guds-rikets arbeid der: At jeg så snart ble valgt inn i de forskjellige styrer, og leder her og der, hadde vel ikke alltid sine rette motiver. Min sosiale stilling hadde nok og for en del sin årsak til dette. Etter gammel trening og kanskje en del medføtt anlegg, falt det lett for meg å administrere møter og stevner, og det setter gjerne folk pris på. Men jeg syntes slett ikke at jeg var den rette åndelige leder som jeg burde være. Dette var titt en åndelig kamp for meg, jeg hadde for liten omsorg for andres frelse. Visst nok var jeg glad og lykkelig i de ikke så få vekkelser vi hadde i disse årene, og gjorde mitt beste for å hjelpe de som da gav seg over til Gud. Likevel var det tider som jeg heller syntes jeg var til hinder for Guds ånd. Derfor søkte jeg ikke så få ganger å unndra meg formannsplassen når slik skulle velges.

Ikke minst følte jeg meg udugelig som leder for søndagsskolen, og mang en gang bad jeg Gud vise meg om det var han som hadde satt meg på denne plassen, eller det bare var menneskevilje. Hvordan dette nå kunne være, vet jeg ikke, men jeg likte arbeidet blant barna. Senere har jeg fått sett på denne tiden med andre øyne, og takker nå Gud for disse årene. Jeg fikk og hel del venner for livet blant søndagsskolebarnā.

Dette som jeg her skriver er så visst ikke påtatt åndelig ydmykhet og beskjedenhet. Om det har noe med at jeg av naturen er noe tilbakeholden kan vel være. Men når jeg tenker på alle mine forsømte anledninger i livet, forekommer dette å bli min største synd. Av og til blir dette så svært for meg at det blir en kamp å få tro at jeg virkelig er Guds barn. Ikke minst gjelder dette mine egne.

På den annen side, så ble jeg aldri kvitt dette med prestisje og ville være noe tess. Mitt "Gamle jeg" kunne jeg aldri blit kvitt. Fordømte jeg slike hovmodstanker, var det som løken, der var alltid en nytt skall innenfor som var av samme slag, om ikke annet så dette at jeg likevel måtte være en bra kristen siden jeg fordømte min storhetstrang. Dette sier og Guds ord oss at det vil følge oss så lenge vi er ikledd vårt kjødelige jeg.

Som før nevnt var jeg med i styret for Sunnhordland, Hardanger og Voss Indremisjon.

Å være med i dette styret var nærmest ansett som noe av en æresbevisning, eller hva en nå kan kalle det. Av de 9 som var med i styret i mine første år, hadde 8 av dem Kongens fortjenestemedalje. Jeg hadde ingen den gang. Etter noen år trakk jeg meg ut av styret. Årsaken var for en del at jeg da var kommet opp i disse økonomiske vansker. Jeg ville ikke at noen skulle ha noe å kritisere meg for. Dette gjaldt og for en del arbeidet i Guds rike her på Stord. Jeg sa dette til mine troende venner, og orienterte dem om min situasjon, men de mente at jeg ikke skulle trekke meg ut av arbeidet. De viste meg tillit, og som jeg var glad for.

Ellers pleier det gjerne å være så, at går en mann konkurs, ser gjerne folk på ham med en viss mistro. Men i disse årene var dette så alminnelig mellom forretningsfolk at det helst ikke ble lagt merke til.

Islandsekspedisjon:

1927 ble et rikt sildefiske på Island, så de norske snurpere som deltok der hadde vanskelig med å få omsatt fangsten sin. Det var derfor flere fabrikker i Norge som bestemte seg for å samle råstoff på Islandsfeltet i 1928. Derfor ble flere ekspedisjoner utrustet for dette formål dette året.

S.B.J. utrustet og en ekspedisjon sammen med et Ålesunds-firma, D/S "Skald", en 1.500 tonns båt ble leid som moderskip, og ellers bemannet med et notlag ombord. Likeså, ble snurperne "Norholmen" og "Teisten" med i ekspedisjonen, og som skulle fiske til moderskipet. Forutsetningen var at det først skulle fiskes til handelsvare det vi hadde tomtønner til, siden skulle fangstene prepareres til fabrikkvare.

Jeg ble spurt om jeg ville lede ekspedisjonen. Var ikke så lysten på dette, siden Mathilde var i slik stilling at jeg ikke likte å reise fra henne. Men dette ordnet seg, og jeg gikk ombord.

Det ble et heller skralt sildeår, så tilsammen fikk vi ca. 2.000 mål sild. Dette dårlige resultatet rammet naturligvis alle ekspedisjonene, derfor ble det helt stopp med den slags råstoffsamling for norske fabrikker i de kommende årene.

For vårt vedkommende gjorde vi en del verdifulle erfaringer som ville ha kommet oss til gode om slike ekspedisjoner skulle bli tatt opp igjen senere. S.B.J. studerte nemlig på å få anlagt større slike ekspedisjoner med store skip, og med produksjonsmaskineri ombord, og hadde ikke krigen kommet, ville prosjektet blitt gjennomført som vi skal få høre om senere.

For meg var det interessant å få komme på sjøen igjen som fører, selv om dette var en liten båt i forhold til det jeg var vant med. Jeg hadde heller ikke vært med på noe fiske før, og dette Islands-fisket med snurpenot var virkelig interessant og spennende. Det foregikk på den måten at en kastet når en så silden vake. Den gang var det hverken ekkolodd eller astic som en kunne lokalisere sildeforekomstene med, så det gikk på slump.

Notmannskapet var på 20 mann og hadde lott, så det ble en mislykket tur for dem. De var ellers greie karer, og fiskeskipperen Stokke en kjernekar, så jeg kom godt overens med dem. Men da søndagen kom, ville de som regelen var, fiske også da. Dette kunne jeg ikke tillate. Stokke og jeg hadde diskutert dette før, så det kom ikke overraskende på dem. Han stilte seg nokså nøytral, men var redd for at fiskerne ikke ville finne seg i det. Jeg hadde tenkt på å samle alle til gebet, men det mente han at jeg ikke måtte prøve på, noe jeg heller ikke gjorde. Spenningen ombord på søndagen var nokså følbare. Stokke var nokså urolig, og holdt seg helst i salongen. Ut på ettermiddagen var en av notfolkene på broen og slo klar i maskinen. Jeg gikk opp og viste mannen ned igjen, og gjorde han oppmerksom på at dette var ikke hans plass.

Det var fiskevær, men ikke mer heller, så hverken "Torstein" eller "Norholmen" hadde fått noe større. Jeg hadde lovet at når kvelden kom, så skulle de få fiske, og i 6-7-tiden gjorde de seg klar. Ikke før var de begynt å se etter silden, før de fikk fangst, og da hele ca. 700 mål sild i ett kast. Dette var visst ett av de største kast på feltet hele sesongen.

Jeg var lykkelig og glad over fangsten, og takket Gud som gav slik utløsning på den spente situasjonen ombord. Mine bønner og sukk til Gud om dagen var oppfylt. Snakket med notbasen, en grei kar, om at jeg så dette som Guds under at vi skulle få oppleve dette. Hele stemningen ombord ble med ett forandret, og glade ansikter var å se overalt.

Dette var visst den første søndagen på feltet, men vi hadde 4 slike igjen, og jeg kvitte meg for disse. Men det laget seg, enten var det ikke fiskevær, eller vi flyttet fangstfelt, så jeg behøvde ikke engste meg for det.

Da vi lå i Ålesund etter hjemkomsten, kom Stokke og sa at jeg måtte forberede meg på å bli gjort ansvarlig fordi de ikke fikk fiske på søndagene. Jeg svarte at jeg så gjerne at de gjorde dette så jeg kunne få et høve til å gjøre Møre-fiskerne oppmerksom på at det var ulovlig å fiske på søndager. Mange av Søre-fiskerne gjorde det ikke. Men jeg hørte ikke mer om det.

Den måten Islands-fiskerne drev fisket på den gang, var nesten primitivt å kalle. Ikke noe norsk oppsynsskip var stasjonert der som kunne være til hjelp for fiskerne i forskjellige situasjoner. Ingen utsendinger i radio om vær og vind eller hvor fisket foregikk. Ingen doktor på feltet, ingen postgang. Båtene var helst dårlig utstyrt med peilingsapparater, derfor hadde de og vanskelig for å orientere seg med hensyn til 3-mils grensen fra land, og de var svært redde for å komme innenfor denne, da islandske vaktskip kunne komme over dem. Naturligvis mistet de betydelige fangster fordi de ikke våget seg langt nok inn mot land.

Jeg som var ny på feltet ble oppmerksom på hvor urimelig dette var. Derfor skrev jeg et åpent brev i Bergens Tidende til Fiskeridirektøren, hvor jeg gjorde oppmerksom på hvor meningsløst dette var, og at det burde sendes et oppsynsskip med fiskeflåten som kunne ivareta fiskernes interesser. Om slikt skip ble sendt neste eller året etter,

kan jeg ikke huske nå. Men senere har slike oppsynsskip vært stasjonert der hver eneste sesong.

Barnas skolegang

For å komme på en privat middelskole i Oslo, ble det til at Onar måtte konfirmeres ca. en måneds tid før de andre, og altså alene. Men det var litt av en fest å høre ham og Fleicher samtale under avhøringen, han stod så visst ikke fast med sine svar. I Oslo bodde han på Fjellhaug skole. Vi var takknemlig for at han fikk bo der, i et kristelig miljø. Dette hadde og sin gode virkning på ham. Etter 2 år var han ferdig med middelskolen, og det var meningen at han skulle fortsette sin videre skolegang. Men dessverre var vi nå kommet opp i den økonomiske krisen, så det var ikke annet å gjøre enn at han måtte komme heim. Tenkte så å utdanne seg i maskinen, derfor reiste han til sjøs, og var ute i ca. 2½ år. Etter en tid fikk han plass som læregutt på Rubbestadnes, og gikk da der i vel 2 år. Samtidig leste han til 3. maskinisteksamen, og gikk sammen med skolens elever opp til eksamen. Han ble likevel, så vidt jeg husker, nr. 2 i karakter.

Han begynte så på Bergens Tekniske 2-årige skole i Bergen, og gikk ut derfra med særdeles. Hilmar gikk da samtidig på ettårig handelsgymnas. Han kom og ut med særdeles. En bekjent av meg her gjorde meg oppmerksom på at begge våre gutter stod samtidig med fete typer i eksamensresultat i en avis. Kanskje ikke dette var stort å nevne her, men for oss foreldre hadde det sin verdi, ikke minst i den tiden da vi kjempet hårdt for å kunne klare oss gjennom de vanskelige økonomiske forholdene, og som barna måtte ta sin del av.

Her var altså ingen middelskole da vi kom hertil, derfor ble både Thelma og Berit sendt til Framnes Ungdomsskole, en god skole i sitt slag, men rakk ikke så langt. Thelma var og senere på et vårkurs der. Ellers hadde de sikkert godt av det miljø de møtte der, og som nok vil minne dem for levetiden.

Så var vi da noen som slo oss sammen og satte igang en privat middelskole, slik at Hilmar kunne begynne der. Det gikk godt med ham. Senere kom såvel Harriet som Thor til å gå der. Rolf sendte vi på Voss Landsgymnas. Alle våre barn hadde gode evner og likte å gå på skole, men vår økonomi var så vanskelig at vi ikke maktet å hjelpe dem som vi ønsket. Dette var en stor sorg for oss. Men de var svært flinke til å hjelpe seg selv. Feriene benyttet de til å samle skolepenger, og spente visst ikke en krone til unyttigt. Thelma tok syutdanning, og Berit Sykepleierlære. Såvel Hilmar som Thor tok seg turer til sjøs etter middelskolen, det såg nemlig så håpløst ut å få penger til å fortsette på noen skoler foreløpig.

Som før nevnt, hadde vi ingen interesse av å overta huset vi flyttet inn i på Bjelland da vi kom hit. Og i 1928 leide vi et hus på Skotteberg, og bodde der i 2 år. Men så mange som vi var, måtte vi skaffe oss vårt eget hus. Derfor kjøpte vi tomt på Skotteberg

og bygget der. Vi flyttet inn høsten 1930, altså huset vi senere har hatt til en god heim, og som Jens og Annemor nå har overtatt.

S.B.J. bød til at dersom vi ville, så skulle han hjelpe til å få bygget styrerbolig i nærheten av fabrikk. Men for det første så ville jeg ikke bo så nær fabrikk. Jeg syntes jeg måtte ha hel avkobling fra bedriften en tid av døgnet, men det fikk jeg ikke ved å bo så nær den. Jeg ville og gjerne ha vårt eget hus, men det kunne ikke blitt om vi hadde bygget etter S.B.J. sin forutsetning. I tillegg hadde vi meget å gjøre på Leirvik, så vi syntes og at vi måtte bo nærmere sentrum. Vi måtte jo ha post fra og til hver dag.

Hvorfor jeg ikke spurte S.B.J. om lån eller kausjonist til vårt nye hus, vet jeg ikke, eller rettere sagt, husker jeg ikke, men han ble i alle tilfeller ikke spurt.

På lånemarkedet igjen:

Men vi måtte selvsagt låne til vår nye heim. Denne kostet oss ca. kr. 17.000,- med jordstykke på ca. 7 mål. Fikk lån i Småbrukerbanken, men måtte og ha lån i en bank med kausjonister. Men for meg i min daværende stilling var ikke disse lette å oppdrive. Banken forlangte "bygdens beste folk". Resultatet ble at jeg måtte til heimbygden og til skyldfolk for å få dette til.

Men hadde økonomien vært vanskelig før, ble den ikke bedre nå. Vi var mange heime, noe "barnebidrag" var ikke oppfunnet den gang, så en fikk hjelpe seg selv som en best kunne. Naturligvis ble det til at de sterkeste krav måtte stettes først, på den måten ble det til at handelsmannen måtte vente. Dette kunne heller ikke fortsette så lenge, det holdt på å komme opp i flere tusen. En løsmunnet dame hadde fått greie på dette, og naturligvis bragt det videre, så jeg fikk sterk kritikk av en venn for forholdet. Jo, jeg lovet ham at jeg skulle trekke meg fra søndagsskolen. Noen dager senere kom vedkommende gråtende og bad om unnskyldning, han hadde snakket med handelsmannen, som hadde gitt vår venn beskjed på at han ingen ting hadde å gjøre med dette, han og jeg skulle selv ordne denne saken.

Da så jeg ingen annen utveg enn å be de barna som gikk på fabrikk om ukentlige trekk. Alle våre jenter hadde sine turer på kontoret frem gjennom årene, så det gjaldt kun dem som tjente penger. Dette var noe av det verste jeg har følt, som ventendes var mislikte de dette, men sa naturligvis ingen ting. Selv om dette er alminnelig at barna må betale for seg heime når økonomien krever det i familien, var likevel dette noe uventet hos oss.

Alt dette skapte misstemning i heimen vår, særlig tok dette på humøret mitt, det ble så vanskelig å være i lyst og godt humør. Så snart jeg kom heim fra fabrikk, måtte jeg ut og arbeide på eiendommen for å slippe å tenke. Jeg ble hverken bitter eller ufin i heimen, men ordknapp og trist, og det var kanskje verre enn alt. Med andre ord, jeg holdt ikke mål som kristen. Til min unnskyldning tør jeg kanskje minne om at dette holdt på å brygge opp til en ny økonomisk krise for meg, og som jeg alt hadde hatt nok av.

I denne stilling reiste jeg til Bergen for å snakke ut med S.B.J. Det kom til et kraftig sammenstøt, og jeg sparte heller ikke på kruttet, og bebreidet dem for deres behandling av meg, og minte dem om avtalen mellom oss. Han mente at jeg kunne gå gjennom bøkene deres, dette mente jeg ville ta flere dager, og det hadde jeg naturligvis ikke tid til. Jeg fikk igjen forståelsen av hvordan kontoret i Bergen søkte å finne alle slags feil ved driften vår. Denne gang bebreidet han meg for at så snart noen av guttene mine var ledige eller kom heim, så var det å sette dem til arbeids der nede, som nå til dømmes med Rolf, som og fikk plass med en gang han kom heim. Heldigvis kunne jeg fortelle ham at Rolf tok plassen til O.B. som skulle ha permisjon. Dette kunne de selv finne ut av arbeidslistene. Jeg antar at det måtte være hr. Th. som hadde klart å finne opp dette. Men en slik liten episode forklarer nokså meget av deres innstilling til meg.

Det ble ingen penger å få. Rimeligvis hadde jeg vel fått om jeg hadde gjort meg liten og bedt om det, men det fikk jeg meg ikke til, fant det nesten uærlig å gjøre det. Jeg visste jo at vi tjente helst gode penger, så å tigge fant jeg virkelig under min verdighet. For det var jo mine egne penger jeg forlangte. Det kan godt tenkes at dersom jeg ville ydmyket meg og opptrådt mer "snill" at jeg da kunne fått bedre økonomiske forhold til mellom oss, men dette anså jeg for uærlighet fra min side, jeg maktet det simpelt hen ikke.

I alle tilfeller ble atmosfæren på kontoret nevnte dag slik at jeg ikke fikk meg til noe slikt. Men da jeg kom heim, skrev jeg til dem og bad om å få meg tilsendt kr. 2.000, og som jeg også fikk omgående. Hvordan jeg stilte dette brevet kan jeg ikke huske nå, men det var visst nok nokså nøytralt, i alle tilfeller var det ikke noe tiggerbrev. "Nøden driver en naken kjerring--", så også her.

Eksperimentering og utvidelser

Som før nevnt arbeidet vi stadig med nye metoder og forsøk, ikke bare med sild som råstoff, men og tangmelproduksjon etc. I 1925 laget vi det såkalte Bufor for fylkesagr. Bu på Leirvik. Dette foret var i grunnen uttørket sildemel tilsatt melasse. Foret var selvfølgelig bra nok, men inneholdt 70% vann, og ble på denne måten dyrt i forhold til verdien. Nevnte år ble det mer som et prøveår, men neste år produserte vi ca. 7.000 tønner. Dette var for de 3 Vestlandske Fellekjøpene. Året etter ble det produsert en del for Rieber i Bergen. Senere produserte Bu selv. Som nevnt ble det for dyrt, og gikk ut som for. Naturligvis kunne jo bøndene lage foret selv ved å blande melasse i sildemelet.

Årene fremover nå var helst gode år økonomisk, derfor ble det og foretatt utvidelser på bedriften. Vi fikk en presse nr. 2, likeså en tørke nr. 2. S.B.J. var innstilt på samme måte som jeg med eksperimentering og forbedringer, så på den måten hadde vi felles innstilling. Vi var og som regel foran i alle forbedringer som angikk denne industri i forhold til de andre fabrikker. Ikke alt var regningssvarende som vi foretok oss, men vi lærte alltid noe av det selv om det kostet penger.

I 1928 begynte vi med forblandinger. Det ble kjøpt ukurant sildemel fra andre fabrikker som ikke var til å markedsføre, likeså fra utlandet. Like fra Japan fikk vi ukurant mel som vi satte sammen så vi fikk et produkt som holdt de rette analyser. Fra Island fikk vi flere år det meste av produksjonen der. Dette melet var ikke malt, derfor gjennomgikk det en malingsprosess, samtidig som det ble tilsatt annet mel. Dette holdt vi på med i flere år. Denne melblandingen forårsaket en hel trafikk. Melet fra Island kom med deres ruteskip på et par tusen tonns størrelse. Jeg måtte naturligvis ta dem inn til fabrikk. Å reise ut på fjorden i en liten lettbåt natters tider i all slags vær var titt en ufyselig jobb. Dette gjaldt ikke bare islandsbåtene, men og andre, som Hamburger-rutene etc. Det ble skipet helst mindre partier hver gang, på den måten fikk vi mange anløp, av og til 4-5 i uken, helst utover høsten, og alle skip måtte jeg ta inn. Hambruger-rutene gikk fra Bergen om kvelden, og var hos oss i 2-3-tiden om natten. Det var slett ikke så rart at kapteinene protesterte på å gå inn, men jeg måtte i slike opptrinn fortelle dem at dette skipet var smatterier mot hva jeg hadde vært fører av. Etter hvert som vi ble kjent, ordnet dette forholdet seg mellom oss. Vi hadde aldri noe uhell til tross for at det kunne være 3-400 anløp i året.

Den gang var heller ikke kaiforholdene så rare, og ikke skjelden tok skipene grunn, så jeg var redd for å få protester. Dette ville være særskjedelig, for da kunne jeg risikert at selskapene nektet å anløpe der, noe som ville vært en meget lei historie.

Denne melblandingen skaffet oss så og si helårsarbeid, noe jeg var glad for. Å måtte si opp arbeidere var noe av det verste jeg gjorde, så det gjaldt å ha noe å sysselsette dem med.

Melblandingen fortsatte ned gjennom alle år. En tid ordnet S.B.J. sin egen blandingsforretning nord på Vedholmen. Det ble og til at blandingsforretningen på Stord også ble delt i 2 forskjellige avdelinger, og ankomne melpartier ble fordelt på avdelingene etter som jeg fikk beskjed om. Dette ble Kjøde oppmerksom på, og jeg ble kalt til ham, og måtte naturligvis si hvordan vi drev. Jeg hadde selvfølgelig ikke noe med selve blandingsforholdene å gjøre, og sendte ukentlige rapporter i 2 eksemplarer til Bergen. Til en begynnelse fikk Kjøde ett av disse, men så ble det slutt. Resultatet ble at det oppstod en lei friksjon mellom partene, som holdt på å brygge opp til saksanlegg. Hva tid Kjøde gikk ut av fellesskapet vet jeg ikke.

Nye fiske- og omsetningsforhold

Like til 1928 hadde sildefiskerne ingen organisasjoner, enhver gjorde sitt beste utav såvel fangstmetodene som avsetningen, og som inntil da helst hadde vært drevet med enten garn eller landnot. Motorene var heller ikke kommet riktig i bruk, og snurping var nærmest på eksperimentstadiet. Men nå var alt dette nye på trappene så og si, på noen få år var hele vårsildfisket totalt forandret. Det oppfiskede kvantum økte stadig, og moderne sildemelfabrikker ble bygget for å kunne ta over de store sildemasser som nå kom til. Lenge hadde fiskerne forberedt seg på organisering, og i 1928 ble denne realisert. Den første direktør var M. Kårbø, og som i grunnen hadde vært drivfjæren

for tiltaket. Og det var på høg tid det kom istand. Fra nå av ble det ikke lenger den sjangseilas hverken for fiskernes avsetningsforhold eller priser.

Organisasjonen er vel den sterkeste i landet, unntatt L.O. Den har sterke lover som ble satt ut i livet med en gang, og har vært overholdt strengt siden, t.d. hadde ingen rett til å kjøpe eller selge sild utenom Sildelaget. Ingen hadde heller rett til andre priser enn de som var fastsatt av Laget på forhånd. Ble fisket så rikt at en ikke kunne få omsatt alt, var det ikke tale om reduksjon i prisene, men heller da stoppe fisket. Dette har skjedd flere ganger ned gjennom årene siden.

Det er nå interessant å tenke tilbake på hvordan vi drev det før organisasjonen kom istand. Transporten av silden da vi satte igang fabrikkene, skjedde ved små skøyter på ca. 100 mål, og som ble drevet med seil. Disse "seilere" som de kaltes kjøpte silden av fiskerne, og tinget naturligvis på prisen for å kunne gjøre forretning på den, men titt måtte de levere den til samme pris som de hadde gitt, ja, enda til med tap. Så gjaldt det naturligvis å kunne få så bra mål som mulig for på den måten å sikre seg for-tjeneste.

La meg gi et lite eksempel på hvordan vi drev det: Første ringte jeg til Fiskeriopp-synet og fikk noenlunde orientering om hvor fisket helst hadde slått til. Så ringte jeg til - la oss si Espevær, og fikk "pumpet" litt ut av telefondamen om forholdene der, om hvor mange seilere, lastet eller tomme etc. Fikk så snakke med en seiler, det var som regel flere av dem på stasjonen som skulle omsette sin last. "Hvordan er fisket der i dag?" Svar: "Svært smått". "Har du last inne?", svaret uklart, men helst unn-vikende, men jeg forstod vel at han var lastet. "Kunne han skaffe oss en last?" "Var ikke så sikker på det, men skulle forsøke. Hva jeg betalte?" "Kr. 3,- for målet." "Nei, det ville jeg ikke få sild for her i dag". Og så en masse kjekling frem og til-bake til vi ble enige om prisen. Så var det om de fikk levere med en gang? Hva slags mål vi brukte å losse med etc.

Men det egentlige sirkuset begynte da vi skulle til å losse, da ble det nokså titt et munnhuggeri uten like: Lossebaljene var sikkert for store, og losserne la for meget på etc. Dette hendte naturligvis mange ganger om dagen etter som vi kjøpte. Jeg likte svært lite dette spetakkelet, men bror Ole som selv hadde vært sildeseiler i flere år, sa at jeg ikke skulle bry meg om det, for dette var det alminnelige, særlig var strilene vanskelige å ha med å gjøre.

Men nå ble en fri alt dette maset med å kjøpe fra seilerne, alt gikk gjennom Sildelaget. Der vendte en seg når en ville ha sild, og prisen var avgjort på forhånd. Hektoliter-målet ble straks innført, derved kom friksjonene mellom fisker og kjøper bort. Kanskje stod det ofte på når snurperne kunne få lossetørn, men etter at fabrikantene fikk hurtige losseapparater, ble også dette en saga blott.

Ut med D/S "Siggen"

Firmaet i Bergen eide en båt, D/S "Siggen", på ca. 1.000 tonns d.w. Denne lå i opplag ved Stord-fabrikken, og jeg hadde tilsyn med den. Våren 1931 skulle den ut i trelastfart, og jeg ble spurt om jeg ville føre den. Som regel var det lite å gjøre ved fabrikken i sommerhalvåret, og fartstiden ville bli til bort imot jul, så det passet meg for så vidt. På en måte var jeg glad for å få meg en sjøtur, og likesom få litt sjøluft i meg igjen, og som jeg trivdes så godt med. Dette å få være ute på havet, bare omgitt av dette, føltes som noe majestetisk stort, en følte seg så liten selv midt i dette uendelige, tankene hadde så lett for å gå høyere og opp til all maktens Gud. Altså tok jeg imot tilbudet. Farten var Østersjøen og Nordsjøen. Vi gikk for et engelsk firma. Mesteparten av mannskapet var stordabuer, helst slike som var tilknyttet til fabrikken. Vi gikk mellom Finnland, Sverige, Danmark, Frankrike og Eastland.

Også i 1932 ble det til at jeg gikk ut med den. Det ble omtrent samme mannskap, og samme slags fart. Både Olav og Mikael, sønnene til bror Gustav, ble og med dette halvåret. Dette syntes jeg var hyggelig, de var to kjekke gutter som jeg syntes det var hyggelig å ha ombord. De var begge maskinfolk.

Det var litt av en fornyelse for meg å komme til sjøs igjen, fri fra alt maset natt og dag med fabrikken. Fikk enda til frimodighet til å holde gebet ombord, noe jeg tror mannskapet satte pris på. I en slik liten skute, og med folk hjemmefra som mannskap, ble det noe hjemlig over det hele.

Små opplevelser ombord: 2. maskinisten kom en dag "seilende" inn gjennom salonggangen, nokså ustø, og stillte seg frem for meg som satt ved bordet. Han begynte å holde en fin tale for meg: "De er den kjekkeste kaptein jeg har fart med, og --", her ble han avbrutt av kjifens brutale stemme: "Er du kommet her nå, vil du se til å komme deg ut og ned i maskinen, eller skal jeg hjelpe deg? etc." Jeg bad kjifen ta det litt med ro, men dette skulle han ikke ha noe av mente han, og med kraftige trusler jaget han synderen foran seg. Jeg syntes nesten synd på stakkaren, i alle fall hadde jeg gått glipp av en rosende tale. Men ikke lenge etter kom "annen" stillende inn igjen, idet han stadig så seg tilbake om kjifen skulle være i helene på ham. Han fortsatte sin fine tale om meg, og hadde en fin "tobakkstønne" med seg, og som jeg skulle ha som erindring fra ham. Dermed listet han seg ut igjen, stille og rolig. Tønne har jeg tatt vare på, og "Larsen" vil jeg huske som en meget hyggelig mann. Det var slett ikke så ofte han tok slike "buser", så jeg tilga ham av hjertet. Og så får vi si med Jeppe, at alle snakker om at Jeppe drikker, men ingen spør hvorfor han drikker.

Et morsomt oppstyr: En kveld holdt stueren et svære oppstyr, en eller annen hadde i et ubevoktet øyeblikk vært inne i byssa og nasket kapteinens omelett. Stueren var veldig opprørt over denne utilgivelige frekkhet, og hvordan det nå hadde seg eller ikke, så gikk sjenneprekenen hans utover Mikael, som dessverre ikke hadde så lett for å forsvare seg. Men jeg tror nå likevel ikke at det var han som var synderen. Om så skulle

være, unte jeg ham omeletten av et helt hjerte, min nevø måtte så vel ha denne å delikatisere seg med.

Hilmar kom ombord et sted i Danmark og skulle være jungmann etter å være ferdig med middelskolen. Han skulle til en begynnelse være vaktmann. Nå var jeg ikke så helt sikker på at han klarte å holde seg våken hele natten, han hadde visst og sovet lite under reisen. Derfor tørnet jeg ut sånn i 4-tiden for å kontrollere vår nye vaktmann. Jo, ganske riktig, der lå vaktmannen i køyen sin med begge hender under nakken, og føttene fremfor sengekanten og sov så herlig. Jeg fikk meg ikke til å vekke ham med en gang, stod først og frydet meg over synet av min kjære gutt, disiplinen måtte vike for farsfølelsene en stund, en kan ikke godt analysere hva som rører seg hos en i slike stunder, kanskje det kan uttrykkes i hjelpeløshet, en har jo ikke maktet å bestemme over sin egen livslagnad, enn mindre over sine barns, og så går bønnen til høyere makter. Men så bøyde jeg meg over ham og sa: "Men Hilmar, du sover jo". Men Hilmar var våken med en eneste gang, og sa ganske naturlig og med et smil, som skulle si noe slikt som at: "Du tar helt feil, jeg sov ikke." "Men du må ikke legge deg i køyen, for da vil du sovne med en gang". Hilmar var ærekjær, så jeg tror nok han syntes dette var "sjitlig". Senere var jeg aldri redd for at han skulle sovne på vakten.

Kast ditt brød på vannet: Pred. 11.1

Slik stod det som overskrift i såvel norske som amerikanske "Krigsropet" i august 1935. Her er historien, og den angikk meg.

Dette hendte våren 1933. Forholdet mellom S.B.J. og meg hadde heller tilspisset seg grunnet min økonomi som ble mer og mer anstrengt. Jeg syntes jeg måtte foreta meg noe, derfor reiste jeg til Bergen for å snakke ut med S.B.J. igjen.

Stemningen heime var helst trykket. En uforsiktighet fra min side i retning av et par kvasse ord til et av barna ble tatt ille opp og reagert imot. Mor ble sår over dette, og ved å snakke mer med henne om det, kom jeg til klarhet over at jeg som kristen ikke stod høgt i heimen, tvert om. Dette ble et voldsomt slag for meg, det holdt på å overvelde meg så jeg visste hverken ut eller inn. Først bad jeg om tilgivelse for mine kvasse ord. Så måtte jeg ut gjennom skog og mark for å forsøke å tenke klart, og etter dette som ble sagt meg, hadde jeg så langt fra vært til åndelig hjelp for mine barn, jeg hadde heller vært til hindring for dem på den vegen jeg så inderlig ønsket de skulle gå.

Da jeg gikk materielt konkurs gråt jeg. Å oppleve at en plutselig stod uten eksistensmidler etter å ha strevet i nesten 50 år så og si intens for å bygge opp min økonomi, og komt nokså langt den vegen, er en slik påkjønning fysisk og psykisk noe som kan ta motet fra noen hver. Men meget verre var dette å plutselig bli betydet at jeg som kristen i heimen hadde gått falitt, det var meget sårere. Ute i skogen hvor jeg ruslet stod mine sanser på høykant, jeg bad ikke, men skrek til Gud i min vånnde. Jeg måtte innrømme mine feil, fikk og et brev som hjalp til i samme retning. Nå hjalp det ikke

at jeg hadde forsøkt å leve som en kristen så langt jeg forstod, og vært med i det kristne arbeid, søndagsskole etc., alt ble heller en anklage mot meg fordi heimen var mislykket. Min kristendom hadde altså ikke virket der den først burde vist seg. Og hadde min kristendom så liten slagkraft heime, var vel sikkert forholdet ikke bedre ute blant andre. Det nytte ikke med unnskyldninger, alt var min skyld. Jeg burde ha maktet å ta dette med økonomien, som var indirekte årsak til stemningen heime, på en mer ydmyk måte i stedet for å la det gå ut over vår heimlige hygge. Den lange turen ute i skogen gjorde meg rolig og stille. Husker enda skriket fra en kattugle like ved vegen jeg gikk, den var nesten som en passende akkord til stemningen jeg var i.

Bestemte meg alt så å reise til Bergen for å snakke med S.B.J. Igjen forela jeg ham den urett jeg hadde lidd, og forlangte min rett. Men resultatet var som regel også nå negativt. Jeg kunne ikke ha det på denne måten, og nevnte at jeg heller fikk ta til sjøs igjen. Han kom da med et forslag om dersom jeg kunne få skip å føre, så skulle jeg få permisjon, enten ett, to eller fem år, og dertil min halve gasje. Jeg mente at utsiktene til førerjobb ikke var så lyse i farten, men jeg bestemte meg likevel for å snakke med min gamle reder, Wrangell, og tirsdag morgen ville jeg reise til ham. Mandagen, dagen før, fikk jeg oppringing fra Wrangells kontor. Det var en av sjefene, Odland, som ringte og fortalte at det var kommet brev fra Frelsesarmeens Ettersøkningskontor, med forespørsel om navnet på kapteinen som førte "Corona" i 1911. Om ikke dette var meg?, noe som rett var. Odland leste da brevet og spurte om de skulle sende brevet til meg. Jeg sa at jeg hadde bestemt meg til Haugesund dagen etter for å snakke med dem, og som jeg altså gjorde.

Neste dag da jeg kom på Wrangells kontor, ble jeg med en gang vist inn til Wrangell selv, og som rederiets gamle flaggskipper og ellers, visste jeg at jeg hadde en høy stjerne hos dem. Under vår samtale kom Odland inn med brevet. Hva slags brev er det spurte Wrangell, og fikk det. Han begynte å lese det høyt. Brevet lyder oversatt:

"Året 1911 var jeg som mannskap ombord i det norske frakteskipet "Corona" av Bergen, og den fine karakteren av denne kapteinen gjorde et dypt inntrykk på mitt sinn og hjerte. Så lang tid siden har jeg glemt kapteinens navn, men jeg ønsker nå å gi ham en tribut (ære ham) som mannen som hele disse 22 år har stått for meg som et ideal av en sjøkaptein, og som nå gir meg anledning til å gjøre dette i forbindelse med en visitt av skoleskipet "Sørlandet"s tur til Chicago i sommer, derfor skulle jeg ønske å ha hans navn og ellers mer om ham. Han var den gang en ung mann, gift et års tid, og i England fikk han bud om sin førstefødte. Vi hadde jul i Neapel i Italia etter en stormfull reise. Jeg vil være takknemlig for å få høre om ham.", undertegnet av Fritz Nelson, Kommandør i Frelsesarmeen, USA.

Da Wrangell hadde lest brevet, så han på meg, men hva han sa, husker jeg ikke nå, det var noe i retning av anerkjennelse. Men nå passet det for meg å bære frem mitt ærend,

og fortalte om avtalen mellom S.B.J. og meg. Han sa da at det da måtte bli et av de store nye motorskipene, og spurte Odland hvordan stillingen var med disse. Ingen var ledige nett nå, men siden jeg nå skulle til Island og bli der om sommeren, skulle vi komme tilbake til dette når jeg kom derfra.

For å gjøre denne saken kort, kan jeg fortelle at da jeg kom tilbake fra Island i slutten av september, lå der brev fra Wrangell hvor de refererer til mitt besøk der, og beklager at ingen av de nye store motorskipene enda var blitt ledige førerplasser på, men hvis jeg ønsket, kunne jeg midlertidig få D/S "Fram" å føre - en 6.000 tonner. Jeg snakket med S.B.J. om dette, men han lovet da at jeg heller skulle få kr. 2.000,- i tillegg på min gasje. På den måten ble det ikke til at jeg reiste til sjøs igjen.

Men tilbake til hendelsen med Frelses-offiseren og brevet. Kunne det være mulig, at jeg som for et par dager siden anså mitt kristenliv for så mislykket og verdiløst uten frukt for Gud, likevel hadde satt spor etter seg. Og at brevet med dette innholdet skulle treffe til å komme nettopp på denne dagen jeg hadde bruk for det etter 22 års forløp? Det forvirret meg, det var så vanskelig å ta det fra Gud. Igjen måtte jeg studere Guds ord og se om slikt kunne hende. Jo, der var nok av løfter og sammenligninger. At Gud teller år og dager visste jeg var ingen kunst for Ham å passe tiden. Verst var det å tro at Gud ville gjøre slikt mot uverdige meg, for jeg hadde ikke fortjent slikt. Men "kall på meg på nødens dag", sa hans ord.

Straks etter fikk jeg brev fra Frelsesoffiseren. Han navn var Frits Nelson. Han fortalte utførlig om sin reise med "Corona, også jeg husket denne reisen nøye, for det var nemlig ett av de verste uvær jeg har opplevd, og vi fryktet lenge for at vi skulle gå ned. Han fortalte i nevnte brev at han var kullempere ombord. Vi var på reise til Italia. Kommen ned i Biscayabukten, ble vi overfalt av et svært uvær som truet med å begrave oss. Han forteller videre i brevet at vi hadde julefest ombord i Neapel. Jeg kan ikke huske annet enn at jeg fryktet for at neste brottsjø skulle sende oss til bunns. Jeg fikk en svær angst for mannskapet som jeg visste ikke var beredt til å gå i døden, og bad Gud spare oss og av denne grunn. For mitt eget vedkommende kom det ikke for meg at jeg skulle dø - og dette har jeg tenkt ofte senere - hvorfor kom ikke min kone og mine barn mer for meg enn de gjorde?

En ting til har senere og kommet for meg, i min nød for mannskapets frelse, var det altså en som gav seg over til Gud, altså et bønnesvar.

I sin beskrivelse om situasjonen vi var i under orkanen, forteller han at mannskapet hadde lagt merke til at kapteinen stod på broen og bad til Gud, som kanskje rimelig kunne være og at han selv var ute av det. Kommen forenfra ruffen, hvor han entret seg etter en line, passerte han kapteinen på midtskipsbroen, og i det han passerte, la kapteinen sin hånd på hans skulder og sa: "Gud velsigne deg, gutten min, vær ved godt mot." Dette gjorde så sterkt inntrykk på ham at han etter vakten gikk inn i kullbaksen og bad om at han måtte bli lik kapteinen.

Han forteller videre at kapteinen forlot ikke broen under hele orkanen, og syntes ellers å være opplagt og handledyktig, og passet stadig på når noen av mannskapet viste seg på dekk, klar til å gripe inn om noe skulle hende.

Selv husker jeg at om natten kom en brottsjø rullende forfra og feiet over hele skipet, og i skumsprøytet kom noe flytende, for meg fortonet det seg som et menneske, og altså en av mannskapet, og jeg hoppet ned fra toppbroen inn i bølgefossen. Heldigvis var det et luftrør som sjøen hadde brekket av.

Brød på vannet:

Hvordan alt dette virket på meg, kan noen hver tenke seg, det var ikke råd for annet enn at jeg måtte ta dette fra Gud. Det var et soleklart under, og som jeg har måttet takke Gud for hver gang jeg tenker på det, og vil aldri glemme å takke Gud for det, og for hans hjelp i nøden. Det har styrket min tro på at Gud ser til sine uverdige barn her nede under våre kamper og vanskeligheter.

I Krigsropet, nr. 33, august 1935, har Nelson skrevet en utførlig beretning om nevnte reise, hvor han og har satt bilder til. Senere har jeg hatt besøk av ham her på Leirvik hvor vi hadde møte i bedehuset. I alle disse år har vi brevvekslet, og nå sist jeg hørte fra ham, var han gått av for aldersgrensen, og var f.t. reiseleder for et selskap til Det hellige land. Han hadde en høy tittel nå i sin organisasjon.

På Island

Som tidligere nevnt, reiste jeg til Island sommeren 1935. S.B.J. hadde på ett eller annet vis overtatt en sildemelfabrikk i Rauferhafn, og som han bad meg overta driften av denne sesongen, noe jeg og gjorde. Fulgte med D/S "Svanholm" av Haugesund dertil, og som hadde kull til fabrikk. Året før hadde W. Flock styrt med den. Den var da i mindre bra forfatning, og en del råstoff lå igjen i bingene.

Vi hadde en del maskineri med oss, bl.a. en presse, og forsøkte å sette fabrikk i bra stand. Hadde B. Skorpen og Innbjør med, og driften gikk ganske bra. Jeg hadde vært på fiske ved Island i 1928, men kjente likevel lite til islandske forhold, så på denne måten var turen en opplevelse for meg.

Jeg kom godt ut av det med islendingene. Visst nok streiket de med det samme jeg kom dertil, de ville ha tillegg for kullossingen, men jeg ville ikke vite av noe tillegg, og etter noen timer gav de seg. De var visst ikke så lite utskjemt fra året før når det gjaldt timer og tid, bl.a. fortaltes meg at det var ikke usedvanlig at de hadde mer enn 24 timers arbeidstid i døgnet, men dette måtte ut av bildet, så jeg hadde helst ^{det} med å kontrollere formannen på kaiene. Han var islending og het Hjalmar. Husker jeg ikke feil, regnet han sine anealer like bak til 36 generasjoner. Dette er forresten ikke så usedvanlig på Island. De er svært til å passe på sitt slektsregister. Kanskje er det og derfor at kvinnene fortsette å ha sitt jentenavn etter at de er gifte.

Som sagt var Hjalmar formann, men helst i navnet. Han fortalte meg at de og de maskiner etc. egentlig var han eiendom, og jeg fikk inntrykk av at Hjalmar nærmest gikk med på

kjøpet under denne mystiske transaksjonen. Den tidligere eier av fabrikken, en nordmann, var visst reist i huj og hast derfra, og så overlatt Hjalmar en viss eiendomsrett. Nok om det, men Hjalmar ble med til Norge da vi reiste heim. Tanken var at han skulle ha jobb ved A/S Stord, men jeg fikk plassert ham ved en annen fabrikk som S.B.J. hadde, han bare heftet av arbeiderne. Siden har jeg ikke hørt om ham.

Så vidt jeg forstod, så levde islenderne for dagen, få av fiskerne var eiere av sine fiskebåter, det var helst "Kaupfélaget" som finansierte dem. Likevel hadde de fått satt dem i god stand neste år da jeg kom opp, med nye maskiner etc. Det ble sagt meg at de levde på lån. Det samme gjorde og staten, den hadde lett for å skaffe seg lån så vel i Skandinavia som Amerika, helst da av handelspolitiske grunner. Ellers er Island et strategisk punkt i det internasjonale spillet.

Jeg ble helst gode venner blant de førende på stedet, bl.a. med presten, men noe åndssamfunn ble det ikke mellom oss. Blant fiskerne fra Karmøy og Møre var det noen bekjennende kristne, flere skiprer og vi ble enige om å få låne kirken på stedet til møter. Det gikk godt og med fullt hus. Vi ble enig med islendingene om å nytte de samme salmer, og selv om de sang på islandsk og vi på norsk, hadde visamme tonen, så det var helt festlig. Fruen til førstemann på stedet var organist. Presten var og med, men deltok ikke på noen måte. Etter på spurte jeg ham hva han syntes, og så sa han noe i retning av at han forstod ikke - enten han mente språket eller vår forkynnelse fikk jeg ikke greie på. Men han kunne nå dansk, formodentlig var det vår forkynnelse han mente.

Vi hadde og møter i bestyrerboligen, og fullt hus i mine 3 stuer. Det var helst norske fiskere, men og en del islendere. Var og i kirken da der var gudstjeneste, men det føltes nokså tørt og formalistisk.

Skrev og til min nye venn, Frits Nelson, om ikke Frelsesarmeen kunne begynne med et arbeid der borte. Ellers forstod jeg at de intellektuelle var sterkt interessert i teosofien, også presteskapet.

Tredje året jeg kom igjen var det for å overlevere fabrikken til Den Islandske Stat, som da hadde kjøpt bedriften. Den skulle da være i full drift, så jeg måtte stoppe en tid for å se at alt fungerte tilfredsstillende. Jeg hadde egentlig tenkt meg at islenderne, som var etlinger av norske vikinger, hadde vært noen eksemplarer i retning av store og staute folk, og som naturligvis og var tilfelle, men der var og islett av sydlandsk raselighet. Dette skulle komme av at vikingene hadde slaver med seg, som naturligvis ble der borte og befolket øya for en del.

Min deltagelse i borgerlige og relegiøse plikter

I mine gutte- og ungdomsdager var det Høgre og Venstre som var de egentlige politiske partier. Et noe mindre parti var "Høgre Moderate", og som gikk under navnet Moderate. Egentlig var "Moderate" en avskalling av Høgre. Dette parti samlet mange bekjennende kristne, her stemte og far. Sosialismen var heller ny, og hadde helst lite tak på folket. Likevel var den nå begynt å få innpass i arbeiderklassen, og tross de til en

begynnelse var få, gjorde de likevel meget av seg. De hadde og et islett av Kommunistene, og ble på den måten et sterkt opposisjonsparti. Etter hvert ble kommunistene skallet av, og så ble det Arbeiderpartiet med et sterkt L.O. (Landsorganisasjonen).

Som sjømann hadde jeg hatt liten anledning til å interessere meg for politikk, men da jeg kom heim i 1918, våknet interessen. Jeg stemte da med de Moderate. Hadde jeg blitt i Kvinnherad, er det ikke godt å si hvordan dette med politikk hadde utviklet seg. Jeg ble i alle fall lagt beslag på av sistnevnte parti, og ble spådd å bli en leder i distriktet.

Kommen til Stord ble jeg snart med i kommunalpolitikken. Her var det kun arbeiderne som hadde organisert seg som eget politisk parti. Ellers var det Sørbygda, Nordbygda og Leirvik som hver for seg hadde sine representanter. Jeg ble straks med som Leirvikrepresentant. Ellers var grensene nokså uklare. Vi avholdsfolk ville naturligvis ha flest mulig av våre folk inn på listen, og vi prøvde et samarbeid med motparten, og fikk løfte om å være loyale mot felleslisten. Men vi ble lurt, så vi gjorde ikke dette opp igjen.

Men nå gikk og bygderepresentantene over til politiske partier. Likevel var her nå et slags fellesarbeid som en godt kunne kalt det borgerlige parti. Litt bølger skapte dette med forfordelingene av godene. Bygderepresentantene syntes alltid at Leirvik fikk for meget til såvel veier, kloakker etc. En hovedsak var det at en måtte ikke legge mer ut enn en hadde råd til. Å ta opp lån til det ene eller annet måtte ikke skje. Dette gjaldt og for en stor del linjen som Arbeiderpartiet fulgte. Ellers talte de nå med "en munn", og vek aldri fra dette prinsippet.

Etter at Ap. kom så sterkt inn i den norske politikken, ble det mer liv blant velgerne, t.d. ble det flere partier.

Jeg så vel som mange med meg følte oss lite til freds med utviklingen av partipolitikken, og hadde ymtet om et eget parti for kristenfolket. Og i 1927 ble jeg kalt til Bergen for å samrå om dette med nytt parti. Vi var ikke så mange, og ble til sist enig om at 3 av oss skulle fortsette å arbeide videre med saken. Forholdet var nemlig at vi hadde liten tid til vår rådighet, for valget stod for døren. Etter samråd med vår kandidat, Nils Lavik, skulle vi først se om vi kunne få han inn som nr. 2 enten på Venstres eller Bondepartiets liste. Men dette lykkedes ikke.

Spørsmålet var da om vi skulle stille egen liste. Fikk telegram fra formannen i laget vårt hvor han anbefalte å gjøre dette, men jeg for min del var ikke stemt for det, og avviste saken. Vi kunne på grunn av tidsnøden ikke makte å organisere deltagelsen fra hele fylket. Vi kunne risikere en fiasko og ødelegge våre sjangser for neste valg, og dermed ble det.

Jeg var ellers lite skikket til å drive dette frem i en fart, var simpelt hen motløs, stod midt oppe i tvisten med S.B.J. og min økonomiske krise. Var heller ikke med og tok opp saken i 1930, ikke hørte jeg noe fra de 2 andre i styret heller.

I 1933 ble saken tatt opp igjen. Jeg var da til sjøs, derfor reiste min bror Ole i mitt sted, og under stor tvil ble det bestemt å stifte et Kristelig Folkeparti, og som Ole hadde sagt på møtet, kunne han for sin del ikke reise heim og ingen ting ha gjort. Det viste seg og at tiden var inne til å gå igang, for under avstemningen fikk partiet ikke bare en mann inn på tinget, men og langt på vei til nr. 2.

Da jeg kom heim ved juletider, ble det til at jeg tok over formannsstillingen i partiet på Stord, og hadde denne inntil Qvislingene løste opp alle politiske partier i 1940. Partiet hadde god tilslutning på Stord i alle fall før krigen, som regel lå vi ikke langt under Ap., som var det største her.

Jeg ble og med i Fylkesstyret fra først av, og var med på Stortingets kandidatliste som nr. 3-4 eller 5. Kanskje tør jeg nevne at dersom jeg hadde arbeidet for å komme inn, hadde nok det skjedd, men jeg holdt meg tilbake, var heller ikke så sikker på om jeg var skikket til stillingen. Men om jeg sa at jeg ingen interesse hadde for det, ville jeg ikke være sann.

Kristelig Folkeparti gikk frem i stemmetall i flere perioder etter å ha stilt kandidater i hele landet, men fra 1954 så vidt jeg husker, har dette stagnert og beholdt sitt stemmetall så noenlunde. Naturligvis regnet vi ikke med at det skulle bli noe stort parti, det partiet gikk inn for hadde sine folk uten noen særlige skiftninger. Formålet var heller ikke dette. Derimot mente vi at ved å stille bekjennende kristne kandidater, ville rimeligvis og andre parti gjøre det samme for ikke å miste stemmer, eller rettene trekke til seg på disse kandidater. Såleis husker jeg fra Bergen at et par partier stilte prester for å være helt ovenpå, men etter valget skrev en avis at "dette med prester gikk ikke", altså var det ingen fordel med prester.

Likevel har de fleste partier flere bekjennende innen sine stortingsmenn, og som vi gleder oss over, det er nesten like godt som om vi hadde dem selv.

Vi tror at et Kristelig Folkeparti på Stortinget har sin misjon på flere måter. Dette synes og å være tilfelle i andre land. Ikke minst er tidsånden og troen på Bibel og kristendom neglisjert så pass nedover, at vi trenger motmenn mot dette.

Under krigen fant nasist-ordføreren det for godt å sjalte meg ut av såvel Heradsstyret som andre tillitsverv jeg hadde. Et par andre måtte og forlate Heradsstyret. Årsaken til min utvisning vet jeg ikke, jeg var vel ikke verre enn de andre, felles for oss var vel at vi hisset ham opp av og til.

Som kjent sa alle prester seg løs fra Staten, også når det gjaldt deres lønn. Derfor måtte en skaffe prestene noe å leve av, og jeg fikk da i oppdrag å påse dette for en del presters vedkommende. Men ingen trengte noe, folk var mer enn villige til å gi dem hva de trengte. Kanskje dette hadde noe med at jeg måtte ut av Heradsstyret?

Etter krigen ble jeg valgt inn i Heradsstyret igjen, og da som varaordfører, samtidig som medlem av formannskapet. Jeg ble altså satt inn i mine gamle stillinger, bl.a. og

i kaistyret, og da som formann med en gang, noe jeg ikke hadde vært før. Under valget til neste Heradsstyre frasa jeg meg valg, jeg var da omkring de 70.

Skolestyre og Sokneråd

Begge disse institusjoner ble jeg med i, en tid som nestformann i skolestyret med Mjøs som formann. Vi arbeidet godt sammen, og jeg likte å være med der. Å ansette nye lærere og å velge de beste var ikke alltid så lett. Vi var en del som så mest på den stilling vedkommende hadde til kristendommen. Andre i styret foretrakk helst egenskaper som gikk andre veier, som gymnastikk etc. Den gang var det og flere å velge imellom som nå.

Soknerådet fungerte og under krigen. Egentlig hadde jeg ikke så stor interesse av dette, og frabad meg valgt. Jeg syntes jeg hadde mer enn nok med det kristelige arbeidet i forbindelse med arbeidet i bedehuset, og mente andre kunne heller passe der. Likevel ble jeg da valgt, og ble altså med til jeg falt for aldersgrensen.

Under krigen forekom det forskjellige saker som Soknerådet måtte ta seg av. Alle voksne husker vel den 2. påskedag da våre prester frasa seg sine embeter. Det var en dag fylt av alvor. Ingen visste hva dette ville føre til, og mange av de ledende prester som stod i spissen for denne alvorlige aksjonen, måtte vandre i fengsel.

Samme dag i kirken ble det fattet en resolusjon og underskrevet, så vidt jeg husker - av soknerådet m.fl. Den var alvorlig, og gav uttrykk for vår situasjon og syn på det som våre prester så seg nødt til, og som menigheten gav sin fulle støtte til.

Soknerådet fikk og oppmodning til enkelte saker vedrørende vår stilling som soknerådsmedlemmer, bl.a. gjaldt det - så vidt jeg husker at en ny biskop var ansatt, men vi nektet å ha noe med vedkommende å gjøre. Ellers gikk det forholdsvis rolig for seg her på Stord.

Også skolelærerne frasa seg sine stillinger, og de fleste av dem ble sendt til Nord-Norge i nødsarbeid der, og midtvinters var nok dette en hård påkjenning for mange. På en eller annen måte ble visst nok ingen av lærerne her på Stord sendt avgårde. I stedet engasjerte jeg dem til arbeid på fabrikken, dermed slapp de å gå ledige, og fikk sin lønn. Samtidig som jeg kunne påstå at jeg hadde bruk for dem i vår bedrift.

Soknerådsinstitusjonen som ble innført i 20-30-årene var det mange som så skeptisk på, da de fryktet for at den skulle gripe inn i organisasjonenes arbeidsmetoder, og ikke minst var de redd for at de mer fremtredende kristne skulle gå inn for dette nye, men alt dette har synt seg å være ugrunnet.

Noe åndelig "tilfang" til kirken eller menigheten tror jeg ikke det ble, som visst nok var meningen. Jeg vil likevel derfor ikke si at institusjonen var hensiktsløs og unyttig, den fikk jo enkelte saker ellers å stille med og ta vare på, bl.a. kirkegårdene og kirkene ellers. Noe økonomisk område har den for så vidt ikke, uten at eventuelle vedtak må godkjennes og utredes for Heradskassen.

Bedriftens videre utbygging

Arene fremover etter at S.B.J. ble med stod stadig i utvidelsens tegn. Det ble gode år økonomisk som muliggjorde disse tiltak. Flere sildebinger ble bygget, likeså oljetanker, flere lossebroer etc.

Men en ting hadde hele tiden fra vi startet vært mangel på, el. kraft. Da vi tok til fikk vi til el. lys, ikke mer. Vi skaffet så vår egen dynamo som ble drevet av vår egen dampmaskin så meget at vi kunne drive vår egen el.motor.

Til slutt kunne vi ikke fortsette på denne måten, og arbeidet med planer om å skaffe oss en oljemotor som skulle skaffe oss den el. strøm vi hadde bruk for. Men samtidig holdt kommunen på med sine planer ved å regulere Tysevatnet, og vi slo oss til ro med at dette må bli alvor av. I 1934 ble vi da spurt hvor meget strøm vi kunne avta av et verk fra Tyssevatnet. Kunne vi ikke garantere avtak for et visst kvantum, ville de ikke risikere å bygge. Vi lovet da å ta minst 200 kw., og i 1936 kunne Tyssevatnet settes igang.

Heldigvis ble en 300 kw. transformator installert hos oss, for etter et år hadde vi bruk for dette kvantum og mer til. Og da vi bad om å få mer, kunne verket ikke levere da det ikke hadde mer. Det ble altså til at strøm igjen ble mangelvare, og vi som stadig utvidet, ble mer og mer hindret i våre planer. Om vinteren i sesongen måtte bygdene unnvære strøm for at vi skulle få nok til vårt behov således at et distrikt ble slått av vekselvis. Naturligvis ble vi "velsignet" for dette, men heldigvis var det få hus i bygdene som ikke hadde sine arbeidere derute, så en fikk nå tie med det.

Det ble nå mange trengselsår m.h.t. el.kraft, især under krigen. Til slutt måtte bedriften skaffe seg egne el. maskinerier, og kommunen fikk leie dampmaskineriet i Gruvene som produserte strøm for en del. Og det ble ikke skikk på dette før en fikk Sunnhordlands Kraftverk, men da først etter krigen.

Men tross elendigheten med el. strøm, drev vi på med forbedringer og utvidelser og gikk foran de andre fabrikker i retning av nye metoder. Vi var de første som skaffet oss separatorer, og faktisk var dette med separatorer det mest revolusjonerende i hele sildemelfabrikasjonen. En kunne vel ikke ha bygget så store fabrikker om en ikke hadde hatt disse. Vi begynte og med indirekte koking av råstoffet, og som gjorde at en ikke mistet noe råstoffmasse under kokingen.

En hadde alltid før måttet latt limvannet gå på sjøen. Dette inneholdt betydelig oppløst limstoff som en ikke kunne samle. Men nå begynte vi å dampe inn dette limvannet, og på den måten fikk en også berget dette. Det var flere måter en benyttet for inn-damping. Også andre forbedringer ble gjort, men ikke alle våre forsøk var til fordel for oss, og vi la ut betydelige summer på våre eksperimenter, men alt tjente til denne hensikt, å forbedre driften.

I 1936 ble fabrikk nr. 2 bygget, det var en av de største da i sitt slag. Hele bedriften ble da omregulert såleis at selve produksjonsmaskineriet ble i den nye fabrikk, og all oljeseparering ble lagt til den gamle.

1938 var et særdeles godt år. Vi mottok vel 300.000 hl. sild, og måtte lagre denne langs stranden bortover til "Garen", ca. 300 m. fra bedriften.

I disse årene fremover drev vi og med tangmelproduksjon om våren og sommeren. Vi samlet fremdeles krabbeskall fra slike fabrikker like opp til Alesund, og laget hønsemel av det. Vi drev og av og til med tørking og maling av sjelsand, dette var bedre syntes vi enn at fabrikken stod stille selv om det ikke ble noen forretning av det.

Ubesvarte spørsmål, eller?

Selvfølgelig vil det gjennom et hvert menneskes liv bli mange ubesvarte spørsmål som en må ta med seg i graven, og at jeg skulle ha slike er nå ikke så rart gjennom et langt liv på hav og land i så mange slags situasjoner.

Nå mener jeg ikke spørsmål i sin alminnelighet, men slike hvor du spør deg selv hvorfor du gjorde det den gang, eller ikke gjorde det, som i dette tilfelle jeg nå vil fortelle om. Det var visst i 1936 at fabrikkier L. Nielsen i Haugesund ringte meg en dag, om jeg ville ta en tur dertil og besøke ham. Dette gjorde jeg da. Nielsen var svigersønn til Wrangell, min gamle reder, og vi hadde således vært kjent i mange år og gode venner. Etter å ha spist middag sammen med han og fru tok vi en tur og beså hans 2 sildolje-fabrikker, en på Moksheim og en på Bønneset. Under omfaringen fortalte han meg at han nå ville begynne skipsrederi, og at han foreløpig ville skille seg med "Bønneset", og nå var det da om jeg ville kjøpe den. Han ville ha kr. 300.000,- for den. Jeg svarte at jeg dessverre ingen kapital hadde til å sette i den. Til dette svarte han at han skulle ordne dette for meg i banken, og ordne dette slik at jeg ingen kapital hadde bruk for nå.

Tilbudet var meget fristende. Prisen var rimelig, og fabrikken i god stand, for så vidt driftsklar til vinteren. Jeg visste og at jeg hadde med reelle folk å gjøre, så alt lå til rettes for meg.

Men hvorfor slo jeg da ikke til? Jeg har mange ganger spurt meg selv og mine egne også, men spørsmålet er blitt stående ubesvart. Jeg kan faktisk ikke gjøre rede for meg selv hvorfor. Summerer jeg opp det som talte for, så var de mange. Vi hadde tidligere bodd i Haugesund og eid hus der, hadde mange venner og bekjente, så Mathilde og barna hadde ikke imot flytting.

Noen vesentlig forbedring av min økonomiske stilling der hvor jeg var kunne jeg ikke regne med. Derimot kunne min økonomiske stilling bli helt forandret om jeg flyttet. Tidene hadde og nå stabilisert seg, og sildoljeindustrien hadde hatt gode år og lå godt an.

Naturligvis var her og ting som talte imot flytting, bl.a. dette å rive seg løs fra Stord og alt vi gjennom årene var blitt bundet til, men vi var nå vant til å flytte, så det ville ikke være noe problem.

Forholdet og samarbeidet med S.B.J. var godt og nærmest vennskapelig. Arbeidsplassen som sådan var jo grei, bedriften var vel den best drivverdige som fantes på Vestlandet, og jeg trivdes både som leder av denne og ellers.

Likevel var det noe som stadig lå bak, alt jeg gjorde og stelte med sa meg, at det egentlig var min fabrikk. Derfor sjenerte eiendomsforholdet meg heller ikke, jeg simpelt hen glemte dette, og drev på som om alt var mitt eget. Det vil si at det på ingen måte satte preg på min gjøren og laden, for selv om alt hadde vært mitt eget, kunne jeg ikke ha drevet bedriften bedre enn jeg gjorde.

Likevel ville jeg ikke være helt ærlig om jeg sa at eiendomsforholdet var glemt, især stod det for meg når S.B.J. eller noen fra kontoret i Bergen var der. Kanskje min oppreden til eierne og var markert av dette. Jeg opptrådte så langt fra med "huen i hånden", likevel uten å være uhøflig. Litt hadde jeg kanskje og med i dette forholdet fra min kapteinstid.

Dette med fabrikkene til Nielsen skal jeg komme tilbake til senere når jeg har orientert meg hos Hilmar, som fikk meget å gjøre med dem.

Arene gikk, og forholdene på Kjøtteinen utviklet seg i stadig større format.

Så var det under siste verdenskrig. Vi hadde besøk av biskop Fleisher og frue, og som tidligere hadde vært prestefolk og våre omgangsvenner. Sammen tok vi oss en tur til fabrikk og beså bedriften der. Sist han så den var da vi tok til der, og forandringen var jo nokså påfallende.

Neste dag, søndag, forrettet han i kirken, og bl.a. refererte han da ordet i 2. Kor. 2-10, hvor det står "At vi er hans verk, skapte i Kristus Jesus til gode gjerninger, som Gud forut har lagt ferdige at vi skulle vandre i dem". Og i forbindelse med utlegelsen av dette ordet, sa han omtrent slik; at dette gjaldt ikke bare åndelige ting, men også materielle. Han hadde i går vært ute og besett bedriften på Bjelland, og det måtte være klart, at vedkommende som hadde bygget den hadde fått oppdraget fra Gud. Altså hadde Gud lagt dette til rette for meg (han sa ikke mitt navn).

Dette ble noe av en åpenbarelse for meg. Visst nok hadde jeg lagt merke til dette ordet før, men ikke tort våge å tilegne meg det. Siden har jeg fått levd i det, og stadig måttet takke for det. Jeg har stadig fått nåde til å innbefatte alt mitt liv under denne synsvinkel, like fra jeg var liten og ble født i en kristelig heim, hvor far og mor lærte oss Guds frykt, og dette å få leve sammen med min tvillingbror, en livsberikelse som ingen fatter uten de som får oppleve dette. Ja, hvem kan telle alle hans velgjerninger mot meg. Jeg blir uverdigg og liten.

Altså var det Gud som hindret oss i å forlate Stord den gangen tilbudet var så fristende å reise tilbake til Haugesund. Han hadde mer å gjøre for meg her på Stord. Her skulle opprettes et Havnevesen, med tilsvarende utbygging av havnen. Indremisjonen skulle få sitt hotell her til glede og økonomisk fordel for hans rikes vekst og trivsel. Og alt dette fikk jeg nåde til å sette igang.

Men kanskje det største var vel at bedriften fremdeles ble ledet av mine egne gutter selv etter at den ble delt i to selvstendige firmaer, Onar og Thor. Det ville vært hardt for meg å måtte se at disse to landskjente bedrifter hadde blitt drevet av fremmede. Og det er vel opplagt, at hadde vi flyttet til Haugesund som før nevnt, ville

familien ha mistet all kontakt med Stord. Det ville slett ikke blitt så hyggelig å besøke Stord da.

Nå er vel og å si at jeg personlig ikke hadde noe med mine gutters ansettelse som ledere i disse bedrifter, A/S Stord Verft og A/S Stord MarineIndustri. Dette må jeg tilskrive S.B.J. æren for, og være ham takknemlig for dette. Men han visste selv av erfaring hva guttene var gode for, og jeg tror nok at han syntes dette var hyggelig, ikke minst i de siste år vi var sammen.

"Ronald"

Såvel S.B.J. som jeg selv, hadde fått interesse for flytende sildoljefabrikk, især siden jeg i 1928 var på Islandsfiske hvor jeg fant ut at det godt gikk an å fiske og levere fangsten til en flytende fabrikk. Men dette moderskip måtte helst være noe større, minst 6-8.000 tonn d.w., og da ha salt, tomtønner, bunkers, vann etc. som fiskerne kunne bli tilgodesett med, samtidig som de kunne levere sin fangst, enten fersk eller saltet vare, til moderskipet.

På Knarrevik hadde de holdt på med eksperimentering av en slags halvfabrikata. Ideen var at en måtte få mest mulig av vannstoffet ut av silden, men at oljen ble værende igjen i melstoffet, som da skulle lastes "in bulk" ombord i moderskipet, og som senere skulle viderebehandles ved A/S Stord ved pressing og tørking. Dette var Nygård-metoden - fjerning av vannet i silden ved vakuum.

S.B.J. hadde selv god tro på behandlingen og ekspedisjonen. Han likte å eksperimentere, og hadde stor tillit til ing. Andersen, som kjemiker og hans ideer ellers. Denne metoden var det vel helst som gjorde at han gikk hen og kjøpte D/S "Ronald", et opplagt hvalkokeri. Det var spesielt bygget som sådant. Skipet var på vel 10.000 tonn d.w., og utstyrt spesielt som hvalkokeri, med lugarer til et par hundre mann, og ellers et første-klasses skip. Det ble betalt kr. 600.000,- for skipet, altså en svært rimelig pris.

Jeg ble da sendt til Oslo hvor skipet lå for å overta det og se nærmere på skuten. Så ble den flyttet til Tønsberg hvor den skulle utstyres for turen til Island som før nevnt. Da jeg gikk med magesår, måtte jeg heim og kurere dette, hadde vært plaget av slikt i flere år, gjerne var det å ta en kur på 4-5 uker hver vår og høst.

Nå er å si at dette ikke var første forsøk med flytende sildoljefabrikk, det var gjort forsøk med slikt ombord i mindre seilfartøy tidligere. Men omkring 1930-årene rustet Wrangell ut en flytende 9.000-tonner, sammen med noen Ålesundere. Skipet som før var kalt "Sigrun" ble nå omdøpt til "Norskehavet". Men det ble helst et mislykket tiltak. Enten at dette hadde en del årsak i mindre dyktige folk som skulle stå for ledelsen, eller andre ting vet jeg nå ikke, kanskje begge deler. Selv var jeg så pass interessert at jeg ringte til Wrangell og spurte ham ut om ekspedisjonen, men som ventendes var, hadde han ikke så stor greie på sakene. Heldigvis tilbød jeg ikke min tjeneste, men det var ikke langt fra.

Det ble senere prosess om maskineriet ombord, som Myrens Mek. hadde levert. Dette ble så kjøpt av Lorens Nielsen, Wrangells svigersønn, som satte det opp på Bøneset. Kanskje ikke tiden heller var inne til slik drift ombord i et skip, det var naturligvis akslinger og remdrift overalt, og da et skip ikke ligger stille, kan det bli vansker med driften og slikt.

Men nå var en, eller holdt på, å komme bort fra dette med akslinger og remdrift, i stedet satte en motorer til så og si hver maskin. Likeså var en begynt med separatorer i stedet for klaringskarr, noe som var en av de mest revolusjonære som kom til i sildoljefabrikasjonen. Hadde ikke disse kommet til, ville en ikke kunnet bygget så store fabrikker som nå.

Det var altså bestemt at jeg skulle lede ekspedisjonen på Island, jeg mente at jeg ville kunne være leder for driften ombord så vel som fører, noen annen kaptein eller driftsleder mente jeg var unødvendig, noe S.B.J. var enig i. Men så brør krigen ut, dermed falt hele Islands-ekspedisjonen i fisk. I stedet ble det bestemt at "Ronald" skulle gå over til U.S.A. eller Canada etter korn og mel til landet.

Tross protester såvel fra Mathilde som Onar, som da var på Horsøy, var jeg helt bestemt på selv å føre skipet på turen til Canada. Krigen var jo begynt, og de stridende hadde alt mobilisert sine stridtkrefter så vel til lands som til sjøs, så vi måtte vente å møte litt av hvert på turen, noe vi og gjorde. Derfor var det slett ikke rart at de var imot at jeg tok ut til en ny krigsrisiko. Kanskje burde jeg ha tatt mer hensyn enn jeg gjorde til Mathilde som allerede hadde hatt nok av spenning gjennom første verdenskrig. I tillegg reiste jeg direkte opp fra sengen og kuren til Tønsberg for å overta skipet. S.B.J. lurte visst og på om dette var forsvarlig, å ta over skipet under slike forhold, likevel frarådet han meg ikke. Faktum var at jeg absolutt ville ut med skipet selv i den stilling jeg var. Jeg simpelthen lengtet til sjøs, og gledet meg til å krysse Atlanteren igjen.

Etter å ha ligget i Tønsberg en tid og forberedt overreisen, samt fått nødvendig mannskap gikk vi til Bergen hvor vi mønstret mannskapet. En god del av disse var Stordabuer og slike som var beskjeftiget ved fabrikken, greie karer. Derimot var det litt av hvert jeg fikk i Tønsberg. Fikk senere vite at flere av dem var slike som ikke kunne få hyre grunnet sitt slette rulleblad, og så passet det godt naturligvis å sende disse ombord til meg. Likevel gikk det bra med disse, det var jo bare denne ene turen, og så snart vi kom til Norge, ble de avmønstret.

Vi gikk nordlig rute, nord om Newfoundland og ned mellom denne og Labrador-kysten. Vi hadde delvis stormer på turen, men ellers gikk alt godt, og det var en bra skute.

Kommen til Halifax hvor vi skulle laste korn "in bulk" og mel ovenpå, måtte vi foreta større forandringer før myndighetene ville godkjenne skipet til denne slags last, bl.a. måtte vi ta bort 70 større glassventiler i skipssiden og sveise disse til med jernplater

og ellers andre forbedringer vi måtte gjøre. Men vi kom da derfra med full last. På vegen heim gikk vi innom Sidney, Nova Skotsia for bunkers. Der fikk jeg høre gjennom radioen at "Ronald" var solgt til Belgien, noe som ergret meg en god del, og jeg hadde ikke før hilst på S.B.J. før jeg bebreidet ham for salget. Men han fortalte at han hadde forlangt så pass meget, kr. 1.800.000,- at han var sikker på ikke å bli akseptert, men slik var tiden alt da.

Spenningen vokste naturligvis etter som vi nærmet oss England. Min erfaring fra forrige verdenskrig gjorde vi oss nå nytte av. Vi holdt hele tiden kurs som viste at vi tenkte oss til Kirkwall. Likevel gikk vi med små oljesignaler for å unngå kontroll. Disig regnluft hjalp oss også. Men da vi var kommen til nordpynten av Skottland som vi passerte nokså nær, satte vi likeså godt kursen nordover, det fikk nå altså våge seg. Men ingen kontroll møtte vi, og etter hvert som vi kom nordover ut av trakken, endret vi kursen østover, og til slutt på Runde-Ålesund. Vi fikk og litt ruskevær og regntykke som og kom vel med, men spennende var det.

Hadde vi blitt kapret nå ville det helst blitt et lengre opphold i Kirkwall. Men gikk det nå godt som vi håpet, ville det si jul heime.

Da neste dag kom på, så vi Ålesunds-fjellene i snø og sol, og det synet vil jeg huske lenge. Vinden hadde lagt seg, fint vær, og alt var så strålende, det var bare nå om å gjøre å komme innenfor 3-mils grensen, vi hadde enda flere timers gang igjen, og kunne altså risikere å bli kapret. Dette hadde hendt like utenfor 3-mils grensen fortalte losen vi fikk ombord, for disse kaperskipene hadde svær fart.

Styrmennene peilte støtt, og endelig var vi berget og innenfor. 2. styrmannen gikk igang og telegraferte telegrammer, så nå var det ikke så nøye om de ble oppsnappet. Og så stod kursen for Ålesund.

Vi hadde alt telegrafert etter los for Bergen, og ikke lenge etter at vi hadde ankret, kom denne ombord, forresten en gammel kjenning fra Island, og en bekjennende kristen.

Vi lettet straks anker og satte kurs for Bergen. Etter å ha gått vel en halv times gang, gikk vi over en grunne, og så pass hårdt at noen av bunntankene ble fylt med en gang der hvor lekkasjen oppstod. Vi ble altså klar over at situasjonen var alvorlig, derfor satte vi kurs for Ålesund igjen, og telegraferte til havnelosen der om å møte oss. Da skipet stadig tok inn mer vann, og fikk sterk slagside, ca. 30%, gjaldt det å få satt den på land snarest mulig. Los og havnefogd var kommet ombord, de bestemte hvor vi skulle landsette den mens jeg fikk bestemme farten. Klokken var omlag 8 om kvelden, og helt mørkt. Da jeg fikk oppgitt 70 favner fra stedet, satte jeg full fart på. Skipet tok den fine sandbunnen uten støt. Derimot rettet den seg opp etter som den gikk innover, og da den stoppet, stod den helt rett, og hadde løftet seg 6 fot forut. Men så pass måtte den og løfte seg, for på høyvann holdt det likevel på å renne over lukekarmene forut. Vi hadde altså berget skipet fra å gå ned, nå gjaldt det å få den tett og flott igjen, det siste syntes seg å være verre.

Så snart skipet var tettet, noe som ikke tok lang tid, begynte vi med forberedelser til å dra den av igjen. Første høyvannet ville den ikke rokke seg. Det var natt til mandagen. Vi ordret 2 bergingsbåter til assistanse, ellers brukte vi begge ankrene akter over, samt wirer. Ellers ble maskin og ror det mest effektive. Med denne og roret svingende hardt til stb. og bgb. fikk vi vri på den, litt for hvert høyvann. Tirsdag var det topp høyvann, kunne vi ikke få den av da, ville vi måtte risikere å bli liggende til neste, altså om 14 dager. Los og havnefogd, samt agenter var kommet ombord, spenningen var på toppen, i alle fall hos meg.

Så snart vi begynte å hive, gav jeg ordre til at der måtte presses på alt som var mulig selv om noe røk. Samme ordre fikk og maskinisten. Men det såg håpløst ut. Jeg glemte tiden, men det gjorde ikke losen, for plutselig sa han: "Nå er det for sent, kaptein, tiden er gått over et kvarter forbi, og det er alt begynt å falle, så det er nytteløst å fortsette." Jeg ble helt rolig, gikk bort til brovingen og bad til Gud om hjelp, for nå kan ikke vi mer.

Som en innskytelse gikk jeg fra min korte bønn, rett bort til brorekken og peilet som om jeg ventet på at noe skulle skje. Men, var det virkelig at den gled akterover? Men jeg ble snart gjort oppmerksom på at det ikke var innbildning, for nå begynte mannskapene forut og akter å rope "Nå farer den", og noen ropte visst og hurra. Selv om de nok hadde lagt merke til meg da jeg stakk over til bgb. til min bønnestund, gjorde jeg mine venner på broen oppmerksom på hva som hadde hendt, og at jeg gav Gud æren for hjelpen, og jeg tror nok det gjorde inntrykk på dem, de sa ingenting.

Så bar det da sørover til Bergen og Stord hvor vi losset lasten vår. Det kunne vært mye interessant å fortelle mer detaljert om denne hendelsen, bl.a. at da rederiet fikk vår ankomsttelegram, sendte de telegram til alle manns 43 familier av bare begeistring for at vi var kommet gjennom blokaden og vel heim. Selv måtte jeg sende stopptelegram til Mathilde så hun ikke kom til Bergen før etter nærmere ordre. Men hendelsen ble nok ikke oppfattet som noe sørgelig, bl.a. fortaltes at da de fikk stopptelegrammet heime, hadde Roald kastet seg på gulvet og fant dette veldig morosamt, selv om han skulle få være med mor til Bergen.

Men denne hendelsen resulterte i noe vi ikke hadde regnet med forretningsmessig sett. De ca. 500 tonn korn som var vannskadet av "Ronald"s last, tørket vi og solgte til for. Kornet var egentlig like verdifult, i alle fall som dyremat. Dette satte oss på ideen om å kjøpe mer slikt havarert korn og lignende, bl.a. ble en last på 6.000 tonn hvete hentet oppe fra Folla hvor en båt gikk på land. Kornet samlet vi i våre sildebinger, og holdt det stadig under vann så det ikke skulle gå varmt. Etter hvert som vi tørket, la vi på lager. Flere slike havarilastet ble kjøpt utover våren, for det var mange slike på vår kyst i de dager da krigen tok til.

Krigen:

Men nå kom krigen den 8. april, og vi måtte innstille oss etter denne som best vi kunne. Jeg får kun ta med noen få trekk fra denne tiden. Vi fikk ikke kontakt med Bergens-kontoret på 3-4 uker, så jeg måtte handle best mulig på egen hånd. Her ble formangel i bygdene på grunn av at kontakten med Bergen var brutt, og vårt tørkede havarikorn fikk en rivende avsetning. Like fra Stavanger-fjordene var de og kjøpte korn. Jeg la noe på prisene, som vel ingen kunne fortenke meg i som forholdet var, men det var ikke spørsmål om priser bare en kunne få.

Men vi hadde "Ronald" sin kornlast lagret på fabrikken, melet var lagret på Leirvik. Vi ble betydet, visst nok av våre militære som da hadde overtatt all kommando, at vi måtte se å stikke melet og kornet bort, ellers ville tyskerne fare med det. Best var det å få lagret dette rundt om i landdistriktene. Jeg fikk da fatt i en hel det fartøy som fraktet det rundt om i distriktet. Dette drev vi på med natt og dag en tid, men så ble dette stoppet før alt var skipet bort, rimeligvis og av våre militære.

Alt dette kunne vi naturligvis ha spart oss, det ble nemlig samlet sammen igjen, og da sendt til Bergen. Tyskerne som okkupasjonsmakt var naturligvis pliktige til å brøfø oss.

Jeg hadde igjen fått magesår og måtte til sengs, så alt måtte dirigeres fra sengen pr. telefon, men det gikk da bra. Nå hadde jeg fått nokså mange penger grunnet kornsølget, derfor ringte jeg til banksjef Høyland om de kunne ta vare på pengene våre. Det kunne de nok, men ville intet ansvar ha for dem, for de var selv i knipe med sine egne penger. Tror nesten at han snakket om at en fikk stikke dem bort et steds, en kunne jo ikke vite hva tyskerne fant på.

Men endelig en dag kom en mann fra vårt Bergens-kontor. Han hadde visst brukt flere slags veier og måter å komme heim på. Og så hadde han penger til oss, de visste nemlig intet om våre forretninger heime, og at vi hadde mer enn nok penger selv.

Kapitlet med penger her på stedet fikk og sin historie. Kommunen måtte altså skaffe seg midler, og tok likeså godt til å lage sine egne penger, altså sedler, slik at pengemangelen ble avhjulpet på denne måten. Disse sedler ble senere innløst og helst avhendet som suvenirer. Rimeligvis var vel Stord kommune den eneste som tok til med dette i denne tiden.

Historien om Stords første måned under krigen ville være et interessant kapittel, og jeg håper en eller annen samler det og skriver det ned. Men jeg kan ikke ta stort med av dette. Vi ble altså avskåret fra omverdenen. Her ble opprettet et norsk militært støttepunkt, eller bruhode, som skulle ta imot tyskerne når de kom. Dette var i grunnen ikke bare på Stord slikt forekom. Alt mannlig ble innkalt, visst nok frivillig, og organisert i vakter. Geværer hadde de skaffet og ellers sprengstoff. Alle ble innkvartert i skolehuset, og fikk sin forpleining der, mens hovedkvarteret var på Leirvik Hospits, hvor alle tråder gikk til.

Det ble lagt sprengstoff under vegene i stikkrennene, og bokser med sprengstoff i - ble

lagt ut over innløpet til havnen. På Sponavikneset ble satt telefonvakt, alt under tilsyn av de militære.

Men en må ikke tro at det ikke var alvor i leken. Løkhammer fikk føle så en natt han kom inn havnen med sin jakt, "Lydia", og intet vondt anet før han plutselig fikk noen skudd over seg så han måtte snu under høylydte protester i en handevending og komme seg ut.

Men så kom her rykter om at tyskerne var i anmarsj, og dette var nok til å lamme hele vårt militærstell. Det ble vill flukt fra skolehuset, og alle slengte sine våpen og kom seg heim. Sjefene var visst de første som kom seg i dekning. Heldigvis får en vel si, for hadde vi satt oss til motverge, kunne hele Leirvik blitt lagt i grus. Og etter som det ble fortalt, ville det samme blitt tilfelle om våre egne sprengstoff-arrangement var tatt i bruk, for alle ledningstråder var visst nok gått i surr, for ingen visste hvilket var hvilket.

Det ble altså ingen ballade da tyskerne kom, det hele gikk helst fredelig for seg. De installerte seg på kaien og opprettet der sin kommando. Senere ble det jo større militærøpplegninger på Bjelland etc.

Men det som gjorde situasjonen mest alvorlig for oss heime var at vi ikke visste noe om barna våre, de var jo spredt rundt om i landet, og de 4 eldste guttene var i militæralderen, de to eldste hadde vært i det militære, så vi fryktet for at de var innkalt. Onar var på Horsøy, og sansynligvis var han blitt innkalt. Hilmar var i Haugesund og hadde plass ombord i et mindre krigsskip, samtidig som han hadde tilsyn med fabrikken han styrte. Senere fikk vi vite at han ble akterutseilt, for torpedobåten han skulle vært med, stakk avgårde i en fart og kom i kamp med en gang sør med Stavanger. Thor gikk på gymnas i Flekkefjord, og Rolf det samme på Voss. Thelma var i Oslo, hvordan hun kom heim husker jeg ikke, men glad var vi da kun kom. Rolf kom og heim uten vanskeligheter. Berit og Annemor var heime. Harriet var på telefonen her.

Den som vi sist fikk vite om var Thor. Han hadde fått lånt seg en båt på Bjoa og kom roende over fjorden. Han fortalte at han og noen andre hadde begitt seg til Kr.sand og ville melde seg til militærtjeneste. På vegen sørover passerte de en tysker med militære som de fikk kjøre med. Men da de kom til militærleiren ved Kr.sand, holdt de norske militære på å overgi det hele til tyskerne som da var der og overtok. Dette var visst nok såre bittert for våre gutter som måtte levere fra seg sine våpen.

Håkon var og i Oslo, han tok over fjellet, visst nok helst på ski, kr. 100,- hadde han fått av en mann på toget gratis, og hadde ellers hatt en dramatisk tur. Han skulle altså heim og passe på kjæresten sin, og som telefondame her, hadde hun visst fått en og annen kontakt med ham underveis.

Ikke lenge etter at de kom hit, hadde jeg et kjedelig sammentreff med den tyske kapteiner på kaien. Noen av hans folk hadde lagt merke til noen lyssignaler fra huset vårt en

kveld, og før vi visste ordet av det, stormet en hel flokk inn i huset vårt, kommanderte eller rettere skubbet mor, Thelma og Berit inn i soverommet, og så satte de vakt over hele huset, ute og inne, samtidig som de ransaket huset fra loft til kjeller. Når så sjefen litt senere troppet opp, fikk jeg vite årsaken, de hadde altså sett lyssignaler herfra - om jeg kunne signalisere? Selvfølgelig kunne jeg det. Men etter en del forklaringer, kom vi til at det måtte være måneskinn som hadde reflektert på vinduene.

Neste dag oppsøkte jeg sjefen og forlangte en nærmere forklaring og unnskyldning, og som jeg også på en måte fikk. Han unnskyldte seg med at det var de dumme guttene hans som hadde tatt feil. Samtidig gjorde jeg ham oppmerksom på at våre kontordamer ble tilsnakket på en uhøvelig måte av hans soldater når de kom fra fabrikken. Han mente at det var nå ungdommer, så en fikk nå se det ann på denne måten. Jeg gjorde ham oppmerksom på at våre jenter ikke tålte tyskerne.

Ellers må det innrømmes at der var god disiplin blant tyskerne, og selv stod de menige under streng disiplin fra sine overordnede, så skulle vi først være under fremmed åk, var vel tyskerne de beste.

Men adskillig plage hadde vi med dem ved fabrikken. De begynte å ta seg tilrette, men vi var påpasselige, så de ble straks klar over at det ikke gikk. Verst var det med fartøyene som skulle anløpe oss, alle skulle visiteres, og vaktbåten som kanskje lå midt i fjorden, forlangte at de vær så god skulle borde han.

Dette var verst i sildetiden da snurpere og seilere kom dit. Men så fikk vi ordnet det slik at det ble satt vakt på kaiene hos oss som skulle kontrollere fartøyene. Men etter hvert som krigen rakk, så det ut til at soldatene ble mer likegyldige, især det siste året, da ble der smuglet tønner fulle av krigsutstyr iland og lagret sammen med sildemel-sekkene. Men jeg fikk ikke vite noe om dette før alt var over, det var Onar som hadde ordnet med dette, som da var ansatt på fabrikken.

På slutten av krigen fikk ingen tyskere komme inn på fabrikkområdet. Dette var ordre fra høyeste tyske hold. Engelskmennene var nemlig begynt å nytte tyske uniformer, og på den måten kommet seg inn på forbudt område. Vår fabrikk var og betraktet som livsviktig. Men vi måtte selv ta ansvaret for at ordren ble etterfulgt.

Må visst i denne forbindelse ta med en hendelse. Det var straks før jul i 1944, vi hadde 2 griser gående på fabrikkområdet. De skulle være til lapskausen på julefesten vår. Vi hadde vært plaget av tyske vaktbåter som kom og skjulte seg mellom andre fartøyer ved våre kaier, men så lenge de ikke kom iland, kunne vi heller ikke rapportere det til høyeste hold.

En søndagskveld ringte vaktmannen om at den ene grisen var syk. "Stikk den og få blodet av den og legg den inn på fryseriet", sa jeg. Men straks etter ringte han at grisen var skutt. Vi forstod naturligvis sammenhengen, for de tyske mannskaper hadde fart og rotet på området tross vaktmannens protest.

Neste dag skrev vi brev til høyeste tyske hold i Oslo og Stord og berettet begivenheten, samtidig som vi fraskrev oss ansvaret for bedriften. Men før vi sendte brevet, sendte

vi kopi av det til den tyske kapteinen på Leirvik.

Han kom straks ut nokså opphisset at det var ikke hans folk som hadde skutt grisen, men gav seg nå straks på det. Etter forhør med vaktbåtene, gikk de med på ikke mer å komme til kaiene våre, samtidig som vi lovet å ikke sende brevet me på betingelse av at de holdt sitt løfte. Dette gjorde de da, og vi ble fri vaktbåtene resten av krigen.

Flukten fra England

Et kapittel for seg var de mange som på ett eller annet vis kom seg over til England, eller helst Sjetland. Dette tok til straks krigen begyndte. Det var helst ungdommer, som enten tyskerne var etter, eller at de ville melde seg til de norske militære der borte. Men de fleste drog avgårde helst for sportens skyld.

Utskipningene foregikk helst fra Bremnes, og med mindre fartøyer. Der var organisert en betydelig trafikk derfra. Sjetlands-Larsen, som de kalte ham, gikk så og si i rute over Nordsjøen, og mange dramatiske opplevelser hadde han på sin vågelige ferd. En bok er skrevet om dette. Dessverre gikk det galt for mange. En sjøyte "Blia", med ca. 40 mennesker ombord, forsvant under veis, rimelig i en storstorm.

Fra Stord gikk Nonås sin sjøyte, med ungdommer herfra, ellers var det til og med de som forsøkte å ta seg over i småbåter. Som kjent stakk her og passasjerskip over i krigens første tid. Flere av de som stod for organiseringe ble nå og da hektet og måtte i fengsel i årevis, en del og til Tyskland.

Blant de som hadde tenkt seg over var og Annemor som hadde slått lag med Olav Vågen. De hadde pakket og gjort seg klare. Men så ble der knute på tråden, organisasjonen ble avslørt for en del, og flukten måtte foreløpig gis opp. Ingen måtte få vite om flukten uten en kontaktmann, og det skulle være Th. jr., som da lå syk. Annemor hadde og skrevet et brev til oss. Heldigvis fikk vi ikke vite om dette før senere.

Driften under krigen

Ved siden av sesongdriften med vintersilden, satte vi og igang med forskjellig annen slags drift. Dette med tørking av kornet hadde altså satt oss på sporet, så vi kunne benytte vårt maskineri til litt av hvert, for så vidt var nå ikke dette noe nytt.

Som kjent var her streng rasjonering i landet, og meget ble mangelvare, så dersom en kunne få noe ved siden av, kom det vel med. Smørrasjoneringen var knapp. Til gjengjeld nyttet vi sildolje. Denne var sær fin når den ble produsert av fersk sild, og ble nytte såvel i heimene som på fabrikken i matlagningen der. En hadde nemlig fått en ekstra rasjon av gryn etc. til dette.

Ja, enda til hoteller i Bergen fikk av denne oljen, og alt var gratis. Denne oljen ble og benyttet til sardinnedlegging, og det var vanskelig å skille sardiner som var nedlagt i sildolje eller olivenolje. Kuløren var helt lik, og sildoljen var så og si helt syrefri. Jo, det var mange "milde gaver" gitt fra fabrikken i de dager, såvel mel som olje. Til tyskerne ble kun oppgitt det som vårsilden kastet av seg.

Naturligvis ble det mangel på kaffe. For regning av Rieber, Bergen, begynte vi å lage kaffe av poteter. Disse ble vasket og hakket i små terninger før de ble tørket, for så senere å bli malt. Dette var god kaffetilsetning, og vi laget flere tusen tonn av dette. Senere ble det benyttet rognebær og kålrot. Vi fikk til og med en del av disse fra Sverige.

De par siste år av krigen begynte vi å lage "Godkaker" for egen regning. Vi benyttet silderoggen, satte den til med potetmel etc. og stekte den som alminnelige sildekaker. Skaffet oss en stekemaskin som kunne ferdigsteke flere tusen pr. dag, vi pakket den fint inn i kartonger, større og mindre pakninger. Gokakene var virkelig smakfulle når de var ferske, men ble de liggende en tid, ble de herske, da de var stekt i sildolje naturligvis.

Vi hadde før bygget oss fryseri, så vi lagret dem der. De ble sendt over hele landet, og kom vel med i denne knappe mattiden, forresten et usedvanlig verdifult næringsprodukt. Vi laget også betydelige mengder kippers og solgte underhånd. Vi kjøpte og større ferskfiskpartier der vi kunne komme over, av denne leveren laget vi postei. Denne kom i svær kurs, dessverre var det så vanskelig å skaffe råstoff.

Siste tiden av krigen

Det siste året av krigen ble stadig mer uhyggelig siden vi så og si var kommet mellom dobbel ild. De engelske stridskrefter gjorde seg stadig mer gjeldende, især da flyene. Disse kom i flokkevis og angrep uansett. Dette unnskyldte vi dem for siden det var vondt for dem å vite hva som var norsk eller tysk, og tyskerne var flinke til å kamuflere og blande seg med norsk.

Nyttårs-tider ble noen lasteskip angrepet av engelske fly på havnen, en del av mannskapene ble drept. Ikke lenge etter kom et raid over A/S Stord, de pepret over alt der ute, og et fartøy ble senket, men som et Guds under kom ingen mennesker til skade. Det samme raid senket og et norsk passasjerskip like utenfor Eldøyane og satte fyr på det. En hel del ~~mennesker~~ mennesker kom bort. Det var sagt at det skulle være mange tyskere ombord, derfor angrep de skipet. Mange ble berget inn til fabrikkene av båten fra bedriften, et uhyggelig syn.

En dag kom en tysk havarist inn på havnen. Den var lekk og ble landsatt ved Notahaugen. Den hadde meget på dekk, men vi visste ikke hva dette var før den tyske kapteinen på kaien hadde nevnt det for noen. Han var i opphisset stemning om dagen, for skulle det bli angrepet av engelskmennene; kunne hele Leirvik bli utslettet.

Så snart folk fikk vite dette, tok de ut fra Leirvik og utover bygdene. Lensmannen fikk beskjed fra tyskerne om å evakuere stedet. Enda mer fart fikk de på seg da ca. 20 engelske fly kom innover stedet i 4-tiden om dagen. Tyskerne åpnet ild mot dem, men de ble ikke besvart, noe vi undret oss over, vi tenkte oss at de ville spare stedet, da de sikkert visste at havaristen hadde dypvannsbomber på dekk.

Vi evakuerte til Lars Litalbø hvor vi hadde fått plass. Om natten etter hadde tyskerne fjernet bombene fra skipet og lagret dem på en av øyene ute i innløpet. Og heldigvis,

for neste dag kom ca. 20 engelske fly innover stedet om formiddagen og beskjøt såvel havaristen som en tysk vaktbåt inne ved Hystadlandet, og som de senket. Havaristen satte de fyr på, men som ble slukket straks. Det ble en svær skyting fra begge parter, men det ble ikke gjort stor skade på land. En geværkule rammet en liten jente til Ole Gravdal, og rimeligvis var det vel helst skuddet som volte hennes død straks etter. Ole Gravdal selv ble og visst streifet av en kule, men uten å gjøre noen skade på ham.

En familiehendelse må jeg visst berette her.

Dagfinn og Berit og den ca. 1 måned gamle førstefødte hadde bestemt seg til å reise til Ritland. De hadde fått et fartøy som skulle ta dem ombord på Rommetveit og føre dem over til Tittelsnes. Men just med det samme de skulle kjøre til Rommetveit, kom det første raid med engelske fly over oss. Det ble en voldsom skyting fra tyskerne, og vi ventet svar fra de engelske fly, men som før nevnt, løsnet de ikke skudd. Vi kom oss alle ned i innerste kroken av kjelleren og søkte dekning så godt vi kunne. Men vi regnet sikkert med at de engelske fly ville komme igjen straks, derfor tok vi avgårde opp gjennom skogen og uveisomt terreng og dyp snø. Jeg bar den lille i en dyne, og stundom måtte jeg se etter om han var i dynen eller om jeg hadde mistet han på vegen.

Da det såg ut til at de engelske flyene ikke kom igjen så snart, våget vi oss ned til hovedveien ved Vabakken. Der rislet en bekk, og da barnet ikke var døpt, og det var usikkert hva dette kunne utvikle seg til, ble vi enige om å døpe barnet der i bekken. Han fikk navnet Frode. Jeg hadde døpt barn i forskjellige omstendigheter før, men denne dåpshandlingen ble altså enestående. Likevel har ingen dåp vært mer høytidelig enn denne for mitt vedkommende, så vidt jeg husker var det jeg selv som holdt barnet under dåpshandlingen. Men Frelseren som har bedt oss komme til ham med de små, ser ikke på seremonien.

Jeg har alltid synes at det kvilte høytid over barnedåpene, og især denne gangen. Og vi ville så gjerne alle sammen få dette gjort selv under slike forhold - eller kanskje ikke minst under disse, en visste ikke hva som kunne hende, og det var så trygt hos Jesus.

Dagfinn og Berit kom seg likevel over fjorden om natten, og alt gikk bra resten av turen.

Krigen slutter

Noe mer om krigen skal jeg ikke ta med her, her er skrevet så mye om den ellers. Jeg vil nevne noe om våre barn. Onar hadde overtatt ledelsen på Kjøtteinen fra nyttår av, 1945. Hilmar var sluttet hos L. Nielsen og begynte hos Voldenes i Måløy hvor han stod for oppførelsen av en ny fabrikk for det nye firma.

Thor og Rolf ble som før nevnt avbrutt i sine studier, og ble med i driften på A/S Stord. Etter en tid reiste Rolf til Oslo for å fortsette sine studier ved universitetet. Men etter en tid ble det usemje mellom den tyske, eller kanskje kvistlingene og universitetet. Dette ble stengt, og lærerne arrestert og visst nok sendt til Tyskland. Det samme ble studentene og. Rolf tok på heimveg noen få dager før dette hendte, så heldigvis slapp han turen til Tyskland. Våre jenter var for det meste på kontoret på Kjøtteinen, eller hjalp mor heime. Annemor var i sykepleielære i Oslo.

Dessverre skulle familien ikke slippe fri fra krigens gru. Hilmar og Astrid, hans kone, var på veg heim for å holde jul her. De fulgte en passasjerbåt. Kommen ut for Florø, ble skipet overfalt av engelske fly. Astrid ble dødelig såret, og Hilmar selv fikk bl.a. ene foten halvveis avskutt nede ved ankelen. Skipet ble så sterkt rammet at det holdt på å synke, og for å slippe å gå ned med skipet, kastet han Astrid på sjøen og jumpet etter selv. Astrid var i alle fall bevisstløs, hvis hun ikke alt var død. Men Hilmar regnet med at hun levde og svømte med henne til en holme, eller de ble tatt opp av en livbåt som visst nok kantret. Men han fikk da henne iland, men da var han og selv ferdig og besvimte.

Jeg vet ikke om jeg tør skrive mer om dette, men det er meg helt ufattelig hvordan han kunne klare dette, og straks før jul i kulden. Kan hende han ikke vil ha noe av dette skrevet, likevel var det hele en prestasjon som jeg alltid må beundre hver gang jeg kommer på det, og det er nokså ofte.

Han ble innlagt på sykehuset der, og gjennom Dagfinn fikk vi beskjed om at det stod bra til med ham. Astrids lik ble sendt til Haugesund og begravet der.

Men en 14 dager etter hendelsen fikk vi beskjed om - og gjennom Dagfinn, at foten måtte amputeres. Dette syntes vi var svært. Men samtidig fikk vi beskjed av en kjent fru Haus der oppe, som Hilmar kjendte, at vi måtte heller se å få han til Bergen, om kanskje doktoren der kunne berge foten. Gjennom Dagfinn fikk vi han da til Bergen og innlagt på Haraldsplass, hvor dr. Moene tok seg av ham. Det var svært å møte igjen min kjære gutt på denne måten, jeg kom dertil samme kvelden som han. Han ble liggende der i månedsvis i ulidelige smerter, for betennelsen ville ikke gi seg. En gang jeg var der snakket jeg med doktor, og da ville de enda forsøke i en uke til, ville ikke betennelsen gi seg til da, fikk de heller amputere. Men heldigvis fikk de fatt i en liten beinstump som lå løs inne i såret, og så snart denne var fjernet, begynte det å gro.

Det ble ikke så lenge etter før han kunne komme heim, men han var ikke ferdig med sykehusene for det. Likevel kom det seg etter hvert, og han fikk beholde foten, og like så god som den andre.

Dette er nå 18 år siden, men det som har undret meg, er at da jeg for 2 år siden lå på Haraldsplass, var det 2, en eldre og en yngre sykesøster som spurte om jeg var far til Hilmar. Likeså spurte dr. Moene etter ham for to år siden da jeg konsulterte ham. Årsaken til at disse ikke hadde glemt ham var kanskje historien fra Florø, for den er mer enn en krigshistorie. Jeg husker og at han fortalte meg at han stundom hadde tvunget sykesøstre til å gi ham flere smertestillende tabletter når smertene overveldet ham, tross de hadde sagt ham at de ikke hadde lov å gi ham flere. Han lå jo på strekk natt og dag i flere måneder.

Så husker jeg vår samtale ombord på kutteren som førte oss heim. Den gledet meg, ikke bare fordi hans mot ikke var knekket, men han hadde funnet styrke hos vår Himmelske Far. Jeg kan heller ikke nok få takket Gud, for vi kunne ha mistet 2 barn ved denne svære hendelsen.

Det viste seg at nokså mange hadde radioapparat under krigen, så vi fikk da vite begivenhetenes gang ute fra krigens sentrum. Engelske fly ble mer og mer aggressive, og tyskerne forstod vi helst ville stikke seg unda. Den tyske overlegenhet var det for lenge siden slutt med. Motstandsørsla ble mer og mer nærgående. Likevel hadde ikke den tyske kommando sluppet av på sine krav, mange av deres offiserer var bitre og pøn-sket på hevn. Det gikk til og med rykter om at de ca. 200.000 tyskere ville ikke kapi-tulere, men fortsette krigen. Rimeligvis et rykte som tyskerne selv hadde sendt ut.

Jeg fulgte ikke så meget med begivenhetene selv i de dager. Men Onar var visst tilkalt av sjefen på Bjelland dagen før overgivelsen. Den 8. mai kom de norske flaggene opp, og om ettermiddagen marsjerte den norske motstandsørsla her på stedet gjennom Leirvik med full musikk og norske sanger.

Det var en dag ingen vil glemme. De forhatte tyske uniformer var plutselig forsvunnet. I stedet da å se våre egne som en jublende skare, syngende og spillende, og med tegn på frihet og lykke med de velsignende norske flaggene i mengdevis hos små og store - det kan ikke sammenlignes med en 17. mai prosesjon. Hvert ansikt hadde et preg av lykke, alle håndhilste de på hverandre, enten de var kjent eller ikke.

Jeg har stundom kommet til å sammenligne denne dagen med når vi skal møtes i Himmelen, naturligvis et såre svakt bilde. Men likhetspunkter er der, bl.a. er våre fiender forsvunnet, de er våpenløse og har mistet sin forbundsfelle - vårt eget legeme. Alle skal vi nok håndhilses, og alle kjenner vi. Visst nok hadde vi mistet mange av våre beste gutter, men det kunne vært så meget verre. En snakker om at det blir snudd opp ned, og det ble det i Norge denne dagen. Fangevokterne måtte bytte plass med de som var inne, ingen behøvde frykte for noen tysker mer.

Ikke mange dagene etter ble tyskerne på stedet sendt avgårde. Å se dem da våpenløse og pjuskete, og senket blick, var nesten et ynkerdig skue.

Kongebesøk og medalje

Vår folkekjære Kong Håkon 7. fikk som gave av det norske folk da han kom heim fra sin landflyktighet under siste verdenskrig et flott skip, "Norge". Og i 1948 gjorde han sin første reise rundt den norske kyst med skipet.

På denne ferd kom han og til Stord, noe vi ikke hadde ventet. Desto mer var visitten velkommen, og vakte alles glede. "Norge" ankret opp på havnen, og kongen sendte bud iland at han om en time ville besøke A/S Stord.

Det ble i en fart samlet sammen et passende følge som skulle ta imot kongen og ledsage ham på visitten. Disse var varaordfører R. Høyland, rektor Eskeland, prost Mjøs og visst nok et par til. Onar ringte til meg at jeg måtte komme ut til bedriften og ta imot kongen der.

I kongens følge var og Kronprinsesse Martha og hennes barn. Som alltid var kongen pre-sis, og på timen hadde vi ham derute. Onar og jeg tok imot ham, og etter å ha håndhilst på oss, gikk Onar med ham rundt bedriftsområdet, og vi andre med kongefamilien fulgte etter.

Kongen var interessert og ville se alt, hadde vel heller ikke vært på en sildoljefabrikk før. Han var ikke så nøye på stank eller den slags ubehag som følger med en sildoljefabrikk, bl.a. var han med på mellageret som var fullt av sildemel. Vi andre måtte naturligvis følge etter, og det hjalp ikke om Prinsessen holdt for nesen med lommetørkle sitt, noe som de sa hadde moret kongen.

Men vi hadde og skipsbyggeriet å vise frem, bl.a. lå en rutebåt nesten klar til å leveres og denne var en av de fineste vi bygget der ute, "Melandrott" het den. Da kongen var ombord i denne, bemerket han at denne var nesten like fin som kongeskipet.

At hele anlegget, som da var snaut 30 år gammelt, hadde imponert kongen, gav han uttrykk for da han sa farvel til meg. "Det måtte være hyggelig for Dem som hadde begynt her ute å se den store utviklingen i disse årene", sa han.

Fra A/S Stord gikk så ferden videre til Sagvåg, hvor kongen beså Ottesens Skipsbyggeri. Senere kjørte følget rundt Grubene og Seminaret. Kongebesøket var kort og uventet, men desto mer gledet det oss å få et slikt besøk fra vår konge.

Så hendte det en dag i oktober samme året, at Onar ringte til meg og sa at jeg måtte vente Formannskapet på besøk. Kongen hadde nemlig tildelt meg fortjenestemedaljen i sølv, og at de da ville komme opp og dekorere meg med denne. Dette kom så plutselig og uventet på meg at jeg mistet både mål og mæle, og jeg ble naturligvis ^{rørt} over slik oppmerksomhet.

Jeg fikk da besøk av Formannskapet sammen med red. Hystad, og den høytidelige handling ble da foretatt av ordfører Høyland som hengte medaljen på meg. Det ble holdt noen taler i forbindelse med utmerkelsen naturligvis, det var nå min sjøfart, at jeg hadde ført landets største kofardiskip, bygget Stord Sildoljefabrikk etc. Ja, og min silopresse ble nevnt, den var nemlig i kurs i den tiden. Det ble og nevnt samarbeidet i Heradsstyret. Og jeg tok imot og takket naturligvis over en kopp kaffe.

Dette med Kongens medalje var nå helst en skjelden begivenhet på den tiden, også før krigen. Senere er da da blitt hel medaljedryss, i alle fall her på Stord.

Et vondt minne: Med det samme jeg hadde fått medaljen på, gikk jeg ut på kjøkkenet for å vise mor den. Da plutselig oppdaget jeg at hun var så blek, og straks etter måtte hun på sykehus. Hun holdt seg på kjøkkenet under begivenheten, nok fordi hun følte seg uvel, hun hadde det laget at hun alltid ville skjule at hun var dårlig, hun ville ikke plage andre med sine plager.

Av de voksne barna var det visst kun Onar som var heime.

Som pensjonist

Som før nevnt overtok Onar etter meg fra begynnelsen av 1945. Jeg var da 65 år. Egentlig hadde jeg ikke tenkt å slutte, for jeg følte meg fullt dyktig til å fortsette, men jeg forstod at S.B.J. ville at Onar skulle overta etter meg, og at jeg skulle få en rimelig pensjon.

Hvorfor skiftingen skulle skje så tidlig vet jeg ikke, men det hadde vel sine spesielle grunner. Først og fremst dette at S.B.J. hadde funnet ut at Onar var en usedvanlig dyktig mann, og at han ville sikre seg ham. Ellers hadde vi to arbeidet sammen i 20 år, og det hadde slett ikke alltid gått så fredelig for seg, skjønt det hadde bedret seg med årene, og vi hadde det i senere år nærmest hyggelig sammen. Men det hadde jo vært trefninger mellom oss som ikke var så lette å glemme. Som driftsleder tror jeg ikke at han syntes jeg ikke holdt mål, og altså av den grunn ville skifte meg ut. Kan hende han syntes at jeg burde få slutte etter så pass lang arbeidsdag og hadde hengt så hart i. Hvorom alle ting er, så telte dette at min sønn skulle overta etter meg stort for meg. Det ville vært vondt om andre skulle overtatt. Dette har jeg og fått se som en Guds styrelse, og jeg må stadig takke Gud for dette. Dette føltes for meg som om jeg fremdeles har noe med driften å gjøre.

Når jeg da legger til at Thor er leder av Stord Marine Industri, og som altså er en fortsettelse av Sildemelfabrikken i en form som var mulig etter at silden forsvant herfra, så kan jeg heller ikke se dette annet enn som en Guds styrelse, veg og vilje - må jeg si - en trøst for meg som mistet alt, men har nå fått det igjen på denne måten.

Nå må endelig ingen tro at deres ansettelser kom av at de var "pappas gutter". Jeg har altså ikke ansett dem, ikke en gang "lagt et godt ord inn for dem", og var faktisk talt usikker på om dette var det beste for dem.

Thor hadde bestemt seg for å ta en stilling i Norsk Hydro han var tilbudt, og hadde visst nok og bestilt telefon for å akseptere. Men i mellomtiden kom Chr. B.J. på telefonen, om Thor ville ta stilling hos dem. Når så telefonen kom, ble det å si nei takk, istedet for å akseptere til Hydro.

Nå vet vi jo ingen ting om hva som hadde vært best, men jeg må altså våte meg til å ta dette til inntekt for mitt vedkommende, for nå har jeg en viss rett synes jeg til å vå vite hvordan forretningen går med Stord Marine og.

Så var det pensjonen jeg skulle få. Thommasen kom heim og skulle "forkynne" meg dette. Kr. 6.000,- var den høyeste pensjon som gikk blant offentlige tjenestemenn, og han syntes jeg måtte være fornøyd med det, som jeg og var. Men om dette var den høyeste pensjon som han sa, undersøkte jeg ikke. Pensjonen ble straks forhøyet til kr. 7000,- pr. måned, idet jeg skulle få dette tillegget for å ha tilsyn med husene i Hagebyen, og som jeg og fikk beholde etter at jeg sluttet mitt tilsyn med Hagebyen. Ellers har S.B.J. nevnt i deres styremøter at jeg måtte få større pensjon om jeg trengte. Å slutte på fabrikken var ikke så vanskelig for meg. Onar hadde alt vært der en tid, så vi hadde arbeidet sammen, og han visste om alt da jeg trakk meg tilbake. Ellers vikarierte jeg for ham en tid senere. Dette å komme på pensjon, og ikke ha noe som hvilte på meg hverken dag eller natt, var noe jeg aldri hadde vært vant til, jeg regner da ikke med feriene. Men selvfølgelig hadde jeg nok å gjøre heime, og jeg skulle nok

få tiden til å gå, og gledet meg til å ta fatt heime. Der var noe å gjøre med husene, da særlig uthuset.

Det som fra først av hadde interessert meg, var å få plantet frukttrær, og dette fortsatte jeg med så lenge jeg hadde eiendommen. Vi hadde alt hatt glede at dette, og enda til fått premie for utstilt frukt på et sjå her. Ett år sendte jeg 30 kasser epler avgårde., likeens fikk vi en del fine pærer og bærfrukt.

Jeg frydet meg naturligvis over tilværelsen på denne mten, men det ble på samme måten her som da jeg var gårdbruker i Vågen, jeg syntes jeg måtte ha noe ved siden av denne gårdsdriften. Tok da til med hønseri, og hadde enkelte tider opp til 300 stk. Dette var interessant, og gav inntekter, jeg regnet med kr. 1.000,- for hver 100 høns. Naturligvis drev jeg etter alle kunstens regler. Jeg hadde sikkert utvidet denne gesjeft, men så kom andre ting til da som opptok min tid.

Jeg hadde alltid fra jeg var smågutt interessert meg for fiske, og tenkte titt på at når jeg ble fri driften på Kjøtteinen, så skulle jeg nok fiske. Men faktum er at de ganger jeg har vært ute og fisket, kan telles på mine fingrer.

Som før nevnt påtok jeg meg tilsynet med husene i Hagebyen. Dette opptok ikke så lite av min tid. Disse husene var oppsatt straks etter krigen, og var i mindre god forfatning alt fra nybygget av, så det ble nokså meget å få satt i bedre skikk etter hvert. Naturligvis gjorde jeg ikke noe arbeid selv, men måtte få andre til å utføre det som skulle gjøres. Det var ca. 20 hus i alt. Leieboerne var nokså forskjellige, en del var helst tilfredse med mindre krav, andre derimot var støtt noe som de måtte få fikset på, men det var likevel hyggelig å ha med innvånerne å gjøre.

Mor

Jeg har ikke laget noe kapittel om mor - av og til har jeg gitt et glimt av henne. Det lar seg ikke gjøre å lage noe kapittel heller - det ville bli mange og fine ord, men det ville allikevel være bare ord som ikke ville karakterisere den strålende kvinne jeg fikk til hustru. Mor likte ikke skryt, og hun ville mislikt skriving om det.

Men la meg få lov å si at mor var en svært følsom kvinne, hun var meget klok, veloverveiet og behersket. Vi ble gift i august 1906, og fikk lov å leve sammen i 47 år, til hun gikk bort den 16. januar 1953. Hun var da bare 68 år. Mange barnefødsler og et travelt liv med stort hus hadde slitt sterkt på henne. Det er ikke spøk å måtte oppdra 10 barn. Vi snakket ofte om det - men vi ville ikke unnvære ett eneste av dem.

Mor hadde mye maveproblemer, og var en rekke ganger på sykehus - men det var lite å gjøre med hennes problemer. En 2-3 år før hun døde ble det oppdaget visse svakheter med hjertet, og på tross av all mulig bevåkenhet fra hennes kjære svigersønn, Dagfinn, var det hjertet som ikke ville mer hin januardag i 1953. Hun sovnet rolig inn, sikker i sin sak med Gud og forvisningen om at vi skulle treffes igjen.

Jeg skal ikke synes synd på meg selv, men det ble en vanskelig tid. Det var som ene vegg i huset var borte, og jeg fant ikke hverken rast eller ro da mor var borte.

Det var en fæl tid, men Vårherre hjalp meg etter hvert over den verste sorgen. Jeg hadde jo alle minnene igjen å glede meg over. Og alle barna og deres familier - men allikevel, tiden ble aldri som før, men livet måtte gå videre.

Onar fant på at jeg burde ta meg en tur til Amerika og hilse på mine søsken. Først fant jeg det helt utenkelig - jeg gikk jo i mitt 74. år, og som jeg sa, så hadde jeg vært nok i Amerika i dette livet. Men jeg tenkte over det, og luftet det med flere av søskenene mine i USA, og forstod at jeg ville være velkommen. Det falt seg og slik at min gamle venn, Amund Myklebust, låg på reise for å besøke sine slektninger i USA. Så slo vi lag på reisen *til USA.*

Amerikareise i 1953

M/S "Bonanza", den 18. november 1953

Ja, så er ~~jeg~~ på heimveg, har nettopp forlatt San Pedro etter ikke mindre enn 5 dager der, grunnet streik og søndag. Men det er ikke bare på heimveg, men og heim til jul, og som alle sjøfolk, teller vi på dagene for å finne ut tiden der og der.

Vi har altså 7 dager ned til Panamakanalen. Derfra til Syrakus, hvor vi skal ta inn bunkersolje i 2 dager. Så over Atlanteren til Antwerpen, 13 dager, i alt 22 dager, m.a.o. den 10. desember der. Så regner de visst med at det går 10 dager til lossing i Antwerpen, Rotterdam og Hamburg, pluss reisen til Norge, så det ser ut som vi ikke skulle være heime før 20. desember. Altså blir det da jul heime likevel.

Har nå altså oppholdt meg i Statene i nesten 2 måneder. Tiden har vært spennende, og i alle måter interessant, men slett ikke makelig akkurat. Tenkte da jeg reiste heimefra å føre en slags dagbok, men det ble ikke anledning til det.

Får nå heller forsøke å ta det forsømte igjen, men nå er nok inntrykk og følelser allerede så akterutseilt at noe livlig fantasi skal en ikke vente i beskrivelsen.

Da jeg reiste heimefra, var det slett ikke uten betenkeligheter jeg tok på denne reisen. Jeg er jo alt oppe i en respektabel alder, og ingen har tall på sine dager, det kunne jo hende hva som helst. Derfor, da vi i kveld satte til sjøs, måtte jeg takke min gode Gud som hadde ført og ledet meg til denne dag. Jeg bad Gud om da jeg reiste at han måtte gi meg å kunne være til litt velsignelse blant de jeg kom sammen med, og å bli velsignet. Senere har jeg lest 2. Kor. 2.14-16 hver dag og bedt Gud hjelpe meg. Men det å kunne ha vært til velsignelse har det nok helst vært smått med. Men jeg har møtt mange kristne, og likeså har det vært en glede for meg å se den interesse mange norske har for arbeidet i forbindelse med sine kirker.

Helsen har altså ikke vært noe å klage over. Visst nok kjente jeg da jeg reiste fra Portland at noe var i gjære med meg, mistet matlysten og hadde feber, men sant og si trodde jeg det kom av all spisingen, for det er i alle fall slik herover blant de norske jeg har vært hos at en nesten nøyer maten på deg.

Men det var nok ikke maten, det var rett og slett influensa, og de 2 dagene jeg var hos Bjarne Lee (Klette) var jeg helst nokså slakk, og hadde vel helst lagt meg om jeg ikke syntes det var nå litt trasig det og.

Men da jeg 2 dager senere kom til Paradise, var jeg sannelig glad for at jeg fikk legge meg. Det bar til en kraftig utrenskning, men etter et par dager var jeg så noenlunde i form igjen.

-----o-----

For å begynne med reisen: Reiste heimefra søndag 30. september, var i Bergen på mandagen, bl.a. ble jeg vaksinert der. Denne syntes ikke å gjøre noe utslag på meg, Amund Myklebust, min reisekamerat, fikk derimot litt plage med det, han hovnet opp og fikk 2 kraftige svulster.

Tirsdag var vi i Oslo, besøkte Tormod som da skulle til sykehuset for nærmere operasjon. Han så ellers kjekk ut. Var og oppe hos Djupviks, hvor Olga og Odny var. Disse og Britha fulgte oss til FOrnebu, hvor vi skulle dra fra kl. 7 og kvelden.

Det var bra vær med litt regndusj da vi gikk ombord i flyet, Terje Viking, et 4-motors fly med plass til 75 passasjerer. Flyet hadde fullt med passasjerer. Vi stanset i Gøteborg en kort stund. Derimot hadde vi over en times stopp i København, hvor det og kom ombord en hel del passasjerer, sydlendinger helst, kanskje helst "displaced persons", de fleste gikk av eller skulle til Canada.

Fra København gikk det til Hamburg. Derfra til Prestvich, Skotland, og så over Atlanteren. Det var fullmåne, vi gikk over skylaget i ca. 7.000 fots høyde. Det var et vidunderlig syn om natten å se, skylaget under oss lå som et eneste lysegrått teppe, tilsynelatende en jevn flate.

Men plutselig reiste det seg svære skyformasjoner som fjell. På månesiden var disse lyse, men på skyggesiden var de beksvarte, og stundom så det ut som vi rente rett i fjellveggen når vi gikk gjennom disse, intet skjedde annet enn at flyet ristet litt på seg.

Om morgenen da solen reiste og dagen kom, ble skydekket lysere og mer ujevn flate, så nærmest ut som pakkis i uendelig vidde, og da solen kastet sine stråler over teppet, var det alt annet enn jevn flate, men ett vidunderlig syn var det. Senere gikk det mer over i berg og dal med lys og skyggesider.

Frem på formiddagen revnet teppet, og vi fikk se Atlanteren nå og da. Rimeligvis var det bra vær der nede, men jeg kjendte den like vel ikke igjen. Den så ut for meg som når vindens kruser vannet uten å sette bølger.

Jeg håpet å få sett ett eller annet fartøy dernede, men dessverre, tenker jeg da hadde fått sett en annen dans. Rimeligvis var det siste gangen jeg så Nord-Atlanteren, så det kan være hyggelig å ha dette bilde av den for å jevne litt ut på alle de andre erindringene jeg har fra den.

Vi landet altså på en flyplass på New Foundland som jeg ikke noterte navnet på. Derfra videre over Canada, og landet i New York kl. 14. Klokken var satt tilbake 5 timer, så

i timer ble det 24 timer, av disse hadde vi vært i luften ca. 20 timer.

Ombord i flyet hadde vi det godt, gode stoler som vi kunne legge bakover å sove i. Maten var og ypperlig ombord. Hadde en blund rett som det var, så turen var bra på alle måter.

Det hele var altså gjort i en fart. Måtte tenke på de ganger jeg har gått over Nord-Atlanteren som regnes for det verste hav vi har på kloden, derfor er det og spesiell lastelinje for Nord-Atlanteren, en får ikke laste et skip så dypt for fart der om vinteren som ellers. Især hvis en skal vestover vintersdag og i ballast. En tur under forrige verdenskrig hadde vi 32 dager over. Men til gjengjeld fikk vi en fin bergingsjobb på turen heimover, det vil si, vi måtte tilbake til Amerika med havaristen, så det og forsinket oss 14 dager. Men så hadde vi likevel valuta for alt.

Kommen til New York, var Ole H. Onarheim møtt opp og tok imot oss. Det var hyggelig å møte ham, sist vi så hverandre var i 1916, var da heime hos ham, og han og konen ombord hos meg. Han så virkelig ungdommelig ut. Tanken var egentlig å stoppe der noen dager, men vi var 2, og jeg forstod nærmest på Ole at han hadde vanskelig for å hyse oss begge, og å ta inn på et hotell var vi heller ikke forberedt på. Derfor fortsatte vi videre samme kveld. Ole var behjelpelig mot oss på alle måter, men møtet ble så altfor kort. Han nevnte visst at han ville ta en tur heim til våren, i alle fall hadde han sagt dette til mine søstre, så jeg får da håpe å møte ham da.

Han har god pensjon, eier hus, og har nok samlet seg en del penger. En av disse pålitterlige, som arbeider som om alt var ens eget. Derfor kom han og høyt frem i det fergeselskapet han arbeidet for.

Min tid var altså begrenset, men jeg skulle hatt lyst å stoppet i N.Y. et par dager, hadde en hel del kjendte der fra gamle dager. Men kan hende jeg ikke hadde møtt så mange av dem, kan hende det heller ikke ville ha vært så megen glede å møte alle.

Så bar det vestover igjen, men nå med tog, først til Chicago hvor vi skiftet tog. Turen dertil varte i ca. 30 timer, derfra til Eau Claire 18 timer, hvor vi ankom kl. 9 om kvelden. Bror Jens var møtt opp på stasjonen, og sammen med ham Kora, konen til hans sønnesønn, som kjørte, tok oss heim til Mildrid, hans sønn Oscars enke, hvor vi skulle bo.

Det var med underlige følelser jeg møtte broder Jens. Vi hadde jo korrespondert i aldri så mange år, sett fotografier av hverandre, og for så vidt kjent hverandre, men likevel å se, høre og trykke hverandre i hånden og om halsen, var likevel noe underlig. I lyset måtte jeg se og studere ham nærmere, egentlig lignet han helst mors folk, med noe av hennes romernese. Han var høyere enn meg, tross noe foroverbøyd. Hvor må ikke denne mann ha vært staselig i yngre år. Enda virket han som noe av en høvdingsskikkelse. Især imponerte han i matsalen når han leste den gamle bordbønnen heimefra, med sin vakre stemme, tross 86 år. Hans finhet og godhet lå så og si utenpå ham. Han er vel helst en av dem som har snakket best norsk av våre som jeg har møtt på turen.

Det er et gammelt ordspråk som sier at "tunge tak, gjør mannen spak". Ja, bror Jens har slett ikke vandret på roser. Likevel, når jeg husker mor fortalte om ham, så har han nok alltid hatt dette fine behagelige med seg.

Naturligvis ble det svært liten tid for oss å snakke om oss selv, men litt nevnte han om den første tiden han var i Amerika, hvordan det da var vanskelig på alle måter. Hans livshistorie så langt jeg kjenner den er noenlunde slik:

Han ble gift med en norsk kvinne, Ingeborg hette hun. Det var visst en på alle måter god kvinne, og de levde lykkelig sammen. Men så ble et av deres barn - et par år gammelt - overkjørt og mistet ene foten. Dette tok Ingeborg seg så nær av, mente hun hadde skyld i dette - at hun fikk tuberkulose og døde. Broder Jens satt da igjen med 4 små, og for å berge heimen var det vel nærmest at han giftet seg opp igjen etter å ha forsøkt husholdersker i noen år.

Hans andre kone, Guro, har vært en god støtte gjennom livet, og de holdt da gullbryllup i sommer. Men 2 av hans sønner er døde helst i forholdsvis ung alder. Nå har han Jim igjen og datteren Bertha, som bor i Kristiansund, gift med en forretningsmann Furuli der. Jens har og hatt flere dødsfall i familien. For ca. 3 måneder siden døde den yngste av Jim's døtre, og etterlot seg mann og en 4 års gammel gutt. Fikk og hilse på Jim, en staselig mann i 50-årene, stor og kraftig, han hadde god stilling.

Broder Jens har vært med i arbeiderbevegelsen, og var sekretær der da han sluttet. Han har derfor vært med i mange konferanser mellom arbeidsgivere og arbeiderne. Har skrevet ikke så lite i dagspressen om slike ting. En skulle i grunnen ikke tro at han ville blitt med i dette oppgjøret mellom de stridende parter, for i grunnen er han så visst ingen kamphane. Det må vel helst ha vært hans andre egenskaper - rolig, avbalansert med et flott ytre og fine intelligens som har gjort at de valgte han som sin mann. Heime gikk han på den såkalte Rosendals-skolen, nærmest en forskole til seminariet. Han stod og et halvt års tid som butikkgutt hos Arnesen, Uskedal. Ellers fartet han på Nordland et års tid før han reiste til Amerika.

De har nå i flere år bodd på en gamleheim som tilhører den Norsk Lutherske kirken. Han har hatt dårlig helse i mange år, og må helst sitte i en stol. Broder Jens er en gudfryktig mann og holder bordandakt.

Jeg hadde altså forberedt meg på å møte en olding som satt i en stol, men det var altså ikke tilfelle. Han virket slett ikke gammelmann, var fyrig og nærmest munter. Noen klagesang over helse og slik som gamle folk har det titt var ikke tale om. Jeg ble så glad i bror Jens at jeg ønsket jeg kunne fått levd sammen med ham resten av livet.

Gamleheimen de bodde på er oppført av en rikmann til eget bruk, men ble senere overtatt av kirken. Det er et stort bygg med store saler, og ellers flott innrettet på alle måter. Så vidt jeg forstod Jens, hadde han en del penger og betalte altså for seg som for alminnelig pensjon, han hadde helst en stor pensjon.

På gamleheimen hvor vi spiste middag sammen med de gamle et par ganger, var det omkring 30 i alt. De aller fleste var norske, men og et par eller noen få svensker. Alle disse gamle forstod jeg hadde på just å se på...

Vi fikk ellers et godt inntrykk av heimen, alle syntes å være gode venner, alle var fint kledde og syntes å være i godt lag. Bror Jens er gammel Eau Claire mann, og en vel vyrd mann. På gullbryllupsdagen var det over 200 som var innom og gratulerte ham. Han fulgte med meg i en bank hvor jeg skulle veksle en sjekk. Jeg forstod at han var godt kjent der, og da jeg spurte ham nærmere om banken, fortalte han at for nylig hadde den hatt 60-års jubileum, hvor han og konen var innbudt. Men han hadde visst ikke kommet til å nevne noe om dette hvis ikke jeg hadde bragt det på bane.

Søndagen vi var der, var vi hele dagen sammen hos foreldrene til Kora, familien Dorner. Det var svært hyggelige mennesker, og fru Dorner glemmer jeg ikke. En vakker kvinne, som ofret seg meget for Guds rikes arbeid, bl.a. søndagsskolen.

I det hele tatt var vi omgitt av troende mennesker i Jens sin omgangskrets, hans 2 sønner, Oskar Bernhard og Rolf Selmer, som mistet foten som barn, og som begge var døde, var troende mennesker, likeså Midrid som vi bodde hos.

På en måte var det vemodig å skilles fra bror Jens, da vi visste at vi ikke skulle se hverandre mer her i livet. Men samtidig var jeg lykkelig over å ha møtt ham en gang til.

Mandag 28.9. dro vi videre til Spokane. Det tok oss 37 timer på toget, men det var gode sovestoler, så vi hadde det bra således.

Det var vel under denne reisen vi fikk se de amerikanske bekjente prerier, og det skal være sant, at å sitte å se på svære flate vidder så og si døger etter døger, og åkrer så store at en ikke så endene på dem, det imponerte. En så bare noen små hus her og der, og svære maskiner som arbeidet ute på viddene, gjerne 2-3 forskjellige slag i sammen. Hestene syntes å være helt forsvunnet.

Noe av det minste jeg altså så i Amerika, var altså hester og - små barn. En kan i det hele tatt ikke snakke om trafikk i ordet som benyttes heime, for en så ikke stort til folk som gikk, uten i spesielle forretningsstrøk. Nei, hver mann så og si hadde sin egen bil, eller rettere, det skal være 63.000.000 biler i Amerika, så hver 3. mann har altså bil. Og det kan en godt forstå når en reiser gjennom landet slik jeg gjorde.

Det skal være sånn som 46.000 drap grunnet bilulykker i Amerika, men er dette i grunnen så meget når en ser trafikken? I grunnen vil jeg si at jeg så svært lite til uforsiktig kjøring der borte. Det var alle mulige slags signaler for å få gjennomført en sikker trafikk, og sannelig syntes jeg folk fulgte dem svært bra. I sentrum av de større byer var biltrafikken så stor at en kom sikkert fortære frem til fots enn i bil. Naturligvis hadde amerikanerne statistikk over hvem som kjørte sikrest, mann eller kvinne. Resultatet var at mannen kjørte sikrest, når en trakk fra råkjøring grunnet fylla.

Så kom vi da til Spokane hvor Tormod Myklebust tok imot oss. Jeg hadde ikke sett ham siden han var i konfirmasjonsalderen, så møtet var interessant. Han har en meget fin heim, og har slått seg opp til velstand, selv etter amerikanske forhold. Har bl.a. vært postmester, og hatt betydelige stillinger, især innen det kristelige arbeid, det har han

Tormod kjørte oss rundt om i distriktet hvor vi fikk se oss om, bl.a. til den sagmøllen bror Ole arbeidet og slet hart for pengene. Likeså besøkte vi hans barn, som alle hadde sin gilde heimer. Han tok oss og med til et landsted eller sommeroppholdssted han nettop hadde kjøpt og betalt \$ 15.000,- for, så han hadde nok penger.

Sendte fra Spokane telegram til Haktor Hanson (Nerhus), nest eldste bror til mor, og bad ham telefonere til meg da jeg ville besøke ham. Det gjorde han og, og kunne samtidig fortelle at hans sønn, Oscar, bodde i Spokane, og at Marie, Haktors kone, og var ventendes dertil samme kveld. Fikk da fatt i Oscar over hans telefon, og det ble bestemt at han skulle hente meg når han om et par timer skulle hente sin mor på stasjonen.

Pussig nok var det blitt en misforståelse ett eller annet sted, for Marie trodde det var Onar som satt ved siden av henne inntil vi kom heim til Oscar, da så hun til sin forskrekkelse at det var en gammel mann, og altså meg hun hadde møtt.

Det var svært hyggelig å møte dem begge. Sist jeg så dem var i 1913 heime. Oscar var en stor staselig mann som minte meg meget om svigerfar i vekst og opptreden, snakket rolig og fint akkurat som en skulle høre hans morfar. Han var utdannet tanntekniker, og etter det folk sa derborte, var dette en heller fin levevei. De hadde og en fin heim.

Marie så svært ungdommelig ut, hun virket i det hele tatt svært rolig og fin i hele sin opptreden. Tanken var at hun skulle stoppet hos sin sønn noen dager, men siden jeg skulle reise til Seattle neste dag, ville hun heim straks for å være sammen med meg når jeg besøkte dem. De bodde nemlig like utenfor Seattle.

Da Tormod skulle til Seattle, kjørte vi dertil med ham, det tok 9 timer med god fart. Haktor var og ventet på meg der, og så bar det heim til ham, naturligvis i hans bil. Dessverre hadde han et uhell neste dag, da en dame var borti bilen hans. Han var nok ikke vant med den slags, og ergret seg over skaden som i grunnen var ubetydelig. Men nå i siste brevet jeg fikk fra ham fortalte han at skaden var erstattet.

For et par år siden hadde han et alvorlig sykehusopphold, og han fortalte meg at da han kom ut derfra, var han så nedfor at han var helt gåen. Jeg undret meg på om han fremdeles kanskje hadde litt av dette nervøse over seg, eller om det kanskje var hans måte å være på.

De hadde en fin heim og, og med sin pensjon som visst nok ikke var så ratt liten, hadde de det fint på alle måter. Dette med pensjoner så og si til alle mennesker i Statene synes jeg er noe av det som har tiltalt meg mest der borte. De aller fleste synes å ha fått litt i alle fall. Det er jo bare et par år eller så siden denne lov kom til, men de fleste arbeidende mennesker der borte har på en eller annen måte kommet i betraktning.

Andre dagen jeg var der besøkte vi Frigga Loeneken fra Kristiansund. Hun var og besøkte sin datter der mannen hennes var engasjert i et Amerikansk flyselskap. Frigga skulle straks reise heim igjen.

Det hadde nok vært mange i Seattle jeg kunne ha besøkt, bl.a. skal bror Lars' enke bo der omkring. Men jeg hadde lovet Myklebust-folket å komme til Longveaw hvor de andre

søskenene bor, til søndag middag, da deres Bernt skulle ha sølvbryllup. Derfor måtte jeg avgårde alt etter å ha vært hos Haktor i snaut 2 dager. Tok derfor buss fra Seattle søndag morgen, og var fremme i Longveuw etter 7 timers kjøring. Knut og Amund var da og tok imot meg. Det var svært hyggelig å møte Knut igjen. Vi var jo så gode venner heimefra, bodde sammen mens vi gikk på snekkerskole i Rosendal i 10 uker, og var alltid gode venner.

Det bar med en gang til byens største hotell hvor samtlige av Myklebust-familien var samlet til fest. Der møtte jeg altså og Bernt med familie, samt deres 2 søstre, Anna og Syneva med sine familier, antagelig var det samlet omkring 50 stykker.

Amund og jeg skulle liksom være hedersgjester og sitte nærmest sølvbrudeparet. Det ble holdt bordtaler i lange baner, og da Amund og jeg ble oppfordret til å si noe, var det ingen vei utenom. Det var en riktig hyggelig fest, og særdeles interessant å få se og hilse på familien.

Senere på kvelden samles vi igjen i Bernt sin heim, og enda senere var vi til kirken til nattverdsgudstjeneste sammen med Knut og kone.

Vi bodde hos Knut hele tiden vi var der, 4 dager. Knut har gjort det godt der borte, og er ikke så lite av en pengemann, med en svært fin heim. Han har og hatt ikke så få offentlige stillinger såvel i det offentlige som især da i det kristelige arbeid, og som han fremdeles arbeider med. Jeg forstod at han hadde stor vryrdnad hvor vi kom, vi var og hilste på mange av hans venner i byen, og ellers tok han oss med overalt hvor det var noe vi kunne ha interesse av. Det var hyggelige dager vi hadde sammen, men også der ble tiden for knapp for oss.

Etter 4 dager der kjørte Knut meg til Portland hvor Dagsland sine bodde, Amund var og med, og der skiltes vi.

Knut hadde ellers overlatt sine forretninger til sine barn. Ellers hadde han og hjulpet til at hans søsken og hadde forretninger, bl.a. hadde Bernt en fin Grossererforretning. Men jeg forstod det slik at Knut hadde en viss hand i hanke med. Så vidt jeg forstod, var det og tilfelle med Tormod.

Var i heimene til Knuts barn, alle fine og hyggelige.

Dagsland hadde jeg ikke møtt før. Han virket solid og grei, en mann som jeg likte fra første stund. Marie holdt seg bra syntes jeg etter alderen. Hun var den samme Marie, opplagt og i godt humør.

Ikke før kom jeg dit før de fleste av barna hennes kom og hilste på meg. Jeg hadde jo møtt John og konen, likeså Edna. Så kom og Alfred Lee (Klette). Jeg hadde ikke sett ham siden han var i konfirmasjonsalderen, så det møtet var et av de mest interessante jeg hadde på turen. Tilbragte en hel uke blant disse, var i alle heimene deres, meget hyggelige mennesker. John har enda ikke tatt skolepost etter at han kom fra Europa, hadde ikke vært helt frisk, men hadde foreløpig en agentjobb. Albert og Malvin hadde og gode stillinger. Alle guttene deres virket greie, likeså deres koner.

Under oppholdet der kjørte de oss rundt hvor det var noe å se.

Edna bodde et stykke fra Portland, i nærheten av der Alfred bodde. De hadde en liten gård, ellers hadde han stilling som tilsynsmann ved en drikkevannsdam for byen. Edna har altså gitt opp sin lærerinnestilling og giftet seg. Hun er en staselig kvinne, ser godt ut og med godt humør. De hadde 3 små, Anne-Marie var begynt på skolen, kjekke barn. Gutten var lik sin onkel, Hjalmar Klette, så det var moro å se.

Jeg fikk et sterkt inntrykk av at familieforholdet i Dagslands familie var svært intimt og hyggelig. Mor Marie kan kanskje enda ha litt å si der i huset. Men tro endelig ikke at Dagsland var en som de ikke regnet eller behøvde regne med. Tross sine 82 år virket han slett ikke gammelmann.

Hos Alfred bodde jeg et par dager. Han bor altså utenfor byen, og overtok gården som Dagsland hadde før. Helst drev han nå med hønsfarm, hadde 1.000 høns.

Ja, jeg er klar over at jeg beskriver de fleste av vår familie herover som store og staselige mennesker, og dette er kanskje noe påfallende, men jeg forsøker altså å holde meg til fakta så godt jeg kan.

Alfred må nok og komme i den klassen, helst tynn, men høy og vakker, ramsort hår og øyenbryn. En av dagene jeg var der, fikk han et stort dokument, der han som Cononel liffenant - vel oberstløytnant hos oss - ble beordret til hva vi kan kalle heimevernet hos oss i tilfelle krig. Alfred var utdannet i U.S.Navy under første verdenskrig. Han forlot Marinen i 1926, og var kaptein på fergene i San Fransisco.

Under krigen ble han beordret ned til Ny Caledonia for å ta seg av de kaotiske havneforholdene der. Der må han ha gjort et ypperlig arbeid med bygging av kaier og ellers på å få orden i transportforholdene der. Det var under dette arbeidet han steg så hurtig i gradene.

Etter at han kom heim fra krigen, gikk han inn i sin gamle jobb som superintendent i Portland, men sa han, forholdene blant kaisjauerne var så umulige, at skulle han ha fortsatt, ville han ikke ha levd i dag.

Nå var han sin egen boss. Han hadde hatt 2 timers jordbruksopplæring hver uke i 4 år nå, så han visste sikkert mer om jordbruk enn mang en gammel gårdbruker. Nå var det altså hønseri han helst drev med.

Ja, jeg må virkelig beundre Alfred som tok til med dette etter å ha vært knyttet til sjøen og sjølivet det meste av sin tid. Men så er amerikaneren.

Jeg fikk og lære meget om hønsedrift hos ham, bl.a. hadde han et ur som satte sterkt og svakt lys i hønsehuset etter den tid han ønsket. Ved hjelp av dette lyset kunne han altså tvinge hønsene til å vagle seg på en viss tid om kvelden, og så satte han fullt lys på kl. 4 om morgenen for dem. De vaglet seg ikke som heime hos oss, men over en stor kasse midt på gulvet, ca. 15" høg med netting over. Der satt de da på trestokker. Gjødselelen gikk altså ned i kassen, han strødde klor på, og gjorde denne ren hver 6. mnd. På gulvet var strødd et 6" tykt lag med sagflis, der strødde han korn og mais som de selv fant. Den andre maten fikk de i traug. Vannet kom og automatisk i renner. Alt var svært greit ordnet, og skaffet lite arbeid.

Men heldigvis kom jeg til å se en annen måte å stille høns på i nærheten av San Pedro. Der var alle høns satt i bur som stod i rekker og rad. Burene kunne være ca. 15" hver vei. Vann og mattrau gikk frem for burene så hønsene kunne spise når de ville. Under burene ble eggene fanget opp i en nettingkurv, bunnen i buret var så grissen at eggene gikk gjennom dette. For hvert dyr var det satt opp alder og antall egg de verpet etc., så hvert dyr ble kontrollert.

Jeg spurte ham om dette ikke var dyrplageri? Nei, sa han, dyrene var vant med dette fra de var små og kjente ikke til noen annen tilværelse, så det skulle være greit. Uten tvil var dette en særdeles grei måte å stille høns på, rengjøring etc. falt praktisk talt bort, dertil hadde en jo full kontroll over dyrene. Han hadde opptil 4 år gamle dyr sa han. Jeg fikk snakke så lite med ham, men andre har fortalt at det er helst slike som aler høns til slakt som driver det slik, men da kunne han jo ikke ha dem så gamle. Har skrevet til Alfred om dette, og venter svar.

Alfred hadde en fin heim. Hans kone var så vidt jeg forstod en kristen. Hans eldste sønn som var second lieutenant, var en sjarmerende ung mann, koselig og liketil, men enda høyere enn faren. Deres voksne datter hadde post i en annen by, så jeg fikk ikke hilse på henne. Ellers hadde de en 12 år gammel gutt, trivelig og kjekk.

Alfred og konen med smågutten kjørte oss til Mount Hood, som har sne og skiføre hele året. Vi var 5.000 fot over havet, en høyst interessant tur. Fotograferte meg akkurat på samme plassen der oppe som bror Gustav hadde stått og fotografert seg sammen med Marie Dagsland og Helene, Alfreds kone, i 1939, nesten vemodig å tenke på. Fikk ett av disse fotoene.

Mens jeg var der, kom en Kvinnherads-kvinne og gjerne ville snakke med meg. Hun var nå enke, hadde vært gift med en sønn av Knut Skaaluren, kunne da endelig sitt kvinnherads-mål. Etterpå kom jeg på hennes slekt som jeg kjente.

Det var visst mange i Portland jeg kunne ha hilst på, men tiden strakk ikke til.

Så bar det da videre til Oakland, hvor Bjarne bodde. Det tok 12 timer, med en bane som er lagt gjennom et terreng høyt til fjells, med en storslagen natur. Men dessverre hadde jeg liten glede av utsynet, var heller en simpel dag, influensaen var da alt iføre med meg, turde ikke se mat hele dagen, langt mindre smake på den.

Ca. kl. 8 om kvelden kom jeg frem hvor Bjarne og hans kone, Gunvor, var og tok imot meg. Det var jo adskillige år siden jeg hadde sett Bjarne, og disse årene hadde selvfølgelig satt sitt merke på ham. Han var ellers den samme gode Bjarne som alltid, hadde lagt noe mer på seg, ligner helst sin far.

For noen år siden hadde han bygget seg eget hus, dette var førsteklases på alle måter. Det lå og på en utsøkt fin plass, kostet nok mange penger forstod jeg, likevel hadde han naturligvis spart meget siden han selv bygget huset.

Han drev altså nå som contractor, altså bygget hus. Var inne i en kirke han hadde bygget sammen med prestebolig, virkelig interessant å få stå i en kirke som Bjarne hadde bygget. Nå holdt han på å bygge en telefonbygning inne i landet et sted. Han sa

han skulle begynt med dette før. Ofte hadde han flere bygg under oppførelse samtidig. De har 5 barn, de siste 2 er tvillinger, ett av hvert slag. Hans eldste sønn, 18 år gammel, var like stor som faren, og gikk på skoler. En datter på 12 år, og så en liten 8-åring, alle kjekke og trivelige. Tvillingene var så morsomme og søte, 2 år gamle. Han kjørte meg og til San Fransisco, hvor jeg fikk snakke med kapt. Verhagen, sjefen for Fred Olsens lines der.

Etter 2 dager der kjørte han meg opp til søster Bertha og Alida, hans kone var med. Det tok 5 timer å kjøre opp. Vi kom opp der lørdags kvelden, og de ble da værende der om natten. Men ikke før var jeg kommet dertil før jeg måtte be om å få legge meg. Hadde da gått med influensa i 3 dager, tenkte det skulle gå over uten noe sengeliggning. Men da jeg var kommet til mine søstre, syntes jeg det var like så godt å gi opp. Ellers hadde jeg saktens fått fin forpleining hos Gunvor, hun ville ha gjort alt det beste for meg, men jeg syntes virkelig at hun hadde nok å stille med i huset om ikke jeg og skulle bli liggende der. Jeg har visst nevnt noe i begynnelsen av reisebeskrivelsen om sykdommen, så det tar jeg ikke opp igjen her.

Bjarne og Gunvor kjørte ned igjen neste dag, forresten den eneste regn- og ruskeværsdag jeg hadde på hele turen, med regn og blåst. Ellers kunne jeg ha ventet litt av hvert på denne tiden på året hva været angår.

Sa var jeg da kommet til Paradise, til mine søstre. Møtet var underlig. Bertha hadde jeg ikke sett siden hun var ung jente i sin fagreste blomst, nå 70 år gammel, og alderen hadde tatt på. Hun var ikke lenger den ranke skikkelsen som sist jeg så henne, lignet ellers svært på farfar Onarheim, med den samme gode behagelige stemmen, kanskje litt veikere enn i gamle dager.

Visst nok hadde hun vært heime 2 ganger i Norge siden hun reiste ut første gangen, men da var jeg ute og reiste, akkurat som med bror Jens i 1917.

Søster Alida bar alderen svært godt å se til, var rank som alltid med sin gode figur, men årene hadde og tatt på henne, især ansiktet. Det var jo og nesten 30 år siden jeg sist så henne.

I grunnen var vel dette det mest vemodige møtet jeg hadde på turen. Vi tvillinger og våre 2 yngste søstre var jo lekekamerater, og var så og si vokset opp i samme tidsrom heime. Jo, vi var da sannelig meget for hverandre, og når vi tvillingene kom heim, brydde vi oss i grunnen ikke om noe annet selskap enn disse jentene. Og dette var gjensidig.

Kanskje det hjertelige forholdet mellom oss og kunne være en årsak - ja, sikkert - til at det ble en knute på tråden mellom oss når andre kvinnelige størrelser kom inn i miljøet, men det ble nå oppgjort straks, så det var ute av sagaen.

Og nå var vi kommet sammen igjen, den ene av oss 4 var borte. Bror Gustav hadde de ellers vært sammen med noen ganger da han med sitt skip kom den veien, og de møtene stod visst som glansnummer i mine søstres opplevelser. Det var og derfor jeg syntes jeg måtte spandere så lang tid hos dem, leve opp igjen noe av det gamle og se å få den

gamle kontakten igjen fra ungdomsårene.

Nå sies det at et menneske er en gang voksen og 2 ganger barn. Så skulle vel vi være kommet opp i den alder at vi var blitt barn igjen. Om dette kan sies om oss kan jeg ikke si så sikkert, men det ble gildere jo lenger vi var sammen i alle fall. Og avskjeden, hvordan var den? Vi ville vel helst unngått den om vi kunne, og vi måtte gjøre oss sterke hver på våre vis, kanskje var det barnet i oss som helst ville unngå sener for åpent galleri, det vemodige fikk en helst ta hver for seg. Naturligvis må en adskillelse på nesten 50 år eller så etter så lang tid ha gjort sin virkning, og da under vidt forskjellige levevilkår. De hadde levd sitt eget liv, og helst blant finere familier med høy sosial stilling, ja, opptil 10 år, visst enda mer i en familie. Men jeg forstod at disse rike familier skjelden hadde noe av hva vi kaller familieliv, det var selskapsliv først og sist. Bertha hadde alltid vært kokk, og en gang hos Amerikas visepresident, under så vidt jeg husker, den første Roosevelt.

Alida hadde vært stuepike. Ofte hadde de vært sammen i samme familie i mange år. Alt dette hadde hatt sin innflytelse på dem på mange måter. De gav ikke så svært meget for den slags mennesker og deres, hverken moral eller liv forresten.

Men jeg kunne godt merke på deres tale at de hadde vært blant slike mennesker. Det var ikke for intet at en av deres nærmeste naboer fortalte Bertha, at jeg snakket bedre engelsk enn hun. Berthas engelsk var temmelig avslepet, som ventelig kunne være.

Paradise er et fint sted med svær skog - en furu på eiendommen kunne knapt favnes av to. Skogen var og svært høy og rank, så på en måte var det idyllisk. En så bare husene innimellom skogen. Nesten alle hus var en ettasjes, eller bungalow. Det er nesten overalt i Amerika for alminnelige folk. Husene er meget praktiske, men godt utstyrt selvfølgelig. Slik var og Berthas hus.

I Amerika bygger de nå husene et godt stykke fra hverandre, med brede gater imellom og liten hage foran og bak huset. De tenker naturligvis ikke på distansen, for alle har bil, derfor kan de godt bo adspredt.

Til Berthas eiendom hørte flere mål jord. Paradise ligger 1900 fot over havet, men det vokste nesten alle slags frukt der oppe, også vindruer.

Det som gledet meg mest var de hyggelige naboene de hadde. Jeg var sammen på visitt hos disse, og de var hos Bertha og Alida. De sendte eller kom med diverse fra sine hager. Nærmeste naboer var 3 eldre jenter, en hadde vært doktor, en oversøster og en bibliotekar, de var således høyt kultiverte, hadde reist i Europa i studieøyemed etc.

Rett overfor gaten hos dem bodde en lærer eller nærmest presteutdannet. Hans kone gikk på College for å fullføre sine lærerinne-studier, unge mennesker, meget sympatiske. Han var og, eller gjorde prestetjeneste hver søndag. Kom på visitt, sendte sin lille datter ned med frukt, og stoppet meg i min vandring forbi, jeg skulle ta blomster-røtter med meg.

En dag tok en veninne av jentene oss med på en lang tur oppi fjellene, hvor hennes

mann som tidligere hadde vært postmester, nå hadde som hobby å vaske ut gull. Det var sannelig interessant, og jeg skal slett ikke undre meg at det er noe som kalles gullfeber. Især måtte det være en uhyre morsom hobby å vaske gull.

Ellers var så og si hele området opp til Paradise opprotet med svære grushauger overalt, hvor det hadde foregått gullgraving før. Nå svarte det seg ikke lenger sånn i sin alminnelighet. Men nede på sletten er det en liten by, Orville, som det snakkes om å flytte, da det skal være så meget gull under den. Så den gamle sjømannssangen om å "reise til Kalifornien å grave gull til deg" kan enda komme på mote.

Bjarne Klette Lee hadde som utdannet gruveingeniør arbeidet meget i den slags gruver. Han var og i 11 år tror jeg han sa i Øst-Afrika nær Victoriasjøen som gruveingeniør i en gullgruve. Om han var leder for gruvedriften skal jeg ikke si sikkert, men det tror jeg helst. Han var helst en som ikke skrev store tall.

Angående Bertha og Alida sine finansielle forhold, så spurte jeg ikke så direkte om dette, men likevel forstod jeg at Bertha eide huset de hadde. Dette kostet henne \$ 10.000,-. De hadde og aksjer i forskjellige foretagender, og jeg tror at Alida hadde vært mest heldig på den måten. Jeg spurte dem og hvordan de hadde tenkt seg når en eller begge ikke kunne klare seg alene. Uten at de foreløpig hadde gjort noe, forstod jeg at de hadde tenkt seg inn på hjem hvor en kunne betale for seg for å kunne få det så bra som råd var.

Jeg sa og til dem at når så langt kom at de ikke selv hadde bruk for jordisk gods, at de i forveien ordet det slik at det som ble igjen kunne bli sikret ett eller annet godt øyemed her borte. Vi heime var så mange at det likevel ikke ville bli noe til noen om det kom heim. Alt dette var de enig i.

Jo, vi hadde det koselig i de ukene jeg var der, de visste ikke det beste de kunne gjøre for meg. Det var helst Alida som dirigerte. Jeg fikk ikke gå lenger i underklærne enn hun ville, og å forlate Paradise med skittentøy i kofferten, var ikke tale om. Det ble helst snakket om gamle dager heime, og når Bertha stundom kunne fortelle om sine kjærlighetshistorier, var Alida som regel frempå med en vits, så Bertha nesten holdt på å komme utav det.

Jeg hadde bestemt meg til å være i San Fransisco en 4-5 dager til slutt, og bad mine søstre være med meg dit. Dette passet og for Alidas vedkommende, da hun skulle til en spesialist der nede.

Så var det Bjarne igjen som kom opp og hentet oss, og det passet oss svært godt, for ellers ville vi måttet ta både taxi, tog og buss hele dagen. Vi hadde slett ikke tenkt å be Bjarne om dette, men han bad oss gi beskjed om når vi ville reise, og så var det ikke annet å gjøre enn å motta hans tilbud. Han kom opp en fredagskveld, og så dro vi avgårde lørdag formiddag. Vi var i San Fransisco lørdag ettermiddag, hvor vi tok inn på hotell.

Søndag kom Bjarne igjen og hentet oss og kjørte oss til kirken han hadde ført opp, og

hvor han selv var medlem, et metodistsamfunn. Så vel Bjarne som hans kone var alvorlige kristne.

Etter gudstjenesten kjørte vi til Bjarnes heim og var der resten av dagen sammen med hans svigerforeldre. Hans svigerfar preket ofte i kirken når ikke presten var tilstede. Senere i uken var vi og sammen med Bjarne og Gunvor en kveld, og de besøkte meg og etter at jeg var kommet ombord på skipet. Det var gilde stunder å være sammen med dem. De var visst nokså lik hverandre, for Gunvor var og av disse som kommer rolig og fint. Bjarne fortalte meg at under krigen var han sjef for bygging av, så vidt jeg husker noen og tredve flytedokker. Han hadde 120 ingeniører under seg, og ellers et stort apparat. De første tok det halvårsvis å bygge, de siste brukte de visst 40 dager på. De snakket meget om å ta en tur heim om et par år eller så, og forstod jeg Bjarne rett, ville han ikke ha noe imot å ha en jobb i Norge om en slik passet ham.

De dagene jentene og jeg var sammen i San Fransisco var nå så som så. Alida måtte opp tidlig om morgenen for å kunne treffe doktoren, men hver morgen var hun like uheldig, tross avtale. Hans kontor var utenfor San Fransisco, derfor måtte hun avgårde så tidlig. Til slutt gav hun det hele opp.

Siste kvelden vi var sammen, var bi budt til et middagsparty til kaptein Verhagen, men Alida syntes hun ikke kunne være med. Påkjeningen med doktoren, og at hun ikke følte seg så god, gjorde at hun foretrakk å være i ro.

Bertha og jeg var da avgårde. Verhagen hentet oss, han bodde helt utenfor byen. Selskapet forresten var ellers interessant nok. Visekonsulen, Smitt Meyer, var en nevø av direktøren i Stordø Kisgruver. Og fru kaptein Verhagen var søster til fru direktør Sparre i Sildemelfabrikkens Forskningsinstitutt, så jeg fikk da mange helsinger å bære frem.

Så tidlig neste morgen kom avskjeden, og som før nevnt gjorde vi denne helst usentimental så langt råd var. Men en ting var jeg slett ikke tilfreds med. Jeg hadde jo invitert mine søstre med meg til byen, men fikk likevel ikke betale for noen ting under oppholdet. Søster Alida ville ikke vite av det, og også i dette høvet var det hun som førte ordet. Hun hadde fremdeles en sterk vilje, og som før nevnt syntes Bertha å finne seg vel til rette under hennes ledelse, syntes visst helst at det var litt moro i det. Ellers var det helst Bertha som underholdt konversasjonen i sin alminnelighet.

Og nå syntes jeg nesten at jeg hadde gjort fra meg det meste av hele turen, det var jo mine søsken jeg så gjerne ville se i dette livet. Og ikke bare det. Vi var nå alle blitt gamle, og tiden for vår bortgang kunne komme når som helst. Derfor var det om å gjøre for meg om vi alle hadde rett kurs, så vi kunne samles heime hos Gud og med våre der oppe. Jeg visste at bror Jens var en alvorlig kristen, og jeg visste og at mine søstre var svært relegiøse og hadde det rette syn på hva kristendom er - at den er noe mer enn relegiøsitet. Men vi har det ikke likt alle sammen grunnet vårt lynne. Søster Alida legger ikke sine tanker så lett opp i dagen heller, men jeg er glad for det jeg

hørte og forstod. Jeg bad meget til Gud i den tiden at mitt eget liv måtte være til litt velsignelse når vi nå var sammen for siste gang, men jeg er ikke så sikker på om det lykkes for meg. Men kontakten mellom oss ble da inderligere for hver dag, det er sikkert. Akk, hvor det har kommet for meg hva uendelig velsignelse vi tok med oss fra far og mor, der hadde vi et felles siktepunkt for våre liv og et samlingspunkt for livet etter dette.

Så er det naturligvis mange som spør og lurer på hvordan det har gått med engelsken min?. Ja, sant og si har det nå helst vært så som så. Pussig nok har eller kan jeg snakke språket bedre enn jeg forstår det når andre snakker det. Dette synes vel mange høres noe mystisk ut, men fakta er at jeg har ikke så lett for å oppfatte ordene når en snakker såleis at jeg kan sette dem sammen i øyeblikket. Jeg må likesom oversette dem først, og så tar det sin tid. Derimot, når andre snakker langsomt, går det fint. Jeg har lest et par bøker på engelsk, også det går fint. Jeg har og holdt noen bordtaler på engelsk, også dette tror jeg at jeg kom bra ifra. Men hovedårsaken til at jeg har vanskelig for å følge med, er min nedsatte hørsel. Ellers ble jeg skuffet over at norske utflyttere så og si ikke likte å snakke norsk, men sjaltet over til engelsk så snart samtalen kom igang. Enkelte hederlige unntagelser var det jo, men mine søstre likte helst å snakke landets språk.

Men de som var født der borte, hverken kunne eller ville snakke norsk, det var i alle fall svært få unntagelser. Derimot forstod jeg på enkelte spesielle tilfeller at de gikk inn for det norske språket også for sine barns skyld, men da av mer ideelle grunner.

Jeg hadde håpet på å fått en viss kontakt med sildemelindustrien der borte. Hadde og rekamentskrivelse til hovedagenten for A/S Stord sine produkter, Mr. Loogwood, som jeg snakket med et par ganger, en meget hyggelig mann. Men noe sildemelindustri som var i drift var det faktisk ikke. Silden - Pilcard - som den kalles, var i de senere år praktisk talt forsvunnet. Og pussig nok brendte 2 gamle sildoljefabrikker der uken før jeg kom derned. Så vidt var den ene i drift delvis, og da det tok fyr i denne, stod formodentlig den andre like i nærheten.

Samtalene med Howden i Monterey og Loogwood i San Fransisco var interessante nok, men gav meg ikke noe særlig nytt utenom dette at sistnevnte selv hadde vært på Stord i 1948 og -51, noe jeg ikke visste om, så det kom nå helst overraskende på meg. Men det var svært interessant å møte herrene. Onar hadde jo hatt det så hyggelig hos Howden før krigen.

Den dagen jeg første gangen var hos Loogwood, fortalte han meg at han hadde da fått 3 brev fra S.B.J., med tildels interessant innhold, forstod jeg, og som han delvis refererte fra. Ellers var det ikke bare Pilcard'n som var blitt borte, men og sardinen, ja, i grunnen flere fiskesorter, bl.a. tunfisken. Dette var et problem, og som de hadde tatt opp til nærmere undersøkelse, bl.a. hadde myndighetene hatt en av våre eksperter et helt år derborte for å undersøke årsakene til at fisken ble borte - husker ikke navnet på ham nå. Men også derborte drev de på og merket fisk og sild for å kunne finne deres gang og opphold i havet. Derimot foregikk fisket rikere nord på Columbia-kysten og Labrador.

Jeg hadde da håpet å få sett noe mer av dette som hørte til min fagkunnskap når jeg kom til San Pedro. Men stort bedre gikk det nå ikke der heller.

Gjennom skipshandler S. Baardsen fikk jeg forbindelse med dr. Lassen, Vqn Camp Fisheris Co., der. Han er en betydelig størrelse i denne bransjen herover, har store fabrikker, store laboratorier som fremstiller syntetisk solubles etc., men helst nå flere hermetikk-fabrikker også andre steder på Vestkysten, helst sørover.

Men istedet for å la meg få komme ut og se sin industri, inviterte han på lunsj og en lengre samtale. Også en meget hyggelig mann som det var interessant å snakke med. Det forbløffende var at han og hadde vært på Stord, jeg tror det var i 1947.

Han nevnte og at da S.B.J. var her tidligere på året, fikk han snakke så svært lite med ham, da Mr. Loogwood la beslag på ham helt, ja, jeg forstod det så at S.B.J. hadde gitt uttrykk for dette at han dessverre var engasjert. Kom på om det var derfor han ikke ønsket at jeg skulle få se noe av det han stelte med, at S.B.J. ikke hadde noe tid tilovers for ham, men kan hende det bare var en tanke hos meg. Jeg hadde i alle fall hatt svær lyst til å se hans laboratorium.

Jeg spurte om han med sin syntetiske fishsolubles kunne fremstille den i konkurranse med naturlig, og det trodde han, men det var ikke enda så sikkert om den naturlige ikke fremdeles hadde vitaminer som en enda ikke hadde avsløret, nevnte noe om et vitamin (B 12 eller 13), fikk ikke helt tak i det, men slik omtrent falt samtalen.

Han kjente godt Eilif og Sand naturligvis, og spurte etter dem. Altså hadde jeg svært lite utbytte av turen når det gjaldt å få se noe i retning av denne slags industri, men det var da likevel hyggelig å snakke med noen av spissene derborte. Var som før nevnt dumt at jeg ikke hadde mer greie på disse herrer før jeg reiste.

California er kanskje den del av Amerika som er mest interessant. Foruten å ha sine grenser til Stillehavet, med prektige havner som t.d. San Fransisco o.l., ligger den samtidig så langt sør at en kan regne den nærmest som sydlandsk klima hvor det vokser nesten alle slags sydfrukter, flere slags frukt som jeg før ikke hadde kjennskap til. Derimot trivdes ikke epler og annen slags frukt så godt der, rimeligvis er klimaet for varmt.

Som før nevnt foregikk der i sin tid en intens gullgraving der. Å se all den roting i jorden mange steder - det så nærmest ut som der skulle ha gått svære oversvømmelser hvor grushaugene hadde satt grushauger i mange meters høyder på hver side i milevise strekninger. Hvordan denne gullgravingen egentlig foregikk, er jeg ikke så helt sikker på. Til en begynnelse var det nok helst nevene og grev de brukte. Men de rensset det alltid med rennende vann. Hvordan dette foregikk fikk jeg som før fortalt se. Gullet er nemlig adskillig tyngre enn alminnelig sten og grus, derfor ble dette liggende igjen i bunnen på rennen under vaskingen. Så ble bunnfallet i rennen samlet opp og videre behandlet i små flate skåler, fremdeles under vasking og på den måten at grusen ble skyllet ut over skålkanten, det skulle jo et visst lag til dette. Men her som ellers har ikke gullet alltid lykke med seg. En troverdig mann fortalte meg at folk regnet

med at det var tapt like mange penger på gullspekulasjon i California som det var utvunnet gull, noe som er svært sansynlig.

Det er fremdeles nok av gull i jorden derborte, men det svarer seg lite å arbeide med det siden gullet nå er fallt så sterkt i pris. Men folk regner fremdeles med at tidene kan forandre seg til det bedre på den måten.

Men så fant de "det sorte gull" eller oljen som den altså ble kaldt. Og da ble ikke gullfeberen mindre enn den hadde vært for det "gule gullet". Det var jo fremdeles jorden som gav, men nå var det ikke å grave som før, men bore store hull og suge det flytende stoffet opp. Dette var både lettere og mer interessant.

Dette kapitlet er altfor vidløftig å komme inn på her, men en kan visst vinne all slags ut av oljen snart. "Kampen om oljen" ble snart et verdensproblem, slik som admiral Nimitz i 1941 uttrykte det: "Krigens utfall ville bero på bønner, kuler og olje."

Det er nå en jakt etter dette verdifulle stoffet rundt hele vår klode. For få år siden trodde en at oljeholdningene i jorden ikke ville vare mer enn noen få år, men etter hvert er det funnet nye kilder, så tross forbruket har øket flere hundre prosent siden, synes beholdningene i jorden likevel å ha forlenget tidspunktet til dette er oppbrukt. En finner nå olje like ned til 17.000 fots dypde, rimeligvis finnes den vel enda dypere. Nå bores det ikke bare på landjorden etter den, men ute i havet langs Californiakysten bygges der nå boretårn hvor oljen suges opp. Naturligvis prøves det på alle måter å finne oljen. Noen er begynt å bore på skrå slik at en kommer under havflaten ute i sjøen, så her er nok av strid om hvor eiendomsgrensene går.

I nærheten av San Pedro så jeg hundrevis av boretårn, og enda flere punper som sveivet på sine tunge veiver for å suge oljen opp av dypet. Jo, California er visst fremdeles gulllandet. Ingen stat har på langt nær så mange biler forholdsvis som den, hvilket nok sier noe.

Et annet syn så jeg også i eller i nærheten av San Fransisco. Det var - ja, jeg vil nesten påstå at der var på tusenvis av "libertyships" som lå i rad og rekke fortøyet og tilsynelatende uten tilsyn eller vedlikehold. Om dette var tilfelle med alle kan jeg ikke si, men rimeligvis for manges vedkommende. Spurte ikke nærmere etter det, men kanskje de blir holdt vedlike som en del av U.S.A.'s beredskap. For meg som er glad i skip, og nesten føler med dem som et levende vesen, var dette nesten vemodig å se.

Så var jeg da kommet ombord i skipet som skulle føre oss til Europa, M/S "Bonanza" av Oslo, ca. 9.500 tonn d.w., 10.000 HK, og 17 mils fart, 6 måneder gammelt, og utstyrt med alt nytt så vel når det gjelder navigasjonsutstyr som ellers alt annet.

Disse linjeskip er beregnet på å ta med 12-14 passasjerer. Lugarene, eller rettere, salongene til passasjerene er førsteklasses, med hver sitt W.C. og styrt eller bad, alt er utsøkt fint på alle måter.

Bevertingen ombord står visst i høyeste klasse. Passasjerene blir mer å regne som et

sluttet selskap som gjør samværet ombord mer intimt enn ellers på et passasjerskip. På denne tiden av året pleier det helst være få passasjerer, så og nå, foruten meg er her et canadisk ektepar og en amerikansk general, dessuten en som skal gå fra i Panama. Det er eldre folk alle sammen, men meget hyggelige.

Vi brukte ett døger underveis til San Pedro eller Los Angeles Harbour som også byen heter. Her ble vi liggende fra lørdag morgen til torsdag kveld, meget last om en del trøbbel med lasterne.

Første kvelden var jeg til middag hos skipshandler S. Baardsen, det var hyggelig å møte ham, vi hadde jo så meget å snakke om både fra Herøysundet, hvor han hadde gått på skolen en tid, likeså fra Stord og Haugesund. Etter hva andre sa har han en solid forretning der. Han er visst en kontrast av sin far, tar ingen sjanser, men holder seg til det sikre og solide. Som han sa, han hadde helst lært av sin far den motsatte vegen. Onar hadde vært i San Pedro før krigen, og Gustav hadde ofte vært der.

Søndag var jeg i kirken, og heime hos pastor Stensnes fra Haugesund hele ettermiddagen, en mann som har gjort meget for sjømannskirken der og for sjøfolkene. En ny kirke hadde de bygget med store rommelige værelser for sjøfolkene. Søndag kveld var vi igjen i kirken, hvor jeg da holdt en liten andakt. Der var masse folk tilstede om kvelden, oppvartning og ellers litt av hvert som kunne hygge de tilstedeværende. Det var lenge siden jeg var sammen med sjøfolk i en kirke eller leseværelse som det kalles, og gledet meg over å få være med igjen.

Så tok det $7\frac{1}{2}$ døger langs kysten og ned til Panama. En skulle ikke tro dette, for en går jo nokså langt på denne tiden med 17 mils fart, nesten over Atlanteren. Været var fint, som det gjerne pleier å være på denne strekningen. I det hele tatt opplever en ikke de tildels svære orkaner på Vestkysten av Amerika som på Østkysten, der er mer rolig farvann. Altså er vi ferdig med Pacific Ocean, verdens største hav, og skal nå gjennom flaskehalsen - Panamakanalen - for å komme over i Atlantic Ocean - det mest beryktede hav på kloden, med sine spesielle lastemerker for skip vinters dag.

Vi begynte på Panama-kanalen i 11-tiden på formiddagen, og kom gjennom på 12 timer. Først ble vi løftet opp i ca. 86 fots høyde over havet gjennom flere sluser, og så bar det videre gjennom kanaler, noen utskutt i fjell, andre utgravd i jord. Stundom smalere, stundom gjennom større innsjøer. Disse innsjøer var før sumper hvor moskitos hadde sine ynglingsplasser, og som nær hadde forårsaket at hele kanalplanen holdt på å bli gitt opp, da det var tusenvis av mennesker som satte livet til grunnet moskitostikk. Jeg har tidligere lest at en gravplass der ble kaldt for Monkeyhall, fordi det ansees for den visse død å begynne i kanalarbeidet, og derfor var det apekattstreker å sette livet til der. Men så fant de på å sprøyte parafin på vanddammene, og det hjalp. Nå eksisterer det ikke moskitos lenger. Og disse svære sumpene er blitt til store innsjøer siden vannet innenfor kanalen er 86 fot høyere enn på begge sider.

Det arbeidet som her ble utført er vel ett av verdens mektigste, eller i alle fall var det den gang, og i 1913 ble forbindelsen mellom disse 2 mektige hav åpnet. Vegetasjonen her omkring er fabelaktig rik på grunn av ^{at} det forekommer så meget regn. Over alt var det grønt, tross det skulle helst ha vært vinter her, om en kan snakke om vinter i det hele tatt. Og der det ikke var dyrket, så det ut som urskog overalt med alle slags tresorter. Nei, vinter kan en vel ikke snakke om her, det ligger jo i tropene, og klær er naturligvis et nødvendig onde som en i alle tilfeller må ha noe av.

Ellers er her ikke mer enn et døgn's kjøring ned til Linjen, så dersom en hadde formådd kapteinen til å ta denne avstikkeren, ville en kunnet ha opplevd både Neptun og hele hans følge, og samtidig bli barbert på ekte sjømanns vis.

Så i østre enden av kanalen ble det igjen å ta disse 3 trinnene på hver 28 fot for å komme ned på nivået som Atlanteren lå på, dermed var vi i Det karibiske hav.

Det tok 40 timer ut til Curaçå, en hollandsk besittelse fra gamle sjørøvertiden. Øyen ligger på nordpynten av Syd-Amerika. En aldeles ypperlig havn med passende innløp, lett å forsvare i gamle dager. Dette viser og de festningsverk som er bygget på hver side, nå er disse bare et minne om gamle dagers måte å forsvare seg på. Men dette er nå en mektig oljehavn, med svære raffinierier, og hvor en masse skip anløper for å bunkre. Vi kom dertil om kvelden, og ble innbudt til sjømannskirken, ble traktert med kaffe etter å ha sett på lysbilder. Ved kaffebordet ble jeg sittende ved siden av en annen maskinist ombord på "Storanger", en forholdsvis ung mann.

Men som alle bergensere, var det lett å komme på talefot med ham, det vil si, han innledet med å undre seg over at det seilte så gamle folk til sjøs, og det var han visst ikke alene om. Jeg måtte naturligvis forklare mannen at jeg en gang hadde vært sjømann, men at jeg nå var passasjer og fra Stord. Det var 2 Stordabuer ombord hos dem sa han, bl.a. en 2. styrmann som han ikke husket navnet på. Jeg bad ham hilse begge to. Han var fra Måløy, men bodde på Laksevåg, kjente godt Voldenes og Innbjør etc., en hyggelig kar hørtes det ut for.

Etter kaffen ble der en del opplesning av assistenten, og litt fedrelandssang, men noen andakt til slutt ble det ikke. Ikke annet enn at vi ble minnet om at i dag var det 1. søndag i advent, og altså et nytt kirkeår, og så Fadervår og en sang til slutt.

For min del gikk jeg helst tom derfra.

Det har kommet for meg hvordan Rolf ville ha funnet seg tilrette i en slik stilling. På en måte ville det sikkert vært interessant for ham å komme i kontakt med sjømennene. Likevel tror jeg ikke at han ville ha passet inn der.

På en måte må sjømannspresten ta hensyn til 2 sider. De skal hygge for sjømannen slik at han finner seg til rette der. I film og lek og hva det nå kan være, må de strekke seg så langt at sjømennene ikke kjeder seg og heller søker filmteatrene. Å velge film er vel svært vanskelig, og det står vel heller ikke til deres rådighet hva en synes passer, det vet jeg ikke noe om forresten, men rimeligvis er det vel hovedkontoret som sender disse ut. Men etter en noe tvilsom film, eller en lek som ikke er helt på sin

plass, da for presten å ta opp tråden til en god andaktsstund, kan være vanskelig nok. Lykkelig da den prest eller assistent som har et lykkelig grep på arrangementet og forsamlingen, slik at ikke andakten blir bare en avslutningsseremoni uten ånd. Men i lengden tror jeg det vil ta på dette å veie frem og tilbake mellom det som passer og ikke, et problem som våre forkynnere heime ikke vet om eller strever med. Nå har jeg selv den erfaring at sjøfolkene selv er nokså fint innstilte overfor hva som passer på et leseværelse eller ikke, derfor tror jeg ikke presten skal være så levende redd for å støte sjømennene fra kirken selv om ikke alltid filmene er så pikante.

Så er vi da ferdig med forbindelsen fra land, og skal sette tvers over Atlanteren. Men først blir det å gå over Caribian-sjøen. Dette er sydligste delen av den del av Atlanteren som omsluttet av de Vestindiske øyer, og det har tatt oss omkring 3 dager å komme over. En masse flyvefisk har fløyet rundt skuten, men helst små. Kommer den for nær skuten, ser det ut for at den søker opp i luften, for der går det formodentlig hurtigere å komme bort fra dette fæle uhyret som uforvarende kommer over den. Men så er nå likevel sikkerheten bedre under vannet, for kolossen ser enda fælere ut oppe på overflaten, og så er det best å komme ned igjen. Vi har hele tiden hatt frisk vind fra øst, nemlig noe av N.O.-passaten. Den får vi vel og ha noen dager etter at vi er kommet ut i Atlanteren. Men vi styrer N.O., og passatretningen her vest er helst øst, så det går bra forover.

Den 30. november 1953

I dag kl. 10 passerte vi Sambrero, den siste øyen av de vestindiske. Nå regner vi med at det skal ta 11 dager til Antwerpen, så nå er det å telle på dagene. Det har vi forresten gjort lenge. Vi har fremdeles passatvinden halvveis mot oss. Denne vinden som var alle langfarende seilskuters store trøst, kom de opp i den, enten NO eller SO passaten, kunne de sette kursen fast for uker eller månedsvis, stille skjøter og brase seilene uten å behøve røre ved dem i lange perioder. Vinden var stødig såvel hva styrke som retning angikk. Men vi har ikke bruk for den på den måten som våre gamle kolleger i seilskutetiden. Der imot kommer den vel med til å svale varmetrykket når en har en tur på dekk.

Tenkte flere ganger mens vi var under land at jeg fikk kjøpe meg en lue, for jeg kunne jo ikke gå i hatt til stadighet, men alltid glemte jeg det. Så måtte jeg naturligvis - jeg som alle de andre ombord - gå barhodet. Og det har gått fint. Jeg behøver heller ikke ha så stor omsorg for hårfasongen, for om vinden rusker i hårtottene, er det i grunnen så lite igjen at noen ufasong blir det ikke likevel. Verre blir det når en kommer opp i kulden, men jeg forstår nå ikke hvorfor ikke jeg kan gå barhodet som all ungdom, jeg har sannelig ikke noe å skjemmest over når det gjelder mengden.

Så kan jeg nok tenke meg at mange vil spørre meg om mange ting der borte fra, t.d. om maten, hvordan det gikk med den. Til det kan jeg svare at det var ingen vanskeligheter således. Det verste var at de ville så svært gjerne at jeg skulle spise meget. Og så hadde de flere slags retter enn vi, gjerne en 4-5 retter til hvert mål, flere slags

corn-flakes og havrenøtter etc., frukt i flere slags former. Men først og sist var det kaffe. Hadde ikke visst at det var så meget kaffedriking i Amerika. Alt var ellers svært fint tillaget, d.v.s. fra kjøpmannen eller grosseristoresen. Å komme inn på en av disse var virkelig interessant. Alt var innpakket i selofanposer, til og med brødet som var skåret i skiver. Du kunne hjelpe deg sjøl i disse "supermarkeds", ofte stod det en hendig liten vogn til din rådighet som du kunne ta med deg rundt å putte ned i den etter som du fant saker du trengte, og utvalget var flere hundre slag. Når du så hadde fylt kjøredningen, som var like nett og praktisk som det du hadde samlet i den, var det å gå til kassereren, og han ordnet da med resten. Den lille betjeningen som var der var helst til å rettlede kundene, hvor de kunne finne det eller det. Den som kunne ha det slik i Norge, det var i alle tilfeller svært hygienisk. Men der er for små forhold antar jeg, likevel kan jeg tenke meg at det kommer med tiden. Det var slett ikke billig noen ting, og den slags tilstelning fordyret naturligvis sakene. Men smøret syntes alle å spare på etter oppdekningen å dømme, for det var bare en liten klatt passende til en skive som ble satt frem.

Så spør naturligvis damene hvordan jeg likte deres søstre derborte. Sant og si, noen inngående studie gjorde jeg ikke i så måte, hverken i utseende eller kledrakt. Men det var lett å se *forskjellen*, at hverken moter på hårfrisyre eller klær hadde noen standard iblant "mannen i gaten". Annerledes kunne det naturligvis være i selskapslivet, for ikke å snakke om de som satt i bilene, men de så jeg jo ikke.

Dersom en sammenlignet sånn ved å ta "gatebildet" når det gjaldt kvinnens utseende og satte dette ved siden av skandinavisk og germansk, var der tydelig forskjell. Vi ville helst si at de så dårlige ut, altså tynne og gjerne tilmalte, de lignet damefigurene i utstillingsvinduene, så formodentlig skal det være så.

Men dette naturlige, litt fyldige kanskje, med naturlig rødme i kinnene, helst kraftige skikkelser - nei, la meg helst slutte med hva jeg mener, det kan gjerne misforståes. Men en ting vekte min oppmerksomhet, at så mange eldre kvinner hadde helt grått hår, og til en begynnelse antok jeg som sikkert at dette måtte være en mote, men det var visst ikke det, hvordan det nå kunne ha seg.

Men alle steder hvor en kom, enten i offentlige kontorer, hoteller eller restauranter, så var alltid folk vennlige og smilende, ingen overlegen mine eller kostbarhet.

Nå skal en ikke vente å finne noen standardtype i U.S.A., hverken av mann eller kvinne. Her er jo en sammenblanding av nær sagt alle slags nasjoner, i alle fall nord-europe^{re}, så en finner skandinaviske typer, ved siden av sydlending, finner, tyskere, engelske o.l. og så en sammensatt ubestemmelig type.

I de senere år, særlig da etter krigen da negrene ble satt på lik linje med de hvite, er det blitt en hel invasjon av negrer i California, der klimaet og natur ellers passer godt for disse. Hvordan folketyperne skal se ut der om hundre år eller så, undrer meg. Og kommer en lenger sørover til Syd-California og videre, så er oppblandingen i full blomst. Der er negrer, indianere, spanjoler og hvite eller nordeuropere om hverandre,

og såleis alle kulører.

Så er det kanskje noen som vil vite mitt syn på kirkeforholdene der borte, og hva inntrykk jeg fikk av Guds rikes arbeid. Men jeg tør ikke ha stort å uttale om dette, de spredte inntrykk jeg fikk kan ikke gi noe inntrykk i så måte.

Selvfølgelig var jeg sterkt interessert i dette, og såvel snakket om det med slekt og venner, som besøkte en del kirker, og således så og hørte. De jeg besøkte var norske eller skandinaviske.

Den første jeg var i var Eau Claire, en stor kirke som nettopp var restaurert innvendig, og samtidig moderniserte, og tok seg meget godt ut. Det var og denne dagen konfirmasjon, og fullt besatt over alt. Konfirmantene hadde fotside kvite kapper, som det har vært skrevet en del om heime, og det tok seg virkelig godt ut.

Det var to sangkor som hørte kirken til, et med ganske unge medlemmer, og et noe eldre. Disse hadde og fotside mørkerøde kapper. De sang fra koret, hvor det var spesiell plass for dem på hver side. Deres måte å stille opp på, rolig og disiplinert på hver sin plass i koret, tiltalte meg. I det hele tatt fine former for en gudstjeneste.

Senere var jeg i to nybygde kirker, en i Longview og en i Portland. Begge hadde tilfelle en helt ny korutsmykning, noe i likhet med kirken i Eau Claire. Dette var også tilfelle med den kirken som Bjarne hadde bygget i San Fransisco for en metodistmenighet.

Så en innvendig i kirkene, var alt treverk, som gjorde dem triveligere og varmere å se til. Prekestolene stod på gulvet i koret uten noen slags opphøyning. Naturligvis besørget høytaleranlegget prestens tale til menigheten, så for den saks skyld behøvde han ikke stå så høyt.

Til kirkene hørte en hel del rom som var bygget i forbindelse med, og en del av kirkehuset. Metodistkirken som jeg nevnte var tilbygget med prestebolig. Den jeg var inne i i Portland hadde ikke mindre enn 22 rom, utenom selve kirkeskipet.

Marie Dagsland, som viste meg rundt, orienterte meg om bruken av hvert rom. Alle rom var smakfullt innrettet, og alle hadde sin spesielle benyttelse, fra barnekrybbe til festsaler. Der foregikk i sannhet et stort og vidstrakt arbeid, kristelig, sosialt og menighetsmessig sett. Ved gudstjenesten var kirken godt besatt. Alt var på engelsk i alle kirker jeg var. Liturgien var for det meste lik vår, men kortere. Barsedåpen ble holdt før prekenen, og foreldrene bar selv barnet. I metodistkirken jeg har nevnt, tok presten selv barnet i armene når han døpte det. Kan hende de har samme skikken heime og for det jeg vet.

Så langt jeg hørte prekenen, var denne alvorlig og god i alle kirkene.

En tiltalende skikk var at presten, mens avslutningen foregikk, gikk ned til utgangen og hilste på folket og snakket om forskjellige ting som hadde interesse for arbeidet i kirken, forstod jeg.

De fleste kirker forstod jeg hadde sangkor, hvor sangerne var kledd i røde kapper under gudstjenesten. Kollekten som ble tatt før prekenen, så vidt jeg husker, ble tatt på den måten at 2 eller 4, helst unge menn, gikk i prosesjon opp til alteret og fikk hver sin kurv av presten, hvoretter de gikk ned gjennom benkeradene og tok opp kollekten, hvorpå

de igjen i prosesjon kom tilbake med kurvene og leverte disse til presten, idet han samtidig velsignet gavene.

Marie hadde nok meget med arbeidet i kirken å gjøre. Dette sa hun ikke, men jeg forstod det likevel. Deres yngste sønn, Malvin, hadde med kassen å gjøre. En dag var presten og på besøk i heimen. Da sa hun til ham at han måtte ikke snakke så fort når han preket, dette var han enig i. Ellers sikkert en dyktig prest, en ungdom nylig kommen dertil. Jeg hadde inntrykk av at en hel del utflytterfolk går inn i menighetene der borte, det er liksom et fast punkt i dette for mange, og har noe hjemlig med seg. Og når en så husker på at her drives svært lite kristelig arbeid utenom kirkene, er det ikke rart at kirkens arbeid der blir omfattende, også filantropisk.

Nå er det ikke så at det bare er de eldre som går i kirken her, det var et stort islett av unge, som og deltok ikke bare i gudstjenesten, men og i arbeidet. Gud give det og måtte bli mer av dette heime.

Så kunne og kanskje noen spørre hva jeg nå tenkte og så på Amerika som innflytterland? Jo, visst er det et veldig rikt land, og mulighetene er selvsagt meget større derover enn heime. Men ingen, eller svært få kommer til noe derover heller, uten å henge i, helst hardere enn heime. Men mitt syn er fremdeles det samme som alltid, jeg har fremdeles ingen ting til overs for emigrasjon dertil.

Jeg kan godt forstå de som reiste dit bort for 40-60 år siden, da var tidene heime svært vanskelige. Men selv da var det titt svært vanskelig å gjøre noen suksess der borte. Visst tjente de penger, men disse gikk nå helst etter hvert, i alle fall for familiefolk. Visst er det romsligere der borte enn her i sin alminnelighet, folk behøver egentlig ikke nekte seg noe sånn til daglig. Men i grunnen er ikke forskjellen der og heime så stor, og romsligheten er slett ikke nødvendig, ingen kan spise seg mer enn mett der borte heller, og gjør de det, går det helst utover helsen.

At ikke så få av emigrantene som kom over har gjort det godt og kommet frem, skyldes at mange av disse var noen av de som både hadde anlegg og energi til å komme frem. Tenker på Alfred og Bjarne. Hva kostet det ikke dem å ta likesom til med ABC, derborte, arbeide seg frem gjennom skolene, samtidig å henge i såvel for å leve og betale skolene, og så gå til topps med høyeste utdanning, det er jammen godt gjort.

Men mon ikke disse karene hadde kunnet gjort noe av livet og heime. Likevel tror jeg nok at forholdene derborte har en mer stimulerende evne enn heime.

Det ble jo snakket av og til om å flytte heim til Norge på sine gamle dager, især siden skatteforholdene nå er blitt romsligere for slike. Tenkte og på dette for Bjarne og Alfreds vedkommende alt før jeg reiste heimefra, og vi snakket litt om det også. Men jeg var og er redd for at det slett ikke er sikkert om de ville trives heime etter alle årene der borte, noe de selv også var enig i.

Inne i Herøysundet er snart ingen igjen av våre, og det var vel egentlig der de ville ha følt seg mest heime. Der imot tror jeg nok de ville trives bedre på Stord, både

fordi stedet er mer bymessig, og at de hadde en hel del slekt og venner her. Likevel ville jeg ansett det som et vågespill, heller ikke tror jeg de selv hadde ofret dette noen tanke.

Ja, så bærer det heimover, og ikke bare det, men og "heim til Jul". Er det en overskrift som tar en om hjerterøttene, så er det vel denne. Og få overskrifter er vel mer nyttet enn denne.

En gang i mine skipperdager skrev jeg et stykke i et sjømannsblad med denne overskrift: "Når det bærer hjemover". Stykket hadde vakt mer oppmerksomhet enn jeg ante, kanskje det var overskriften som hadde tilkalt oppmerksomheten. Allikevel føles det ikke slik som da jeg i gamle dager var på reise heim, her er noe som mangler, den fryden som jeg hadde før er borte. Jo, visst gleder jeg meg til å komme heim å møte dere alle sammen, og alle sammen like meget. Hvor glad er jeg vel ikke for at det er så, og takknemlig til Gud for det. Skulle jeg gjøre en liten unntagelse, måtte det være lille Mathilde - enten det nå er navnet eller jenten som gjør det er jeg ikke sikker på, helst begge deler. Men det unnskylder nok dere andre, hun kom jo som en liten erstatning for det jeg mistet, derfor ser jeg henne slik.

Jo, Heim og Jul - to av de ord som setter minner og fantasi i sving sterkere enn alle andre ord, det måtte da være ordet Mor som har sterkere klang. Men fryden - den som fikk meg til å synge og fantasere finner jeg ikke igjen. Kanskje kommer det for en del av at jeg er blitt gammel - begeistringens ild luer ikke lenger som før - bare glør og sluknende branner igjen.

Å, nei, jeg vet hva det er - det er mor som er borte. Hun hadde fremdeles - det føler jeg for visst - vært i stand til å fått begeistringens ild til å flamme som i gamledager. For meg var hun like tennende, like vakker, tross krumbøyd og sammenskrukket, øynene hennes var de samme, selv om ungdomsgløden i dem var sluknet, de fine hendene var de samme, og stemmen likedan, om enn noe svakere.

Men det vil bli ved en annen reises slutt jeg skal møte henne - når min livsseilas over livets store hav er over, og jeg havner heime hos Gud - da skal hun stå på bryggen og ta imot meg - sammen med de andre. Da er atter ungdommens glød i hennes øyne tent igjen, ingen svakheter eller merke etter slit og alderdom å finne, alt er nytt der.

Ja, min livsseilas, hvordan ser den egentlig ut til å bli. Det bærer naturligvis nærmere havnen for hver dag - kanskje jeg alt "er i le av land". Eller er her flere stormer i vente? Stundom under jeg meg over at "jeg flyter" etter alt gjennom 70 år, etter alle små og store havarier gjennom årene - åndelig som materielt, tenker på hvordan jeg noen ganger var på nippet til å gå under, eller hvor nær jeg var til å gå på land!

Så har Gud hjulpet inntil i dag, han som jeg overgav alt til i yngre år har ledet min seilas inntil i dag. Slett gikk det ikke som jeg tenkte eller ønsket, langt derfra. Men min store forvissning er at jeg vet Gud lot det gå så som det tjente meg best for tid og evighet. Jo, jeg skulle vel egentlig være ferdig med de store stormer som er så

gammel. Mitt livsområde er vel snart bare familiehavet - et nokså innskrenket område i grunnen.

Men dette farvann kan være vanskelig nok mang en gang. Ikke minst i en så stor familie som vår, med nye innslag av krefter fra forskjellige kanter som kan forårsake farlige strømninger i farvannet. Eller sette luften i bevegelse så det kan ryke opp til uvær eller survær i lange perioder. Alt dette kan være leit nok, ikke minst for en gammel som ønsker å seile i maks vær. Derfor ber jeg Gud gi dere mine kjære barn og svigerbarn vilje til overbærenhet med hverandre, og til å ta alt opp i beste mening. Vår kultur har ikke bare gitt oss samfunnsgoder, den har og tatt. Blant disse er kravet til samhold innen familien. I primitive samfunn var familien en sterk faktor i selve samfunnsstrukturen, en enhet så sterk at den virket direkte på samfunnets ve og vel. Familien var ikke bare en maktfaktor utadtil og i sosial retning (den mann ble prist lykkelig som hadde mange sønner - som piler i sitt kogger). Den hadde ikke bare ansvaret for medlemmene når det gjaldt eksistensen, men og medlemmenes rettsforhold utadtil, derfor var samfølelsen så intim og ubrytelig. Nå er det svært lite igjen av dette, samfunnet er blitt den store familie, der skulle vårt rettsforhold og sosiale ve og vel være sikret, familien med blodets bånd er sjaltet ut som samfunnsfaktor. Resultatet er at vi holder på å miste noen av menneskets fineste oppdrift - familietradisjonen.

Et ordspråk sier at en kjetting ikke er sterkere enn det svakeste ledd, hermed har vi ansvaret lagt på hver av oss som familiemedlemmer.

Det synes som om folk våkner og er blitt oppmerksom på dette uheldige forhold, for rett som det er ser en gjerne at en familie lager til store stevner hvor slekten i kanskje flere generasjoner setter hverandre stevne. Disse familiestevner forberedes nok lang tid i forveien, for ikke sjelden er der også innslag fra Amerika.

En annen ting er og kommet mer på mote - nei, det er vel ikke bare en mote - det er helst savnet og trangen etter å få føle mer av det Gudgivne familiebåndet - dette at så mange begynner å interessere seg for slekts- og familiehistorier. Det å nesten ikke vite sitt opphav, hvor en egentlig stammer fra, skulle i grunnen føles så rotløst og nedverdiggende for et normalt menneske.

Da jeg nå har besøkt mit slekt i U.S.A., forekommer det meg at de slett ikke ville blitt mottatt på slik måte om de kom heim som jeg er blitt av dem. De har møtt meg med en hjertelighet og glede over gjensynet som har gledet meg stort, og over alt bad de meg stoppe lenger, ja, var nesten lei over at jeg reiste så snart. Jeg gjentar, de ville ikke blitt mottatt med så stor hjertelighet om de kom heim, og knapt nok ville de blitt bedt om å stoppe lenger som jeg.

Hva kommer dette av? Vi som er omgitt av slekten vår hver dag, føler ikke savnet etter familiebåndets glede som dem. Og at de har måttet trekkes med dette savn i mer og mindre grad all sin dag der over er vel ikke tvil om, derfor er det så kjærkomment for dem. Altså igjen et sterkt bevis for familiebåndets finhet og verdi.

Den 8.12.-53

I dag går vi over Franskebukten. Og imorgen er vi den Engelske kanal. Så skulle vi være fremme i Antwerpen 10. desember.

Siden styrmannsstreiken allerede hadde stoppet ruteskipet som jeg hadde tenkt å gå heim til Oslo med fredag 11., var jeg bestemt på å ta fly i stedet, og ville da ha vært heime rimeligvis lørdag den 12. Men nå når streiken er avblåst, kan det likevel hende at jeg kommer til å ta sjøveien. Det er nemlig så at tar jeg fly, må noe av tøyen bli igjen ombord, og det er nå så som så. Altså får jeg se etter hvert, men ombord blir jeg ikke lenge etter at vi er kommet til kontinentet.

Ja, Franskebukten; dette beryktede havstykke. I dag ligger det smilende og rolig så en kunne få seg til å tro at det ikke fantes vondt i det - kanskje vil det gi meg et godt inntrykk siden det nok er siste gangen jeg reiser over det - akkurat som jeg så Nord-Atlanteren gjennom skydekket så stille og innbydende da jeg for over. Jo, slikt skal en jo være takknemlig for - en smilende avskjed. Men det skal og sies, at det var slett ikke deres skyld at det ikke gikk galt med oss - de gjorde sannelig sitt beste for å begrave oss stundom. Derfor kommer de gamle minner frem nå under overfarten.

Ja, hvor mange ganger har jeg vel tråkket over Franskebukten? Det må nå vel være minst et halvt hundre - kanskje det og var her jeg har vært nærmest en våt grav, slik står det i alle fall for meg.

Ja, hva opplever en vel i slike stunder, som setter uutslettelige minner etter seg; det kan være mange. Men ett husker jeg fremfor andre - det var at jeg glemte meg selv - at mitt liv kanskje nå var slutt. I stedet kom det en svær angst over meg ved tanken på mannskapet - at disse nok ikke var beredt til å dø - det ble ikke en bønnekamp for meg selv, men for dem, at Gud måtte spare dem. En glemmer heller ikke den følelse en har etter å ha overstått kampen på liv og død, som endte med at vi seiret. En slik seiersglede over elementene har i grunnen noe verdifullt med seg, det gir selvtillit og livsmot for kommende dager.

Den 9.12.1953

Vi er kommet inn i Den Engelske Kanal, fremdeles strålende vær. Har nettopp vært oppe på broen sammen med kapteinen og orientert meg om disse nye navigasjonsinstrumentene som brukes ombord, rimeligvis vil disse bli påbudt i alle skip i utenriks fart snart. For å nevne ekkoloddet først. Dette beskriver bunnen på et papir, så en kan se dybden etter hvert som en går fremover. Setter en loddet på „for“, blir bunnen mer nøyaktig avmerket, det så ut som om vi gikk over et vrak nettopp, for det ble noen kvasse forhøyninger på 10-15 fot.

Vi kan nå ikke se land med øynene eller kikkert, men det ser en i radaren. Viseren som sveiver over området vi seiler over, og kan stilles inn enten på forskjellig målestokk av kvartmil, blinker med en viss lysning når den passerer over land eller skip som er innenfor området. Dag eller natt eller tåke har ikke noe å si for radarens øyne, den

ser like godt. Altså behøver en ikke - om det hadde vært tåke - behøvd å stå med øynene eller ørene på stalker for å oppfange tåkesignaler fra skip eller land, eller om mulig få øye på en likegyldig fisker som ikke gidder hverken gi signaler eller forsøke å komme seg av veien. En behøver heller ikke gå å verke for at det kanskje var det sikreste å ta ett loddskudd, naturligvis med patentlodd, men også det var en hel ståhei, så en kvidde seg og med det. Nå sier kapteinen at disse lenger ikke er påbudt ombord. Disse som vi da jeg begynte til sjøs, syntes var svære greier.

Så er her et utall av radiostasjoner hvor en kan peile seg til den nøyaktige posisjon når som helst. Dette hadde da vi og på "Ronald", så det kjente jeg da til. For meg står det slik at det skal noe til å seile seg på land med slike hjelpemidler, så nå står det helst igjen på menneskemateriellet.

Den 13.12.1953

Jeg er ombord på M/S "Bretagne", en rutebåt som trafikerer mellom Antwerpen og Oslo, og hører til samme selskap som "Bonanza". Vi kom til Antwerpen den 10. ds., og gikk derfra den 11., men tåke har forsinket oss, så vi vil ikke være i Oslo før i natt. Så regner jeg med å komme med nattoget imorgen kveld, og så tirsdag 15. ds. heime.

Det passet altså godt med leilighet å komme heim fra Antwerpen, for å bli ombord på "Bonanza" til den kom til Bergen ville jeg ikke klart, det ville først blitt den 19. ds. "Bonanza" var ellers en deilig båt, og hele mannskapet var prektige mennesker, med fine forhold ombord fra kapteinen og nedover, så for den saks skyld kunne jeg saktens stoppet ombord, men det er rart når en er kommet så nær heimen, en kan ikke vente lenger enn høyst nødvendig.

Da dette er en tid hvor folk reiser lite, er her bare noen få passasjerer ombord, men neste tur - juleturen, vil det nok bli noe annet. Derfor er det heller ikke noe særs julestemning ombord.

Vi har et storartet fint vær. Det ser ut til at også Nordsjøen vil vise seg i sin fineste form når jeg nå rimeligvis reiser også den for siste gang, enn skjønt, hvem vet -?

Hermed skulle så å si denne turen være slutt. - Alt har da gått svært fint på alle måter, men som før sagt, har ikke turen vært nettopp makelig på en måte sett. En må liksom alltid være opplagt når en reiser blant fremmede, det er ikke som da en var yngre, da alt falt så lett, særlig har naturligvis språket eller rettere sagt hørselen gjort at jeg har måttet anstrenge meg for å kunne følge med. I grunnen har det vært engelsk hele tiden kan jeg si, inntil her ombord, for ombord i "Bonanza" var passasjerene engelsk-talende, derfor ble språket der engelsk. Jeg forstår nå at det ikke lenger er så lett å ta etter språket som i gamle dager. Likevel faller det som før nevnt ganske lett for meg å snakke det. Så får jeg kanskje ikke så meget bruk for det for mitt vedkommende heretter.

Men hvis jeg ikke ser feil, tror jeg at jeg ser eldre ut nå enn da jeg reiste, håret synes jeg er både grånet og blitt tynnere.

Når jeg nå tenker tilbake på mitt sjømannsliv, så var det bare Gud som laget det slik at det gikk godt, for jeg var dristig og risikerte ofte alt for meget. Stundom tok jeg kommandoen fra losene, og stundom gikk jeg uten los når disse ikke ville gå til sjøs med meg.

Stundom gikk jeg med altfor lite bunkers, så jeg kunne ha risikert det verste, og så stakk jeg til sjøs uansett været. Men skulle jeg ha beregnet eventuelle følger - vel det hadde kanskje gått like godt.

I grunnen har det vel helst vært slik med meg at jeg har beregnet følgene alt for lite, og så har Gud måttet gripe inn og gjort det beste ut av det. Eller er det så at mine gjerninger hadde Gud lagt tilrette for meg, slik at jeg skulle "vandre i dem" som det står i Guds ord. I grunnen våger jeg nesten ikke å tenke så stort. Men Gud er så visst ikke uinteressert i vårt sosiale liv mindre enn vårt åndelige, derfor må jeg tro og takke for alt.

forretning i bransjen og reklamerte for pressen min, besøkte jordbruksskoler og snakket med styrerne om mine saker.

Så var det da forretningen. Denne ble langt fra det jeg hadde regnet med. Det skulle en del jern til hver presse, og dette steg nokså meget i disse årene, noe som gjorde det vanskelig for meg å få salg istand til slutt. Det ble og dyrt for meg å få mine saker laget på A/S Stord. Å legge på prisene var og vanskelig å gjøre. Kr. 15.000,- for pressemekanismen var et helt beløp for bøndene i de dager. Jeg antar jeg solgte en 70 presser, hvorav visst nok 10-12 her på Stord.

De fleste av disse er fremdeles i bruk, og jeg har snakket med noen av dem som fremdeles driver dem, at de er greie nok. Jeg var begynt å arbeide med elektrisk drift av dem, men dette ville blitt for dyrt.

Fremdeles ser jeg av tidsskrifter at dette med hårdt press er i skuddet.

Havnestellet

Noe som og kom til straks jeg sluttet på A/S Stord var at jeg kom inn i såvel Heradsstyret som kaistyret igjen. En Qvisling-ordfører hadde sjaltet meg ut av disse under krigen. I kaistyret valgte Heradsstyret meg inn som formann. Det hadde av og til kommet for meg at vi burde få istand et havnevesen her på Stord. Jeg tok dette opp i vårt styremøte. Vi ble da enige om å sende "ei føreteljing" til Heradsstyret om dette. Dette gikk inn for saken, og jeg ble anmodet om å få dette istand. Det ble et helt arbeid med det. Jeg innhentet først opplysninger fra Havnedirektøren i anledning saken. Så vendte jeg meg til enkelte havnestyrer som var av samme størrelse som vårt kunne bli.

Så var det å arbeide ut havnelover for stedet. Da Heradsstyret hadde vedtatt at her kun skulle benyttes nynorsk i administrasjonen, måtte disse og være i samme språkform. Dette var også et helt arbeid, men noen av guttene mine var da heime, så de hjalp meg med det.

Et havnestyre har visse myndigheter innenfor det området som blir tillagt dette. Utenom at dette området strekker seg til høyeste flomål, kan grensene og strekke seg til veg eller gate som ligger langs sjøen. I alle tilfeller kan ingen eier foreta reguleringer eller oppføre bygninger etc. uten dette er godkjent av Havnestyret. Vi var litt usikker på om her ville komme inn protester fra eierne av sjøgrunnen som på denne måten mistet sin selvbestemmelsesrett over slike områder, men ingen slike kom.

Tidligere var ansatt en kaibetjent som skulle ha tilsyn med kaien, venterommet, fjøset etc. Nå ble dette å omorganisere slik at kaibetjenten ble havnebetjent, men han skulle ivareta sine tidligere bestillinger, uten om at han fikk nye oppdrag å kreve inn tilfeldige havneinntekter fra fartøy som anløp her. Likeens skulle han notere alle anløp fra rutefartøyer her. Selv førte jeg bøker over alle anløp, inntekter o.l., samtidig førte jeg all korrespondanse som meldte seg, altså administrasjonen. Der imot var kassaregnskapet underlagt ~~havne~~kassereren i *Kommunen*.

Altså var jeg både styreformann og havnefogd til en begynnelse. Jeg ville først se hvordan havnestellet ville utvikle seg før jeg gjorde noen forandringer med dette. Men det ble ikke til at jeg søkte om noen offentlig godkjennelse av stillingen som havnefogd, men nyttet tittelen ved siden av "fungerende". Jeg var allerede da bort imot 70 år, og regnet med at jeg ikke kunne ha det så lenge. Ikke desto mindre ble jeg stående i disse stillinger til jeg nå skriver dette - 83 år. En ny mann er ansatt som havnefogd, vi venter bare godkjenning fra departementet for at jeg kan bli avløst. Men som formann må jeg stå ut 1963, om jeg ellers kan det.

Til en begynnelse forlangte jeg kr. 2.000,- pr. år. Senere er det blitt forhøyet til kr. 4.000,- de siste årene. Men den nye lønnen til min avløser må bli betydelig større enn det jeg har hatt.

Kaiinntektene da havnevesenet overtok var omkring kr. 25.000,- men kom med en gang opp i det dobbelte så snart vi hadde fått organisert oss, og ikke lenge etter opp i kr. 100.000,-. I flere år har de nå vært like opp i kr. 150.000,-, men har helst

holdt seg omkring kr. 120.000,-. Nettoinntektene har variert omkring de 50.000,-, som er benyttet til utbygging av havnevesenet sine prosjekter.

Siden Havnevesenet tok til, er såvel Naustneskaien som Notahaugkaien bygget. Og nå i disse dager Skotteflumoloen. Ikke så få eiendommer er kjøpt av havnestyret, og som er disponert på forskjellig vis.

I alt må en si at havnevesenet har vært en god forretning for Stord Kommune.

Grand Hotell

Det var i 1946 at banksjef Høyland i Sunnhordlandsbanken spurte meg en dag om Indremisjonen hadde interesse av å kjøpe Grand Hotell, som da skulle selges. Jeg svarte at vi hadde det, og at han skulle få høre fra meg straks.

Omtrent samtidig kom det frem i et formannskapsmøte at kommunen burde kjøpe Grand, da en hadde sterk bruk for det til kontorer og annet. Flere anbefalte dette, jeg sa ingen ting om Indremisjonens interesse i det, men ordfører Høyland spurte meg om det var så at Indremisjonen var interessert, han hadde hørt rykter om det. Jeg svarte at det hadde vi, men ville ikke komme i vegen for kommunen.

Hertil ble det svart, at dersom Indremisjonen ville kjøpe og drive det, var det beste godt nok, vi hadde bruk for hotellet som sådant. Hermed var det i orden fra kommunens side.

Dette hotellet hadde i en del år hatt et par eiere som ikke tok hensyn til rimelig orden, så det hadde helst et dårlig ord på seg. Under krigen hadde tyskerne bodd der, noe som ikke skulle forbedre ryktet. Og da krigen sluttet, flyttet den norske Marine inn der et halvt års tid. Styrerinnen fikk ikke drive det lenger, derfor skulle det selges.

Som formann i Indremisjonen sammenkalte jeg til ekstraordinært årsmøte, og la frem mine planer om kjøp, og at vi måtte se å få Indremisjonssamskipnaden med. Kan ikke huske dette nå, men rimeligvis hadde jeg alt kontaktet Sandvoll, formannen i Samskipnaden, og fått hans tilsagn om å være med. Årsmøtet gikk samstemmig inn for kjøp (unntatt en mann), og det ble valgt et foreløpig styre, med meg som formann. De andre var talloppsynsmann Br. Nielsen og Mikal Bjelland. Hermed gikk jeg inn i et arbeid som skaffet meg mye sut og strev, ja, mye uhygge på mange måter. Men jeg så stort på dette, og gikk inn for det for fullt.

Så gjaldt det å få kjøpet i orden. Samtidig som vi overtok hotellets lån i Sunnhordlandsbanken, skulle vi betale eieren, fru Danielsen, kr. 40.000,-. Tilsammen betalte vi da noe omkring kr. 75.000,-. Til dette kjøpte vi inventaret i hotellet, men dette var helst dårlig, så det ble å kjøpe så og si helt nytt. Hotellet var helst i en miserabel forfatning etter at tyskerne hadde bodd der, og siden den norske Marinen. Men vi visste hva vi gikk til, det ble å koste en hel del på huset før en kunne være kjent av å benytte det til hotell.

Alle ganger og de fleste rom ble kledd med huntonitplater og malt overalt. Takene i enkelte rom ble senket, og ellers mange ting ble satt i stand, så vi syntes til slutt at det så ganske bra ut. Penger til dette fikk vi låne av Sandvoll, han hadde da en del kapital som skulle nyttes til utvidelser på Framnes senere. Fru Danielsen skulle ha sitt over 10 år.

Naturligvis forble huset gammeldags på mange måter, bl.a. var det hverken varmt eller kalt vann til rommene. Dette og forskjellig annet ordnet vi etter som vi fikk råd og anledning til. Fortjenesten ble ikke så stor, likevel ble det noe som vi benyttet

til utvidelser og forbedringer. Men det ble snart for lite med rom, og så innredet vi 3. etasje, som til da helst var nyttet til klestørk. Noen få rom var der fra før, nå innredet vi hele etasjen til rom. Disse ble helst nyttet til tjenerpersonalet.

Like fra starten hadde vi tenkt på å utvide på ett eller annet vis, helst da å bygge en fløy på huset. Men så ble vi tilbudt Knud Dahls villa som stod like ved hotellet. Dette var helst et eldre bygg, men for vårt vedkommende ville det være bra som avlastning på det vi hadde. Ved å sammenkalle styrene for begge indremisjoner for å avgjøre kjøpet, fikk jeg flertallet imot meg for kjøp. Men jeg hadde bestemt meg for at huset måtte vi få fatt i da det også fulgte med en del tomt som ville være særdeles nyttig for oss ved senere utvidelser.

Da det ble uttalt på nevnte styremøte at vi helst hadde gått med underskudd, men som jeg da tilbakeviste, ble det litt friksjon mellom meg og vår revisor, som altså uttalte dette. Derfor laget jeg en oversikt over driften fra først av, og som jeg bestemte meg for å sende alle styremedlemmene slik at saken kunne bli tatt opp igjen.

Men så kom Sandvoll meg i forkjøpet. Han berammet nytt styremøte så snart han hadde fått greie på det negative styremøtet, hvor fra vet jeg ikke. På dette møte la jeg da frem min oversikt, og da Sandvoll var gått inn for kjøp, gikk da dette igjennom uten videre friksjoner.

Foranledningen til at hotellet var sprengt, kom av den sterke utvidelse som A/S Stord foretok i disse årene, og vi måtte da forsøke å etterkomme behovet for hotellrom.

Naturligvis var vi ikke hotellfolk å snakke om. Likevel hadde jeg som kaptein hatt litt av hvert å gjøre i bransjen med innkjøp av mat etc. I tillegg var vi heller ikke så svært heldig med de som skulle styre med hotellet, så det gikk nå så som så, for-tjenesten ble bedre etter hvert, så det gikk nå over forventning.

Men så fikk vi ny styrerinne, frk. Signa Amland, fra Kopervik. Hun var et meget dyktig hotellmenneske, samtidig en dyktig økonom, og ellers fikk hun god skikk på hele driften. Hun var en kristen, og dette satte sitt preg på hele hotellet. Økonomien begynte å stige etter hvert, så de siste par år vi drev med gamlebygget, var inntektene ca. kr. 10.000,- pr. måned, netto.

Det traff seg og slik at min brors døtre, Vågen, kjøpte sammen med fru Settem, Folkvang Hospits. De kjøpte dette for å få fatt i forretningsrommene i første etasje. Der imot var de ikke interesserte i å drive pensjonatet. Det ble da til at Grand leide hospiset og drev dette i 3 år med bra fortjeneste. For så vidt passet dette bra for vår del. Det samme gjorde det og for de som hadde kjøpt det.

Da vi nå var i ferd med å bygge nytt hotellbygg, ble det til at eierne overtok igjen og leide rommene bort til kontorer o.l. Dette at Grand overtok driften av Folkvang, for så senere å legge driften ned, ble av noen tolket som om Grand ikke ville ha det som konkurrent, men dette var ikke tilfelle. Visst nok kunne de nye eierne fått leid

det ut til kafe og pensjonatverksemd i stedet for kontorrom etc., men de ønsket ikke det bråket i huset som kafeverksemd ville medføre.

Vi gjorde og makebytte med kommunen, slik at Grand fikk større areal fremfor sørsiden ut til gaten, og som viste seg å være en betydelig fordel for plasseringen av det nye hotellet. Det ble da til at vi ikke lenger kunne utsette våre byggeplaner. En del forretningsfolk begynte og å arbeide med planer om et større hotell, helst turisthotell, visst nok oppe i Lønningsåsen skulle det plasseres. Snakket med Onar om dette, og han sa rett ut at dersom vi ikke bygget, ville andre gjøre det. Han var og blitt spurt om han eller bedriften ville være med i dette nye tiltaket, men sa nei, mest av hensyn til mine planer.

Vi engasjerte arkitekt Lindstrøm, som tidligere hadde hatt med våre byggeplaner, til å komme med forslag til nytt bygg. Samtidig engasjerte vi ing. Grønstad som vår bygningskonsulent. Lindstrøms planer ble lagt til grunn for bygget, men da med enkelte forandringer, bl.a. gjorde vi bygget større i bredden for bedre å utnytte huset. Jeg har aldri likt disse smale gangene, hverken i hoteller eller i bolighus, derfor fikk vi og gjort disse bredere enn forutsatt. I stedet for en hel del baderom, fikk vi dette forandret til at de fleste rom fikk sitt eget WC og dusjrom, noe som viste seg å ha store fordeler.

Så la vi frem våre byggeplaner for Indremisjons-styrerne. Disse hadde for så vidt vært enig om å bygge nytt, men de var likevel litt skeptiske når det gjaldt å reise kapital, især måtte ikke Framnes-skolen komme med i bildet som panteobjekt, heller ikke noen forpliktende risiko personlig. Dette var jo rimelige forbehold.

Jeg hadde tenkt å vende meg til Industribanken, likeså Sunnhordlandsbanken, eller rettere Vestlandsbanken. Direktørene for disse bankene hadde jeg hilst på flere ganger, men hadde ikke hatt så meget med dem å gjøre.

Etter mye frem og tilbake, ble vi lovet større lån i Industribanken, mot 1. prioritet i hele eiendommen. Nå hadde vi et lån på kr. 130.000,- før som hadde denne prioritet, men disse ble da samstillet, så det gikk og i orden.

Men Vestlandsbanken ville ikke bare ha 2. prioritet, men og pant i Indremisjonens eiendommer, likeså personlige kausjonsunderskrifter av styrelemmene, så dette såg helst vanskelig ut. Kommunen hadde garantert for kr. 220.000,-. Etter mye forhandlinger frem og tilbake, fikk vi dog lånet der i orden, men uten personlige forpliktelser annet enn på toppen av garantien vi hadde fra kommunen.

Da vi måtte gå over til aksjeselskap, ble det satt offentlig takst på de gamle eiendommene. Denne ble så vidt jeg husker kr. 640.000,-, og når så den gamle gjelden ble trukket fra, ble nettoen kr. 362.000,-. Dette beløp ble eller er godskrevet aksjonærene, og som skal utbetales dem etter som selskapet ser seg istand til det, og bankene går med på dette. Hotellet hadde med andre ord arbeidet seg opp en nettoverdi som svarte til nevnte nettosum.

På årsmøtet i Norheimsund i 1957, skulle det gjøres endelig vedtak om bygging eller ikke. Tross at et styremøte i forvegen hadde gått inn for bygging, var jeg likevel ikke sikker på om vi fikk årsmøtet med oss. På nevnte styremøte sa skulestyrer Tveit at han fryktet for at Frames skulle ha en tredjedel av Grand-eiendommen kanskje kunne bli en belastning for skulen, så han var ikke så interessert. Dette var slett ikke så hyggelig for meg å høre, for det var jeg som hadde anbefalt at Framnes Ungdomsskule fikk tredjeparten.

På årsmøtet ble det talt både for og imot bygging. Folk, hvis ord hadde vekt, snakket imot eller advarte mot tiltaket, så spenningen ble nokså stor. Heldigvis tok ikke skulestyrer Tveit ordet imot som jeg egentlig fryktet for, da tror jeg nok at utfallet kunne blitt tvilsomt.

Det ble avgitt ca. 128 stemmer, og ca. 100 av disse var for bygging. På grunn av enkelte uttalelser under debatten, fant jeg det rett å be om ordet. Uten om at jeg takket for tilliten de hadde vist styret og oss som stelte med Grand, bad jeg om ny avstemning. Det ville være særst hyggelig om vedtaket kunne være enstemmig. Ellers gjorde jeg oppmerksom på at ingen måtte føle dette vedtaket som om årsmøtet var i en tvangssituasjon, det hadde vært anledning til å få andre kjøpere til hotellet. Det ble da en ny avstemning, som vel måtte sies å være et enstemmig "ja" til styret. Så vidt jeg husker var det 3 som stemte imot.

Så ble det å sette våre byggeplaner ut i livet. En byggenemnd ble oppsatt på 5 medlemmer, ved siden av styret som fortsatte som det var. Under oppførelsen ble det svært lite forandret i byggeplanene, noe som gjorde at det ble ingen forsinkelse i tiden vi hadde regnet med til bygget stod ferdig. Men vi måtte ta en del i bruk før det var ferdig, bl.a. en del værelser og så kjøkkenet. Dette flyttet vi ned fra vårt gamle bygg som vi benyttet en del av. Byggetiden ble ca. 1½ år.

Innvielsen ble på alle måter vellykket, med ca. 150 gjester. Egentlige festen ble holdt i Grand-kjelleren. Senere på kvelden samlet gjestene seg i kafeen, matsalen og resepsjonen, som altså ble slått sammen. En kveld som gjestene sikkert vil huske.

Under middagen ble der holdt mange bordtaler, bl.a. hotelldirektør Esmark som var kommet fra Oslo for anledningen. Sjefen for Sunnhordlandsbanken, Fadnes, som vi hadde hatt å gjøre med under oppførelsen, sa at dette å ikke overskride kalkylene var svært sjelden i disse tider, men dette var gjort her. Hotelldirektøren uttalte bl.a. at dette hotellet kunne stå som det likeste på hele vestlandet, og at det kunne stå i en hvilken som helst klasse hva komfort og utstyr angikk.

Jeg hadde nå stått i ledelsen for hotellet like fra vi kjøpte det, altså 14 år, og litt av hvert hadde jeg opplevet i alle disse årene, både vondt og godt, mye strev og mange misforståelser. Heldigvis tok jeg ingen betaling for mitt arbeid, så ingen skulle kunne si at jeg gjorde det for pengene.

Like fra først av fikk jeg se det som noe fra Gud, vi ble jo tilbudt Grand Hotell, det samme hendte og med Knud Dahls bygg, forresten noe jeg enda må undre meg over, for han

ville nok sikkert fått kjøpere til huset om han hadde holdt det fal, og tross han måtte slå kraftig ned på sitt første forlangende, fra kr. 100.000,- til kr. 75.000,-, ble vi da enige til slutt. Men aldri nevnte han andre kjøpere. Dette at Indremisjonen skulle få denne prektige eiendommen midt i sentrum av Sunnhordland, i tillegg kunne drive den med økonomisk fordel som kunne bli en betydelig støtte for Guds rikes arbeid mellom oss, syntes jeg var så stort at jeg gikk inn for tiltaket med glede, dertil takknemlig for at jeg skulle få bli den som fikk ta meg av dette. Og kunne jeg få se det som om jeg hadde tjent Guds rikes sak med mitt arbeid med dette, var det mer enn nok betaling for strevet.

Jeg må og nevne at Onar har vært meg til stor hjelp med det hele tiden, han var med når vi satte opp kalkylene, og ellers bestemte innredningen og mange ting ellers. Vi fikk og et lån hos Stord Verft, eller retttere fikk henstand med betalingen for inventar vi kjøpte der. At han gikk inn for tiltaket, gjorde og at det ble lettere for oss å få lån i bankene.

I 1961 kunne vi avskrive kr. 160.000,- på bygg og inventar i forbindelse med skatten. Nettoinntekten var kr. 172.000,- rett regnet.

Kanskje jeg kunne føye til at da jeg sluttet som styreformann på Grand Hotell, ble det holdt en fest for meg, og hvor jeg ble hyllet for det jeg hadde gjort for hotellet, bl.a. fikk jeg et T.V.-apparat, noe som kom helt uventet. På min 80-års dag fikk jeg og et tinnfat med alle styrelemmene sine innskrifter på, så jeg er da vist eller gitt uttrykk for takknemlighet for det jeg har gjort, noe som jeg slett ikke er utakknemlig for, det er sikkert ment av hjertet.

Før jeg avslutter dette med Grand, kunne jeg kanskje føye til at etter at jeg gav styret fra meg, har jeg hjulpet til så godt jeg kunne. Jeg hadde alt fått utarbeidet tegninger og kalkyler til et større tilbygg som skulle dekke vårt tomteareal mellom oss og Dahl, ca. 600 kvm. Dette tilbygget var i grunnen med i beregningen fra først av, og var nærmest som et byggetrinn nr. 2.

Det skulle bli et 2-etasjes bygg, første etasje skulle leies bort til to forretningsbygg. Andre etasje skulle først være å fordoble kaffen med, resten skulle innredes til utpakkingsrom og møtesaler, noe som her er stort behov for, og da slik at alle disse skulle kunne slås sammen og avgi et møterom til store møter og forsamlinger. Inngangen til denne etasjen ville bli fra hovedgaten, samtdig som en ville kunne benytte den gamle inngangen til kafeen. Dette tilbygget skulle gi hotellet større muligheter for en bedre drift, samtdig som den arkitektonisk ville gi Grand Hotell en meget staselig fasade. Jeg var anmodet om å ta opp opp forhandlinger med bankene om byggelån. Dette var jeg og begyndt med, men sa senere dette fra meg. Skulle jeg fortsette med dette, ville jeg og måtte ha med tilbyggets realisasjon, dette var ikke styret så begeistret for kunne jeg tenke meg, de var vel helst lei av min selvrådighet.

Jeg har og fått solgt steinmassene som ble tatt ut av tomten hvor tilbygget skulle plasseres, til kr. 7,- pr. kubm., og som sparte hotellet for ikke så liten sum.

Det ble og litt kluss med tomten hvor tilbygget skulle plasseres. Dahl eide nemlig en tomt fremom Grand sin. Denne skulle kommunen overta, men de kunne ikke bli enig om prisen. Det så til slutt ut til at det hele skulle låse seg helt fast. Jeg fikk da Dahl til å redusere prisen betydelig, så ordnet Onar det slik at Grand overtok halvdel av nevnte tomt, og kommunen den andre. Hermed fikk Grand en større tomt, samtidig som vi fikk trukket tilbygget 8 meter lengre frem til gaten, noe som var en betydelig fordel for hotellet. I grunnen kan en takke Onar for at det ble ordnet på denne måten. Han var ordfører i kommunen fra 1954.

Detaljer
om sildoljefabrikken, utvidelser og drift.

Sildemålet *optil 1922.*

Det offentlige sildemål var den gang "målet", 150 liter, men en brukte skjelden dette til å losse med, i alle fall til sildoljefabrikkene, det var tungvint, de var dyre og kunne lett knuses og slites. I stedet brukte en avskårne fustasjer eller og baljer. Iserne kjøpte gjerne pr. kasse, og salterne pr. oppsatt tønne. Det har alltid vært sirkus med hensyn til målingen, og er det fremdeles, tross justerte h.l.mål. Derfor undrer det meg og mange at en ikke går over til vektsystem. Selv justerdirektøren har arbeidet for dette. Men det later til at de impliserte parter liker å ha i alle fall noe de kan tvistes om. Kanskje ligger det fortsatt en baktanke hos partene, at her er en sjanse til å få lurt til seg litt på bekostning av motparten.

Forholdet med salting i stroktønne var som regel ikke bedre hva enighet angikk. Det var ikke bare dette å ha god haug på tønnene som var nokså liketil når tønnene stod tett i tett, men det var og lett å "miste" noen silder ned mellom tønnene.

Nå skal en huske på at seilerne hadde ikke så mange ørene pr. mål i fraktfortjeneste på den tid, 50 øre var vel ofte svært bra. Derfor gikk inn- og utmåling inn i forretningen som betydelig større faktorer enn nå, noe som forklarer nokså meget av sirkuset under lossingen. Altså ble vi da enige om målingen pr. telefon, verre var det når denne skulle praktiseres. Skal da heller ikke glemme de første to seilere - så vidt jeg nå husker - som kom til fabriken med sild. Det språket de brukte og den ^{se}ne de laget under utmålingen var noe uvant for meg, det gikk nesten både på nerver og ære løs. Vi hadde saktens ærlige folk til å måle, bl.a. Lars N. Bjelland, men det hjalp nå ikke. Jeg sa til formannen at dette var det liten mening i hvis det skulle fortsette på denne måten. Men han som selv hadde seilt med sild i mange år, mente at dette var aldri å bry seg om, det var bare dette språket mange av seilerne førte i sildesjauen.

Siden leverte disse mostringene mang en sildelast til oss, og alt var gode greier. At de tok så på vei første gangen, kom vel kanskje av at ingen la større imot dem, så de hadde fritt slag. Senere da jeg selv lærte litt av språket, gikk det bedre, for da forstod vi hverandre.

Lossetørn og lossegreier

Den tredje faktor en måtte ta med i handelen var lossetørn. Alle har naturligvis hastverk i sildetiden, ikke minst snurpere og seilere. Selvfølgelig var en alltid velvillige og lovet hurtig ekspedering under handelen, verre var det å tilfredsstille leverandørene. Ikke hadde en alltid kontroll over losseforholdene heller. Kanskje var der ledige losse-plasser da handelen var avgjort, men i mellomtiden var det kanskje kommet andre til, som enten ville få losse med en gang, ellers gikk de.

Med snurperne gikk det forholdsvis fort, da de brukte sine egne vinsjer. Verre var det med seilere og fiskere. Ikke alle av disse hadde motorspill, enkelte gjerne et håndspill, og gjerne ikke det heller.

Til en begynnelse hadde vi en vinsj som arbeidet bra, den sto på 3. etasje og gikk med remdrift. Den var god å ta til, ikke minst under sildelossing.

Med årene innrettet seilerne seg mer på hurtig lossing med gode motorspill. Dette ikke bare av hensyn til lossing, men og for hurtig mottak fra fiskerne. Flere skaffet seg enda til store spill og bommer, så de kunne bruke en sildehåv, samme slag som snurperne. Disse var ofte å se på fangstfeltet mellom snurperne, for i tilfelle en snurper ikke klarte å laste hele kastet, så kunne de avta en del av kastet. De har nå ellers fått navnet "boms".

Vi innså straks at med hensyn til lossingen, måtte fabrikken gjøre noe for å tilfredsstille leverandørene. Fra kummen ble det bygget bro ut til kaikanten, slik at en kunne trille silden direkte inn på plass.

Behandlingen av råstoffet

Vårsilden som ble kjøpt ble alltid saltet og måtte ligge minst 3 uker i salt før en begynte produksjonen. Dette hovedsaklig av hensyn til pressingen. Det viste seg nemlig at dersom en presset fersk sild, gikk dette sterkt ut over dukene, stoffet ble nemlig så elastisk at det sprengte disse. Derimot fikk en selvfølgelig fin lys olje og et fint mel uten salt, samtidig som en tapte mindre i limvannet. Etter å ha eksperimentert med dette, fant vi ut at det likevel måtte være en fordel å produsere silden så noenlunde fersk og usaltet, og fortsatte med dette. Men å få noe større merpris for dette melet som var uten salt og bedre på alle måter, var verre. En sekk sildemel var en sekk, noe offentlige kvalitetsmerker var der ikke, en måtte regne med at sildemelet inneholdt 10% salt, om ikke mer.

Bedre gikk det med oljen, som ble solgt etter prøve.

Fabrikkene saltet altså silden ganske sterkt, i alle fall den som skulle lagres utover sommeren og høsten. Likevel mistet en store verdier under kokingen og pressingen når silden ble så gammel. Bedre var det når det var tak over sildebingene.

De fleste fabrikker hadde inntil denne tid vært basert på avfall fra salterier og hermetikkfabrikker, og var helst små, med liten kapasitet. Derfor var de heller ikke innstilte på noe større avtak av fersk råstoff. Det var da helst i krigsårene det ble mer fart og øket drift. Da kom det og flere fabrikker til.

Som tidligere nevnt var det gode tider for sildoljefabrikkene i disse årene. De fikk og tilskudd fra Staten, men dette ble tatt fra dem i slutten av 1918 så vidt jeg vet, da staten ved nærmere undersøkelse kom til at de tjente mer enn oppgavene viste, og hadde altså ikke behov for noen støtte fra det offentlige.

Arbeidsfolk og arbeidsforhold

Til en begynnelse var det heller vanskelig å skaffe seg arbeidsfolk til fabrikken. Rime-
ligvis var det den før omtalte agitasjon mot fabrikken som var årsak til dette. Noen vante arbeidere fikk en fra Valevåg da vi startet. Forholdene på arbeidsmarkedet var den gang gode, så en kunne helst velge seg arbeid, men dette varte ikke så lenge. Arbeidstiden var den gang 10 timers dag, og til en begynnelse drev vi bare dagskift. Men vi innså snart at dette var svært uøkonomisk å fyre opp hver morgen. I tillegg kom

at tørken hadde lett for å ta skade dersom ikke all fyr var ute når en sluttet. Det gikk derfor ikke lenge før en gikk over til 2 skift, senere til døgn drift.

Arbeidsstokken bestod av: Formann, som og passet oljen. En mann fylte sild fra kummen. 2 pressere. En i riveren. En kvinne til å lappe press-duker. En tørker og en fyrer, i alt 8 stykker.

Da det senere ble satt skift, passet fyreren oljekarene, så formannen kunne tappe oljen om dagen.

Verdimåling av produktene for salg

Som før nevnt var det ikke noen offentlig kontroll med sildemelet, eller klasseinndeling. Der imot ble det til kjøpelagene og utlandet solgt etter analyser, protein og saltgehalt. En tid ble det så om å gjøre å ha melet så flokig som råd var. Dette melet tok seg unektelig bra ut, i tillegg ruvet det så sekkene ble nesten som madrasser i omfang. Naturligvis var det bare å tørke melet lett så vanninnholdet ble 18-20%, derved ble det og mykt og fibret, men tørkingen måtte helst foregå med ikke alt for sterk hiss, og ved damptørker.

Oljen solgte en etter prøver, helst var det fargen som var avgjørende. Den lyse oljen ble naturligvis betalt best, og så reduksjon etter hvor mørk den ble.

Vann og smussinnholdet måtte ikke være over 2% tilsammen. Dette med å selge etter prøver var nå ikke alltid så ideelt, ikke skjelden hendte det at agentene bragte selgeren i vanskeligheter. For disse gjaldt det å få handel istand, først og fremst, var nå først handelen kommet istand, ble det alltid en utvei å avvikle eventuelle uoverensstemmelser på. Som en vet, vil en sildoljeprøve på et glass delvis skille seg, så den fineste oljen kommer på toppen, og eventuelt smuss og stearin legger seg på bunnen, så det var god anledning for agenten til å fikse på salgsprøven som ble sendt ham.

Vi lærte derfor snart å gardere oss for den slags overraskelser ved å få tatt offentlige prøver av lensmannen. Forretningsmoralen hadde også den gang fått en knekk under høykonjunkturen.

Sildemelfabrikantenes Forening. Salgssentralen

Som tidligere nevnt hadde sildemelfabrikantene sin forening, og som vi gikk inn i. Denne var nokså aktiv i de gode dager under forrige verdenskrig, og arbeidet godt, særlig som salgssentral. Rimeligvis omsatte den det meste av vestlandsfabrikkenes varer i denne tiden. Direktør T.R. Olsen, som fremdeles er sjef for denne, var det visst nok som fikk foreningen i stand. (1947)

Organisasjonsmessig sett var vel foreningen helst basert på omsetning av ferdige produkter, samt ivaretagelse av medlemmenes interesser overfor det offentlige. Som tidligere nevnt, hadde fabrikkene et offentlig tilskudd en tid, og rimeligvis kom vel dette istand gjennom foreningen.

Derimot fikk medlemmene arbeide nokså fritt og uavhengig av hverandre med hensyn til råstoffinnkjøp. Så vidt jeg vet var det ikke noe samarbeid vedrørende priser på fersk vårsild. Derimot var det satt faste eller maksimalpriser på avfall og saltet kummesild.

Dessverre var ikke alle medlemmer så loyale overfor disse priser. Ble prisene overholdt, var det alltid anledning til å omgå mål eller vekt på dette, en tønne kan være toppfylt, eller den kan ha stort fribord. Til slutt ble det til at maksimalprisene ble opphevet, ellers ville vel foreningen blitt sprengt.

På denne tiden hadde foreningen ofte møter hvor det hovedsaklig ble behandlet salgs- og markedsproblemer. Da vi kom med hadde en allerede sett toppen av de gode tider, så en måtte til å spenne livremmen, og vanskelighetene på det utenlandske markedet begynte, var alt begynt å gjøre seg gjeldende.

Derimot ble det snakket svært lite om fabrikkenes produksjonsmetoder, og produktene i det hele tatt. En skulle tro at med de gode tider som da hadde vært, ville fabrikantene ha satt inn noe for å forbedret sine fabrikker, for disse var nok på denne tiden nokså primitive for manges vedkommende.

Men saken var vel at hver fabrikk hadde funnet frem til sin metode som de syntes var grei, og helst bedre enn de andres, derfor var det best å snakke minst mulig om driften.

Det var naturligvis og andre firma som omsatte sildemel og olje, bl.a. Fredr. Gundersen A/S, Bergen - nå S. Bartz-Johannessen. Men de fleste av oss holdt seg til Salgssentralen, som vi betraktet som vår forenings omsetningsapparat. Denne gjorde og sitt beste for foreningens medlemmer, og forsøkte å holde igjen mot de fallende priser.

Etter krigen overtok den norske stat store lagre av saltsild som den engelske stat hadde kjøpt gjennom krigsårene for at silden ikke skulle gå til Tyskland. Sildemelfabrikantene fikk tilbud om å produsere mesteparten av denne silden opp til mel og olje. Silden var godt vedlikeholdt, og hadde vært under kontroll under lagringen. Pakkerne hadde betaling for dette, altså var silden heller sterkt saltet. Betingelsene var at melet ikke måtte ha mer enn 10% salt. Flere, især av de eldre fabrikanter, mente det var uråd å tenke på å få saltgehalten så langt ned, og ville ikke være med på denne forretning. Derimot var vi flere som mente det måtte gå ved vatning og godt press. Resultatet ble at vi satte igang, og det ble heller bra forretning. Senere kom visst nok de fleste fabrikker med i denne forretning. Vi hadde altså betaling pr. produserte tønne, og at den tomme emballasje ble rengjort. Det var Salgssentralen som formidlet denne forretning.

Vintersildfisket 1919 - 1924

Året 1919 var et heller stort sildeår med totalfangst på 3.207.000 hl. I 1920 ble fisket betydelig mindre, med totalfangst 2.118.000, hvorav 113.000 til sildoljefabrikene, herav ca. 3.500 til oss.

1921 ble det oppfiskede kvanta enda mindre, med 1.350.000 hl, hvorav 79.000 til fabrikk. Til Stord ca. 2.000 hl.

1922 øket kvantumet til 1.837.000, herav 105.000 hl til fabrikkene, til Stord ca. 12.500 hl.

I 1923 var kvantumet igjen 1.880.000 hl, av dette til fabrikk 172.000 hl, til Stord ca. 18.000 hl.

Som en ser var det i disse årene forholdsvis små kvantaer som gikk til fabrikkene, og som avspeiler de elendige tider fabrikkene arbeidet under da. Hvert år bragte tap. Fisket foregikk i disse årene hovedsaklig på vårsildfeltet. Ved Øygarden var det ubetydelig, og storsildfisket foregikk helst nord for Stadt, og like opp til Kristiansund. Derimot slo fisket bra an ved Egersund, og enda lenger sørover like til Nesset. Betydelige kvantaer sild ble fraktet fra Egersund-kanten til fabrikkene lenger nord, og vår oppkjøper i Haugesund sluttet gjerne der nede. Det var forholdsvis lettere for oss å få silden derfra enn Haugesundsfeltet. Enkelte av disse årene slo og fisket godt til i Bømløfjorden, like rundt fabrikkene.

Bankene hadde også sine største vansker i disse årene, de fleste maktet ikke å hjelpe sine forretningsforbindelser, mange måtte innstille og måtte gå til likvidering eller reorganisasjon. Under disse forhold kom og omtrent alle sildoljefabrikker i et fullstendig avhengighetsforhold til sine bankforbindelser, og disse slo fabrikkene til seg og tok hånd over dem. Dette forhold varte for mange fabrikkers vedkommende i mange år, men etter hvert fikk da de gamle eierne overta dem igjen.

Mindre utvidelser

Da vår fabrikk var bygget, ble naturligvis det mest nødvendige tatt med. Vårt mellager var da i søre enden av fabrikkbygget, plassen var jo ikke stor, men behovet var heller ikke stort i disse første årene. All olje ble tappet på fat etter hvert, lagerplass hadde vi for disse delvis på kaien og bak tørkerommet hvor vi hadde en større plan. I søre enden av fabrikkbygget tvers av dette hadde vi bygget et skur til å lagre saltsilden i som vi saltet for eksport, dette kom og vel med som lagringsplass.

Verre var det å plassere den ferske vårsilden som ble kjøpt under fisket. Derfor satte vi igang med å bygge kumme nr. 2 ved siden av den som før var bygget. Den ble etter forholdene bra stor, 18 x 15 x 3 meter inne, og 4 meter fremme ved sjøen. Etter hvert ble det og bygget bro og gulv over den, plassert på 2 rader støpte søyler. Senere og tak over den. Her hadde vi bla.a. saltlageret etc.

Det er på disse murer at separatorrommet senere ble bygget. Kummen har forresten vært benyttet til litt av hvert, noe vi senere skal komme tilbake til. Det ble og skutt ut noe mer fjell innover langs stranden, hvor det ble lagret fersk sild.

Som før nevnt, viste det seg snart at vårt vannbasseng ikke strakk til, og i tørketider måtte vi føre vann, og skaffet oss i den anledning en mindre pram. Vann hentet en helst fra Eldøysjøen. Senere bygget vi et basseng bak fabrikkbygget som var til god hjelp i mange år.

Mer stadig drift

Som en ser av det foregående, ble det helst små kvanta en hadde kunnet skaffe seg av råstoff under vinterfisket, så det strakk ikke langt. Men etter hvert som vi ble mer orientert, fikk vi fatt på hermetikkavfall, avfall fra salterier og skjærerier. Dette

siste bestod av buk og hode av små fetsild som var saltet utover sommeren, og kunne være særst feit.

Det ble og klart for oss at skulle vi kunne beholde våre arbeidere, måtte vi se å skaffe dem noenlunde stadig arbeid. Riktig nok var det i disse tider stor arbeidsløshet, så for så vidt var det lett å skaffe seg arbeidsfolk. Men bedriften var ikke tjent med hvem som helst, det gjaldt derfor å kunne holde på dem en hadde, og som var vant i produksjonen. Men tidene var som nevnt ytterst vanskelige, en hadde svært liten anledning til å foreta noen større utvidelser, og å skaffe produktivt arbeid for våre folk var like så vanskelig.

Nye maskiner prøves

Arene fra 1927 var jevne arbeidsår med bra tilgang på råstoff og rimelige omsetningsforhold. Vi hadde naturligvis i flere år vært oppmerksom på de mange mangler ved driften med våre produksjonsmaskiner, og blitt gjort oppmerksom på nye og forbedrede metoder, spesielt da skruepresser. Men tidene hadde ikke vært slik at en kunne gå til nyanskaffelser. En rivemaskin var blitt kjøpt av Mich. Johansens type 5. Vår river hadde nemlig vanskelig for å smuldre presskakene tilfredsstillende, noe som forsinket tørkingen betydelig, det var helst på tørkingen det stod igjen på.

I flere år hadde vi vært oppmerksom på skruepresser, og visste at disse typene ble benyttet ved Nordlands-fabrikkene. Noen tegninger vi fikk tak i viste at disse var av amerikansk fabrikat. Vi henvendte oss til direktør T.R. Olsen i Salgssentralen om disse, men han mente at en burde ikke gå til anskaffelse av skruepresser, vårt råstoff var annerledes enn det Nordlands-fabrikkene behandlet, hvor silden var fri for rogn og melke. Etter hans uttalelser ga vi foreløpig opp skruepressen.

Senere har vi fått vite at i 1919 var en Renneburgs-presse prøvet ved Ola Olsens fabrikk i Stavanger, men resultatet var ikke godt, og har naturligvis bidratt til den uttalelse dir. Olsen gav av den.

I 1916 laget ing. Mich. Johansen en mekanisk presse, nok den første her i landet. Det var en exenterpresse, hvorav den ene ble kjøpt til Knarrevik. Stoffet ble her presset mellom 2 exentrisk beliggende valser, hvorav den indre var dampoppvarmet, og den ytre dannet av ringformede ristestaver. Men kapasiteten var liten, og ellers lite tjenlig på grunn av oppvarmingen.

Ing. Johansen arbeidet på denne tid (1926) med en ny type skruepresse med dobbeltskruer. Denne var visst nok prøvd på Sunnmøre før den ble montert for å prøvekjøres ved Tjøsvalds fabrikk ved Haugesund. Alle vi sildoljefabrikanter i Haugesunds-distriktet ble anmodet om å overvære prøven. Pussig nok møtte ikke en eneste fra noen av fabrikkene, utenom meg.

Det ble ingen vellykket demonstrasjon, så for så vidt var det like godt at fabrikantene var borte. Men under prøvingen ble jeg snart klar over at det ikke var pressens skyld, men at tilgangen på råstoffet var for lite, og at dette ikke var kokt tilstrekkelig. Det var så visst ingen hyggelig dag for konstruktøren, men etter det jeg alt hadde sett

av pressen eller prøven, var jeg helt klar over at pressen og metoden var brukbar. Jeg tilbød meg derfor å hente pressen og montere den opp hos oss, og virket den som jeg hadde håp om, skulle vi overta pressen. Dette var Johansen mer enn glad for. Pressen ble hentet og montert opp omgående, og allerede fra første stund arbeidet den helt tilfredsstillende. Dette var fram på vårparten i 1927, så råstoffet var sild fra kummene, saltet med henblikk på lagring fremover sommeren, og skulle ikke gi over 8% salt i melet med dukepresser.

Første skruepresse på Vestlandet i drift

Det er rimelig at ing. Johansen holdt fabrikantene underrettet om resultatet ved vår fabrikk, for det varte ikke lenge før vi hadde besøk, og alle måtte innrømme at her var noe for fabrikantene å ta etter. Det gikk likevel ikke så fort med anskaffelsen av presser til Vestlands-fabrikkene som en kunne ventet, men produksjonsforbedringen var uomtvistelig, så det ble nå et tidsspørsmål at alle fabrikkene hadde skiftet dukepressene ut.

Pressen var som nevnt dobbeltskruet, og hadde en kapasitet på ca. 300 sekker døgndrift. Pressen er en av de beste typer som har vært på markedet, det var intet slipp ved den grunnet dobbeltskruen, stoffet måtte fram. Mange av de måter en har benyttet seg av for å forhindre slippet, har vært mer eller mindre vellykket.

Utvidelser

Den nye skruepressen, som forresten ble byttet ut med en noe større samme år 1928, produserte nå mer enn vår underfyringstørke kunne ta unna. Derfor gikk vi til anskaffelse av en dobbeltmantlet damptørke året etter. Dennes kapasitet var 70 sekker pr. døgn. Denne fikk vi og gjennom ing. Johansen ved Kampens mek. Verksted.

Vi benyttet nå damptørken som fortørke. Denne var konstruert såleis at melet først gikk inn i indre trommel, falt ut av denne i andre enden, og fortsatte så i ytre trommel tilbake til innløpsenden. Melet var da omtrent halvtørket. Ved en elevator ble så melet ført opp til underfyringstørken, hvor det ble ferdigtørket.

Vi hadde og innrettet det slik at begge tørker kunne ferdigtørke melet hver for seg. Ved hjelp av skruer som gikk under gulvet, ble det ferdigtørkede melet ført til møllen. Denne tørke som ble plassert i fabrikkbygget langs med tørkeveggen, hadde flere fordeler. Melet ble fint og lyst, en mistet heller ikke det fine melstøvet som nok kan forekomme i en gjennomfyringstørke. Men kapasiteten var liten, noe som helst er tilfelle med alle damptørker. Heller ikke var den økonomisk.

På den tid hadde en ikke avtrekksvifter eller sykkloner i forbindelse med tørkene, det var naturlig avtrekk gjennom mindre og større skorsteiner. I nedfallstraktene var anbrakt balanseluker som åpnet seg når en passe mengde stoff kom til, og lukket seg på den måten automatisk for at ikke varmluft skulle slippe opp. Tørken ble noen år senere solgt til Haugesund Sildoljefabrikk.

Samme året ble en såkalt Tøssebro-presse innkjøpt. Dette var en amerikansk type, så kalt Stanley Hiller presse. Den var heller liten, og skulle gå med 13 omdr. Pressen var grei nok som alle presser er når stoffet er godt.

Men den kunne være noe vanskelig med mindre godt stoff. Siden den heller var lettbygget hva driften angikk, tålte den ikke hårt press. Stoppet da det hele opp, var det å åpne den og rense hele pressen for ikke å risikere å brette i stykker hele pressen. Det var nærmest dette som gjerne ville gjenta seg altfor ofte.

Nytt lagerhus

Som tidligere nevnt, hadde vi liten lagerplass for vårt mel, og dette ble mer følbart etter hvert. Skuret i søre enden av fabrikkbygget hjalp jo en del, men ikke nok. I 1919 hadde Chr. Bårdsen, som og under forrige verdenskrig bygget nåværende Leirvik Packing Co., også bygget et større bygg ute i Valevågen på Hystad. Dette huset var tenkt som sildoljefabrikk, men dette ble det ikke noe av. Siden hadde huset stått så og si ledig. Dette kjøpte vi i 1928 av herværende bank, og flyttet det ut til fabrikk. Huset var av samme dimensjon som vår fabrikkbygning, så det passet godt å bygge det sammen med dette ved å plassere det som krossbygg der hvor skuret før hadde stått. Senere ble all sekking forlagt til 2. etasje, og en melsilo bygget i søre enden av fabrikkbygget, slik at en fra denne kunne sekke melet og transportere sekkene inn til vårt nye lagerbygg direkte.

Melsiloen var samtidig konstruert for melblanding.

Grakseproblemet

Så lenge vi drev med dukepresser, hadde vi ingen vansker med graksen. Som før nevnt ble denne samlet i kummer på kaien, og gikk tilbake til kokekarene, slik at ingen olje gikk tapt. Dukene hadde og den fordel at det fine melstoffet ble mer igjen i pressekakene hvor pressingen foregikk mer langsomt. Råstoffet fikk i det hele tatt en skånsom behandling, såvel under kokingen som pressingen, noe som sikkert nok bidro til at det da var mindre emulgering i limvannet.

Vi brukte alltid å koke råstoffet grundig. På denne måten fikk vi og adskillig større oljeutbytte enn de andre fabrikk. Men dette i forbindelse med at all graksen ble sendt tilbake til kokekarene, og på dette vis kom til å gå igjen, fikk vi gjerne ikke fullt så lys olje som andre, men klar og ren var den alltid. Denne måten å drive på fant vi å være betydelig mer fordelaktig enn å la graksen gå til sjøs.

I det hele tatt var grakseproblemet et heller ukjent problem for oss så lenge vi hadde dukepresser. Derimot var det for mange fabrikkers vedkommende den store vanske, og for enkeltes vedkommende ruinerende. Med hovedårsaken var sikkert mangel på ordentlig koking.

Verre var det når en fikk skruepresser, samtidig som kapasiteten øket. Så lenge en hadde bra råstoff gikk det godt, men med mindre godt stoff, hadde en vansker med å få graksen unna etter de gamle metoder. Mange slags måter ble forsøkt, bl.a. laget en flate, brede renner som pressevesken rant sakte over, slik at melstoffet skulle avleire seg underveis før det gikk i samlekummene. Senere ble bygget 4 samlekasser i kum nr. 1. Disse var kileformet, slik at melstoffet skulle falle til bunns. Vesken rant fra det ene kar til de andre over toppene, slik at når stoffet kom til det siste, så skulle

det da være bra rent for vann og melstoff. Det var og tappekraner i forskjellige høyder på karene, hvor vannet kunne tappes av etter ønske. Melstoffet ble tatt ut i bunnen. Dette ble brukt en del år og hjalp forholdsvis bra, men ikke helt tilfredsstillende. Senere fikk vi 2 trykktanker som ble plassert på kaien, hvor en ved hjelp av et visst damptrykk fikk oljen klar av graksen. Disse ble benyttet i flere år til oljeseparatorerne løste dem av.

Buforet

I 1925 ble det for regning av fylkesagronom Bu foretatt noen prøver med tilberedning av det såkalte bufor. Til en begynnelse var det meningen at silden skulle få beholde mest mulig av sin naturlige konsistens, men blandes med melasse, som altså skulle tjene til å preservere stoffet.

Resultatet ble imidlertid at silden måtte presses på vanlig måte, som kjendt inneholder silden over 70% vann, noe som ikke var noe å emballere på. Meningen var likevel at fettstoffet skulle følge med i foret for å gjøre dette mer rikt. Dette kunne naturligvis og latt seg gjøre ved å tilsette stoffet oljen igjen, men da sildoljen som regel ligger betydelig høyere i pris enn det kan betales for det til for, ble og dette gitt opp. Silden ble altså behandlet som til alminnelig sildemel, men ikke tørket. Presstoffet ble tilsatt melasse i passende mengder, idet det gikk gjennom en alminnelig torvknuser. Denne ble noe forandret for å få passende blanding.

Det ble og foretatt blandet noen prøver med annet slags formel, nærmest for å se holdbarheten med dette.

Året etter fikk Bu med seg Rogaland Felleskjøp, Vestlandske Kjøpelag og Sogn & Fjordane Felleskjøp. Dette konsortiet gikk da inn for en større produksjon, så vi denne sesong laget ca. 7.000 tønner bufor.

Senere gikk Rieber sammen med Bu og produserte opp et større parti. Enda senere gikk Bu igang med egen produksjon på Leirvik, hvor han fikk satt opp en presse og koker etc. Dette for var utmerket, men ble for dyrt. Ikke minst var det emballasjen - alminnelige tønner - som fordyret det. Det inneholdt og ca. 65% vann, noe som reduserte kvaliteten, og krevde unødig emballasje.

Silde- og fiskemelblandinger

I 1928 eller der omkring, begynte en så smått med sildemel- og fiskemelblandinger. Firmaets kontor i Bergen hadde som tidligere nevnt arbeidet i sildemelbransjen i flere år, finansiert enkelte fabrikker, og ellers stått i nært samarbeid med flere av disse. Nå hendte det ikke så sjelden at en fabrikk ikke får hele produksjonen til kvalitetsvare, men at noe blir ukurant, for salt, for mye olje, for mye amm. etc. Å sende dette ut på markedet, betyr stor underpris. Dette var det vel og nærmest som gjorde at en begynte med melblanding ved bedriften. Ved sammensetning av de forskjellige melpartiers analyser kunne en altså få kvalitetsvare. Naturligvis måtte en og skaffe seg høyverdige partier som kunne heve kvaliteten.

På denne måten kom en til å kjøpe mel fra adskillige fabrikker både sør og nord. Særlig

passet det islandske sildemel oss utmerket. Dette var som regel godt, men umalt, og måtte på den måten behandles opp igjen. Gjennom flere år ble det importert fra Island til Stord store partier med mel. Så vel norske som de islandske rutebåtene bragte oss dette melet. Det ble altså i første hånd å skaffe seg nøyaktige analyser av partiene som kom. Deretter måtte disse lagres slik at en kunne komme til dem når som helst. Av og til kunne en blande 6-8 forskjellige sorter mel sammen, derfor gjaldt det å ha dem plassert hensiktsmessig.

Naturligvis fordret dette betydelig lagerplass, noe som en ikke hadde i overflod. En måtte derfor lagre mel både på kaier og i sildekummer og hvor det bare kunne la seg gjøre, stundom enda til i maskinrommet.

Men en fikk ikke bare mel fra vårt eget land og Island, ikke ubetydelige kvantaer kom fra Vestkysten av Amerika, det såkalte pilcardmel, men og fra Japan og India.

Blandingen foregikk til en begynnelse i tørkerommet. Melet ble styret i en haug i bestemte kvantaer og forholdsvis, deretter ble det sendt gjennom sikten, og en fikk på denne måten en bra blanding. Senere ble det laget en melsilo i 2. etasje som tidligere nevnt. Denne var kileformet slik at melet skulle falle av seg selv ned i bunnen. Her gikk det en skraper som samtidig som denne bragte melet bort til luken hvor sekkingen foregikk, og blandet melet. Senere ble denne skraper byttet ut med en skrue.

Til en begynnelse gikk først melet om sikten før det gikk til siloen, senere ble sikten sløyfet. Ellers var vi aldri utsatt for ikke å få melet blandet tilfredsstillende, og så vidt jeg husker kom det aldri reklamasjoner i så henseende. For å kunne klare lagring og plassering av alt sildemelet som kom, ble det innkjøpt en lekter.

"Greatsurf"

Denne var engelskbygget av betong, ca. 1.000 tons d.w. Hele fartøyet var dobbelt i så vel bunn som sider, med ca. 10 tommers åpning imellom. Bunntankene var ca. 3 fot høye. Rommet var delt i 3. Maskinrommet var akter, med en donkeykjele. Bro og en del dekkshus var akter. Denne benyttet vi til lagerrom i flere år. Helst ble det ferdige melet stuert ombord klart til skipning.

I sildesesongene hendte det at vi sendte den sørover for å samle sild til fabrikken. Men helst lå den ved fabrikken hvor vi saltet sild i den, en fylte og tømte den gjerne et par ganger i sesongen. Ofte bodde der da arbeidere ombord.

Et år - visst nok like før krigen - ble den benyttet til å frakte sildolje til Bergen. Oljen var "in bulk", så en turde ikke laste den mer enn ca. halv. I det hele tatt gjorde den nytte for seg den tid vi hadde den. Til slutt ble den solgt - like før krigen - noe som var et mistak.

Norges Sildesalslag

Som tidligere nevnt hadde det ikke vært noen fellesopptreden fra fiskernes side, derfor var og prisene svært varierende. Var det godt fiske, gikk disse ned, av og til til et lavmål når det var vanskelig å bli av med fangsten, så det svarte seg ikke å fiske. Var derimot fisket dårlig, kunne prisene stige forholdsvis.

I flere år hadde fiskerne arbeidet med å komme bort fra dette meningsløse forhold, men det måtte en sterk organisasjon til skulle en få bukt med de utålelige forhold. I Alesund hadde storsildfiskerne organisert seg allerede for et par år siden, og kaldt dette for "Storsildlaget". Men i 1928 ble "Sildelaget" en kjennsgjerning, og på slutten av året ble lover vedtatt i Representantskapet i Bergen. Lovene bestod av 18 paragrafer. Formålsparagrafen lyder slik:

"Stor- og vårsildlaget" har til formål ved en bedre organisasjon av produksjon og omsetning at søke at opnå gode og stabile priser og forbedre betalingsvilkår for sild." En av de menn som har størst ære for at denne organisasjonen kom istand, er lagets nåværende direktør, hr. Kårbø.

Fra nå av inntreer en ny epoke i sildefiskernes historie, og som har revolusjonert ikke bare omsetningen, men og hele fisket. Her ble system i det hele fra fangst til omsetning og enda videre. Senere er disse lover endret og forbedret til fiskernes fordel. Ved kongelig resolusjon er Laget faktisk beskyttet mot konkurranse, så ingen tør stå utenom. Heller ingen av deres avtakere kan kjøpe sild uten gjennom Lagets medlemmer. Storsildlaget i Alesund skulle en samarbeide med vedrørende priser. Senere gikk dette laget inn i Noregs Sildesalslag.

Med hovedkontor i Bergen og avdelingskontorer i de andre vestlandsbyer, og tillitsmenn i fiskeværerne, var de nå i stand til å dirigere fangsten over alt der den skulle hen. Det ble opprettet avdelinger for de forskjellige slag fangstredskaper. Snurperne, landnotfiskerne og garnavdelingen. Hver fangstgruppe samarbeider på den måten at det blir ens priser i et bestemt tidsrom, og hver får da etter sin fangst. Det blir på den måten likegyldig for fiskerne, enten de leverer til ising, salting, heimeforbruk eller sildefabrikkene.

Stort sett kan en vel si at "Sildelaget" ikke har forandret sin struktur siden den ble satt ut i livet, uten at den har utvidet sin interessesfære. Naturligvis er det fremdeles problemer som oppstår nå og da, bl.a. mellom fiskergruppenes representasjon i styre og stell etc. Transportproblemet av fangstene er naturligvis fremdeles aktuelt, etter som fisket slår til, og kan vel ikke annet enn å komme igjen, især inntil en har fått fabrikk bygget langs hele fangstfeltet - kanskje den flytende vil kunne avhjelpe en del av dette problem.

Avtakerne av silden var for så vidt organisert mer og mindre tidligere, men nå tvang situasjonen og dem til mer felles opptreden. Det måtte altså et samarbeide til mellom partene på forhånd, men til en begynnelse var nok ikke dette så helt effektivt. Avtakerne på sin side var ikke så sikre på sine markeder, så det var vanskelig å sette prisene annet enn etter hvert.

Sildelaget gikk straks inn for isesildeksport, så vidt en husker forbeholdt det seg ca. 20% av isesildkvantumet. Kanskje dette til en viss grad var for å kunne følge med i prisene. I alle fall var det sagt så.

De største påkjenninger Sildelaget har hatt ned gjennom årene, var da fisket slo til så stort at det var vanskelig med avsetningen, og det måtte sette stopp for fisket. Et slikt tilfelle hendte et av de første årene, og som vanlig var det da fabrikkene en måtte ty til. Disse tok naturligvis det de kunne og hadde tenkt seg. Men som alminnelig når alle kummer er fylt, og en skal til å lagre andre steder, vil dette falle dyrere. Men laget stoppet heller hele fisket. Det ville ikke være med på å levere sild til slike lavmål som tidligere.

Noe av det Sildelaget først tok seg av, var sildemålet. Hektoliteren skulle være det eneste lovlige mål. Før hadde det som tidligere nevnt vært mål og tønner og isesildkasser. Naturligvis har og vil hektolitermålet fremdeles skaffe friksjon. Ikke minst etter de automatiske losseapparater kom i bruk. Denne lossingen foregår ofte så hurtig at målet har vanskelig for å bli fylt til det skal tømmes.

Ellers beror det jo svært på hvordan silden er. Er den helt fersk og stiv, for ikke å snakke om stivfrossen som ofte er tilfelle med dekkslasten, kan målet bli temmelig skralt. Er silden derimot flere dager gammel og har ligget i større fartøyer med store kvanta, kan målet bli godt.

Begge parter kan altså bli skadelidende slik vi nå har det, og litt sirkus nå og da mellom partene kan det altså bli. Kanskje det er det en gjerne og vil ha etter gammel vane, det ville nesten være trivielt om alt skulle gå så fredelig for seg.

I 1938 bygget Laget sin sildoljefabrikk på Horsøy. Dette var den største fabrikk i landet, og den mest moderne. Den kom til i en heldig tid, såvel hva tilgang på råstoff, og ellers økonomisk drift angikk. Dette tiltaket ble sterkt kritisert av sildemelfabrikantene, som oppfattet dette som illojal konkurranse i deres næring. Laget på sin side foregav at det måtte ha en slik fabrikk til kontroll for prisene på fabrikkisilden. Fabrikkene var jo de største avtakere av fangsten, så det kunne være rimelig nok. Sildemelfabrikantene mente det ikke var behov for flere fabrikker, og ville nok være i stand til å utvide etter som behovet tilsa. Det ble en slags utskrevet avtale mellom partene om at flere fabrikker ikke skulle bygges, heller ikke større utvidelser uten etter felles samråd. Denne avtale har vel ikke vært fulgt av noen av partene. Det oppfiskede kvantum som gikk til fabrikkvare, har øket hvert år, og fabrikkene har utvidet forholdsvis kan en si.

Nå har som kjendt Laget planlagt 3 fabrikker til, hvorav en i Egersund snart er ferdig. Foranledningen til at Laget er gått igang med disse er vel først og fremst de rike fangstårene som har gjort avsetningen vanskelig. Dertil at de lange veiene for snurperne med fangsten sin måtte bli forkortet. Og ikke minst at det ved de nye fabrikker ble anlagt hurtige avtak av fangstene. Alle anførsler er rimelige og berettiget, men hvor langt Laget er tenkt å gå i denne bransje er de vel ikke klar over enda. Så lenge Laget ikke forfordeler råstoffet til sine egne fabrikker, er det vel ikke noe å si på denne utvikling, de har først og fremst å tilse fiskernes behov.

Elevator til sildelossing

Dette med hurtig sildelossing har alltid hatt sin aktualitet. Selv føringsfartøyene skyndte seg gjerne på for å komme på feltet igjen. Men etter som snurpernes antall øket, og driften ble mer intens, ble dette stadig mer presserende. Som før nevnt gikk dette med som et betydelig aktivum under kjøpet om en kunne by dem hurtig lossing. Da Sildelaget kom til, falt diskusjonen om prisen bort. Desto mer ble det lagt vekt på hurtig ekspedisjon.

Vi hadde i lengre tid arbeidet med planer om å få til mekanisk lossing og transport av silden til kummene, for vi var klar over at dersom en kunne garantere hurtig lossing, skulle det bli ganske annerledes lett å få snurperne til fabrikken.

Og i 1928 fikk vi Mjølner i Bergen til å lage oss en elevator etter egen tegning. Den var konstruert slik at nederste ende skulle henge loddrett i fartøyluken. Resten - de to øverste tredjedeler, lå da i skrå stilling ca. 45 grader. Silden ble transportert ved hjelp av vanlige elevatorskåler med rikelige huller i for avsiling på Ewartskjeder og hjul. Selve elevatorkjedene ble drevet av en elektrisk motor. Elevatoren ble senket og løftet ved hjelp av et håndspill som samtidig tjente som et fundament som elevatoren hvilte på. Ved hjelp av 2 gaierer i toppen, ble elevatoren stillet i stilling.

Utførelsen var heller mangelfull, så en hadde en del kluss med den av denne årsak, bl.a. var bunnplatene som skålene gikk imot satt slik at disse tok i platekanten. Den var og for kort, så året etter ble den forlenget en del.

Det hele var nærmest gjort som en prøvedrift, og det skulle koste minst mulig. Elevatoren selv kostet kr. 1.800,-. Men med forbedringer og mer påkostet ville nok elevatoren gjort tjeneste, bl.a. ved å føre den opp og ned med tanndrift. Fått et mer hensiktsmessig spill o.l. Men en var alltid redd for utleggene. Den var i bruk i 3 sesonger. Da var Brødr. Hetland kommet på markedet med sin elevator i 1932, og samme høst kjøpte vi den første de laget av disse til Stord.

Som kjendt var disse apparater ganske hensiktsmessige, og for en del revolusjonerte sildelossingen ved fabrikkene. Men det var kostbare anlegg. Elevatoren vi bygget i 1928 var i alle fall den første elevator for sildelossing her på Vestlandet. Senere kom og Mjølner med sitt apparat. I 1935 fikk vi 2 Hetlands-elevatorene til, og i 1943 enda 2 til. Disse er blitt forbedret etter hvert, med større kapasitet og mer praktiske målegreier, men systemet er det samme.

Knarrevik

I 1928 ble ing. Johan Andersen ansatt i firmaet Fredr. G. Han hadde arbeidet i sild-oljebransjen mer eller mindre fra 1915. Han var kjemiingeniør. Allerede da hadde nevnte firma interesser i sildemelbransjen, så det passet bra å få en habil mann til å overvåke firmaets interesser her.

Ing. Andersen hadde kjørt en fabrikk i Knarrevik fra 1915. Disse maskiner var i sin tid kommet for Bohuslenkysten, hvor der var store sildefiskerier i ^{Slutten av} forrige århundre med en blomstrende sildemelindustri. Så ble silden borte, og maskinene solgt til skrapjern.

Her ble ikke brukt presseduker, men pressekurver av stålspiler med jernplater imellom stoffet, som såleis fikk ca. 2" kaker. Disse presser var ganske bra.

I 1915 ble en ny fabrikk bygget på Knarrevik for 100% utnyttelse av silden. Ved hjelp av vacumtørking og ekstrasjon med bensin skulle en kunne få under 1% fett i melet. Ing. Andersen kjørte og den tidligere omtalte eksenterpressen som ing. Mich. Johansen bygget. I 1930 kjøpte firma Fredr. Gundersen ovennevnte sildemelfabrikk, som da hadde stått ubenyttet i flere år. Ing. Andersen ble bestyrer av fabrikk, d.v.s. maskineriet ble mer eller mindre benyttet i en ny og moderne fabrikk.

Separatorer

På Stord begyndte nå en periode med større utvidelser. I 1929 ble den såkalte "Hignette Paris" innkjøpt, en horisontaltliggende sentrifugetrommel, 1,1 meter i diam., med 1500 omdr. Alt limvann ble sendt inn i denne, og de faste melpartikler ble slynget ut i perefieren av tromlen, hvor det leiret seg nokså fast. Ved hjelp av en med handmakt bevegelig stang, ble dette stoff skåret ut av tromlen mens den var i gang. Olje og vann ble skummet av ved hjelp av et skumrør. Dette ble så sendt til 2 oljeseparatorer som vi fikk ved samme anledning.

Systemet virket ganske bra så lenge kapasiteten ikke var større, en unngikk for det meste klarekar. Oljeseparatorene var ikke innstilt til den slags stoff, da en måtte gjøre dem rene så og si hver time, men ved å gjøre tallerkenene mindre, ble dette bedre så en slapp rengjøring oftere enn hvert skift. Dette var rimeligvis de første separatorer som ble benyttet i sildoljeindustrien her til lands.

Med "Hignette" ble det foretatt forskjellige eksperimenter. Bl.a. ble det forsøkt å separere fiskelever. Denne gikk altså først gjennom en kjøttkvern før den ble oppvarmet i kokekaret foran maskinen. Likeså ble det gjort forsøk med kokt sild, fiskeslo etc. Resultatene var tilfredsstillende, kun kapasiteten var for liten til å kunne få noen praktisk verdi. Separatorene virket ganske bra hva oljeutskillingen angikk, limvannet lå som regel under 0,5% fett.

Mjølner pressen

I 1931 ble en presse kjøpt fra Mjølner, modell Stjernestedt (en svensk baron). Dette var en vanlig presse - amerikansk type - med en seksjon lenger enn de tidligere. Den hadde en matingsskrue som gikk noe hurtigere enn selve presseskruen. Ellers var den lett å åpne og gjøre ren, da hver seksjon ble åpnet på toppen, og var hengslet under, så det var bare å legge de halve seksjoner utover.

Men den hadde 2 feil som var noe til plage. Den ene var at "tungen" som viste stoffet fra mateskruen over til presseskruen hadde så lett for å fange fremmedlegemer - tau-stumper, filler, hampegarn etc. Dette gjorde at den mistet evnen til å "vise" stoffet videre, og så var det til å åpne og gjøre rent.

Likeså viste det seg at seksjonen som var kommet i tillegg, var en for mye, for presset

ble for hårdt. Vi forsøkte å tette opp for avsilingen, noe som og hjalp bra. Likeså forsøkte vi å gi "tungen" en annen form for at denne ikke skulle fange filler etc., og noe hjalp det, så pressen ville nok vært tjenlig for oss.

Men i 1934 ble den tatt med til Raufarhøfn og plassert på fabrikk der. Der viste den seg å være svært tjenlig, rimeligvis passet det feite stoffet den bedre.

Mjølnerpressen kom i stedet for Tøssebropressen som ble skiftet ut, så vidt en husket gikk denne til Uskedalen.

I 1933 fikk vi en Husepresse. Denne var omtrent av samme konstruksjon som Tøssebropressen, og hadde omtrent samme kapasitet og omdreining som denne. Vi skilte oss og snart med denne, som ble solgt. ~~EE?~~

Vintersildfisket 1925 - 1930

1925 ble et bra sildeår, med totalfangst på 2.454.000 hl. Herav til fabrikkvare: 274.000 hl. Til Stord, 16.000 hl.

I 1925 øket kvantumet til 2.571.000. Til fabrikkvare, 642.000.

1927: 2.774.000. Herav til fabrikk: 1.035.000 hl.

1928: 2.924.000. Herav til fabrikk: 1.003.000.

1929: 3.176.000. Herav til fabrikk: 950.000. Til Stord: 65.000 hl.

1930: 4.324.000. Herav til fabrikk: 1.938.000. Til Stord 60.005 hl. Annet råstoff: 38.000 hl.

Som en ser har fisket gjennom denne perioden øket jevnt og sikkert, til det i 1930 ble et rekordår. Samtidig har sildoljefabrikkene stadig øket sitt avtakerkvantum, så dette i 1930 utgjør ca. 45% av hele fangsten. Det var og gjennom denne periode mer rolige markedsforhold, så en kunne arbeide under tryggere forhold. De fleste fabrikk hadde og i denne periode skaffet seg mer moderne maskineri, bl.a. skruepresser, og da samtidig utvidet kapasiteten. I denne perioden syntet det seg at silden heller trakk sørover, ikke bare rundt Egersundskantene, men enda lenger, like forbi "Neset". En vinter i disse år hadde vi stort sildelager på selve dampskipskaaien i Kristiansand. Fisket kom så hurtig, og slo så stort til med en gang, at en måtte så å berge hva en kunne. Vi fikk og snurpelaster derfra.

I disse årene, 1928, ble Sørlandets Sildoljefabrikk bygget. Det var hr. E. Kjøde som startet foretaget, med vår formann, Ole Vågen, som styrer. Firma S.B.J. var sterkt medinteressert. Altså syntet silden å trekke sørover, idet denne fabrikk ble satt opp så langt sør. Fabrikk ble ikke gammel, etter et par års tid ble den nedlagt.

Nytt tørkemaskineri. Fabrikk nr. 1 bygges

Den gamle underfyringstørke var etter hvert blitt nokså medtatt, derfor måtte den skiftes ut. Først ble det kjøpt en brukt damptørke, altså med damprør inni. Disse gikk så på langs i tørken i 7-8 lengder, ca. 3" diam., slik at dampen eller eksosdampen sirkulerte gjennom hele rørledningen. Denne lå et par tommer fra pereferien, så melstoffet skulle kunne sirkulere rundt og imellom rørene. Systemet betegnes helst som Hetlandssystem.

Tørken kunne vært brukbar, men den hadde vært i brann der den kom fra - et sted ved Bergen - og var blitt skakk og skadet, så det var helt umulig å få den til å svive noenlunde rimelig. Resultatet ble at vi etter en kort tid skilte oss med den.

Fra en nedlagt tangmelfabrikk i Landro i Fjell ble det i 1931 kjøpt en gjennomfyrings-tørke, 11 m. lang og 1,2 m. i diameter. Denne hadde under verdenskrigen vært oppsatt og i drift, men det viste seg ikke regningssvarende. Maskineriet var i sin tid levert av Myrens Mek. Verksted. Med i kjøpet fulgte og foruten tørketromlen, en sikte, en slagkryssmølle, en tangkutter og en elevator til tørken. Maskineriet var lite brukt, kjøpet var fordelaktig.

Det ble nå til en større ommøblering av fabrikkens. Hittil hadde en benyttet de 2 diskontinuerlige kokekarene som fra først av ble installerte. Disse hadde en forsøkt å gjøre kontinuerlige, men det ville ikke virke tilfredsstillende.

Nå ble det innkjøpt en jernkoker fra Mjølner i Bergen, av den typen som nå er alminnelig. Det fulgte og med en elevator.

Den tidligere kumme nr. 2 ble nå forandret på forskjellig vis, og gjort tjenlig til fabrikklokale. Kum nr. 1 ble delvis revet og tatt inn i kum nr. 2, bare ytterveggen stod igjen. Stål- og Jernindustri i Bergen bygget tak over dette nye fabrikkbygget. Samtidig ble alle sidevegger bygget på ca. 2 m med bølgeblikk på jernkonstruksjoner. Taket var bygget på samme måte.

Her ble da det nye tørkemaskineri plassert. Tidligere hadde en fått en 2-sylindret dampmaskin som og ble plassert her. Til underfyringstørken ble bygget en moderne fyr-ovn, og ing. Andersen konstruerte en avtrekkssyklon. Det alminnelige den gang var så kalte støvkammer til gjennomfyringstørker. Disse tjente for så vidt formålet, men var ofte både brannfarlige og lite tilfredsstillende når det gjaldt å samle meldustet i, især når de ikke ble rengjort ofte. Det ble og laget blåsetransport for melet fra møller som var plassert like ved tørken og til en syklon på taket av mellageret. Kapasiteten var 300 sekker i døgnet. Denne tørke eksisterer fremdeles, men er blitt forlenget 2 ganger.

Tidligere hadde en hatt saltlager på loftet i kum nr. 2. Dette var i minste laget, og ofte måtte en lagre saltet som best det høvde, og helst få etter hvert som en trengte det. Nå ble altså dette revet, og et nytt ble bygget på oppsiden av kummene. Dette var et alminnelig lett trebygg. Senere ble det forlenget. Fra 1936 ble en del av det benyttet til separatorrom i forbindelse med fabrikk nr. 2. I de senere år er det blitt benyttet til spisebarakke for fabrikkarbeiderne.

Nye sildekummer

Gjennom årenes løp ble det skutt ut fjell og fylt på langs stranden innover, for å kunne gi mer plass for lagring av sild. Bunken i planen fikk en helling av 1 til 40 for å kunne avlaste trykket av sildemassen mot veggene til sjøen. Denne ble nemlig satt opp provisorisk.

I 1930 ble ordentlige kummer bygget - den nåværende nr. 1, samt 2 og 3. Disse ble solid armert, og skulle stå for et hvilket som helst trykk, noe som og har vist seg å slå til. Bunnen fikk fremdeles samme helling innover, helst for å kunne samle opp alt vann og olje fra silden som var lagret. Det ble laget renne langs fjellveggen for vannet som ble ledet over i en dobbeltbrønn for å kunne samle oljen.

I 1934 ble det bygget bølgeblikktak på jernkonstruksjoner over kum nr. 2 og 3. Dette var gjort for å bevare silden bedre mot snø, vann og sol. Disse elementer gjør betydelig skade på silden, især som den gang hos oss da vi hadde sild lagret langt frem over sommeren. Kapasiteten var den gang ikke så stor.

Disse 3 kummer tok tilsammen ca. 40.000 hl. De var ca. 3 meter høye ute ved sjøen, og 4 meter inne ved fjellveggen. Men naturligvis ble de alltid for små når fisket stod på. Det var å "demme opp" på alle sider, så det var alltid "god haug". Fremdeles fortsatte en å ta ut fjellmasse innover langs stranden, og et par år senere ble enda en ny kum bygget. Denne tok ca. 25.000 hl.

Flere lossekaier

I 1935 ble lossekai nr. 2 bygget, med ett losseapparat på hver side. I 1943 ble lossekai nr. 3 bygget, også med 2 Hetlands-apparater på.

I 1939 ble lossekai nr. 4 bygget. Denne var foreløpig tenkt mer som reserve, i tilfelle det skulle bli sterkt påtrykk med mottak, med andre ord at snurpere og seilere fikk bruke sine egne lossegreier i tilfelle ingen losseapparater. Da skipsbygging senere ble satt igang for alvor, ble kai nr. 4 tatt til utstyrs kai, som den fremdeles brukes til.

Men så konstruerte Ole Gravdal en grabb som syntes å kunne gjøre god nytte for seg under lossing. En slik ble da satt opp på lossekai nr. 4. Det var M.P. Stenberg som laget denne, med winsj etc. Men losserne var ikke særlig tilfredse med arrangementet, så de ville nødig losse med apparatet. På den måten ble det ikke noe av det med grabbe-lossingen her.

Herr I.P. Huse, Ålesund, som hadde en mindre sildoljefabrikk på Steinshamn, og samtidig drev et mekanisk verksted som helst beskjeftiget seg med sildoljemaskiner, kom hit i anledning denne grabben, og tenkte nærmest på å gå sammen med Ole Gravdal, slik at han laget disse grabbene, og Gravdal fikk en viss fortjeneste av hver. Imidlertid ble de ikke enige, og resultatet ble at Huse gikk igang for egen regning med å lage grabber, hvor mange av disse nå er i bruk ved sildoljefabrikkene.

Om det er samme konstruksjon som Gravdals skal være usagt, litt forandring i mekanismen er det vel.

Transport av silden

Like til i 1934-årene foregikk all transport av silden fra losserne med trillebår. Dette var jo nokså slitsomt og kostbart. Heller ikke ble silden saltet ordentlig. Dette foregikk på den måten at en satte salt til idet målet eller hl. ble styrtet i båren, samtidig som en gjerne kastet en skuffel salt oppå båren. Litt blandet jo dette seg under styrtingen, men det var langt fra tilfredsstillende.

Ofte hadde en flaker for enden av kjørebanelen hvor silden ble styret, saltet og så skuffet i kummen. Dette var greit nok så lenge alt gikk etter programmet. Men i arbeidets hete og hårde kjøring, var det ikke snakk om å vente på hverken salttere eller saltkjører, båren måtte tømmes under fullt sprang dersom det ikke skulle bli stopp her eller der. Resultatet ble ofte at mange sildebærer ble styrtet direkte i sildehaugen uten salt. Men dette kom igjen under produksjonen. Slik sild var mer eller mindre gått i forråtnelse, og produksjon og produkter ble deretter. En forsøkte naturligvis å lage seg faste eller solide broer som det kunne arbeides ordentlig på, men dette strakk ikke til overalt.

En begynte nå å gå over til transportskruer. Slike fulgte med Hetlands losseelevator, fra elevatoren inn til måleapparatet. Slike skruer ble og nå mer og mer benyttet til transport av silden fra losseapparatene til kummene. Disse skruer var og svært gode å salte silden i, da den her ble grundig blandet. Dette sparte og en del salt, da dette ble bedre utnyttet slik.

Da vi fikk losseapparat nr. 2 og 3 fra Hetland i 1935, ble det ikke bare arrangert med transportskruer til kummene, men og over disse, med luker under så en kunne slippe silden ned hvor som helst i kummen. Disse lå øverst i taket over sildekummene, så det var høyt fall, og en kunne på den måten fylle disse kummene, ikke bare til randen, men så og si helt under "hanebjelkene", noe som nok kom vel med, for det ble alltid for lite med plassen for sild.

Men disse transportskruer hadde den sjene at de bearbeidet silden vel meget når distansene ble for lange. Det ble derfor ikke så lenge før vi skiftet skruene ut med delelige skrapeelevatorer hvor silden ble behandlet helt fint, kanskje hadde en gjerne et stykke skrue for å få silden godt saltet.

Skipsanløp

Til en begynnelse var det ikke så lett å få rutebåter innom fabrikkene. Men behovet meldte seg snart. Riktignok hadde vi vår "Seleningen" som stadig gikk fra og til, men denne klarte ikke all trafikken. Dertil ble det dyrt å frakte utgående last til byene. De første vi fikk til å anløpe var "Veritas" båter, og det gikk bra. Senere henvendte vi oss til B.D.S., men de ville ikke anløpe uten en viss mengde last, noe som ikke passet for oss. Derimot fikk vi Bremerlinjens båter innom, slik at vi kunne skipe direkte til utlandet. Men da ble og B.D.S. interessert, og anløp uansett partiets størrelse. Senere fikk vi og anløp av Danmarks Forenedes skip. Likeså Nordenfjeldskes.

Da firma senere kom til å kjøpe store partier mel fra Island - det ble sagt at et år kjøpte S.B.J. ca. 80% av alt islandsk mel - ble dette for ikke liten del fraktet til Stord med de islandske rutebåter som trafikkerte på Danmark, Tyskland etc. Disse båter var kombinerte laste- og passasjerbåter, og ganske bra båter.

Nesten all mel gikk til Tyskland i disse årene, likeså meget av oljen. Som regel var det ikke store partier som ble skipet hver gang, derfor ble det ofte anløp. Til sine

tider kunne en ha 4-5, opptil 6 anløp pr. uke.

En skipsningsordre tidsrommet 2.10. - 29.12. 1934 ser slik ut:

"Neptun" - "Ottar Jarl" - "Saga" - "Bergenhus" - "Mercur" - "Trondhjem" - "Ottar Jarl" - "Luna" - "Saga" - "Håkon Jarl" - "Bergenhus" - "Neptun" - "Trondhjem" - "Leda" - "Kora" - "Saga" - "Irene" - "Diana" - "Trondhjem" - "Ottar Jarl" - "Trondhjem". I alt 21 skipninger på snaue 3 måneder. I tillegg kommer alle anløp av fartøy som kom med melvarer til fabrikken.

Legger en til at i samme tidsrom hadde noen inngående, var det heller livlig trafikk. Ikke sjelden kunne 2 båter komme samtidig, som regel måtte da en vente til den andre var ekspedert.

Før vi fikk våre nye mellagerhus med utskipningskai, var det ikke så greit med tilleggin av større båter. Kaien vi bygget fra starten var ikke beregnet på en slags trafikk. Heller ikke var dybdeforholdene tilfredsstillende, og kaien var allerede noen år. Vi gjorde den noe større omkring 1930-årene, men det monnet for lite. Under disse forholdene gjaldt det for oss å ikke få noe uord eller klager på kaiforholdene, for da kunne en risikere å ikke få båtene oppom. Derfor turde en helst ikke la dem legge til uten selv å være ombord og lose dem inn. Om dagen gikk det nå enda for de førere som var kjendt. Verre var det om natten, da måtte en helst reise ut og selv ta dem inn. Dette var ofte en sur jobb. Nesten alltid kom de sånn i 2-3-tiden om natten, med avgang fra Bergen i 10-tiden om kvelden. Som regel måtte en gå ombord ute på fjorden, eller i alle fall utenfor Kjøtteinståen, og med en liten robåt, var det slett ikke allti så greit å borde dem, især når vinden var pålands, som det helst var om høstene og vinterstider.

Var vinden frisk, var ikke kapteinene alltid så lystne på å gå inn, og forlangte da gjerne en virkelig los. Da var det ikke annet å gjøre enn å slå på egne kvalifikasjoner og var de altfor avvisende og store på det, måtte en sette dem på plass ved rett og slett å redusere både dem og skuten deres til småtterier mot det en selv hadde hatt under hånd. Naturligvis angret ensin opptreden etterpå at en hadde gjort seg til. Men en viss tilfredsstillelse var det nå. Slikt hendte nå helst de første gangene de anløp, og etter hvert som vi ble kjendt, gikk det naturligvis fint. Vi hadde og til sine tider lektere som vi la imellom kaien og fartøyene når disse var for dype. Især var "Greatsurf" god å ha.

Tross disse heller vanskelige forhold, ble det nesten ingen havarier av det. Litt skade på kaiene forekom av og til, men vi var helst overbærende med den slags for å kunne beholde vårt gode renome.

Vestlands sildemel kontra det Nordlandske

Det kan vel ikke nektes for at Vestlands-sildemel før 1920-årene til dels var mindre-verdig vare. Ikke bare kom dette av at behandlingen av råstoffet var slett og ble liggende langt fremover sommer og høst uten å ha fått det salt som skulle til for å holde det så noenlunde bra. Men pressingen var og mindre god, så det forekom mye fett i melet.

Heller ikke var de så nøyen med saltgehalten. Avfallet fra salteriene som til dels inneholdt mye salt, ble presset i den stand en fikk det, og da var det ikke rart om melet var sterkt saltet.

Derimot var Nordlands sildemel bedre i kurs, spesielt fordi dette som regel var uten salt så og si, fabrikkene tok helst råstoffet ferskt. Dette forhold fortsatte fremdeles frem gjennom 1920-årene, tross at Vestlands-melet ble bedre for hvert år som gikk. Ikke minst ble denne fordom opprettholdt ved at en kjemiker i Oslo, Dr. Buchholl, i offentlig skrift sterkt kritiserte Vestlands-melet, og bl.a. advarte han Norske Melkefabrikker til ikke å la sine leverandører bruke det, derimot kunne de bruke Nordlands-melet.

Da var det at bestyrer Halstensen, Bergens Landbr. Kem. Kontrollstasjon, tok til gjemåle mot dette, og påviste at dr. Buchholl sine skrivelier var uholdbare, og ikke hadde med de faktiske forhold å gjøre. Senere forstummet denne antipati mot Vestlandsmelet mer og mer takket være hr. Halstensen, som ikke bare motbeviste den ubegrunnede kritikk, men og på mange måter hjalp fabrikantene til å høyne kvaliteten av sine varer.

Tangmelproduksjon

Vi hadde gjort noen prøver med å produsere tangmel, og i 1935 gikk en igang i større målestokk. Dette var samtidig og "for å ha noe å gjøre på".

Tangmelet hadde sine verdier til før, men det måtte ikke gis for meget av det, da dyrene fikk løs mage. Utenom at en fikk større sendinger nordenfra Fedje og andre steder, likeså fra Sørlandet, samlet en tang her i fjorden også, like fra Bømlo til Kvinnherad. Tangen som vi samlet var alminnelig blæretang, "Limnaris digetaris", den vokser på fjell i flomålet, og er på den måten lett å komme til.

Behandlingen var enkel nok, en skar den og slengte den opp på fjell eller fjæresteiner, og etter 3 bra tørkedager var den så pass tørr at den kunne knuses eller males. Her om kring ble den hentet i løs vekt i skuter eller fartøyer. Derimot kom den i baller lenger borte fra. Prisen avhentet var fra 3 til 7 øre kiloen, så de som gikk inn for det, kunne holde seg en bra daglønn.

Naturligvis kunne en ikke samle tangen hvor som helst, en måtte ha strandeierens løyve. Slik tang vokser ut igjen på 3-4 år. Egentlig skulle den være så tørr fra selger at en kunne brette stilkene. Men en var svært avhengig av været på den måten. Var det tørrvær, gikk det bra. Var det derimot fuktig og rått, trakk selv den godt tørkede tangen fuktighet til seg og ble myk og uskikket til maling. En fant det til slutt fordelaktig å la tangen gå gjennom tørke før den ble malt. Det skulle svært liten hete til før den ble sprø, og produksjonen kom betydelig opp. Før en lot den gå gjennom tørken, benyttet en alminnelig halmhakkemaskin, så den ikke skulle henge seg opp under transporten.

Arbeidet med tangmelproduksjon foregikk i sommerhalvåret.

Råstoff fra Shetland og Skotland

Sildemelfabrikasjonen i England var ikke særlig stor, eller nærmest minimal. En hadde i alle fall til i 1930-årene ikke fisket sild til fabrikkbruk. Derimot er det fiskemelfabrikker i de større trålerbyene hvor avfall av fisk gjøres opp til mel.

I Lerwick, Shetland, var det en fabrikk som avtok avfallet fra salteriene der. Men avfallet ble levert gratis til denne fabrikk av produsentene, så lite ble det gjort ut av det. Og enda gjorde visst ikke fabrikk stort ut av det forretningsmessig sett. Det samme var tilfelle i Fraserburg, Skottland. S.B.J. fikk fatt i dette forhold, og overtok fabrikkene i 1934.

Først ble avfallet skipet til Stord i et par år og produsert opp her. Det var utelukkende avfall fra salteriene, kverk etc. Stoffet var særdeles fettholdig, og gav således betydelig oljeutbytte. Det verste var egentlig transporten, da tønnene som avfallet var samlet i ble styrtet i skipsrommet med laken i. Det ble således en hel flytende masse som kom til fabrikk her og skulle losses. Fartøyet som førte skulle naturligvis pumpe laken av best mulig under veis, men dette var nå ikke så like til i slingring, en ville risikere å ta oljen med. Som regel kom da fartøyene med hele stasen hertil. Da måtte en jo forsøke å pumpe om ikke lossene skulle måtte svømme i lasten. Dessverre gikk det nok olje med i pumpingen, noe som ikke var så like til å forhindre. Verst var dette før en ble riktig klar over forholdet, men etter hvert ble det noe bedre, og til slutt hadde en lært å ordne seg slik at så og si ingen olje kom i sjøen.

Men uhellet fra de første årene viste igjen på land langs stranden, og visst nok ikke bare rundt Kjøtteinsbukten, men like utover til Eldøyene og Kårevik. Det ble gjort kraftige protester fra villaeierne der ute, som truet både med saksanlegg og godtgjørelse for tort og svie, men de tenkte mindre på oss som mistet den dyrebare oljen. Protestene kom egentlig et år eller to for sent, for da hadde allerede forholdet bedret seg. Så ved grundig inspeksjon vi foretok, var det ikke noe å oppdage hverken på land eller sjø.

Fabrikk i Fraserburg ble satt igang straks denne var overtatt, idet den ble satt bedre istand, men en del avfall ble skipet hertil fremdeles.

På Lerwick ble fabrikk fornyet betydelig før en kunne få igang ordentlig drift. Det ble ført over nytt maskineri, eller rettere brukte maskiner herfra for det meste, bl.a. maskineri fra Sørlandets Sildoljefabrikk.

Under krigen hadde en ikke anledning til å foreta seg noe med disse saker derborte. Men etter dennes slutt, er begge i drift igjen. Det har og i de siste år vært produsert overskuddssild - altså når dette har vært så rikelig at ikke salterne har kunnet overtatt alt. Før var det slik at fiskerne heller gikk til sjøs med fangsten igjen og styrtet den, i stedet for å la noe gå til fabrikkvare. Dette var vel nærmest for å opprettholde prisene.

Produksjonen der borte foregår nå i samarbeid med de offentlige myndigheter som har med sild å gjøre, det såkaldte Herring Fishing Board. Før krigen ble helst de ferdige produkter ført til Stord og omsatt her.

Reufarhøfn

På N.O.-kysten av Island ligger en bra liten havn som kalles Reufarhøfn, dagligdags kaldt Røverhavn, men har for så vidt ingen ting med dette navn å gjøre. Her ble det i sin tid, 1928, bygget en liten sildoljefabrikk av en ålesunder som tidligere hadde operert i større målestokk i Siglufjord og Daga^Vrdarøyri. Nå var han altså havnet her med en del maskiner etc., og drev salteri. Det var gått ut for mannen, så han trengte kapital. Dette fikk han av S.B.J. Men hans tidligere disposisjoner gjorde, i forbindelse med nye, at han måtte reise fra Island. Stort var det nå ikke å reise fra heller. S.B.J. overtok da fabrikkene i 1931.

I 1934 ble undertegnede sendt dertil med en del mannskap for å fortsett driften. Vi hadde med en del nye maskiner, bl.a. Mjølnerpressen som før nevnt. Bygget nye lagerhus, og satte ellers fabrikkene i stand til drift.

En del norske snurpebåter var kontraktmessig bundet til å levere sin fangst til oss, ellers tok vi fra hvem som helst. På den tiden måtte de norske fabrikkene ta minst 40% av sin produksjon fra islandske fiskere. Dette ble nå ikke alltid aktuelt, med mindre det ble for mye råstoff for de islandske fabrikkene.

De ferdige produkter ble sendt til Stord. Året etter ble fabrikkene overtatt av den islandske stat, etter å ha vært satt i drift og prøvekjørt en tid av oss.

Indirekte koking av sild

Sildoljefabrikantene har naturligvis alltid vært oppmerksom på de store verdier som gikk tapt med limvannet under kokingen. Men med denne slags industri som de fleste andre slag, måtte biprodukter eller den fulle utnyttelse av råstoffet komme etter hvert som en hadde vunnet erfaringer, og likesom konsolidert produksjonen.

Noen spesielle forsøk på å nyttiggjøre seg disse verdier i limvannet hadde vel ingen her i landet gjort forsøk på. Men i 1935 fikk en et kokeapparat fra Fauth i Wiesbaden som egentlig var konstruert for koking av hvalkjøtt.

Apparatet bestod av en trommel, 4,5 meter lang, og 1,5 meter i diameter. Selve kokeren bestod av en halvsylinder som lå inne i nevnte trommel. Denne ble fylt med vann som ikke måtte komme over kokepunktet - ca. 95%. Gjennom dette badevann skulle da silden passere sakte. Vannet og oljen som silden ga fra seg under kokingen, rant så over halvsylinderen. Den ferdigkokte silden ble så løftet opp ved en elevator, og gikk etterpå i pressen. Hele apparatet var lukket for å kunne holde temperaturen. Inntaket bestod av en stor firdelt ventil som stengte for damp og temperaturen.

Ideen var altså at silden skulle behandles varsomt så den kom noenlunde hel gjennom kokingen, og at denne ble så linn som råd var for å kunne få større utbytte av protein, som og viste seg å være riktig. Til prøven fikk vi og en høytrykkspresse fra Knarrevik. Denne var konstruert for hårdt press, men en fikk ikke tilfredsstillende resultat av denne under forsøkene.

Apparatet ble returnert til Tyskland senere på året.

Vintersildfisket 1931 - 1935

1931 ble et heller mindre godt år for fiskerne, idet det kun ble oppfisket 2.989.000 hl. Av dette gikk 1.292 hl. til fabrikkvare. Til Stord 62.100 hl. Av annet råstoff: 15.000 hl.

1932 øket kvantumet til 3.333.000 hl. Herav 2.085.000 til fabrikkvare. Til Stord: 55.097 hl.

1933 - 3.153.000 hl. Herav til fabrikk: 1.312.000 hl. Til Stord: 63.198 hl.

1934 - Ble et særdeles dårlig år med bare 1.103.000 hl. Herav til fabrikk: 180.000 hl. Til Stord: 1.654 hl.

1935 - ble fangstkvantumet igjen stort, med 4.196.000 hl, hvorav til fabrikk: 2.789.000 hl. Til Stord: 156.000 hl.

Fisket hadde i denne periode helst trukket nordover igjen, og ikke ubetydelige kvantaer ble fisket ved Øygarden, noe nytt helst. Det har og begyndt noe tidligere enn før, omkring juletider, men har senket litt hvert år.

Fabrikk nr. 2 blir bygget

Høsten 1935 ble fabrikk nr. 2 påbegyndt, og ble ferdig til å tas i bruk i slutten av januar 1936. Den ble bygget oppå haugen bak kum nr. 1. Det var Stål- og Jernindustri som også bygget fabrikkhuset. Det var oppført av bølgeblikk på jernkonstruksjon. Alt maskineri ble plassert på et gulv. Myrens Mek. Verksted leverte maskineriet, nemlig koker, 1 stk. 13 fots presse, tørke, river, mølle etc.

Som nytt tidligere uprøvd maskineri ble tatt i bruk en Titan tørrstoffutskiller. Denne skulle altså skille eller sile av det meste av tørrstoffet i pressevannet før det gikk videre. Utskilleren arbeidet tilfredsstillende på mange måter, men det syntes seg å være vanskelig å holde siledukene rene, der måtte til stadighet være en mann for å holde disse rene, dels med damp, dels med vann. Dette forårsaket naturligvis at en fikk ikke ubetydelige vannmengder tilsatt pressevesken, samtidig som dette og kjølet av, noe som begge deler var uheldige. Men en fikk betydelige tørrstoffmengder ut av pressevesken på dette vis. Dette gikk automatisk tilbake til pressen.

En skulle og nå gå mer inn for bruken av separatorer, og fikk i den anledning et forslag til separatoranlegg fra Myren/Titan. Dette gikk i korthet ut på å samle all presseveske fra tørrstoffutskilleren i en tank som ble plassert i fabrikk nr. 2. Tanken hadde skrå sider for at tørrstoffet skulle kunne samles i en smal renne i bunnen. Der var store tappekraner hvor en skulle ta ut tørrstoffet.

Videre skulle en tappe olje fra toppen av tanken, således at denne ikke skulle behøve gå gjennom separatorene. Ved hjelp av kraner skulle en og kunne tappe klart limvann fra tanken, således at kun en mindre del av pressevesken skulle behøve gå gjennom separatorene.

Det tidligere bygde saltskur som stod ved siden av fabrikk ble nå for en del tatt til separatorrom. Her ble 2 Titan slamseparatorer plassert med nødvendig pumpeutstyr, oppvarmingstanker etc. Likeså ble Hignette satt opp her for å kunne behandle tørrstoffet fra bunnen av samletanken.

Titanslamseparatorene er konstruerte slik at tørrstoffet som følger med pressevesken blir samlet og spylet ut hvert 5. eller 10. minutt. Dette stoff gikk og til Hignette. Dessverre viste anlegget seg ikke å virke tilfredsstillende. Samletanken for pressevesken, hvor det skulle tappes fra både olje, rent limvann og tørrstoff, virket ikke etter hensikten. Flere ting var årsak til dette. Først var den for stor, ca. 10 tonn., så det ble en svær masse vann å holde temperaturen oppe på. I tillegg, når direkte damp eller eksosdamp ble satt inn, ble innholdet satt i bevegelse og forhindret klaring som det var regnet med.

Prøvekjøringen av separatoranlegget var nedslående. Etter gjentatte forsøk, og etter at alle kar var fylt med pressveske, som senere viste seg å være umulig å få klaret. Og etter at en hadde fristet og sluppet litt pressveske, eller som en betegnet det, limvann på sjøen, nå og da i all stillhet, for å slippe å stoppe, måtte en gi opp. Dette pågikk i nærmere 14 dager.

Men nå hadde og stranden omkring forandret utseende. Den var belagt med fett like fra flomålet til ytterste fjæresteiner, og som det var vinters dag og oljen stiv, hadde laget en betydelig tykkelse. Naturligvis var det umulig å sette fot under seg i fjæren, så den var faktisk fredet i lengre tid fremover.

Det ble naturligvis satt en hel gjeng i sving for å samle det meste av denne oljen opp. Disse holdt på i månedsvis, men det ble ikke stort av det.

Vi fikk i farten laget oss alminnelige klarekar, 7-8 stykker, som ble plassert langs nordveggen i fabrikkbygget. Disse var 2 x 2 x 2 meter. En måtte altså ordne seg på gammel vis, men alt tok sin tid, og ble kostbart. I mens hadde vi fabrikk nr. 1 i drift.

Nye lagerhus og eksportkai

Ved at fabrikk nr. 2 ble bygget, trengte en og mer lagerrom for melet. Det ble derfor satt igang å bygge lagerhus samtidig med at den nye fabrikk ble bygget. Det var et dobbeltbygg, 15 x 30 meter hvert i grunnflate, oppført av bølgeblikk og eternittplater på trekonstruksjon, oppført av Brødrene Hetland, Bryne.

Fra begge fabrikk ble nå anlagt blåseledninger for meltransport til det nye lageret. Likeså oljeledninger til tankene, hvor oljen ble pumpet igjennom. 2 sykkloner ble reist på taket av lageret, og hvor melet ble ført til. Mellageret var innredet med broer ca. 5 meter fra gulvet, på disse ble da sekkene transportert til lagerplassen. Sekkingen foregikk og på disse broer.

I forbindelse med det nye lagerhus, ble det og bygget ny eksportkai. Dybden her ble ca. 22 fot, så en kunne ta imot større båter. Det var entrepenør Andersen fra Håkonshella som bygget denne.

Lagerbygget ble vinteren 1939 - 40 utvidet med et sidebygg av samme størrelse som de tidlige. Likeså ble det utvidet innover mot land 10 m. i sin hele lengde. Denne utvidelse ble foretatt for å kunne lagre mestedelen av "Ronald"s kornlast som denne bragte heim fra Canada samme vinter. I alt var da lagret ca. 36.000 sekker hvetekorn - ca. 4.000 tons. Litt senere ble og melblandingen flyttet til dette lager, likeså begge møller.

Selve fabrikkmaskineriet i den nye fabrikk virket tilfredsstillende. Visst nok hadde Myren garantert eller lovet at 13-fots pressen skulle klare 500 sekker døgndrift, men dette slo ikke til, 400 sekker syntes å være toppen.

I forbindelse med fabrikk nr. 2, ble forskjellige ting forandret og fornyet. Det ble bygget en transportskraper langs fjellveggen til alle sildekummer. Jernkonstruksjoner ble reist 3 m. frem i kummene fra fjellveggen, og satt løse planker imellom disse som en kunne ta bort etter som en ville ha åpning til kummene. Dette står fremdeles, bare at det er bygget høyere. Nevnte skraper ble bygget så lang at den og kunne bringe råstoff til fabrikk nr. 1.

Oljetanker

1935 - 36 ble vår første oljetank bygget. Denne var på 500 kub.m. Så vidt en vet var dette den første oljetank som ble bygget for sildoljefabrikk her på Vestlandet i alle fall. Med oljen på tanker ble det en betydelig innsparelse, ikke bare i arbeidspenger med tappingen på fat, men og transport av disse fra og til, samt den kostbare emballasjen. Hertil fikk en mer ensartet olje.

Samme høst ble tank nr. 2 bygget, denne var av samme størrelse. Det var Stål- og Jernindustri som bygget begge.

Nytt vannbasseng

I forbindelse med større kapasitet ble behovet for mer ferskvann og større. Som før nevnt hadde det like fra starten vært vansker med tilgang av dette. Foruten de 2 små basseng en hadde, var det lagt rørledninger fra "Ramsdalen", hvor det var god tilførsel av vann. Likevel ble det i tørketider for lite. Ikke skjelden fikk en ferskvann fra Bergen med båtene som anløp for mellasting, særlig om sommeren.

Nå måtte en foreta seg noe mer alvorlig, og anla da basseng ovenfor mek. verkstedet. Dessverre viste det seg å ikke være tett etter første året, det syntes å være langs bunnen lekkasjen finnes, der siver det ut gjennom små hull i sementen.

En har forsøkt å gjøre noe med det, men det er nokså vanskelig, det måtte i så fall tømmes helt og renskes opp på innsiden av bassengveggen, rimeligvis ville en da stoppe lekkasjene ved å støpe ny og bedre vegg mot den gamle.

Et par år senere fikk en løyve til å bygge et mindre basseng oppe i Per Langelands utmark, der nå villabyen ligger. Der viste det seg å være bra tilsig på vann, som så ble samlet og ledet til dette basseng. Dette har hjulpet betydelig godt på.

Likevel hender det fremdeles at vannmangelen melder seg. Det hadde vel kanskje vært bedre da en laget det store bassenget å heller ha lagt ledning fra Tveitavatnet. Nå får en håpe på at de nye metoder som eksperimenteres med i sildoljeindustrien vil redusere bruken av ferskvann.

Mekanisk verksted

I flere år hadde vi ved egen hjelp reparert forskjellige ting på anlegget. Sveise- og brenneapparater hadde vi skaffet oss allerede i 1928-30, likeså litt smieverktøy, en liten boremaskin, smergelskive etc. Det var helst Odd P. Bjelland som forestod dette,

likeså Jakob P. Bjelland som var utdannet kunstsmed, og som bar navnet med rette. Ellers var mange av våre faste folk, som formennene og maskinfolket, blitt ganske flinke som reparatører.

Verkstedet var helst i maskinrommet, men ble flyttet etter behovet. Først i 1932 gikk en for alvor igang med et mekanisk verksted. Det gamle tørkerommet var da ledig, og der installerte en seg. Til en begynnelse tenkte en seg ikke stort mer enn til eget bruk, men det var slett ikke så lite, for støtt hadde en forandringer og utvidelser for hånden, så 3-4 mann hadde arbeid der stadig. Vi begyndte og så smått å lage både transportskruer og mer enkle ting, og stadig ble det større oppgaver en kunne gå inn for.

Forandringer og utvidelser 1937

Vinteren 1936 - 37 fortsatte med betydelige forandringer og utvidelser. Det var ellers mange ting en forandret på ved fabrikk nr. 2. Til en begynnelse gikk råstoffelevatoren loddrett ned fra mønet i fabrikkbygget. Nå er det så at elevatorer kan være utsatt for uhell, bl.a. kan fremmedlegemer komme inn og kjedene ryker. Som en vet er alle kjeder i en slik elevator av samme dimensjon og styrke. Derfor hender det ikke så sjelden at når en ryker, kan andre og få en knekk, og før en vet av det, ligger elevatoren igjen i "skutebunnen". Dette hendte rett som det var med råstoffelevatoren, og da den var både tung og lang, tok det gjerne hele skift før den ^{var} i orden igjen.

Samme tilfelle hendte og med de andre inne i fabrikk. For å slippe disse høyst kjedelige bedriftsstopp, forandret en dette. Råstoffelevatoren ble kassert, og i stedet ble som nevnt en skrapeelevator satt inn som gikk på skrå langs med fabrikkveggen.

Det ble og kjøpt en 13 fots presse til fra Myren. Denne ble satt ved siden av den tidligere. Kokeren ble forlenget så den skulle klare begge presser. Det ble ordnet slik at en ved hjelp av transportskruer kunne sende en del av pressestoffet ned til fabrikk nr. 1, da pressekapasiteten der helst var i minste laget.

En konstruerte et avsilingsapparat over pressene eller kokerne for å kunne hjelpe på pressingen. Apparatet var sylindrisk og roterende, og virket tilfredsstillende, men hadde samme feil som tørrstoffutskillerne, at de måtte gjøres rene nå og da.

Fullt separatorutstyr

Etter den erfaring en allerede hadde med separatorbehandling av pressevesken, var det klart at dette var den eneste veien å gå, i alle fall når en hadde så stor kapasitet som vi nå var kommet opp i, ca. 900 - 1.200 sekker mel á 100 kg. pr. døgn. Det gav på mange måter store fordeler, pressevesken behøvde ikke stå i flere timer for å klare, noe som ofte gav sur olje når ikke stoffet var godt. Nå kunne vesken behandles med en gang, noe som skulle gi gjennomgående finere olje.

Å behandle graksen som før - la den gå tilbake til kokerne, forringet bare pressekapasiteten og effektiviteten. Med "Hignette" som tok seg av tørrstoffet i vesken, og da rikelig med separatorer, skulle en være ovenpå.

Nå hadde vi forsøkt både Titan og Lavalseparatorene, likeså franske. De to førstnevnte hadde hver sine for- og bakdeler. Titan arbeidet for så vidt bra, og hadde samtidig

den fordel at den samlet en del tørrstoff, men hadde lett for å komme i ulage. Laval var mer robust og kunne gå uten å gjøres ren halvdøgnsvis. Men den samlet ikke tørrstoff. Separasjonseffektiviteten var ellers like god. En bestemte seg for Titan, bl.a. fordi disse var heller nye i denne slags industri, og kunne kanskje bli forbedret ved mer erfaring.

Hele saltlageret ble tatt til separatorrom. Det ble innstallert 6 stk. Titan slamseparatorer med en kapasitet på 6.000 liter hver time. Dessuten 2 oljeseparatorer. Hignette ble fremdeles værende på sin plass der. Og hermed var fullt separatoranlegg en virkelighet.

Første vinteren vi drev, ble det foretatt grundige analyser hele døgnet igjennom ved hver separator for å kunne konstatere deres effektivitet, alt ble grundig undersøkt, bl.a. mye eller mindre koking av pressestoffet og limvannet før dette gikk til separatorene. Forskjellig temperatur på dette etc. foruten at resultatet av hvert skift ble sammenlignet i forbindelse med temperaturen i tørken, som ble kontrollert ved hjelp av fjerntermometer.

Nytt kontorbygg

Etter hvert som det ble mer drift og større administrasjon, ble det og mer behov for kontorrom. Dette hadde helt fra starten av vært i 2. etasje i fabrikkbygget. I flere år hadde en ingen kontorhjelp, og da skulle det ikke så stort rom til, men i de senere år hadde en måttet utvide et par ganger.

Plassen var slett ikke tilfredsstillende, en hadde jo mellager, og i de senere år var det like utenfor kontoret at melsekkingen foregikk, så det var helt umulig å fri kontorsakene for sildemellukt. Enda verre ble det da "hignette" og de første separatorene ble plassert like ved. Under oppvarmingen av ofte døgngammelt pressevann og behandlingen av dette, ble det en ammoniakklukt så sterk at en behøvde bare å gå tvers gjennom lokalet for å bli tilsatt aromaen i klærne, som da holdt seg i dagevis.

Naturligvis var det umulig å unngå at dette også angrep alt kontorpapir, og Bergenskontoret ble naturligvis hjemsoekt av "Stordlukten" gjennom de daglige forsendelser her fra. Det ble da i 1938 bestemt at et nytt kontorbygg skulle bygges, og dette ble på toppen av Kjøtteinen. Det var et 1-etasjes murbygg. Vi ble bra fri lukten, så på den måten var det bra. Men for den som skulle ha stadig tilsyn med driften, lå det litt for langt fra bedriftene. Det ble bare et par års tid at kontoret ble der, til en hadde fått det nye kontorbygget nede på kaien hvor den opprinnelige fabrikk ble bygget i 1919. Kontoret på "Haugen" ble laboratorium m.m.

Kjele- og maskinalegg

Den første kjele var kun 56 kvm. heteflate, men ble brukt like til 1932-årene, da den ble byttet ut med en større som ble plassert på samme sted. Kjelehuset ble da noe utvidet. Denne siste var på 110 kvm.

I 1936 ble det og satt inn en ny kjele, ca. 150 kvm. Da ble det og bygget nytt kjelehus

og ny skorstein. Den store utvidelsen krevde et betydelig mer dampforbruk. Begge kjeler ble ordnet for samkjøring. Likeså ble dampforbruket øket ved separatoranlegg, og det som stod i forbindelse med dette, men begge Myrens presser ble og drevet med hver sin dampmaskin.

I 1947 ble den siste kjele satt inn, som er på 250 kvm.h. Denne ble plassert ved siden av nr. 2.

1938

Dette året merker seg ut som et rikt sildeår, og at vi tok imot et stort kvantum sild, ikke langt fra dobbelt så mye som noe tidligere år. Alt dette skulle lagres på fabrikkens område. Det var vårsilden som på slutten av fisket slo så stort til.

Foruten de 4 kummer, hadde en skutt ut en større plan innom disse. Arbeidsbarakken stod ved innerste enden av planen, der hvor plateverkstedet står nå. Alt dette ble naturligvis fylt med sild. Men for planen var det ikke satt opp stengsel for silden ute ved sjøen, en var jo ikke forberedt på noe som dette. Derfor ble det satt opp gjerde eller skott i farten, og bygget på dette etter hvert som planen fylldes.

Til slutt var sildehaugen kommet opp i ca. 4 meters høyde ute der en tippet bæreene. Og en gikk så og si "med livet i nevene", og var redd for at stengsle ute ved sjøen skulle ryke. Dette var satt nokså nærmt ute på kanten av fyllingen - en tør nesten fremdeles ikke tenke på hva som ville ha blitt resultatet om så galt skulle ha skjedd.

En natt i 2-tiden lå jeg våken og tenkte på å gå ned til fabrikkens da jeg var redd at noe galt skulle skje med silden på planen. Plutselig ringer telefonen, det var Junge (formannen): "Onarheim, silden har tatt ras og er gått på sjøen, og Haugland er sporløst forsvunnet". B r r r r.

Jeg ble nokså blek med det samme, men fikk da klærne på meg i en fart og tok nedover. Det første jeg så da jeg kom ned, var Haugland som gikk og spaserte i sitt vanlige rolige tempo på en kjørebros, som om ingenting hadde hendt. Heldigvis var det ikke ute ved sjøen silden hadde tatt ras, men inne ved og langs stranden, så noen større skade var altså ikke skjedd.

Men silden fortsatte å komme. Å si stopp hadde en selvfølgelig ikke hjerte til heller. Ellers hadde silden som tok ras vist oss veien - vi fikk fortsette bortover langs stranden. Og så ble det å sette folk igang med å sette opp plankeskott bortover i bukten i flomålet.

Det ble mangel på tømmermenn. Det var ikke bare å barikadere for silden, en skulle og ha kjørebaner, som faktisk talt måtte bygges oppå sildehaugen. Denne skiftet form stadig vekk, slik at en gjeng hadde stadig jobb med å rette opp og forlenge banen etter som en kom bort over. Banen var brei, trillerne måtte ha hver sin bane frem og tilbake, foruten salterne. Ottesen i Sagvåg måtte til slutt hjelpe oss med folk.

Og sildeeventyret sluttet ikke før en var kommet helt bort til skiftesgaren der porten nå står. Men da hadde en og tatt imot over 300.000 hl.

Alt dette stod på noen få dager, så tok fisket slutt. Men det ble en hel folkevandring hit for å se på eventyret. Arbeidsbarakken var nå kommet midt ute i sildehavet, omgitt av sild på alle kanter, så en kunne lett ha trodd at den lå og fløt på silden. Hvordan det gikk med denne silden? Jo, det gikk fint, vi hadde da betydelig kapasitet, så det gikk fort unna. Ellers var silden fin, noe som kom av at den ble så godt drenert der den lå over sand og jord, så den var helt tørr. Under transporten til fabrikk igjen, benyttet vi oss av transportskruer.

Flytende sildoljefabrikk

Ned gjennom årene hadde flytende sildoljefabrikk vært et fristende foretagende. Forsøk har og vært gjort med mindre fartøy allerede tidlig i sildeindustriens historie, også på Island, men resultatet ble ikke tilfredsstillende.

I 1934 ble et nytt forsøk gjort med "Norskehavet". Dette var et 7.000 tons d.w. lastebåt. Foretagendet ble utrustet fra Haugesund, men resultatet var mindre vellykket, så etter første sesongen ble maskineriet tatt ut og satt på land på Moksheim Sildoljefabrikk. Det var Myrens Mek. Verksted som leverte maskineriet.

En skal ikke her ha uttalt noen formening om hvorfor det ikke gikk tilfredsstillende. Kanskje tiden ikke var inne enda til den slags, kanskje var heller ikke maskineriet det rette. Utviklingen i denne industrien var da ikke kommet så langt, bl.a. brukte en da lange akslinger med remdrift alle veier, i stedet for som nå, at hver maskin har sin motor. Et skip kan gi seg ved forskjellig slags belastning, likeså kan slagside etc. forårsake at remdrift nok kan komme i ulage.

S.B.J. hadde i flere år interessert seg for Islands-fisket i forbindelse med fabrikkdrift, og spørsmålet om flytende fabrikk var diskutert frem og tilbake. Det var og foretatt undersøkelser om de flytende sildoljefabrikker på vestkysten av Amerika, eventuelt kjøp av slikt derfra. Han hadde søkt samarbeid med islandsfiskerne fra Ålesund, og fikk da også Staten interessert for om mulig i fellesskap å få løst oppgaven.

I den hensikt ble kvalkokeriet "Ronald" innkjøpt. Staten gikk inn som medinteressert i retning av visse garantier. Fartøyet var særdeles godt skikket for oppgaven. Det var 10.300 tons d.w., hadde store tanker over hele skipet (ca. halve lasteevnen). Det hadde 2 dekk over disse, hvor det øverste rommet var innredet med alt behov for kvalfangst, noe som og på mange måter passet for flytende fabrikk. Nå var ikke poenget her flytende sildoljefabrikk i første rekke, men mer for å kunne nyttiggjøre seg noe av islandssilden som våre fiskere der hadde anledning til å fange, men ikke kunne nyttiggjøre seg på grunn av at der ikke var avtakere. Med andre ord, en økonomisk støtte for det norske islandsfiske. Derfor gikk og Staten inn for foretagendet.

Forholdet for våre islandsfiskere var blitt vanskeligere for hvert år. Tidligere hadde våre fabrikker der kunnet avta en større del av fangsten. Disse ble færre etter hvert. Nå var det bare en igjen, "Krossanes", og det var da bare et tidsspørsmål når også denne måtte gå over til Islandske Stat. De norske fabrikker måtte og ta minst 40% av

sitt råstoff fra islandsfiskerne, ifall deres egne fabrikker ikke kunne avta all fangsten.

Heller ikke kunne våre fiskere lagre tønner og salt på land, samtidig som havneavgifter og ellers rekvisita var svært dyrt der oppe. Resultatet av dette var derfor at hvert fartøy bare kunne gjøre en tur til Island hver sesong, og altså i beste fall salte full last. Hadde det derimot vært avtakere av fangsten, ville de fleste hatt anledning til å fiske halve sesongen for leveranse til andre før de behøvde begynne å salte egen last. Dermed ville fiskerne kunne utnyttet hele sesongen.

Markedet for islandssilden var og mer eller mindre begrenset. Svenskene som har vært den største avtaker, var selv begynt å operere på feltet. I denne flytende fabrikk skulle en da ikke bare ta imot fiskernes fangst, men og være som en flytende stasjon, hvor fiskerne kunne få kull, vann, salt etc. Her ombord skulle de kunne få lagre sine tomtønner under fangst, likeså ville de kunne levere ferdigsaltet sild til heimsendelse. Angående sildemelfabrikasjonen ombord, så var det meningen at en bare skulle lage halvfabrikata av silden på feltet etter den såkalte Nygårds-metoden. Ved hjelp av vacuumtørker skulle vannet taes ut av stoffet. Melstoffet med oljen i skulle så lagres i tankene. Stoffet skulle så ferdigbehandles ved fabrikk på Stord. En regnet med at det ville bli en del ren olje under prosessen som skulle tappes på tanker for seg selv.

Metoden hadde vært eksperimentert med på Knarrevik i flere år. Men da det som kjendt er betydelig forskjell på fettinnholdet på norsk vintersild og islandssild, kunne her jo bli overraskelser. Men den islandske silden skulle heller ha fordeler ved prosessen på grunn av sitt rike fettinnhold, som da ville hjelpe til en hurtig behandling i vacuumtørkene, mens derimot vintersilden her måtte tilsettes olje under kokingen.

Det var heller ikke prøvet hvordan det ville gå med behandlingen av det halvferdige produkt. Især gjaldt dette lossingen. Stoffet ville utvilsomt pakke seg og bli temmelig hårdt under lagringen i tankene, men en regnet med å bruke spesielle grabber til å losse med.

Pressingen ville sikkert ha gått greit for seg, derimot var det ikke så sikkert om en ville fått all oljen helt ren. Så problemene var der, men forsøket måtte gjøres. Men så kom krigen og satte en stopper for hele ekspedisjonen.

Nytt mekanisk verksted og bedding

Det ble mer og mer klart at en hadde behov for et virkelig mekanisk verksted. Men bare å basere dette på det en selv hadde behov for, var egentlig for lite.

S.B.J. hadde alltid interessert seg for skipsfart og fartøy i sin alminnelighet, bl.a, hadde han arbeidet med skipsmodeller. Nå ble det et spørsmål om en skulle kombinere verkstedet med bygging av mindre jernbåter, fiskebåter o.l.

Det ville sikkert bli behov for den slags fartøy etter krigen. Denne var alt begyndt med uhyggelige ødeleggelser av vår flåte, og hvor meget det ble igjen av den når krigen

var slutt, var ikke godt å vite . Altså ville dette være første skritt i riktig retning - å være med å bygge opp igjen når så langt kom. Det ble da bestemt å bygge mekanisk verksted og bedding. Dette var i 1940, og som kjendt var det da såre vanskelig å skaffe sea maskiner til vårt verksted, men noe fikk en då så meget en kunne hjelpe seg. Fra nå av ble verkstedet anlaet med henblikk på 2 forskjellige avdelinger, et for skipsbygging og et for sild- og fiskemelindustri. En fant at det kunne være best å ikke sette alt inn på et brett, såleis at verkstedet kunne sysselsettes etter som konjunktorene ble.

Med hensyn til sildoljemaskiner, så hadde vi gjennom årene stadig eksperimentert med disse og kjendte de aller fleste slag som var på markedet. Samtidig som vi var kommet til forskjellige forbedringer som kunne gjøres ved forskjellige maskiner. Dette kunne vi nå nyttiggjøre oss ved fremstillingen av nye maskiner.

Gjennom mange år var her drevet med forbedringer og nyemåter for å kunne utnytte råstoffet bedre. Disse eksperimenter har kostet bedriften betydelige utgifter, men så lenge behandlingen av råstoffet var så uøkonomisk, ville en gjerne være med å gjøre sitt til å forbedre dette.

Vintersildfisket 1936 - 1940

Vinterfisket ble et rekordår i 1936, med 5.300.000 hl. Herav til fabrikkene 3.500.000 hl. Til Stord 186.000 hl.

I 1937 var kvantumet betydelig mindre, med 3.368.000 hl. Til fabrikkene 1.607.000 hl. Til Stord 93.914 hl.

1938 ble igjen et stort sildeår, med 5.228.000 hl. Herav til fabrikkene 3.820.000 hl. og til Stord 324.821 hl.

I 1939 var kvantumet 4.433.000 hl. Til fabrikk 2.657.000, og til Stord 181.200 hl.

I 1940: 4.372.000 hl. Til fabrikk 3.107.000 hl, og til Stord 170.335 hl.

Fabrikkbygg nr. 1 forandres (1941)

Som før nevnt var taket på fabrikkbygg nr. 1 av bølgeblikk på jernkonstruksjoner. Dette var etter 5 års forløp rustet bort, så en fornyelse måtte til, og det ble gjort i 1941. Som kjendt har alt jernmateriale på sildoljefabrikkene en sterk påkjenning, grunnet saltdampen fra produksjonsmaskineriet, især da bølgeblikk og den slags.

En gikk derfor nå over til å støpe jernbetongtak. Samtidig ble veggene forhøyet en god del. Likeså hadde n.v. hjørnet som før var trukket noe tilbake grunnet grunnforholdene, nå bygget helt ut i flukt med fasaden, idet en rammet ned pæler og ellers laget solid fundament.

Fabrikk nr. 2 ombygges

På mange måter var det fordelaktig å ha en større og en mindre fabrikk av hensyn til tilfeldig råstoff en kunne få mellom sildesesongene, så slapp en sette et større apparat i sving for småproduksjon. Likevel krevde dette under full drift flere folk enn som om en hadde det mer sentralisert. En besluttet derfor å flytte de 2 små presser en hadde

i fabrikk nr. 1 opp til fabrikk nr. 2. Dette hadde og den fordel at en slapp fordele råstoffet under veis, noe som og krevde spesielt tilsyn.

Det ble bygget et galleri i fabrikk nr. 2 som kokerne ble plassert på. Foruten at en vant inn på plassen på denne måten, kunne og elevatorene fra koker til presse sløyfes. Alle 4 presser ble snudd som de nå står, og ble matet med skruetransport fra kokerne. Vi hadde altså nå 2 stk. 13 fots Myrens presser. 1 stk. 9 fots Myrens, og en Kampens dobbelskruet. Kapasiteten var nå kommet opp i ca. 1.200 sekker å100 kg. døgndrift. Pressestoffet ble nå ført med transportskruer ned til fabrikk nr. 1.

Høsten 1942 ble Onar ansatt ved bedriften for å ta over etter meg i 1945.

Omplassering av separatoravdelingen

I 1943 ble hele separatoravdelingen flyttet ned til fabrikk nr. 1. Det var upraktisk å ikke kunne behandle pressevesken fra begge fabrikkene under etter, noe som en nå kunne. En slik flytting er en meget kostbar og omstendelig affære. Det er ikke bare separatorer som skal flyttes og settes på plass, men alle pumper, vanntanker, koketanker med rørarrangement og renner etc.

Det ble og nå bygget galleri i samme fabrikk hvor et sett ristesiler ble plassert. Dette var nye ting, som avløste de tidligere brukte tørrstoffutskillere. Ristesilene er basert på vibrasjon av pressevannet som renner over finmasket sikteduk 60 til 80 masker pr. tomme. Vibrasjonen er ca. 1.800 pr. minutt. Disse har betydelige fordeler frem for de tidligere benyttede tørrstoffutskillere. En får finere siling av pressevesken, i tillegg holder de seg renere, så en slipper sølet med spylevann og damprengjøring. Samtidig ble tørken i fabrikk nr. 1 forlenget, så kapasiteten ble betydelig større. Dette ble utført av vårt eget verksted.

Skolelærerne i arbeid på Kjøtteinen

Som en vil huske, nektet den norske lærerstand å bøye seg for Qvisling-styret og tyskeres krav med hensyn til skoleordningen. Og som kjendt måtte mange svi for dette, ikke bare med å miste stillingen, men og friheten. Mange måtte i arbeidsleier, særlig da nordover til Finnmark, og ikke så få ble knekket for livet, noen bukket og under for strabasene.

Her på Stord unngikk lærerne å bli sendt bort av en eller annen grunn, men arbeidsløse ble de naturligvis. En virkelig stor tid var dette, vår lærerstand var så og si kommet i skuddlinjen for tyrannveldet, men sto ikke desto mindre fast til ære for dem og etterfølgelse for oss andre.

Og hvem ville ikke hjelpe dem i deres vanskelige stilling så langt det lot seg gjøre? Det skal ikke tas med her, men da de ba om arbeid på Kjøtteinen, var de virkelig velkomne. Alle på arbeidsplassen syntes visst det var litt av en ære å ha lærerne der, de var dagens helter, og ble betraktet som slike av alle. Men spenningen var der, og deres skjebne i alle fall til en begynnelse uviss, og vi var virkelig glad da de kunne forlate arbeidsplassen for å kunne innta sine stillinger igjen.

Krisetiltak. Tørking av kaffetilsetning

En av de varer som det først ble mangel på i landet etter krigens utbrudd, var kaffe. Denne folkedrikk kunne vårt folk ikke unnvære, og da en ikke kunne skaffe varen gjennom import, måtte det tys til surrogater.

For rekning for firma P.G. Rieber & Co., Bergen, ble det satt igang tørking av poteter som ble blandet med andre slags stoff, rimeligvis og en del kaffe, og sendt på markedet som kaffe.

Behandlingen foregikk på den måten at en først styrtet potetene i et større kar fylt med vann. Ved omrøring her, la eventuelle steiner seg - som det slett ikke var så lite av - til bunns. Dette måtte en gjøre for å ikke få stein i hakkemaskinen. Fra vannkaret gikk potetene videre ved hjelp av skrapeelevator og transportskruer, som var mer og mindre fylt med vann til fabrikken. Under denne transporten i vann, ble de helt rene. Fra transportskruen gikk de gjennom en dertil innredet hakkemaskin, som hugget dem i terninger. Disse måtte være små og så gjevne av størrelse som råd var for at stoffet kunne få noenlunde samme tørk.

Videre til tørken. Denne måtte få en spesiell innredning før passasjen gjennom tørken ble tilfredsstillende. Kommen gjennom tørken, ble stoffet sendt over en sikte som var konstruert til dette, og hvor stoffet ble sortert i 3 forskjellige sorter. Det fineste som var heller noe sterkt tørket, en mellomsort og en grovere, som helst var tørket i minste laget.

Produksjonen gikk ganske bra. Det var utover høsten dette foregikk, en begynte med det i 1941, og fortsatte med det i 3 sesonger, en av disse ble det produsert eller behandlet ca. 1.400 tonn poteter.

Men så ble det nok verre å få tildelt poteter til dette formål. En måtte forsøke andre slags produkter som kunne tjene formålet. 1943 ble et rikt rognebærår, og hvorfor ikke forsøke å lage kaffetilsetning av disse? Stoffet var saktens både rent og sunt, og prøver ble gjort som falt heldig ut. Vi fikk tilsendt hele lastet av disse bærene, helst nord fra Bergens-kanten, eller kanskje lenger nord. Dessverre var mye av disse bærene samlet i regnvær slik at de tok varme til seg under transporten, noe som forårsaket av de gikk i oppløsning. De ferdige produkter ble av denne årsak mindre tilfredsstillende. Derimot ble produktene av friske bær ganske fint.

Det ble og gjort forsøk med tørking av sukkerroer, som falt bra ut. Vi fikk og et parti presset avfall av sukkerroer fra Sverige, som ble tørket.

Notevarpmetoden

Problemet med å vinne ut 100% av silden har alltid vært et ettertraktet mål for sildoljefabrikkene. Dette at her skulle gå til spille ca. 20% av råstoffet var ikke så hyggelig å se på, men hvordan en skulle nå dette, var vanskeligere.

På fiskeriforsøksstasjonen i Bergen var de naturligvis og interessert i dette, og hadde arbeidet med problemet i flere år. De hadde nå kommet til en løsning, ved å dampe inn vannstoffet i silden, istedet for som før å løse opp silden ved koking. Prosessen

foregikk slik:

Silden gikk først til en tørke gjennom alminnelige river. Her ble massen dampet ned til 50-60% vann. Videre gikk massen til en spesialbygget forvarmer, hvor det ble oppvarmet til 80-90% ved indirekte damp, før det gikk i pressen. Kommet fra pressen ble en del av stoffet blandet sammen med råstoffet fra kummene før dette gikk i tørken. Dette ble gjort for at sildemassen ikke skulle klappe seg fast til tørkeveggene eller legge seg i større dunger i tørken. Resten, ca. 60-70%, ble sendt til en annen tørke og gjort ferdig til mel. Produksjonskapasiteten ble på denne måten helst liten, ikke stort mer enn ca. 1/3 del av den vanlige kokemetode. Tørkekapasiteten ble altså for liten. Det var hittil kun gjort laboratorieforsøk med metoden, og altså ikke ved praktisk utnyttelse. En fiskemelfabrikk ble bygget i Vardø i 1940, og hvor en del av maskineriet var levert fra Stord, gikk inn for denne metoden. Men forholdet var likevel noe helt annet med nesten fettfritt fiskeavfall enn med sild.

I 1942 ble metoden prøvd og uteksperimentert ved Stord. Resultatet var tilfredsstillende, for så vidt metoden angikk, de 100% ble altså vunnet inn. Et annet spørsmål var den økonomiske siden ved slik drift. Til dette måtte en og svare ja, men med de maskiner en hadde til sin rådighet, var denne lite tilfredsstillende, bl.a. gikk produksjonskapasiteten ned til ca. 1/3 del, som før nevnt.

Den største vansken ved metoden var å få inndampet pressevesken fra slamseparatorene. Nå ble denne sendt tilbake til meltørken, og blandet i melstoffet, noe som ikke var heldig på mange måter, bl.a. ble melet gjerne ujevnt tørket. Metoden, som er patentert, og hvor Stord eier en del, er brukbar, det gjelder å finne mer fordelaktige måter å dampe inn limvannet på. I Amerika arbeides med samme problemet, og det er flere måter en forsøker å løse dette på som en ikke skal komme inn på her.

Fryseri og kjøleri

I den situasjon vårt land var kommet opp i, var det mange nye problemer og vanskeligheter som gjorde seg gjeldende, først og fremst da matsituasjonen. Den gamle norske hovednæringen måtte atter innføres med sild og poteter. Og et fryseri i denne forbindelse ville ha sine store fordeler for oss, i tilfelle vi gikk inn for en foredling av sild som vi hadde god anledning til ved vår bedrift.

Det var først tanken å bygge fryse- og kjøleri på sørsiden av mellagrene. Derfor ble en større plan skutt ut her. Men under de vanskelige forhold ble dette oppgitt, og i stedet ble et kjøle- og fryseri installert i første etasje under administrasjonsbygget. Hele rommet var ca. 400 kbm. Dette ble innredet med 2 fryserom og 2 kjølerom. Kapasiteten av maskineriet var ikke stort nok til fryseri for alle 4 avdelinger. Ellers innrettet en seg med det for øye fra først av å ha kjølelager for grønnsaker etc.

Vinteren 1943 satte en igang med produksjon av filetsild, den såkalte "Gosild". Da en ikke hadde det nødvendige utstyr til slik produksjon, leide en hermetikkfabrikken til C. Houge Thiis her, som foretok all røykingen for oss. Derimot ble flekkingen etc.,

likeså pakkingen gjort hos oss selv, som bestod av 10 kg. kartongesker.

Det måtte naturligvis betydelige tiltak til for å klare dette. Ett større bygg med skråtak ble satt opp på sørsiden av administrasjonsbygget, hvor flekkemaskineriet ble plassert. Matsalen i 2. etasje ble tatt til pakningsrom.

Produksjonen gikk bra, under de 2 krigsårene en drev på med dette, var en oppe i 70 - 80 tonn hver sesong. Alminnelig sild kunne jo bli nokså trivielt på bordet så og si til stadighet. Det gjaldt å finne variasjoner. Rogn og melke visste en var delikatesser, nedlagt hermetisk. Men dette var ikke hver manns mat, i alle fall til middagene. Hvorfor ikke heller lage kaker av dette næringsrike stoffet? Og dette ble gjort. Vi fikk tildelt en del varer, som knust kavring, diverse krydderier, potetmel og poteter, som vi blandet sammen med et bestemt kvantum rogn og melke, og laget kaker av dette av samme størrelse som alminnelige seikaker.

Det ble kjøpt en elektrisk stekemaskin med en kapasitet på 16.000 pr. skift, og denne gikk da for fullt fres. Kakene ble pakket i 1-kg. kartonger, og satt på fryseriet. Helt nysteikte var disse kakene særdeles velsmakende, og avsetningen var tilfredsstillende. Tiltaket vakte oppmerksomhet. Kakene ble analysert, og viste et forbløffende næringsrikt innhold. Kakene fikk navnet "Gokaker".

Sammen med "Gosilden" ble så kakene sendt så og si overalt i landet, til byene og de større industrisentraer, Sauda, Odda etc. Men som alle fryseprodukter, kunne de ikke holde seg lenge etter at de var tatt ut. En fikk da en del spesialbygde kasser for denne transporten til lenger bortliggende steder, som Østlandet o.l.

Når "Gokakene" ble noen dager gamle, ble de gjerne harske på grunn av at de var stekt i sildolje. Denne var av fineste slaget. Det kan godt være at disse kaker ville kunnet beholde sin nysteikte smak om en hadde lagt dem i bokser.

Som situasjonen var med mat i disse dager, var våre produktet særdeles velkomne. Første året foregikk stekingene ved Houge Thiis fabrikk, men senere innredet vi saltlageret til dette bruk.

Det ble og forsøkt med en lettere preservering av blomkål, som ble lagret på fryseriet. Dette foregikk på den måten at kålen ble holdt i varmt vann (90 grader) i et lite minutt pakket i sellofanpapir og kartonger. Metoden syntes å være tilfredsstillende, men produktet var noe ujevnt ved uttaket, antagelig kom dette helst av at kålen enten var for gammel, eller at behandlingen ikke var tilfredsstillende utført.

Det ble og frosset forskjellig slags frukt, som plommer, og så og si alle sorter bær, delvis for fabrikkens regning, og adskillige private som la sine produkter inn. Dette syntes å være en ypperlig måte å kunne holde frukten fersk, en hadde praktisk talt ferske bær og plommer året rundt. Dessverre ble fryseriet nedlagt etter krigen.

Større skipsreparasjon

Som kjent ble vår kyst under krigen så og si bestrødd med havarerte skip, mer eller mindre skadet. Ett av disse var D/S "Hårdråde", en eldre dampbåt, ca. 1.000 t.dw.

Den ble senket inne i Hardangerfjorden, og lå på ca. 60 meters dypt vann. Fartøyet ble tatt opp av Taranger dykkerselskap, som på den tiden drev med dette.

Bergingen foregikk på den måten at skipet ble hengt mellom lekterer på fjære sjø, og så ved flo vann løftet fra bunnen. I denne stilling ble det så transportert tvers over fjorden til Norheimsund et sted og satt på grunn på høyvann. Ved lavvann ble så stropene om skipet teitet opp, og på høyvann igjen flott og slept innover, til en hadde fått det så høyt at en kunne begynne en foreløpig tetting og lensing av skroget. I denne stilling ble det så slept til Stord.

Skipet hadde vært lastet med stykkgoods, bl.a. brennevin, keramikk o.l., foruten en hel del isolasjonsmateriale. Lasten var for det meste losset, med unntagelse av isolasjonsmassen. Men denne var gått i oppløsning, så det var bare muld.

Det var tyskerne som hadde bombet skipet i begynnelsen av krigen, og skaden var betydelig. Bro og midtskipsbygningene var ramponert. Akterdekket var delvis nedbrukt. Noen plater i vannlinjen i baugen var bulkete med store huller i. Tanktoppene var nedbrukt, og bunnstokker bøyd. Foruten dette var selve skroget adskillig gjennomhullet. Maskinen var forholdsvis uskadd. Men da det hadde ligget ca. 2 år under vann, var alt som hette treverk gåen.

Det ble til at skipet skulle repareres ved vårt verksted. Dette var jo en forholdsvis stor jobb for vårt vedkommende, og litt spenning var det jo hvordan dette skulle gå, men det gikk både fort og greit. Bunnskaden i baugen ble reparert på slipp i Haugesund?

Allerede tidlig under krigen begynte en med småreparasjoner av fartøyer. Dette var helst jernarbeider, som dekkshus, lukekarmen o.l. Enkelte kom med sine kuttere hit for å få dette ordnet, andre hentet de ferdige dekkshus, og hva det ellers kunne være, og satte dem selv på ved sine egne verft.

Men vi tok og i ferd med treskuter, forlenget og fornyet så og si like fra kjølen.

Byggenr. 1 - jernlekter

På denne tiden var det forholdsvis lett å skaffe arbeid til verkstedene. Verre var det med materialer når det gjaldt jernfartøy, men noe fikk en da, især når det gjaldt reparasjoner. Men vi hadde jo anlagt bedding for å ta til med nybygging, så noe måtte en ta til med. Og for ikke å ta munnen for full, men begynne på nederste trappetrinn, tok vi til å bygge en helsveist lekter. Den var ikke så stor, lastet ca. 150 tonn. Men det var da en begynnelse. Lekteren ble levert i 1943, og vi såvel som kjøperne var og er tilfreds med fartøyet.

Naturligvis ble denne begivenhet med sjøsetting av lekteren en merkedag, og feiret etter alle kunstens regler, både med dåp og taler, og middag med laks fra fryseriet.

Helst skralt med maten

Etter hvert som krigen varte, ble det knappere med maten. Rasjonering ble jo innført straks, men folk hadde nå gjerne litt i bakhånd som hjalp på det første året, men da

ble det alvor. Dette satte ikke minst sitt preg på arbeidsplassene, hvor ofte tørre skiver måtte klare seg. Den knappe smørrasjonen fikk heller bli heime til barna. Bedriften gikk da på slutten av 1941 igang med suppekjøkken til arbeiderne, for en billig pris. Det var ikke så mye en hadde å tilsette suppen, grønnsaker, poteter, sild og fisk var hovedinnholdet. Senere fikk en og litt mel og gryn etc. Denne varme suppen kom svært vel med, det tørre brødet med kanskje litt ekstraordinært pålegg på, gikk lettere ned. Denne matlagingen har fortsatt siden ved bedriften. Så snart det ble anledning til det, fikk folket kjøpe full middag - enkel men kraftig - så nå tar hundrevis sin lunch der.

I samme forbindelse kunne en kanskje og nevne at arbeiderne fikk gratis den sildolje de ønsket. Det ble tatt av den fineste oljen av helt fersk sild, som ble delt ut. Den var god å steke i, og sparte på den måten på annet fett og smør. Men det var nok ikke bare fabrikkfolk som fikk olje.

Julefestene

Det var andre året etter krigsutbruddet at første julefesten kom istand. Tidene var hårde og tunge. Det gjæret av undertrykket harme og tross i den norske folkesjelen, men overmakten var for stor, en fikk bare knytte neven i bukselommen til så lenge. Men denne tunge lagnaden tvang oss mer sammen, vi var alle blitt mer for hverandre enn før, og som uttrykk for dette, syntes vi at vi måtte gjøre noe - Vi laget julefest. Det var ikke så meget å lage av, men en gris eller to hadde vi nå gående i bakhand, så lapskausen ble særs vellykket. Dette gjentok seg året etter, og ble en tradisjon. Det var og i disse årene gitt ordre om at ingen måtte øke arbeidernes lønninger, noe de nok hadde trengt på denne tiden. Men å gi "milde gaver" ville en ikke bli straffet for. Derfor ble det nå delt ut julepresanger i kontanter til alle. Dette satte naturligvis spissen på festene.

Disse julefestene ble de første par år etter krigen forlagt til Turnhallen på Leirvik, for det var ikke store nok lokaler ved bedriften som kunne ta ca. 400 mann.

Under krigen hadde vi forskjellige vansker med tyskerne. De bygget jo festningsverk rundt oss, og da de tok til med dette, opptrådte de som de eide alt. Kaier og verksteder skulle naturligvis stå til deres disposisjon, det var ikke engang å spørre om det. Men vi regnet med at dersom de skulle få ta seg tilrette som de ville, kunne det bli en uutholdelig plage for oss. Samtidig som vi visste, at de ingen rett hadde til dette. Derfor var det ikke annet å gjøre enn å nekte dem, og rett og slett ta fra dem det de "lånte" fra oss. På denne måten gav de seg på det.

Men verkstedet hadde de selvfølgelig meget bruk for, men vi lot dem vite at her var ikke noe alminnelig reparasjonsverksted. Dette var spesialverksted for skipsreparasjoner og sildoljemaskineri. Dette så det ut til at de godtok, så vi slapp dem forholdsvis bra.

Verst var det siste året under krigen, da kom vaktbåtene deres rett som det var og

skulle forsøke å gjemme seg mellom våre kaier og andre fartøyer, for fienden var stadig etter dem, især da fly. Naturligvis var disse besøk i høyeste grad ubehagelige for oss, en kunne risikere å få et bomberegn over oss når som helst. Det hjalp ikke at vi nektet dem, ikke en gang ved å vende oss til høyere myndigheter i Bergen, slapp vi fri dem.

Så hendte det noe straks før jul i 1943. Da var 2 båter kommet og skulle ta søndagsro. De opptrådte temmelig enerådende, og tok seg tilrette, slik at enda til vår vaktmann ikke fikk gå fritt omkring. Kanskje kom dette av at de hadde fått interesse for grisene våre som gikk i nærheten av kaien de lå ved. Kort fortalt, de hadde brukt skyts på den ene. Men vaktmannen kom ubeleilig til uten å ane hva som foregikk, slik at de i første omgang ikke fikk ta grisen med ombord. Derimot tok han seg av slaktet, og låste det inn på kjølerommet.

Vi gjorde en alvorlig historie av dette ved å rapportere hendelsen til høyeste politihold. Samtidig som vi fraskrev oss ansvaret for hva som kunne hende bedriften - som altså ble regnet for livsviktig, og som vi derfor hadde strenge instruksjoner for å hindre sabotasje e.l., bl.a. hindret tyskerne ved sin opptreden effektivt vakthold. Før brevet ble sendt, sendte vi kopi til tyskernes havnekaptein her.

Dette forårsaket en hel oppstandelse, som resulterte i at han måtte love oss at ingen tyske vaktskip mer skulle legge seg ved våre kaier. Og vi gikk etter dette med på å la være å rapportere hendelsen. Men vi gjorde ettertrykkelig oppmerksom på at i fall de brøt sitt løfte, ville saken stå åpen. Dette hendte altså ikke. Men det leieste for tyskerne var vel at de mistet juleslaktet sitt, det gikk nemlig til lapskausen på julefesten vår.

Vi skulle likevel få en livsfarlig føling med krigen i retning av bombing før den sluttet. I lengre tid hadde flere skip ligget for reparasjon ved verkstedet, S/S "Ibis", ca. 2.000 tonn, passasjerbåten "Gula", og fangstskuten "Sunnmøringen". Den førstnevnte hadde ligget i årevis etter en større reparasjon grunnet bombing, og var ferdig, og vi ville gjerne hatt den vekk av hensyn til flyfaren, men den ble nå liggende. Men så hendte det en dag i februar 1945 at vi fikk besøk av fly, i alt 3 sveit med 3 fly hver. De kom helt uanmeldt, i disig og regntungt vær, så ingen observerte dem før de var like over oss, ikke en gang tyskerne med sine utkikksposter ble var dem før alt var over. Flyene gjorde det av med de 3 nevnte skip. De ble gjennomhullet med større og mindre skyts, samtidig som det oppstod brann ombord. 2 av dem ble senket. Flyavdelingen senket og nordgående kystrute "Austri" rett ut for bedriften. Over hundre mennesker mistet livet, mest tyskere. Det var flyenes egentlige ærend, etter beskjed fra Hauge-sund.

Et Guds under var det at ingen mennesker ved bedriften ble rammet, tross større områder ble pepret med større og mindre prosjektiler. Det var folk overalt, ikke minst på skipene og verkstedsområdet, et par ble skadet.

Tyskerne avla oss regelmessige kontrollbesøk for å se hva vi foretok oss. Dette sjenerte oss for så vidt ikke. Verre var det under fiskesesongene med alle fartøyer som kom og gikk. Alle fartøyer som passerte sør og nord fjorden skulle visiteres, og dette var et meningsløst hefte for fartøyene, som og kunne gjøre det vanskelig for bedriften å få fiskerne hertil. Dette vaktholdet ble opphevet for så vidt det var fartøyer som kom til fabrikk. Derimot forlangte de den siste krigsvinter å ha stadig vakthold på vare kaier for å kunne kontrollere fartøyene under fisket, noe vi gikk med på. Men vaktholdet var nå ikke så svært effektivt, det ble like foran nesene på vaktmannskapet losset iland alminnelige tønner med ammunisjon og krigsutstyr, som ble lagret blant melsekkene, og senere sendt videre til Furuly og forskjellige plasser.

Krigen over

Her er ikke plassen å beskrive denne største hendelse i Norges saga. Det var som å våkne etter en uhyggelig mare, ja, meget mer. Her passer det best å nevne at nå skulle her da endelig tas fatt, og alt en hadde saknet og ikke kunne få gjort under krigen nå endelig skulle realiseres.

Men det første en opplevde, var at hadde det vært vanskelig med varer og ikke å forglemme skjemaer før, ble det nå enda verre. Lagrene var praktisk talt tomme for nær sagt alt mulig. Likevel var det nå "lystelig å leva", her var tross alt dette frihet, ikke minst frihet til å kritisere våre styrende i landet, det vi ikke hadde våget før. Så en tilga alt og alle. Alt ville nok ordne seg litt etter hvert, og så gikk en igang.

Alt under krigen hadde en etter fattig evne forsøkt å bygge litt. Bl.a. hadde en bygget langs utsiden av kummene et 1-etasjes betongbygg. Disse er blitt utvidet etter hvert, delvis en etasje til. Der er nå varelageret plassert - i 2 høyder - Rørleggerverksted, elektrisk verksted og riggerloft.

Inne i bukten var det blitt tatt ut betydelige mengder fjell og fylt ut, så en hadde fått en større plan. Her var det alt under krigen blitt ført opp trelastlager, med verkstedsbygg for treavdelingen i 2 høyder, og hvor en etter hvert har fått installert nødvendig maskinelt utstyr. Her er og merkeloftet plassert.

I 1946 ble nytt maskinverksted bygget. Dette ble lagt inne i bukten. Første etasje er betong, hvor alt maskineri er installert. I 2. etasje, som er trebygg, er tegnekontor og avdelingskontorer, Kjøkken og matsal til ca. 200 mann

Under krigen var det selvfølgelig svært vanskelig å få fatt i verktøy og maskineri, og ved et skipsverft der en skal være konkurransedyktig, må ikke dette mangle, for ikke å snakke om transportkraner. En hel del av dette ble nå skaffet fra England, bl.a. 3 transportkraner.

Det ble nå bygget en ny bedding, og den gamle forlenget. Likeså ble bygget skinnebroer for en av kranene i 6 meters høyde mellom beddingene, slik at denne kan tjene begge beddingene under skipsbyggingen.

Slipp eller dokk

Det var klart at skulle en være konkurransedyktig når det gjaldt skipsbygging og reparasjoner, måtte en kunne ta fartøyene på land, enten på slipp, tørrdokk eller flytedokk. Det ble bestemt at en skulle gå inn for slipp. Denne skulle legges innenfor verkstedet helt inne i bukten. En hel del fjell ble skutt ut for å få rommelig plass, og kaier ble bygget. Men nå viste det seg da en skulle til å mudre, at bunnen ikke var som en hadde regnet med, så plassen måtte oppgies.

Så ble en flytedokk innkjøpt, som vil kunne ta opptil 1.000 t.dw. fartøy. Denne ble plassert utenom fabrikkområdet.

Nytt transportarrangement for sild

Da vi som tidligere nevnt fikk de to losseelevatorer fra Hetland i 1942/43, ble hele transportanlegget forandret. Midt på sildeplanen ble bygget et tårn eller sementfundament ca. 15 m høyt. Her ble plassert motordrift for skraper fra sjøen, likeså en skraper som gikk tvers over alle sildekummer. Langs sjøen gikk en skraper som kunne ta silden fra alle losseapparater. Til denne gikk da altså skruer eller skraperer fra losseapparatene. På denne måten kunne en altså plasseresilden hvor som helst i kummene. Det var definitivt slutt med alt som het trilling av sild hva sildelossing angikk. Men i selve kummene måtte en fremdeles benytte traller. Visst nok benyttet en seg av transportskruer hvor dette kunne høve slik, men trillingen var likevel det mest rådende. Dette å "være i kummene" var nå ikke alltid en ettertraktet jobb, folk ville helst slippe det. For driftens vedkommende var dette måten å føre silden til transportbåndet langs fjellveggen heller ikke tilfredsstillende, stundom var det behov for et par tre mann, andre tider når kummene holdt på å tømmes, måtte det gjerne til 8-10 mann. På denne måten måtte denne arbeidsgjengen stadig varieres i antall.

I mange år hadde det vært snakk om å få laget seg til med vandrende kran over kummene, som ved hjelp av grabb ville kunne levere silden til transportbeltet fra hvilken som helst kumme, og hvor som helst i denne. Men kranene var dyre, og uprøvd som det var, ble det utsatt.

Etter at en etter krigen hadde skaffet seg transportkraner fra England, gikk en igang med å lage transportbane til en av dem tvers over alle kummene. I 1947 ble dette forsøkt, og for så vidt virket det tilfredsstillende, men der var ikke rette slags krane. Så ble det bygget en såkalt brokrane som besørget transporten i kummene, og denne virket fint.

Forandringer på fabrikkene

I 1946 ble fabrikk nr. 2 utvidet med ett tilbygg på sørsiden. Hele fabrikkbygget ble ellers utbedret, alle sidevegger ble støpt. Tørken i fabrikk nr. 1 ble forlenget enda en gang, og transportert opp til fabrikk nr. 2, hvor den ble plassert i det nye tilbygget. Ved å foreta denne forandring, kunne en mann betjene begge tørker. Likeså slapp en transportere pressestoff fra fabrikk 2 til 1.

I stedet gikk en igang med forsøk med slampresse i fabrikk 1. Dette var en liten dobbeltskrue, som avtok stoffet fra rystesilene og behandlet dette. Dette har vist seg å være en heldig måte å behandle slammet på, en slipper å få det igjen i driftsmaskineriet, hvor det forringer effektiviteten betydelig. Andre fabrikker har og fått slike presser fra oss.

Senere er satt opp en mindre tørke i fabrikk nr. 1, en damptørke, hvor pressestoffet fra slampressene blir tørket. Her behandles og nå mindre partier avfall, fersksild o.l. Her har og vært foretatt provisoriske forandringer i fabrikkene i forbindelse med forskjellige forsøk og eksperimenteringer, noe en ikke kan komme inn på her, da det vil føre for vidt. Men disse eksperimenteringene har kostet bedriften betydelige beløp som før er nevnt.

Elektrisitetsforsyningen

Som tidligere omtalt, har en ikke alltid hatt det så lett når det gjaldt el. strøm. Det var de par tre første årene etter at Tysevatnet var utbygget, senere har det stadig vært vansker.

Etter krigen, når folk fikk anledning til å røre på seg med husbygging o.l., ville det selvfølgelig bli enda verre, derfor var det ikke annet å gjøre for oss enn å anskaffe eget kraftverk. Derfor ble det straks krigen var over kjøpt en 6-sylinders motormaskin med dynamo på 420 hk. Men i vintersesongene, når det er mye sildelossing, må vi få fra det kommunale verket til å avlaste toppene med.

"Breidablikk"

Da verkstedet for alvor etter krigen tok til med skipsbygging og leveranser av fabrikkmaskiner, ble det spørsmål om fagfolk, helst da for skipsbyggingens vedkommende, så disse måtte delvis "importeres" utenfra andre landsdeler. Dette var greit nok, Stord hadde et godt navn hva natur og beliggenhet angikk. Men det var beboelseshus om å gjøre, kunne ikke det skaffes, var det ingen utsikt til å få mange.

Nå høvde det slik at Stordø Kisgruber stoppet opp nettopp da krigen sluttet. De tyske eiere var ute av spillet, og det tok sin tid å få ordnet med driften igjen. Som kjent overtok Den Norske Stat disse, og driver dem.

Det ble på den måten adskillig ledig arbeidskraft der, både arbeidere og funksjonærer. Heldigvis kunne "kjøtteinen" engasjere så og si alle disse i hver sin bransje. Og da de fleste midlertidig kunne bo i Gruvens hus, passet jo dette bra. En del av disse husene gikk tilbake til Gruvene da denne kom igang igjen, men mange ble værende. Flere av disse var og dyktige verkstedsfolk, men skipsbyggere var de nå ikke. Så det var ikke annet å gjøre enn å ta til med boligbygging.

Det ble kjøpt ca. 15 mål jord av Per Langeland i utmarken hans straks ovenfor fabrikk. Det var hovedsaklig fjell og ulende, men beliggenheten var særst fin - mot sør i livd av nordavinden, med flott utsikt over hele Bømlafjorden. Derfor fikk og eiendommen navnet "Breidablikk". I år er det kjøpt ytterligere ca. 7 mål av Bj. Johannessen ovenfor og i

grense til det tidligere.

I alt ble det nå ført opp 16 hus, hvor 3 er dobbelhus, hovedsaklig er det eneboliger. Hver av husene har sitt jordstykke, hvor hager skal anlegges. Men grunnet mangel på arbeidskraft, og at det må tilføres jordsmonn, har dette tatt sin tid. Heller ikke har det hittil vært mulig å få fatt i frukttrær. Ellers er vann og kloakk etc. i orden.

Kjøp av grunnarealer

Som nevnt i begynnelsen av bedriftens tilblivelse, ble noe av strandlinjen da kjøpt av Per Langeland. Men en har hatt bruk for stadig mer grunn ettersom utvidelsene kom til. Så var det igjen å henvende seg til Per, om han ville la oss få mer tomt. Dette har visst hendt 5-6 ganger, nå sist med "Breidablikk".

At han var villig til å selge kunne naturligvis være rimelig, men han benyttet aldri anledningen til å skvise opp prisen, tross han visste at kjøpet var en livsbetingelse for bedriften, og på den måten hadde stor økonomisk verdi for oss. I den økonomiske stilling han var, var det heller ikke om å gjøre å selge av eiendommen. Men en hadde et sterkt inntrykk av at han gjerne ville hjelpe oss, og så gjerne at bedriften vokste.

Men det er ikke bare på dette viset at Per har vist sin velvilje. Som tidligere nevnt, hadde vi ofte vansker med vannforsyningen. Da fikk vi rote og legge ledninger og demme opp både her og der. Sist da "Karidammen" ble bygget. For en bedrift har det sin store verdi å ha den slags naboer.

Skipsbygging i større målestokk

Etter krigen ble det innkjøpt adskillige fartøyer fra England som hadde vært brukt i krigsøyemed. Det var fartøyer på 500 og oppover til 1.000 t.dw. Disse ble ombygget til alminnelige lastebåter, hvor vi foretok flere slike ombygninger, så det ble meget å gjøre på den måten.

Men det ble og innkjøpt større krigsfartøy, konvoybåter o.l. som ble ombygget. Mange til lastebåter, men en del til passasjerbåter. En slik en fikk vi til ombygging, det var ubåtjageren "Kilbride", som ble omdøpt til "Jylland", ca. 1.000 br. reg.tonn. Den trafikerer ruten Kristiansand - Hirtshals.

Samtidig foregikk nybygging av vår spesialtype av sjøbusser. Hittil er levert 3 av denne typen: "Midthordland", "Melandsdrott" og "Balholm", med passasjersertifikat til ca. 300 passasjerer. En bilferje ligger ved utstyrskaien ferdig til levering ut på høsten, og en ny av samme størrelse står på beddingen.

Likeså ligger en større passasjerbåt ved utstyrskaien. Passasjerantall, ca. 500, og en ny større er strukket kjølen til.

Flere kontrakter for nybygninger ligger klar for utførelse. Våre konsulenter på skipsbygningens område er firma Lund, Mohr og Giæver-Enger, Bergen.

Leveranser av sildemel og fiskemaskineri

Etter krigen ble det og stor etterspørsel etter nye maskiner til sildoljefabrikkene, da alle omtrent gikk til utvidelser. Det ble på den måten og en travel tid på dette området. Vi bragte på markedet en ny type dobbeltskruede presser, kapasitet 500 sekker døgndrift, og har da levert en del av disse. Likeså adskillige andre maskindeler til en flershet av fabrikkene, såvel på Vestlandet som nordover.

Har og levert noen fiskemelfabrikker, for tiden er det noe av maskineriet til Norges Sildeselskaps fabrikk som er under arbeid. Noe av dette er allerede levert.

Kort tilbakeblikk frem til 1949

Tar en et lite tilbakeblikk gjennom disse 30 år, er det særlig et par ting som karakteriserer bedriften.

Det første er den rivende utvikling den har hatt på denne forholdsvis korte tiden. Og dette på tross av svære skiftende konjunkturer og vanskelige tider. Den er heller ikke bygget opp etter bestemte fastsatte forutsetninger, men har blitt ombygget og forandret under de stadige utvidelser. Bygninger og arrangement er blitt ført opp, for kanskje etter få år å bli forandret eller fjernet. Her finnes nå bare rester igjen her og der av de første bygninger.

Det samme er og tilfelle med selve produksjonsmaskineriet. Det ble stadig å forandre og fornye dette, prøve nye maskiner og måter, kassere noen og forbedre noen. Derfor fremtrer hverken eksteriør eller interiør av bedriften med den planmessighet en kunne ønske.

All denne forandringen og eksperimenteringen har selvfølgelig gjort at en ikke har kunnet drive økonomisk i forhold til mange andre sildoljefabrikker. Visst nok har en hatt praktiske fordeler gjennom årene, men ikke i forhold til hva disse har kostet. Men noen må gå foran skal utviklingen gå fremover, og de erfaringer en har høstet gjennom årene, vil ha sin verdi i den fremtidige utvikling av denne industri.

Ikke minst kommer erfaringene til gode under bygging av nytt sildoljemaskineri, en behøver ikke "låne" erfaringer fra andre. Dette vil naturligvis fortsette heretter i enda høyere grad, slik at andre fabrikker en leverer maskineri til, og får nytte godt av fremskrittene.

Det andre som fremtrer i særlig grad, er bedriftens stilling i relasjon til Stord kommune. Her er den blitt en faktor av rang i kommunens økonomiske liv. Heldigvis for bedriften har her alltid vært bra med arbeidshjelp. Ikke minst kom dette vel med om vintrene, da en hadde bruk for hundrevis av sesongarbeidere. Mange av disse hadde god anledning til å ta en jobb om vintrene, så det passet begge parter utmerket. Derfor er det vel heller ikke mange heimer på Stord som i vintertiden ikke har vært heimsøkt av silderisp og silde lukt. Men til gjengjeld ble det ofte spill levende steikesild å få.

Ett annet forhold har og bidratt til at "Kjøtteinen" har hatt kontakt med de fleste heimer her, om kanskje på en noe mindre behagelig måte. Det var hver gang husmødrene

mistet "strømmen" på grunn av "Kjømteinen". Bra var det at en var utenom hørevidde. Altså kan en si at bedriften er sterkt knyttet til Stords befolkning i både vondt og godt.

Og så får en håpe at denne kontakt fremdeles vil vare ved til begge trivsel og glede.

KAPTEIN TH. ONARHEIM

Bladet "Sunnhordland"

Etter ei tids sjukelege, gjekk kaptein Th. Onarheim inn til kvile laurdag, 84 år gamal. Og med det er eit langt og rikt liv til endes.

Theodor Onarheim var fødd i Herøysund, der far hans, Ole J. Onarheim fra Tysnes, hadde kjøpt garden Vågen. 15 år gamal var han med faren på Nordland, og året etter reiste han til sjøs med barken "Stella". Det var sjøen som hadde fanga hugen hans. Han tok styrmannseksamen, og så skipsførarsertifikat i 1904. Og han viste godt sjømannsskap, m.a. ved bergingi av D/S "Thomas Krag", som hadde lidd havari i mars 1916. Onarheim førde då S/S "Sigrunn". I 1916 førde han det til då største skipet i Noreg, S/S "Sandefjord" under første verdskrig til han gjekk frå borde og slutta sjøen i november 1918.

Saman med sjølivet hadde han fått interesse for fiske, og fekk den ideen at han ville setja i gang med ein sildoljefabrikk, og reiste denne på Kjøtteinen på Stord.

Det var eit pionerarbeid, som han saman med Bartz-Johannessen førde fram til ein moderne industri som har hatt overlag mykje å seia både for fiskarane og for landet. Saman med denne tok fabrikkasjonen av sildoljemaskineri til, og seinare med levering av ferdige fiskemjølfabrikkar. Og var med og la grunnlaget for det som i dag er A/S Stord Verft. - Han tok avskil 65 år gamal.

Men likevel hadde han mange og store jarn i elden. Th. Onarheim var ein av leiarane i Stord Indremisjon, og han stod for restaureringi av Bethesda, han stod for kjøpet og utbyggingi av Grand Hotel på Stord. Han vart hamnefut, og stod føre byggingi av moloen og småbåthamni, og la planane for kaiutvidingi som no går føre seg. Like til han lagdest var han interessert for nye framsteg. Han lika å sjå at det vart bygt og rudt, og at det vart skikkeleg gjort.

Medan han arbeidde med sitt eige, både i med- og motgang, var Onarheim også med i heradsstyret i 20 år, ei tid som varaordfører, og var m.a. mykje oppteken av kraftutbygging og samferdslespørsmål, og då han var med i skulestyret, fekk han i gang att mellomskulen som hadde vore nedlagd nokre år.

Stord vil minnast Th. Onarheim som ein god samfunnsborgar, og for det vart han heidra med kongens medalje. - Stordabuar flest vil minnast han, no han er borte, som ein gild mann å samarbeida med, ein god forteljar i hyggjeleg lag, ein mann som hadde noko å gjeva, og som alltid hevda det livssynet han bar med seg frå ein god heim - og som han bar fram i si forkynning. - Og så kunne han gleda seg over at arbeidet hadde bore frukt, at nye krefter tok over for å føra verket vidare fram på alle felt.

Fred Over minnet.

Haugesunds Dagblad skriver:

Kaptein Theodor Onarheims gravferd

Over hele Stord ble det lørdag flagget på halv stang i anledning av kaptein Th. Onarheims gravferd. Også på de kommunale flaggstenger var flaggene senket som en siste hilsen til en mann som på så mange måter hadde satt merker etter seg i hjembygden.

Stord kirke var helt fullsatt av slekt, venner og sambygdinger. Ved kortrappen stod båren, som var dekket av et veld av kranser, også koret var rikt smykket med lys og skjønne blomster.

Etter at organist Otto Bakke hadde spilt "Siste reise" av Alnæs, ønsket klokker Per Almås velkommen, og Indremisjonens kor bragte i vakker sang den siste hilsen til avdøde, som i så mange år stod som formann i Indremisjonen og i Yngres forening.

Etter unison salme, talte sokneprest Haakon Aarø, som tok sitt utgangspunkt i Johs. 3-14: "Vi vet at vi er gått inn fra døden til livet, fordi vi elsket brødrene, den som ikke elsker blir i døden."

De fleste mennesker lever, dør og blir borte, sa soknepresten. Men noen mennesker setter dype merker etter seg, og en slik mann var kaptein Onarheim. Det var vanskelig å møte denne mannen uten å minnes ham. Hans ord hadde vekt, og hans innsats på mange felter har hatt så stor betydning. Onarheim var kaptein, industrileder, havnefogd, han ga Stord hele sin store arbeidskraft i byggende og positivt arbeid for det samfunn som han tilhørte og for sine medmennesker. Han var realpolitiker, mannen med det praktiske grep på tingene, men aldri store ord og talemåter. Slik var det også når det gjaldt hans kristendom. I dag vil vi bære frem en takk fra oss alle for det som Onarheim gjennom et langt og virksomt liv fikk utrette, og for det han var for så mange.

Etter salmen "Dypt i mitt hjerte" ble det lagt ned en lang rekke kranser. Fra avdødes barn ved eldste sønn, direktør Onar Onarheim, fra barnebarn ved Frode Ritland, fra nære slektninger ved Egil Onarheim, fra A/S Stord Verft og Stord Bartz-Industri ved direktør Chr. Bartz-Johannessen. Fra alle ansatte ved A/S Stord Verft la innkjøpssjef Fr. Fossum ned krans, fra Stord kommune ved varaordfører Amund Engelsen, fra Havnestyret ved formannen verksmester Johs. P. Bjelland, fra Espevær Forsikringselskap ved havnebetjent L. Larsen, fra Kristelig Folkeparti ved lærer Rasmus Høyland, fra Stord Sokneråd ved formannen klokker Per Almås. Videre fra en venneflokk innen misjonsarbeidet ved lærer Peter Djupvik, fra Grand Hotel ved styreformannen, sekretær Bjarne Eide, og fra Stord Indremisjon ved Ragnvald Nygård.

Det var ellers blomster fra den store vennekretsen og fra institusjoner og firmaer som Onarheim har hatt kontakt med i årenes løp.

Etter talen ble børen til tonene fra Händels "Largo" ført ut på kirkegården av 5 sønner og en dattersønn. Soknepresten forrettet ved jordfestelsen, og høytideligheten sluttet med salmen "Ja, du er veien, vår frelser sann".

SAMBANDET:

Inn til kvila

Kapt. Theodor Onarheim, Stord, har fått heimlov. Laurdag 23. mai somna han stille inn i trua på den Frelsar han i så mange år fekk nåde til å tena.

I forrige nr. av Sambåndet skreiv J.M.R. "Portrett og profil" om Onarheim. Det som der var nemnt om livsverket, skal vi ikke ta opp att. Difor vil minneordet her sentrere seg om den åndelige innsatsen Onarheim fekk gjere gjennom det frie, kristelige arbeidet. Og her var Indremisjonen i sentrum. Han hadde det synet at frå eit levande venesamfunn, skulle misjonsarbeidet slå sine ringar alt vidare ut.

For oss som fekk vekse opp i bedehus-miljøet heime på Stord, står Th. Onarheim som føraren, høgreist, intelligent og åndeleg. Personleg tvilar eg på om nokon - bortsett frå mor og far - har hatt så mykje å seie for mi åndelege utvikling, som denne mannen. Frå Sundagsskulen, gjennom Yngres og Ungdomsforeining ser eg han for meg. Og det han sådde, bar frukt.

I 1937 drog eg ut på mi første reis med evangeliet. Sundagskvelden før eg drog, tok Onarheim ordet og sa seg glad for at det var nokon fra vår stad som kjende kallet og som ville gå. Og så helsa han meg med ordet i 2. Tim. 2,1: "Så vert då du, son min, sterk ved nåden i Kristus Jesus". Det var "sendemenigheten" si helsing gjennom formannen. Helsinga har fylgt meg, og i avgjerande stunder hatt stort verd.

Onarheim femnde så vidt. Han kunne aktualisere både for barn, unge og eldre. Difor var og alle glad i han.

Nå kviler han frå sine gjerningar. Han har fått møte att sine kjære som er gått i førevegen. Men det største for han var å få møte den Frelsar som med sitt blod kjøpte oss til Gud.

Det Vestlandske Indremisjonsforbund har og grunn til å takke. Onarheim var ei tid varamann til hovedstyret, og møtte ein del. Og vi fekk sonen, Rolf, til lærar og styrar på Bibelskulen.

Vi signar minnet, og takkar Gud.

Og vi ser fram til attersynet i Guds ævelege bustader.

Birger Aadland

UTSYN:

Kaptein Th. Onarheim,

Stord, ble ført til sitt siste hvilested 30. mai. Med han er en tro Herrens tjener gått bort. - I ungdommen dro han til sjøs, og der gav han seg over til Gud. Hans foreldre var troende og aktive i Guds rike, og han hadde fått en god åndelig niste med på veien. Det ble mange ærerike år på sjøen. For han var en uvanlig dyktig mann, og utførte også en redningsdåd som det står ry av.

Da han så i forholdsvis ung alder gav seg til hjemme, ble han straks aktiv i misjonen. Bl.a. var han medlem av Haugesund krets av Misjonssambandet. Ellers deltok han flittig i den vanlige virksomhet på stedet. Der er det særlig Indremisjonen, hvor han var leder i en lang årrekke.

Det ble sildolje-industrien han tok fatt på, og Stord Sildoljefabrikk ble hans borgerlige hovedinnsats de første år. Det utviklet seg siden slik at det ble A/S Stord Verft, hvor han eldste sønn er direktør nå. Ellers var han havnefogd på Stord i mange år, og har fått bygge havnen ut til den moderne stand den nå er i. Der sluttet han for et par år siden. I den tiden han var formann i Indremisjonen, kjøpte han Grand Hotell. Dette er nå med nybygg et storhotell å kalle. Dette indremisjonshotell er hovedsaklig hans verk. Han fikk altså den glede å se en helhet som resultat av sitt arbeid: Verft, god havn, hotell.

Under alt dette var han på sin stillfarende måte en avgjort personlig kristen i all sin ferd. Dette fikk ved båren sin anerkjennelse fra høyeste hold ved Verftet, i det Bartz-Johannessen jr. under kranspåleggingen bl.a. uttalte:

"Men der ble skapt noe meget, meget mer - noe som har livskraft ut over det for-gjengelige. Her ble ved Onarheims forbilde og ledelse skapt en forståelse for arbeidets verdi og velsignelse, for innsats og disiplin, og ikke minst respekt for enkeltmennesket og for de evige verdier." Liknende ord ble også uttalt fra annet hold.

Onarheim var skrøpelig den siste tiden. Vi som fikk den glede en gang imellom når han orket det, å sitte ved hans leie, måtte bli oppbygget ved å se hans tålmodighet og glede. Han snakket aldri om sine bedrifter. Det var som alt det var glemt. Nå var det bare det å nå fram som opptok hans sinn. Og i grunnen gledet han seg til den siste reise. Mye av hans tid var opptatt i forbønn for sine egne og for mange andre. Og nå kom døden og ble hans inngang til livet. -

Peter Djupvik

"Sunnhordland"

Kaptein Th. Onarheim

Ein ven er gått inn til kvila.
Stilt som han kom, han for.
Eg ser han godlynt å smila
i skjemt og i fåmælte ord.

Ung for han ut på langferd,
såg der si von, sitt kall.
Andre seig ned i vanferd.
Han gav seg Gud i vald.

Høgreist var han på ferda,
trudde om alle godt,
og vondt han møtte i verda,
gjorde 'kje livssynet grått.

Tilgav det gjorde han gjerne
og gløynde det vonde med.
Det verdfulle ville han verne.
Han elska og skapte fred.

Seg sjølv han aldri sparde,
gjekk inn for verk etter verk -
og vanskar som kom og som varde,
møtte han stø og sterk.

Det blømer der sãmannen sådde.
Det veks det han dreiv og fekk til.
Men lite som gamal han gådde
seg sjølv i sitt verk. Han var still.

Verka står att og talar:
åndsverk, brygge og mur.
Men framtida mannen malar
- som større mann enn me trur.

Peter Djupvik

Et 100-årsminne

Kaptein Th. Onarheim - 1880-1980

MANNEN SOM LA GRUNNLAGET FOR STORINDUSTRI PÅ STORD

Av Reidar Johannessen

Storbedriften på Stord, Stord Verft A/S, passerte ved slutten av 1979 en milepel. Det var 60 år siden bedriften på Kjøtteinen ble grunnlagt. Nesten samtidig har vi et annet jubileum som også bør minnes. Den 25. januar var det 100 år siden kaptein Theodor Onarheim ble født, mannen som satte det hele i gang. Uten hans initiativ tør det være tvilsomt om vi ville hatt noen storindustri på Stord.

Th. Onarheim ble født i Herøysundet i Kvinnherad. Slekten bodde på gården Onarheim på Tysnes. Hans far, Ole Jensen Onarheim, var gårdbruker, nordlandsskipper og drev med sildesalting i stor målestokk. Han var gift med Briitha Larsdatter Berge fra Herøysundet. Theodor Onarheim vokste opp i en heim hvor kristen tro og de kristne livsverdier var høyt verdsatt, noe som kom til å prege ham gjennom et langt liv.

I ungdommen var Th. Onarheim med faren på fiske- og saltekspedisjoner til Nordland, Lofoten og Finnmark. Så ble det å gå til sjøs i utenriksfart, og dette ble starten til en løpebane som han viste seg uvanlig godt skikket for. Det er ikke for meget sagt at Th. Onarheim ble en fremragende representant for den norske sjømannsstand.

I de fleste av sine år til sjøs seilte Onarheim for Haugesundsrederiet H.M. Wrangell & Co. Han steg hurtig i gradene, ble kaptein da han bare var 26 år gammel - og fikk stadig større skip å føre. Som rederiets flaggskipper førte han som sitt siste skip før han gikk på land i 1918, D/S "Haugarland", 11.200 dwt., og den gangen Norges største lasteskip.

Som de fleste norske sjøfolk i utenriksfart, hadde Onarheim harde år under første verdenskrig. Han skrev en gang om "episoder som vil stå i minnet som store øyeblikk, da livet var innsats og dødens alvor rykket tett innpå deg."

Den bergingsdåd som ble utført i Nord-Atlanteren i 1916 ~~ble~~, var til stor heder for kaptein Onarheim og hans mannskap. Skipet som han den gangen førte, var D/S "Sigrunn", og under vanskelige og farlige forhold ble Bergens-båten "Thomas Krag" berget.

I 1918 gikk Onarheim på land. Krigsseilingen, med uinnskrenket ubåtkrig, ble en forferdelig påkjenning. Den som hadde anledning, forsøkte gjerne å finne noe å gjøre på land. Når valget for Onarheims vedkommende falt på en sildoljefabrikk, har han selv sagt at "det smakte av sjø, med fartøyer, kaier, trafikk osv."

Onarheim fikk støtte av tvillingbroren, kaptein Gustav Onarheim, og broren, Ole Vaagen, som begge var med på å reise startkapital til den planlagte fabrikken. Ole Vaagen, med god erfaring fra sildoljebransjen, kunne også gå inn som produksjonsformann, og gjorde gjennom mange år en stor innsats.

Et sted som var storartet godt egnet til formålet, fant Onarheim i "Killingvikjo", godt skjermet av "Kjøtteinståno" og Eldøyane. Arnfinn Bjelland og Per H. Langeland var villige til å selge det areal som den gangen trengtes. Senere er det blitt mer -.

Det skulle vise seg at skylddeling ikke var nok for å kunne sette i gang. Det ble avis-skriverier, protester - og saksanlegg. Mange - og særlig byfolk med landsteder i Eldøy og Kårevik - hevdet at lukten fra sildoljefabrikken ville bli plagsom. Rettsavgjørelsen falt, og ga Onarheim medhold i at fabrikken kunne bygges.

Den 3. oktober ble det bestilt et komplett sett maskineri fra Myrens Verksted i Oslo. Da var det alt bygget en provisorisk kai, og tegninger til fabrikkbygningen var ferdig. Vegarbeid var satt i gang, men i mange år ennå gikk det meste av varetransporten til Kjøtteinen sjøverts.

Driften startet i desember 1919, og alt gikk bra. Dersom man vil legge senere tiders målestokk til grunn, var nok produksjonen i denne første tiden svært beskjeden. Men det gikk jevnt fremover, både med produsert kvantum og med kvalitet. Med stadige utvidelser fram gjennom årene vokste sildoljefabrikken på Kjøtteinen fram til å bli en av de største i Norge - og en av de mest moderne.

Da Onarheim gikk inn for å starte bedriften på Stord, var det allerede klart at et konjunkturomslag måtte ventes - og at det neppe var så langt borte. Alt i 1922-23 ble det meget vanskelige forhold, "med tilløp til panikk både i bank- og forretningskretser", som Onarheim selv uttrykte det. Til tross for at han kjempet hardt for å redde fabrikken, ble det nødvendig å søke utveger til å skaffe ny kapital. I 1924 ble det tatt kontakt med fabrikkeier Sigfinn Bartz-Johannessen, en forretningsmann fra Bergen som særlig var kjent for en fremragende innsats innen fiskerinæringen. Etter forhandlinger ble eierforholdet til Stord Sildoljefabrikk overført til S. Bartz-Johannessen (Fredr. Gundersen A/S), men med Onarheim som disponent på Stord. Firmanavnet ble i 1927 forandret til A/S Stord, som var navnet inntil bedriften i 1956 ble tilsluttet Akergruppen.

Etter at nødvendig kapital var sikret, ble det for det meste jevnt gode arbeidsår utover i 20- og 30-årene. Produksjonsapparatet ble stadig modernisert. Arbeidsstokken økte jevnt, og bedriften kom til å bety mer og mer for sysselsettingssituasjonen på Stord. Fra bedriftens side ble det gjort en betydelig innsats for å sikre flest mulig helårsbeskjeftigelse. Driften ved sildoljefabrikken måtte rent naturbetinget være avhengig

av fiskesesongene (selv om meget ble gjort for å utvide disse, f.eks. ved innkjøp av sild fra andre distrikter).

Stadig viktigere ble verkstedet som var vokset fram fra 1929-30. Virksomheten her var fra først av bare reparasjonsarbeid, som etter hvert ble utvidet til produksjon. Et småskipsbyggeri var under utvikling, og det første nybygg - en kullekter på 250 dwt. - ble levert i 1943. Situasjonen under krigen satte en stopper for all videre nybyggsvirksomhet. Men planleggingen fortsatte, og i etterkrigstiden kom den utvikling som bragte verftet fram i første rekke, både i norsk og internasjonal målestokk.

Ved årsskiftet 1944/45 sluttet kaptein Onarheim ved oppnådd aldersgrense som leder av bedriften. I det jubileumsskrift som ble utgitt i 1949, gir han uttrykk for den glede han følte ved å bli etterfulgt i stillingen av sin eldste sønn, Onar Onarheim, som siden 1942 hadde vært ansatt ved A/S Stord som driftsingeniør.

Den ro og likevekt som Th. Onarheim kunne vise under alle forhold, var imponerende. De som har reist til sjøs sammen med ham, forteller at selv under de mest livstruende situasjoner var Onarheim like rolig, og hadde alltid et oppmuntrende ord. Det var noe patriarkalsk over ham, i den beste betydning av dette ordet. Han hadde en varm omsorg for alle som stod ham nær.

Etter den oppfatning vi har i dag, ville Onarheim neppe blitt sett på som en demokratisk bedriftsleder - snarere tvertom. Men den gangen var en slik lederstil helt ut akseptert. Som kaptein var Onarheim vant til å gi ordrer - og det fortsatte han med også som leder på Kjøtteinen. Eller som det er sagt: "Han var kapteinen på sjø og land".

I en sjelden grad var Th. Onarheim et samfunnsmenneske. Gjennom årene var han også nyttet i en rekke tillitsverv, hvor han gjorde en betydelig innsats. Bl.a. var han mangeårig medlem av kommunestyre/formannskap og skolestyre. Men kanskje var det havnestyret som først og fremst fikk nytte godt av hans innsikt og praktiske skjønn. Som pensjonist fungerte han som havnefogd - og ble i 80-årsalder gjenvalgt som formann i havnestyret! Samtidig fikk Onarheim som formann i styret for Grand Hotel gjennomført en omfattende utvidelse av hotellet. Dette sier litt om hvordan han beholdt meget av sin vitalitet og arbeidskraft opp til sin høye alderdom. Onarheim var også hedret med HM Kongens fortjenestemedalje for samfunnsgagnlig virke. - Ut fra sitt kristne livssyn var Th. Onarheim også en drivende kraft i Indremisjonen, i mange år formann i Stord Indremisjon.

Svært mange av oss vil ennå minnes kaptein Onarheim slik som S. Bartz-Johannessen skildret ham i en hilsen til 75-årsdagen: "En bred, rakrygget kar som med sitt faste blikk og lune smil var akkurat typen på en skipper." Slik var det vi møtte ham på veg

til kirke eller bedehus, eller ved hans mange besøk på Kjøtteinen - like til hans siste leveår.

Det senket seg et stille vemod over de mange venner han hadde, da Theodor Onarheim gikk bort den 23. mai 1964. Et rikt og virksomt liv var avsluttet. Skipperen var gått fra borde.